

แบบเรียนหลวงศาวดาร
กรมตำรา กระทรวงมหาดไทย

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา

แต่แผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาที่ ๑

ถึงแผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาที่ ๕

จุลศักราช ๙๖๔ ถึง ๑๑๒๙

พิมพ์ที่กรุงเทพฯ ๑๐๐๐๐ เล่ม

พ.ศ. ๒๓๖๕

ปกกระดาษ ๑๐๐๐๐ เล่ม ๑๐๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ที่โรงเรียนราชบัณฑิต บางขุนพรหม

โดยกรมมหาดไทย

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ภาคที่ ๒

แบบเรียนพงศาวดาร
กรมตำรา กระทรวงศึกษาธิการ

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา

แต่แผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาที่ ๑
ถึงแผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาที่ ๔
จุลศักราช ๙๖๔ ถึง ๑๑๒๙

พิมพ์ครั้งที่ ๑๐,๐๐๐ ฉบับ

พ.ศ. ๒๔๖๕

ปกกระดาษราคาเล่มละ ๑ บาท ๗๖ สตางค์
พิมพ์จำหน่ายที่โรงพิมพ์อักษรนิติ บางขุนพรหม
มีกรรมสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ

แจ้งความ กรมราชบัณฑิต

(ครั้งพิมพ์คราวแรก)

— ๗๕๐๕ —

พระราชพงศาวดาร ที่ กรมราชบัณฑิต จัดพิมพ์ ขึ้น ครั้ง
ได้ ใช้หนังสือสองเล่มที่ หมอขรรค์เล พิมพ์เมื่อ รุสศักราช ๑๓๒๖
(พ.ศ. ๒๔๐๙) เป็น ต้นฉบับ ขวมน้ำหมึกสี ที่ พิมพ์
เกือบห้าสิบปี มาแล้ว เช่น หนังสือสองเล่มนี้ กว้างหก การันตี
และ วรรณคดีของ หมอ ขรรค์ เล่มนี้ ปรากฏที่นิยมใช้ กัน อยู่ในบ้าน
มาก ทั้ง การตรวจ ตัวพิมพ์ ใน สมัย นั้น ก็ไม่ มี ะ กวัก ขึ้น
เท่าใด ด้วย จึง มี ข้อเสีย เกิด เพี้ยน ผิด คล่อง อยู่ ตั้งแต่ ต้น จน
ปลาย และ ใน ที่ บางแห่ง ถึง กับ พิมพ์ ข้อ ความ อย่าง เดียว ซ้ำ
กันถึง ๆ ครั้ง หน้า บาง แห่ง ก็ ลง เลข ลำดับ หน้า ไม่ เรียง กัน
เช่น ที่ ลง น ส่นแท้ แก่ ผู้อ่าน ผู้ เรียบ อยู่ ตลอด มา ใน การ พิมพ์
ครั้งนี้ กรม ราชบัณฑิต ก็ พยายาม ตรวจ แก่ ข้อ คำ และ วรรณ
คดีให้ ถูกต้อง ตลอด แล้ว ส่วน ข้อความ ที่ ยังมี คลาดเคลื่อน
เลอะ เลือน อยู่บ้าง ก็ ได้ สอบทาน กับ ต้น ฉบับ สมุคไทย (ฉบับ
กรมหลวง มหินทรวิกรม) ของ ขอพระ สมุค วิกรม และ ได้

แก้ไขข้อที่เคลือบแฝงนั้นให้ชัดเจนยิ่งขึ้นแล้ว อนึ่งเพื่อจะได้เหมาะแก่การเล่าเรียน กรมราชบัณฑิตได้เลือก พื้นและจักแยกเนื้อเรื่อง ออก พิมพ์ เป็น ตอน ๆ ก็ขอพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา เริ่มตั้งแต่พระเจ้าอยู่หัวทรงสร้าง กรุงศรีอยุธยา เมื่อจุลศักราช ๗๑๒ (พ.ศ. ๑๘๔๓) ที่สุดเพียงเสียกรุงแก่พม่า จักเป็น ตอนหนึ่ง มีสองภาค ภาคละเล่ม พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี (แผ่นดินพระเจ้าตากสิน) จักเป็น ตอนหนึ่ง มีเล่มเดียว ขบ สอง ตอน มีคัมภีร์มาแต่ฉะบับ ซึ่ง พิมพ์ที่โรงพิมพ์ หมอขบรักเล ส่วน พระราชพงศาวดาร ตอน กรุงเทพรให้คัดค้น ฉะบับ มาพิมพ์ จำหน่ายให้ราคาถูก ย่อมเขาสักต่อไป

ณ วันที่ ๑๔ กันยายน ร.ศ. ๑๓๑

พระจรัสขานพันธ์

เจ้ากรม กรมราชบัณฑิต

บัญชีเรื่อง

หน้า

แผ่นดิน สมเด็จพระบรมราชา ที่ ๑ (พระเจ้าทรงธรรม) ---	๓๕๘
แผ่นดิน สมเด็จพระบรมราชา ที่ ๒ (พระเชษฐาธิราช) ---	๓๖๒
แผ่นดิน สมเด็จพระเอกาทศวงศ์ ---	๓๖๗
แผ่นดิน สมเด็จพระสรรเพชญ์ ที่ ๕ (พระเจ้าปราสาททอง) ---	๓๖๘
แผ่นดิน สมเด็จพระสรรเพชญ์ ที่ ๖ (เจ้าฟ้าชัย) ---	๓๙๒
แผ่นดิน สมเด็จพระสรรเพชญ์ ที่ ๗ (พระศรีสุธรรมราชา) ---	๓๙๒
แผ่นดิน สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระนารายณ์) ---	๓๙๘
แผ่นดิน สมเด็จพระมหาบุรุษ (พระเพทราชา) ---	๕๒๙
แผ่นดิน สมเด็จพระสรรเพชญ์ ที่ ๘ (ขุนหลวง สรศักดิ์) ---	๕๙๓
แผ่นดิน สมเด็จพระสรรเพชญ์ ที่ ๙ (ขุนหลวง ท้ายสระ) ---	๖๒๘
แผ่นดิน สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ (พระบรมโกศ) ---	๖๔๕
แผ่นดิน สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๔ (กรมขุนพรพินิต) ---	๖๗๘
แผ่นดิน สมเด็จพระบรมราชาที่ ๓ (กรมขุนอนุรักษ์มนตรี) ---	๖๘๒

UNIVERSITY

— 1912 —

THE

UNIVERSITY OF THE STATE OF NEW YORK

THE STATE EDUCATION DEPARTMENT

THE UNIVERSITY OF THE STATE OF NEW YORK

THE STATE EDUCATION DEPARTMENT

THE UNIVERSITY OF THE STATE OF NEW YORK

THE STATE EDUCATION DEPARTMENT

THE UNIVERSITY OF THE STATE OF NEW YORK

THE STATE EDUCATION DEPARTMENT

THE UNIVERSITY OF THE STATE OF NEW YORK

THE STATE EDUCATION DEPARTMENT

THE UNIVERSITY OF THE STATE OF NEW YORK

THE STATE EDUCATION DEPARTMENT

THE UNIVERSITY OF THE STATE OF NEW YORK

THE STATE EDUCATION DEPARTMENT

แผ่นดิน สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๔ (เจ้าฟ้าศรีเสาวภาคย์) ๓๕๗

ตุลศักราช ๙๖๔ (พ.ศ. ๒๑๔๕) ปีชามโศกาศก พระ
ศรีศิลป์บวชอยู่วัดระฆัง เพราะรู้ไตรปิฎกดีแท้ได้สมณฐา
นิกทร เป็น พระ พิมลธรรม อภัยปรีชา จำแนกทั้งไตรเพทางค
ศาสด์ ราชศาสด์มีคัมภีร์ไบมมาก ทั้งมีเศียรสรวิชัย ก็ถวาย
ตัวเป็นบุตรเลี้ยง ครั้นเมื่อชื้อวชาญคนทั้งหลายนับถือมาก จึงคิด
กันกับมีนเศียรสรวิชัยและคัมภีร์ไบมเป็นความลับ ช้องชุมพรรค
พวกได้มากแล้วก็ปริวัตรออกเพลาพลบค่ำ ก็พากันไปชุมพล
ณปรางค์ วัดพระ ศิริรัตน มหาธาตุ ครั้นได้ชุมคนนักขัดถูกย ก็
ยกพล มา พัน ประคองมณฑลขึ้นกรเข้าไปได้ ใน ท้อง สนาม ชุน
นาง ซึ่งหอเวร เขาความกรวยทูล สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตก
พระทัย ตะลึงไปเป็นครู่ จึงทรงสว่าเวรแล้ว ก็ ตามเด็ก แต่อย่า
ให้ล่าจากเลย พระพิมลธรรมเข้าใน พระ ราชวังได้ ได้คุม
เขาพระเจ้าแผ่นดินไปได้พันอณาการไว้ได้นั่นคง รุ่งขึ้นได้มีมณฑ
พระสงฆ์ขังสุกุลร้อยหนึ่ง ให้ยุบเทียน ชมาแล้ว ก็ได้สำเร็จ
โทษ ด้วย ท่อน หนึ่งก็ เขาพระศฟไปฝั่งเดียว ณวัดโคกพระบา
พระศรีเสาวภาคย์ อยู่ในราชสมบัติหนึ่ง กับสองเดือน

— ๖๕๕ —

แผ่นดิน สมเด็จพระบรมราชาที่ ๑

(พระเจ้าทรงธรรม)

สมเด็จพระพิมลธรรมเสด็จขึ้นผ่านพิภพ กรุงเทพมหานคร
 วัดศรีอยุธยา ทรงพระนาม สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ทรงธรรม
 ขึ้นมา ประเสริฐ ทรงพระกรุณาให้ มีนศรีสรวิชัย เจ้าอุปราช
 อยู่เจ็ดวัน พระมหาอุปราช ประชวรลงสามวัน สวรรคต สมเด็จพระ
 พระพุทธเจ้าอยู่หัว ได้ให้แต่งการพระราชทานเพลิงตามอย่าง
 มหาอุปราช

ครั้งนั้น ญี่ขุ่นเข้ามาค้าขายหลายตัว ญี่ขุ่นโกรธว่า
 เสนาบดีมิได้เห็นธรรมคบกับกัณฑ์เข้าด้วยพระพิมลธรรม ว่า
 พระมหาภิกษุเสีย ญี่ขุ่นคุมกันไว้ประมาณ ๕๐๐ ยกเข้ามา
 ในท้องสนามหลวง คอยกุมเอาพระเจ้าอยู่หัวขึ้นเสด็จออกมา
 พังพระสงฆ์ออกหนึ่งสี่ คนพระที่นั่งจอมทองสามหลัง ขณะนั้น
 พอพระสงฆ์วัดประคูโรงธรรมเข้ามาแยกราชพาเอาพระองค์
 เสด็จออกมาต่อหน้าญี่ขุ่น ครั้นพระสงฆ์พาเสด็จไปแล้ว ญี่
 ขุ่นร้องฮือฮึงขึ้นว่า พระกุมารองค์แล้วเป็นไร จึงนิ่งเสียเล่า
 ญี่ขุ่นถึงเถียงกันเป็นโกลาหล ฝ่ายพระมหาอำมาตย์คุมพลได้
 ไล่รบ ญี่ขุ่นล้มตายเข่นหมาก ญี่ขุ่นแตกไปจากพระราชวังลง
 ลำเนาหนีไป ทั้งแต่หนีมาลำเนาเมือง ญี่ขุ่นก็มีใจเข้ามาค้า

แผ่นดิน สมเด็จพระบรมราชาที่ ๑ (พระเจ้าทรงธรรม) ๓๕๙

ชาว นครเทพมหานคร อีกเลย พระมหาอำมาตย์ให้ไปเชิญ
เสด็จสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเข้าพระราชวัง เพลาเช้าเสด็จออก
ท้องพระโรงพร้อมด้วย ท้าวพระยาเสนาบดี มหตรี มุข ทั้ง หลาย
ทรงพระมหากรุณาตรัสว่า ราชการครั้งนี้ พระมหาอำมาตย์
มีความชอบมาก ให้เป็นเจ้าพระยาภรรตาโถมสุริยวงศ์ พระ
ราชทานเครื่องอุปโภคบริโภคเป็นอันมาก แล้วสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัว มี พระราชโองการ ให้วิเศษ แต่งเครื่อง ถิ่นยี่ง หัก
ถวายพระสงฆ์วัด ประจวบธรรมเป็นนิภัฏคร อัครา

ลศักราช ๙๖๕ (พ.ศ. ๒๑๔๖) ปีเถาะเบญจศก สมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวให้ชักพระมณฑปพิตรอยู่ฝ่ายทิศตะวันออก มา
ไว้ฝ่ายทิศตะวันตก แล้วให้ก่อพระมณฑปใต้

ในปีนี้มีต๋องสี่เมืองกระหวาศรีบอกเข้ามาว่า กองทัพ
พระม้ามอญมาล้อมเมือง ขอพระราชทานกองทัพมาช่วย สมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวตรัสให้พระยาพิชัยสงครามเป็นแม่ทัพยกออกไป
ถึงเมืองสิงขร นายทัพนายกองบอกเข้ามาว่า เมืองกระหวาศรี
เสียแก่ข้าศึกแล้ว สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้หากองทัพกลับ

+ ลศักราช ๙๖๘ (พ.ศ. ๒๑๔๙) ปีมะเมียอัฐศก ทรง
พระกรุณาให้พุนหิน หน้าพระวิหาร แกลบไว้เป็นที่สำหรับถวาย
พระเพลิง ในปีนี้มีเมืองสระบุรีบอกเข้ามาว่า พวามอญพมรชเท้า

อันใหญ่บนไหล่เขา เห็น ประตูลาก สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว
ก็พระทัย เสกกับวโรพระที่นั่งชัยพุทธยาศรา พร้อมด้วยเรือ
ท้าวพระยาสามนตราชกาศาโดยชลมารคเทิดอาร ประทับท่าเรือ
รุ่งขึ้นเสด็จทรง พระที่นั่งสุวรรณหงส์ พร้อมด้วยคเชนทร
เสนาบดีเป็นอันมาก ครั้นนั้นก็ยังมีกรมเสนาบดีพรหม
บุญเย็น มีคฤหาสน์นำลัดคักทงไปตั้งเชิงเขา สมเด็จพระเจ้า
อยู่หัว ตรัส ทอดพระเนตร เห็น แท้ว่า เป็น รอย พระบรม พุทธ
บาทมี ลายลักษณะ กงจักร ประกอบด้วย อัญมณี สกนตามงคล
ร้อยแปดประการ สมกับพระชาติแล้ว ก็อง กษัตริย์ ลังกา
บอกเข้ามาว่า กรุงศรีอยุธยา มีรอยพระพุทธบาท อยู่เหนือยอด
เขาสุวรรณหงส์ ก็ทรง พระโสมนัส ปรีดาปราโมทย์ ถวาย
ทักษิณเหินพระอุทมางคศิริโรคนั้น ด้วยเบญจางค ประคิณฐ์เป็นหลาย
คราว กระทำนมัสการสักการบูชาด้วยขุเปเทียนสุคันธธะหัยมิได้
ทั้ง ท้าวพระยาเสนาบดี กวราชัน ปราชญัตติพิท ซากิทั้งหลาย
ก็ถวายวันทนประณาม น้อมเกล้าด้วยเบญจางคประคิณฐ์ ต่างคน
มีจิตต์ โสมนัส ปราโมทย์ยิ่งนัก กระทำสักการบูชา สมเด็จพระ
พุทธเจ้าอยู่หัว อุทิศถวายมหาสดนทำเป็นบริเวณออกไปโดยหนึ่ง
โดย ล้อมรอบ แล้วทรง พระกรุณา ตรัสสั่งให้ ข้าง จักร
สถาปนาเป็นมณฑปล้อมพระบรมพุทธรูป และสร้างพระอุโบสถ

แผ่นดิน สมเด็จพระบรมราชาที่ ๑ (พระเจ้าทรงธรรม) ๓๖๑
พระวิหิตการเปรียญก็ก่อกว้าง กุฎีสงฆ์เป็นหอเนกประการ แล้ว
ให้ฝรั่งสองกลอง คัดทางสถลมารคกว้างสิบวา ทรงกลองถึงท่า
เรือ ให้แล่นหางทุบปรายให้วันรายเป็นถนนหลวงเสร็จ สมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวเสด็จกลับถึงท่าเรือ ทรงพระกรุณาสั่งให้ตั้ง
พระราชฉัตรคำหนัก ฟากตะวันออก ให้ชื่อคำหนักท่าเจ้าสนุก

ขณะนั้นพี่ชายเขาคอกเลาผูกขี้ฉี่เรือขับ ทอกระเนตร
เห็นท้าวว่างามก็อยู่ ครั้นเสด็จกลับถึงกรุง สั่งให้แปลงขี้ฉี่
เรือขับเป็นเรือกิ่ง ทรงพระกรุณาเร่งรักให้ช่างสร้างพระมณฑป
พระพุทธรูป และ อาวาสบริเวณทั้งปวงสืบจึงสำเร็จ สมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นไป ทำการฉลอง มังฆาปมหารัศมีสมโภช
เจ็ดวันแล้วเสร็จ เสด็จกลับยังกรุงเทพมหานคร ในเย็น
ปรากฏว่า พระมหาธาตุที่ลาลายลง ณ ชานกรุงฯ พัน อัสสภค

สุกักราช ๙๘๙ (พ.ศ. ๒๑๙๐) ปีเถาะนพศก ทรง
พระกรุณา แต่ง พระมหาชาติคำหลวง และ สร้างพระไตร
ปิฎก ขรรณไว้สำหรับ พระศาสนา ขบขิบรรณ

ครั้น ณ วันพฤหัสบดีก็เกิดมีฝนตกคำ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ทรงพระประชวร เกือบหนึ่ง กับ สิบหก วันเสด็จสวรรคต พระ
เจ้าทรงธรรมอยู่ในราชสมบัติ ๒๕ พรรษา พระองค์มีพระ
ราชบุตร สาม พระองค์ พระองค์ผู้เป็น ประถมนี้ ทรงพระ

นาม พระเชษฐาธิราชกุมาร พระองค์ที่สอง นั้น ทรงพระ
นาม พระพันปีศรีศิลป์ พระองค์ที่สาม นั้น ทรงพระนาม
พระบาทสมเด็จพระ

—พระเชษฐา—

แผ่นดิน สมเด็จพระบรมราชาที่ ๒

(พระเชษฐาธิราช)

พุทธศักราช ๘๘๘ (พ.ศ. ๒๑๗๐) ปีเถาะ เพศก จิ่ง
เสนาพยุพมาตย์ ประโรหิตา ทารบทั้งหลาย มีเจ้าพระยา
กระลาโหม ศรีวงศ์ เป็นประธาน บัญชาพร้อม กัน ชัญเชิญ
สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ พระเชษฐาธิราชขึ้น ราชภิเษก ครอง
ครอง กรุง พระนคร ศรีอยุธยาโดยราชประเพณี อยู่มาได้เจ็ด
วัน พระพันปีศรีศิลป์ผู้เป็นพระอัครราชทรงพระโอรสว่า มุข
มนตรี มีค้ายกสมบัติให้ ถิ่นพาพระคพวก ของพระองค์ ลอย
หนีไปยัง เมืองเพชรบุรี ต้องคุมพวกพลระยกเข้ามา สมเด็จพระ
พระเจ้าแผ่นดิน ครัสทรวาบทเหตุ ให้แต่ง กองทัพออกไป พระ
พันปีศรีศิลป์ มีทันใจจักแวง กองทัพ ล้อม รั้งไว้กุมเอา ทัว
มาถวาย ทรงพระกรุณาได้ ประหารชีวิตเสีย ณ วัดโคก พระยา
และ ชาว เมืองเพชรบุรี ที่เห็นใจ เข้าด้วยพระ พันปีศรีศิลป์ นั้น
ให้เอาตัว เป็น คบพูน หน้ำช้างทั้ง สี่

แผ่นหิน สมเด็จพระบรมราชาที่ ๒ (พระเชษฐาธิราช) ๓๖๓

อยู่มาเมื่อเดือนเศษ มารกาเจ้าพระยากระลาโหมถึงแก่
กาลกิริยา แต่งการศพเสร็จ แล้วเจ้าพระยากระลาโหมสุริยวงศ์
ออกไปทั้ง การปลงศพ ณ วัดกุฎี จักราชการ ฝ่าย ทหารพลเรือน
ผู้ใหญ่ผู้น้อย ออกไปช่วย นอกข้าง แรม อยู่เย็น อันมาก ฝ่าย
ข้าหลวง เก็บ พระเจ้าอยู่หัว กรวยทอง ยอง เข็ม ความลับว่า เจ้า
พระยากระลาโหม สุริยวงศ์ ทำการ ครั้งนี้ใหญ่หลวงนัก หากเอา
การศพ เข้ามาบังไว้เห็นที ระลึก ประทุษร้าย ต่อพระองค์ เย็นมัน
คง สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มิได้ มี วิาจรณ์ ให้ต้อง แท้ตก พระทัย
ครีส์ให้เหล่าชาว บัอม ถ้อม พระราชวัง ขึ้น ประจำหน้าที่ แล้ว
เตรียม ทหารในไว้เป็น กอง ๆ จึง ครีส์ให้ ชุม มตามนตรี ออก
ไปหาตัว เจ้าพระยา กระลาโหม สุริยวงศ์ เข้ามา

ขณะ นั้น หมื่นสรวเพชฌัญญ์ ภูคัก สอศหนึ่งสี่ ถือบออกไปก่อนว่า
พระโองการ จะได้หาเข้ามา คุก มวย บัคนั้น เตรียมไว้พร้อม อยู่
แล้ว เมื่อเจ้าคุณ พระเจ้ามา นั้น ให้ คาก เชือก เข้ามา ที่
เคียว ครั้น ชุมมามนตรี ออกไปถึง กรวยเวียน ว่าพระโองการ
ได้หา เจ้าพระยากระลาโหมสุริยวงศ์ แจ้งการซึ่ง หมื่นสรวเพชฌัญญ์
ภูคักบอกให้สืบ อยู่แล้ว จึง ว่า ขึ้น ท่ามกลาง ชุมนาง ทั้งปวง ว่า
เราทำ ราชการ กตัญญู แต่ ครั้ง พระพุทธเจ้า หลวง มา ท่าน ทั้ง
ปวง ก็แจ้ง อยู่ สิ้นแล้ว เมื่อ พระพุทธเจ้า หลวง เสก สวรรค์ คค

แล้ว ถ้าเรารักซึ่งราชสมบัติ ท่านทั้งหลายเห็น จะพ้นเรา
 เจ็บวญา ขุนนางทั้งปวงกราบแล้วจึงว่า ราชการทั้งปวงก็สืบ
 ชาติอยู่แก่ฝ่าเท้ากรุณาเจ้า สิ้น ที่จะมีผู้ใดขัดแย้ง นั้น
 ข้าพเจ้าทั้งปวงก็ไม่เห็นแล้วแล้ว เจ้าพระยากระลาโหมสุริย
 วงศ์ จึงว่า ท่านทั้งปวง จงเห็นจริง ด้วยเราเด็ก เราก็คิด
 คึกว่า เป็นเจ้า ลูกเจ้าข้าแวง จึงเป็น ท่าน คึกอ่าน ปรักษา
 มิได้เสีย ราชประเพณี ยก ราชสมบัติถวายแล้ว ยังหา มีความ
 ที่ไม่ พึงแก้คำคนของ กลัษ ะมา ทำร้ายเรา ผู้มีความ ชอบ
 ต่อแผ่นดิน อีกเล่า ท่านทั้งปวง จะทำ ราชการไปข้าง หน้า จง
 เร่ง คึกถึงตัวเด็ก ขุนนางทั้งปวงกราบแล้วว่า ข้า พระกรุณา
 ว่า นควรรักหนา เจ้าพระยากระลาโหมสุริยวงศ์ กุ่ท่วงที่
 ขุนนาง ทั้งปวงเห็นยังไว้ อารมณ์เป็น กลาง อยู่มีลงใจเป็นแท้ จึง
 ร้อง สั่งทะลงพนักให้กุมเอาตัว ขุนหมานนตรี และบ่าวไพร่ ซึ่ง พาย
 เรือ มาขึ้นไว้ ให้สิ้น ทะลงพนักก็กรูกันจับเอาขุนหมานนตรีและ
 ไพรไปคุมไว้ ขุนนาง ทั้งปวง เห็น คังนั้น ต่างคน ตกใจ หน้าซีด
 ลง ทุกคน เจ้าพระยากระลาโหมสุริยวงศ์ เห็น คัง นั้น จึง ว่า
 บัดนี้พระเจ้าแผ่นดิน ว่าเราทำการ ประชุม ขุนนาง พร้อมมูล ทั้ง
 นคึกการเป็น กบฏ ก็ ท่านทั้งปวง ซึ่งมาช่วยโดย สุจริต นั้น จะมี
 พลอย เป็นกบฏ ด้วยวญา ขุนนาง ทั้งปวง พร้อมกัน กราบเรียน ว่า

แผ่นดิน สมเด็จพระบรมราชาที่ ๒ (พระเชษฐาธิราช) ๓๖๕
ขึ้น ขรรค์มา อยู่แล้ว อุปมาเหมือน หิ้ง นิทาน พระบรม
โพธิสัตว์เป็น นายสำเภา คนทั้งหลายโดยสารไปค้า ใช้ไป
ถึง ท่ามกลาง มหาสมุทร ต้องพายุใหญ่ สำเภา ระอับปาง อยู่แล้ว
พระบรมโพธิสัตว์ จึง คิด ว่า ถ้า ระ อับ ปาง นี้ ก็ จะ พากัน ตาย
เสีย ด้วย สิ้น หิ้ง สำเภา จึง ตั้ง สัจจาธิฐาน ว่า ถ้า อาตมา จะ สำ เร็จ
แก่ พระบรมโพธิญาณ ขออย่า ให้ สำเภา ระ อับ ปาง ใน ท่ามกลาง มหาสมุทร
เลย * เกษะ อาภาพ พระขรรค์ บรมโพธิสัตว์ สำเภา ก็ มิ ได้ จลา
จล แล่น ล่อง ถึง ประเทศอาฬี ซึ่ง จะ ไป ค้า นั้น ก็ เหมือน การ
อัน เช่น ครั้น นี้ ถ้า เจ้า พระ ภรตนา หิง ตาย คน ทั้งหลาย ก็ จะ
พลอยตายด้วย ถ้า เจ้า พระภรตนา คิด การ รอด จาก ความตาย คน
ทั้งปวง ก็ จะ รอด ด้วย เจ้าพระยากระลาโหม สุริยวงศ์ ได้ พัง ขุน
นาง ว่า ครั้น นี้ ก็ หัวเราะ แล้วว่า เจ้าแผ่นดิน ว่า เรา เป็น กษัตริย์ แล้ว
เราจะ ทำ ความ รั้ง รั้ง ท่าน ทั้งปวง จะ ว่า ประการ ไท ขุนนาง ทั้งปวง
กราบ แล้ว จึง ว่า ถ้า เจ้า พระภรตนา จะ ทำ การ ใหญ่ จริง ข้าพเจ้า
ทั้งปวง จะ ขอ เอา ชีวิต สมอง พระคุณ ตาย ก่อน เจ้าพระยากระลา
โหม สุริยวงศ์ เห็น ขุนนาง ปลง ใจ พร้อม โดย สุจริต ก็ จัก แง เป็น
หมวก เป็น กอง กำ คม กฏหมาย กัน นั้น คง

ครั้น เพลา ชาย สาม โมงเศษ จุกเพลิง เผาศพ เสร็จ แล้ว

ไต่ถามคุณเฒ่าเวลา เจ้าพระยากระลาโหมสุริยวงศ์ถึงเรือ พร้อม
 ด้วย เรือ ขุนนาง ทั้งปวง ตักเรือลำน้อย คน ประมาณ สามพันเศษ
 พลสรรพ ด้วย เครื่องศาสตราวุธ ลง มา ขึ้น ประทับ ณ วันนั้นเป็น
 วันเสาร์ เจ้าพระยากระลาโหมสุริยวงศ์ ได้เสด็จทางเกวียนมา
 มาท่า ขุนนางและไพร่ ตาม มา เป็นอันมาก ครั้นถึงหน้า
 พระกาฬิงตจากน้ำทั้งสัณยัธยฐานว่า ข้าพเจ้าปรารถนาโพธิ
 ญาณ ถ้าจะสำเร็จแก่พระพุทธสมมติเป็นแท้ จะขอเข้า
 ไปล้างมลทินขอให้สำเร็จถึงปรารถนา เสร็จธุระแล้วเพล
 พลค่ำให้ มา ถึง ชุมพล อยู่ณวัดสุทธาวาส ครั้นเพลแปดทุ่ม
 ทั้ง คอย ฤกษ์ พร้อมกัน เห็น พระเจ้าวิริยภรมหาคุณเสด็จมาแต่
 บัณฑิติก ผ่านไป ประทับที่ ได้มีมิตรเป็นมหามงคลฤกษ์
 อธิ ประเสริฐ ด้วยพลมาเข้าประคองคตสุนทร ได้ทหาร
 เขา ขวาน พัน ประคองคตสุนทรเข้าไปใกล้ ด้วย เกษกฤดา
 ภิหารอันใหญ่ยิ่ง หามีผู้ใดจะ ออก ต่อต้านมิได้ ก็กรูกัน
 เข้าไปถึง ท้องสนามใน ข้าหลวงเดิม ซึ่งขณะประจําของร้อง
 กราบทูลเข้าไปว่า เจ้าพระยากระลาโหมสุริยวงศ์ยกเข้ามาได้
 แล้ว พระเจ้าแผ่นดินได้ฟัง ตก พระทัย มีใจไม่คิด อ่า่าน ที่ จะ
 ต่อสู้ ออก จาก พระราชวัง กับพวก ข้าหลวง เดิม ลง เรือพระที่
 นั้นหนีไป เจ้าพระยากระลาโหมสุริยวงศ์เข้าในพระราชวังได้ รู้

ว่า พระเจ้าแผ่นดิน คนี้ จึงสั่งให้ พระยาเทโช พระยา ท้าย
 ท้าไปตาม แด่ใน เพลา กลางคืน วันนั้น รุ่งขึ้นเข้า พระยาเทโช
 พระยาท้ายท้าว ทูล พระเจ้าแผ่นดินที่เข้าโมก น้อย ถ่อมจิบ เขา ตัว มา
 ไท้ เจ้าพระยากระลาโหมสุริยวงศ์ สั่งให้เขาไปสำเร็จโทษตาม
 ประเพณีกันตริบ พระเชษฐาธิราช อยู่ใน วาส สมบัติ ปี คนี้กับ
 เจ็ก เกือน

— ๐ —

แผ่นดิน สมเด็จ พระอาทิตยวงศ์

† ฤกษ์วัน ๑๙๑๑ (พ.ศ. ๒๓๗๒) ปีมะเส็งเอกศก ฝ่าย
 เสนาพศุภามาศย์ ประเวศิก ทั้งหลาย จึงนำเอาเครื่องเบญจราช
 กลุณภัณฑ์ ไปถวายเจ้า พระยากระลาโหมสุริยวงศ์ มีไกรย ว่าเรา
 ทำราชการในระซึ่งเอาสรณัตถ์นั้นหาไม่ได้ เพราะภัยมาถึงตัวแล้วก็
 จำเป็น พระอาทิตยวงศ์ ซึ่งเป็นพระราชาบุตรพระมหากษัตริย์ที่
 ยังมีอยู่ ควรจะยกพระอาทิตยวงศ์ ขึ้นผ่านสมบัติโดยราชประเพณี
 จึงจะชอบ ปรีกษาเสนาบดีทั้งปวงพร้อมแล้ว ก็ราชาภิเษกพระ
 อาทิตยวงศ์ ขึ้นผ่านพิภพ กรุงเทพ พระมหาคศศรีอยุธยา พระ
 อาทิตยวงศ์ ได้นำนสมบัติ ครอง นั้น พระชนม์ได้เก้า พรรษา
 บังทรงพระเยาวราชอยู่ก็ มีไกรยที่ระว่าราชการกิจสิ่งใด มี
 แต่ เทียว ประพาส ขันแพะ ขันแกะ เล่น เจ้าพนักงาน ต้อง นำ

เครื่องทรงเครื่องเสวย ตามไปทุกแห่ง แต่ทำดังนี้ เห็น นรินทร์
ประมาณได้หกเดือน มุขมนตรีทั้งปวงปรึกษากันว่า พระ
มหากษัตริย์เป็นดังนี้ การแผ่นดินจะเสียไป จำจะยกพระอาทิตย์
วงศ์ ลงเสียจากเศวตฉัตร ควรจะเอาราชสมบัติถวายแก่
เจ้าพระยากระลาโหมสุริยวงศ์ ปรึกษากันเสร็จแล้วก็ให้เอา
เครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์มาถวาย เจ้าพระยากระลาโหมสุริยวงศ์
ทูลประพฤติเหตุซึ่งพระอาทิตย์วงศ์ครองแผ่นดินไม่ได้ จ้าพระ
พุทธเจ้าทั้งหลาย ขอถวายราชสมบัติแก่พระองค์ จงทรงพระ
กรุณา รับ ทำนุบำรุง สมเด็จพระมหาสมณเจ้า อาณาประชาราษฎร ไพร
ฟ้าข้าแผ่นดิน จะได้อยู่เย็นเป็นสุข เพราะพระเดชพระคุณภาพของ
พระองค์นั้นเถิด

— ๑๖๑ —

แผ่นดิน สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๕

(พระเจ้าปราสาททอง)

เจ้าพระยากระลาโหมสุริยวงศ์ ได้ฟัง มุขมนตรีทั้งปวง มา
อ้อนวอนดังนั้น ก็รับว่าจะครองราชสมบัติ เสนาบดีมนตรีมุข
ทั้งหลาย มีความยินดีนัก ก็เชิญเชิญเสด็จเข้าอยู่ในพระราชวัง
แล้วเสนาพฤตมาค้ำราช ประโศกตักศิลาจารย์พร้อมกันให้ทำ
โหราธิบดีหาฤกษ์ ก็ตั้งการ พระราชพิธีปราบคาภิเษก

แผ่นดิน สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๕ (พระเจ้าปราสาททอง) ๓๖๔
ในพระที่นั่ง มังคลาภิเษก มหาปราสาท เจ้าพนักงาน ทั้งหลาย
ก็จัดแจงแต่ง ตั้งสุวรรณมัลลภักดิ์ ราชชาดาสี ลากด้วย
หนึ่ง ราชสีห์ มีพระมเหศวรคณิศร เป็น คัม อำพล ด้วยเครื่อง
อภิมุข ชุมสายพราหมณ์ รามรมาศ กลดกลิ้ง กระจิงบังแทรก
สลัปลอน บังสุริเยนทร บวร ด้วย มยุรคณิศร พิชัยพราหมณ์
มหาพา รากิเรโกโดย ราชประเพณี ตั้ง พระราชพิธี สังฆและ
พิธีไสยเวท เวททางศาสด์ ทุก ประการ แล้ว ตั้งพระยาക്ഷสาร
บัน สถิต ข้ายขวา ตั้งพระยาอัครราชสถิต ข้ายขวา พร้อม
พลาพล พยุหะ ทั้งปวง กระจวง กระจ เสร็จ

ครั้น รุ่งขึ้น วิถีวาร มหาสุภฤกษ์ อัมฤกม บรมทินกรประ
เวศ เหนืออนาลัมภ์ จารัสถวง พระมหาราชครู พระครูประโรหิต
ทวิชาจารย์ ก็อัญเชิญเสด็จ สมเด็จพระเจ้า อยู่หัว สำนางองค์
อลงกต พิญา สรรพภรณ์ บวร ด้วย แก้วกาญจนา มณีรัตน
ชีขวาลโอภาส เสร็จ เสด็จทรงพระราชนทรยาน มาขึ้น อัมรินทร์
ไพชยนต์ มหาปราสาท พระราชครูทั้งสองก็ บูรีโศกมพรหมพิชา
จารย์ ก็เป่ามหาสังข์ ทักนิมิตวัญ ประโคมแตร สังข์ คุวียคนตรี
คือนทเทวี เป็น ประถม สมเด็จพระเจ้า อยู่หัว ก็เสด็จใน หน้า
ขึ้นองชัย อำระพระบาท พระยาธรรมาธิบดี ก็ขึ้นองชัยประโคม
แตรสังข์ คุวียคนตรี คือนทเทวี เป็น ทุกียวาร จึงเสด็จขึ้นพระ

ที่วังมัจฉาภิเษกมหาปราสาท สถิตเหนือบัลลังก์อาสน์สังการ
หมู่ทิวเขาารบ์ ก็ เป้าตั้งขั้วทักษิณาวรรตประโคมแตรสังข์ทิวกันทวิ
ก็ฉีกทเกวี่เป็น คกยวาว สมเด็จพระสังฆราชราชาคณะทั้งปวง
ก็ สวค พระ พุทอ มนตร์ ถวาย ชัย พระมหาราชครู พระครู
ประโรหิตสุภาวทศวิชาวารบ์ ทั้งหลาย ก็ แซ่ซ้องโฮมอำมหิศวร
เวทวิมณุมนตร์ถวายชัยพร้อมเสร็จ ก็ถวายมูรธาภิเษกอาเศียร
พาทสำหรับ การพระราชพิธีปราบคาภิเษกพระมหากษัตริย์ราช
เจ้าสืบมา แล้ว สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว เสด็จ เถลิง สิงค
บัณฑูร ณ พระที่นั่ง มัจฉาภิเษก ขึ้นพิธีกร ด้วย สุวรรณวัคโ
ภาส จึง เบิก ท้าว พระยา สามมหตราษ ทระกูล พฤตมา มาคย มุข
มนตร์ ถวายบังคม แล้ว เบิก สมโภชเลี้ยง ลูก ชุน ทั้งปวงเสร็จ

+ ลูกักราช ๔๔๒ (พ.ศ. ๒๑๗๓) ปีมะเมียโทศก สมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัว เสด็จ ขึ้น ผ่านฉนวนราช พิภพ กรุงเทพ ทวาราวดีศรี
อยุธยา มหาสิลา ภพ แพร่คณาธธานีบุรีรมย์ อุดมพระราชนิวศ
มหาสถาน ทรงพระนาม พระเจ้าปราสาททอง พระองค์ ทรง
ทศพิธราชธรรม อันมหาประเสริฐ ครั้นรุ่งเช้าเสด็จออกขุนนาง
ทรงพระกรุณา ตรัส ปู้น้ำเสนา เจ้าหมื่น สรรเพชญ์ ภักดีเป็น
พระยาราชภักดี เจ้ากรมพระคลัง มหาสมยัค พระราชทาน
เบี้ยทองกระบี่ เต้าน้ำ พานทอง เครื่องอุปโภค บริโภค เป็น อีกมาก

แผ่นดิน สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๕ (พระเจ้าปราสาททอง) ๓๗๑
และขุนนางซึ่งสวามีภักคณีน ก็ตั้งแท่งไทยสมควรแก่ฐานาศักดิ์
พระราชทานเครื่องอุปโภคบริโภค เป็นอันมาก และพระอาทิตย์
วงศ์ เห็น ทรงพระกรุณาโปรดให้ อยู่ในพระราชวัง กับ ด้วย พระนม
พี่เลี้ยง สมเด็จพระเจ้า อยู่หัว มี พระอนุชา องค์ หนึ่ง ทรง
พระกรุณา ตรัสว่า + น้องเรานั้น เห็นใจ ถัด ขพระ ขยายข้า มิได้
มี ชีวิตโตต่อไป จะให้เป็นอุปราช รักษา แผ่นดิน ต่างพระเมต
พระ ครอบครอง มิได้ ให้เป็นแต่เจ้าชื่อพระ ศรีสุธรรมราชา ทั้ง
บ้านหลวง อยู่ริม วัดสุทธาวาส และ ที่บ้าน สมเด็จพระ พันธ์
หลวง นั้น พระเจ้าอยู่หัวให้ สถาปนา สร้าง พระมณฑป อยู่
มี พระ ระเบียบ รอย และ มุมพระ ระเบียบ นั้น กระทำเป็นเมรุ
ทิศ เมรุราช อัน งดงาม และ ถอน ด้วย พระ อุโบสถ พระ
วิหาร การ ระเบียบ และ สร้าง กุฏิ ถวาย พระสงฆ์ เป็น อันมาก
เสร็จ แล้ว ให้นาม ชื่อวัดชัย วัดมหาราม เจ้า อธิการนั้น
ถวายพระนาม ชื่อพระ อธิกเถร ราชาคณะ ฝ่าย อรัญวาสี ทรง
พระ ราโชภักดิ์ ถวายนิมิตถร พระ ถัดไปเป็น นิรันดร มิได้ ขาด
ลูกธิดา ๔๔๓ (พ.ศ. ๒๑๗๔) ปีมะแม คชศก ทรง
พระกรุณาให้ช่างออกไปถวายเป็นพระนครหลวง และ ปราสาท
กรุงกัมพูชาประเทศเข้ามา ให้ช่างกระทำพระราชวังเป็นที่ประทับ
ร้อนด้วยลวณวิจิตรเทพทันที ลำดับเสด็จ ขึ้นไปนมัสการ พระพุทธ

บาท จึงเอาหามเดิม ซึ่งถ่าย มาให้ชื่อพระนครหลวง และใน
ปีที่สร้าง พระนครหลวง นั้น ก็สถาปนา วัดพระศรี สวรรพัสสน์
เสร็จ กระทำการฉลอง และมีหอคัพ สมโภชเย็น ขนบกประ
การ พระฤๅณา นุภาพ พระบาท สมเด็จพระนารายณ์ บพิตร
พระพุทธเจ้าอยู่หัว ดำรงพิภพ มณฑล สกล สี่มา ประชารายภู
เกษม สุข สหุภ สบาย เพศภยันอันตราย ไภยาพยาลิ ถิ่นเขายาง อีก
หมู่เสนาภินิกรโยธาทวยหาญ มั่งคั่งพร้อมไปด้วยพลช้างพล
ม้า ฝืน ทด ต้อง ตาม ฤๅณาตัญญาหาร ถิ่นบริบูรณ์ ทั้ง ประเทศ
นิคม ชนบท พระยศ แลไยนาผา ประเทศ ทั้งปวง ครั้งนั้น
สำเนา ลูก คำ พาดิษเข้า มาคำ ข่าย เป็น อัน มาก

พุทธศักราช ๒๒๕๕ (พ.ศ. ๒๑๗๕) ปีวอก จักราช ทรงแ
พระกรุณาสร้างมหาปราสาทองค์หนึ่งสืบเชื้อเกิดสืบสร้าง ให้นาม
ว่า ศิริยศโสธรมหาพิมาณบรรพต ในเพลากลางคืนสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวทรงพระสุบินนิมิตว่า สมเด็จพระอินทราชาเจ้าเสด็จ
ลงมา นั่งแท่นพระองค์ไสยาสน์ ครั้นบอกให้ตั้ง จักรพยุห์แล้ว
สมเด็จพระอินทราชา ก็หายไป เพลาเช้าเสด็จ ออก ชุน นาง
ทรงพระกรุณา ครั้นเสด็จพระสุบินให้พฤตมาทศทั้งปวงฟัง พระ
มหา ราชครู พระครู ประโรหิตโหรา พฤตมา จารย์ ถวาย พยากรณ์
ทำนายว่า เพลาวัน นี้ ทรง พระ มหา กรุณาให้ชื่อ พระ มหา

แผ่นดินสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๕ (พระเจ้าปราสาททอง) ๓๑๓
ปราสาทว่า สิริยศโสทร มหาพิมาณ ขรรจบกัณฑ์ เห็นไม่คองห้าม
สมเด็จพระอมรินทราบหาราชซึ่งเสด็จลงมาบอกให้ตั้งจักรพรรดิ ขึ้น
จักรพรรดิขึ้นเป็น ที่ตั้งใหญ่ใน มหาพิชัย สงคราม อาจล้มเสียได้ ชี้
ข้าพเจ้าทูล ทูลถวาย ขอพระ ราชทานเอานาม จักรพรรดิ ให้ชื่อ
พระ มหา ปราสาท ว่า จักรวรรดิโพชนคมหาปราสาท ตาม
ลักษณะ เทพ สังหรให้พระ สุบิน นิมิตรขึ้นประเสริฐ สมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัว ตรัสได้ ทรง พังก็มี พระทัย ปรีดาบังนัก จึงให้แปลง
ชื่อ พระ มหา ปราสาท ตาม คำ พระ มหาราชครู ทั้งปวง

ใน ปี นั้นพระราชาเทวี ประสูติพระราชบุตรองค์หนึ่ง พระ
ญาติวงศ์ เหลือบเห็นเป็น สัตว์ แล้วปลุกขึ้น สอง กร สมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวตรัสแจ้งความ เห็น มหัศจรรย์ ก็ พระราชทานพระ
นามว่า พระ นารายณ์ ราชกุมาร ใน ปี นั้น ทรง พระกรุณาให้
สร้าง พระที่นั่งไพศาลทักษิณ ทิศตะวันออก ข้างหน้าชั้น มีพระราช
นิเวศ ปราการ ประกอบ พฤษภา ชาติ ร่มรื่นเป็นที่สำราญพระราช
ศุภทัย ประพาส ราช กระถุน สุริยวงศ์ ของค่านารี ทั้งปวง แล้ว
สร้าง พระ อาราม เคียง พระราช นิเวศ ถวาย เป็น สังฆทาน มีพระ
เจกีย์ วิหารเป็น อาทิ สำหรับ พระ ศาสนา เสรี ขริยธน์ แล้ว
ให้นาม ชื่อ วัดชุมพลนิกายาราม ในเดือนนี้ ปลายปี นั้น สมเด็จพระ

พระเจ้าอยู่หัวเสด็จไปโสกันต์พระเจ้าลูกเธอพระองค์ อิมทร ๑๓เกาะ
บ้านเลขโสกันต์แล้วพระราชทานพระนามชื่อเจ้าฟ้าชัย เจ้าฟ้าชัย
นี้ประสูติ นอกราชสมบัติ กาง พระชนนีกับพระนารายณ์ ราชกุมาร

พุทธศักราช ๔๔๔ (พ.ศ. ๒๑๗๖) ปี ระกา เบญจศก ทรง
พระกรุณาสถาปนาพระปรางค์วัดมหาธาตุ อัมพาลาภลงเกล้า เกิน
ใน องค์ สูงสิบเก้าวา ยอดนภศูลสามวาจึงทำไว้ว่าทรงเกล้าทำหัก
ก่อนใหม่ให้ องค์ สูง เสก สิบ วา ยอดนภศูล คงไว้ เข้า กัน เป็น
เสกห้าวา ก่อนแล้วเห็นเพริชช้อยให้เอาไม้มะค่ามาแทรกตาม
อิฐ เอาปูนขุดเกล้าเกือบเสกไว้ให้กระทำการตลอด เป็น อัมมาก

ในปีนั้นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชบุตร ด้วย พระสนม
อีก สาม พระองค์ ทรงพระนามพระโอรสภวาทิกขององค์หนึ่ง
พระองค์ ทรง องค์ หนึ่ง พระอินทราชาองค์หนึ่ง เมื่อ อาสาพิศ
มาศเข้าพรรษา สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนิน
ด้วย สมม ราชกลีลา ออกไปนมัสการ รุกเขียน พระมา ฉวาช พระ
พุทธปฏิมากร ณ วัด พระศรี สวรรพิต์ เสด็จไป ประพาส หน้าพระ
วิหารใหญ่ ทอดพระเนตร เห็น พระอาทิตย์วงศ์ ราชบุตร พระเจ้าทรง
ธรรม ซึ่ง ยก ออก เสี่ยง จาก ราชสมบัติ หัก ขึ้น หนึ่ง ห้อยเกล้า อยู่บน
หลัง กำแพงแก้ว ซึ่ง พระมหากษัตริย์ว่า พระอาทิตย์วงศ์ องค์
นี้ได้ลง จาก กำแพงแก้วให้ต่ำ ลง พระอาทิตย์วงศ์ ลง จาก บัน

แผ่นหิน สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๕ (พระเจ้าปราสาททอง) ๓๗๕
ให้ไป ปลุกเร้าเสนาไม่ว่าสอง ห้าสองหรือสิบ วิมวักทำทราบ ให้
อาทิตย์วงศ์ อยู่ ให้คน อยู่ด้วย สอง คน แค่ออกหน้า หุงข้าว
ตั้งแต่ เสาร์เช้า พระราชวัง

ใน เดือน สิบสอง นั้น ทรง พระกรุณา ตรัสว่า พันเทศกาล
ราษฎร เกือบข้าวแล้ว จะเสด็จไปนมัสการพระพุทธบาท ให้
ยกช้าง ขึ้นไปตก แต่ง พระคำหนักไว้ช้าง ทองแดง และให้ไข
น้ำมัน แก่ช้างทองแดงให้ สุกสุกและ ทาง สดลมารคแต่ทำเจ้า
สุก ขึ้นไปถึงท้ายพิณนี้ ก็ให้มีน้ำมันและศาลาโดยระยะทาง
ผู้คน จะได้อาศัย เสนาภิรมย์พระ วาโองการแล้ว ก็ยกช้าง
ไพร่ พล ขึ้นไป เสด็จไปยังให้ตก แต่ง พระคำหนัก ทำเจ้าสุก
และแบ่งให้ทำศาลา ชุกบ่อข้างโหนด ทำบ่อบ่อโหนดนั้น ชุกบ่อ
ริมคันไถ จึงได้ชื่อ บ่อโหนด แล้วให้ขึ้นไป ชุก บ่อทำศาลา
กลางทาง พอพระสงฆ์และสามเณร เดิน ขึ้นไป เห็น ทำศาลา
อยู่ เจ้าสามเณร จึงว่า ศาลาทั้งห้าห้องนี้ คนเสียดักสอง
ห้อง พอเป็นฝากโรงให้ก็ คน จะได้อาศัย นอก ถ้าไม่มีฝา
เสื่อ จะกินเสียด ช่างทั้งข่วงฟัง เจ้าสามเณร ว่า เห็น ชอบด้วย
วิธีนี้ ทำแล้ว จึงให้นามว่า ศาลาเจ้าเณร และที่ ค่ายรถของคนนี้
นี้มีน้ำมัน อยู่แล้ว ก็ทำศาลาไว้สำหรับ อาศัย และไพร่ ซึ่ง ทำ
ศาลา ลงไป ตกน้ำกินได้คนทีใบหนึ่ง จึงได้ชื่อ หมอของคนนี้และ

๓๗๖

พระราชพงศาวดาร กรุงศรีอยุธยา

ข้าง กองใหญ่ ยกขึ้นไป ทำพระตำหนัก ริมลำธาร ทำยารทอง
แกง คึก ทด ท่อ น้ำ บัก เบ็ก ให้ ไส่ เชี่ยว มา แต้ ยาร ทอง แกง
อัน พระราชนิเวศ ซึ่ง ทำ ขึ้น ใน กอง พฤชา ชาติ รั้ว รื่น ชื่อ ชิค
เป็นที่ สำราญ ราช หฤทัย พระ ปิ่น นคร เสด็จ เสด็จ ภิรมย์ สรรพ แสน
สนุก แล้ว คึก ผ่าน ทาง ชล ชลา ไต้ ไส่ ลง มา ยัง ห้วย คีลา
คาม จึง ให้ นาม ชื่อ พระราช นิเวศ ยาร เกษม แล้ว ได้ วัน รก
นำ ของ ไป ตก แต่ง ยาร โคก ปลาย ยาร ทอง แกง ก็ เป็น ที่ ประพาส
แห่ง หึ่ง แต้ ตก แต่ง พระราช นิเวศ ยาร เกษม และ ยาร ทอง
แกง บริเวณ พระพุทธรูป และ สดลมารค ทั้ง ปวง สาม เดือน
ก็ เสร็จ

จึง เสนา พฤช มา คบ นำ รายงาน มาก ราย ทูล พระกรุณา ได้
ทราบ ทุก ประการ สมเด็จ พระเจ้าอยู่หัว ตรี สได้ ทรง พัง ก็ มี
พระทัย ปราโมทย์ ยิ่ง นึก จึง มี พระราช คำ ทนท สั่ง แก่ สมุหนายก
ว่า เกษม สี่ ขึ้น สอง คำ จะ ไป หมัสการ พระบรม ยาท ให้ เคารพ
การ โดย ชลมารค สดลมารค ให้ พร้อม สมุหนายก วัช พระ ราช
โองการ แล้ว คำ ทนท กฎหมาย สั่ง ทุก พนักงาน เจ้าพนักงาน
ทั้ง ปวง ให้ ล่วง ไป จักแจ้ง การ ทุก ประการ ทุก กระทรวง พร้อม
เสร็จ

ครั้น ถึง ผลฤมา สี่ ขึ้น สอง คำ เพลารุ่ง แล้ว สอง นาฬิกา

แผ่นหินสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๕ (พระเจ้าปราสาททอง) ๓๗/๗
แปดมาท สมเด็จพระมณีนพิตร์พระพุทธเจ้าอยู่หัว ทรงบาตรแล้ว
ก็ทรงเครื่องสรรพาวุธยวดยานแก้วกาญจนาภรณ์รัตนามัย สำหรับ
พิชัย ราชบุรุษ ทรง ราชอาวุธ สรรพเสวรี ก็เสด็จลงสู่พระที่นั่ง
ไกรสรมุข พิมานชัย จักร รัตนพิพัฒน์ด้วยเครื่องสูงไสว ยวร
ธงชัยธงฉาน ธงการ ด้วยเรือคัมภีร์หลายเคี้ยวหลาย เรือเสนา
พยุพามาด้วยราชกระบวนพลวงคัมภีร์เชือกปลายเชือกทั้งปวง ก็
เข้าไป ้วยฉลากเป็นชนกชักแฮ อรรถนพ ครบทั้งเรือประเทียบ
ทุกกรม สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ให้เคลื่อนขบวน พยุพยาตรา
ยาตราไปโดย ทาง แหวชลมารค กำหมก ระวัง ทางแค ชนาก
ประจำท่าพระราชวัง หลวง ถึง ที่ประทับ ร้อยพระ นคร หลวง
เป็นทาง สาม ร้อย เก้าสิบ หก เต็ม พักพลาพล ที่หลาย ้วย
พระราชทานเป็นสุขสบาย ครั้นเพลารุ่งแล้ว สอนนาฬิกา ก็
เสด็จกรีธาพลามาด้วยไปโดย ลำคัมภีร์ชลมารคเป็น ระวังทางหก
ร้อย หกสิบ หก เต็ม เพลารุ่งแล้ว สอนนาฬิกาเศษ ถึง ท่าเจ้า
สุทนต์ ก็เสด็จขึ้นพระราชนิเวศ ประทับแรมอยู่สองเวลา ในเพล
บ่าย นั้น เจ้าพนักงาน ทั้งหลาย ก็ตรวจ วัตรรงค์ เสนางคพยุพยาตรา
เข้า ้วยฉลาก ประจำวันรายโดยตำแหน่ง และ รดพระประเทียบ
ก็เรียบเรียงเป็นระยงอยู่โดยขบวนสรรพเสวรี ครั้นเพลารุ่งแล้ว
นาฬิกาหกมาท สมเด็จพระมณีนพิตร์พระพุทธเจ้าอยู่หัว

ก็ทรงเครื่องสำหรับพิชัยสงครามเสร็จ เสกขัตติยราช ตัณพัง
 กิณทวีศกที่เฝ้าระบอบขบถเบญจราชสังการด้วยพระที่นั่งทุกกาล ของ
 บุตรหลานพระนครราชด้วยแก้วกาญจนาภรณ์รัตนจักรีขาว โอภาสด้วย
 เครื่อง อภิธม รุกีระเศวตฉัตร ชุมสายลายสุวรรณพรรณกลด
 กลึง กว้าง มาศกายกา รนาด้วยมยุรีทิวพักษิณามังกรวิ
 ไพโรจน์ ประทับ สรรพด้วยหมุกฉัตรทั้ง กัณทรกนชงค่าก้า
 พังกา ทั้ง หมู่อัศวรารังรัง หฤหรรษ์ เถียรนาท หมูปูล
 ราชรถเวียน ระบียงอนงามใส่ว หมูปลา พลโกร ก็ด้วยทั้ง พริ้ง
 พร้อมโคธชวณเสร็จ ที่วัดพระปฐมเทียมนทางนางพระสนมมณิพาร
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็เคลื่อนพลทวนหาญพุทธบาทรา โดย
 แดงวัดชวาทุเรศด้วยพระมหาเศวตไตรภพพิณกลอรั้งด้วยคัณฑ์สำเนียง
 เต็มโกลาหลระบียง กลองชนะโครมครื้นเพี้ยง แผ่น พัก พสุธาคล
 กัมปนาท อัมบรราชอนงค์ นางในรตพระประเทียขเวียนเวียนก็
 ชวนกันเมื่อยมิตสมรุดรชาคิอ์ผลิชื่อกล่อผลเป็นพุ่มพวงมณานาเนก
 ในแนวพัสถ์ถิวเดื่อเกตุฐานกาณคง ก็เสกขัตติยราชไปยังพระราช
 นิเวศตำหนักอาภรณ์เกษม เพลารุ่งเช้าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสกข
 พุทธบาทรา นามสังการ พระพุทธบาท กระทำสักการบูชาเป็น
 มโหฬารยิ่งนัก แล้วให้มีมหามงคลผสมโภชเจกเวรเย็นนำภทก
 พระองค์ ก็บริวารราชทรัพย์ ถวายแก่ราษฎร วิถีพลทุกวัน เป็นอัน

แผ่นดินสมเด็จพระธรรมเพ็ญที่ ๕ (พระเจ้าปราสาททอง) ๓๗๘
มาก สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว เสด็จนมัสการเข้าเป็น มีได้
ชาคนครบเจ็ดวัน แล้วเสด็จประพาสธารโคกธารทองแก่งและ
ด้วยเขาถ้ำธารเสด็จ ถึงเสด็จกลับยังกรุงเทพมหานครหรืออยุธยา

พุทธศักราช ๔๔๗ (พ.ศ. ๒๑๗๘) ปีชุน สัปตศก สมเด็จพระ
พุทธเจ้าอยู่หัว เสด็จไปพระราชทานเพลิง พระเจ้าลูกเธอ
ฝ่ายใน ณ วัดชัยวันนาราม ได้เนื้อในท้องเผาไหม้ไหม้สงสัยว่า
คั้งคุณ ครั้งนั้น พระราชารามฎรลือ ถิ่นว่า จะให้คั้งทำห้วย
ตำราที่หมอผู้เฒ่าผู้แก่ ต่างคนต่างกลัวความผิด บรรดา
มีตำหรับตำราความรู้วิชาการ ก็ทิ้งหนีเสียสิ้น

พุทธศักราช ๔๔๘ (พ.ศ. ๒๑๗๙) ปีชวก อัฐศก สมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวให้เรือหลวงตามพระอิศวร พระนารายณ์ขึ้นมากัง
ยัง ชักุน ในปีนั้นได้ยก กำแพงพระราชวัง ออกไปให้สร้าง พระ
มหาปราสาทพระวิหาร สมเด็จพระวันหนึ่ง เสด็จมา ทอดพระเนตร
เรือถึง ช่างรับพระราชทานอยู่ยังมีได้คิด คาเรือถึง ทรงพระ
กรุณาให้นายมื่นมหาดเล็กบ้านนอก เอาคาเรือถึงคิดเข้ากลับ
คาซ้ายเป็นคาขวา หางคาเรือกลับไปข้าง บัดนี้ ทอดพระเนตร
เห็น ครัสต์ว่าคืออยู่ ให้เขาตามนายมื่น ถิ่นนั้นเด็ก พระราช
ทานเงินตราค่าค่าสิ่ง เสื้อผ้าสำรับหนึ่ง ในวันขึ้นพระดีเพ็ด
เกือบแปด เสด็จ ออกไป ปฏิบัติพระสงฆ์ ณ วัดชัยวันนาราม

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอทรงพระเยาว์ ก็ตามเสด็จไปหลายพระ
องค์ แต่พระนารายณ์ราชกุมาร พระชนม์ได้ห้าพรรษาขึ้น
ประสูติ พระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาตรัสว่า บัวย อยู่แล้ว
อย่า ตามไปเลย เพลาเข้านั้นฝนตกพรำอยู่ พระนารายณ์
ราชกุมารเสด็จออกไปเล่นที่เถย พระสนมพี่เลี้ยงทูลห้ามก็ไม่
ฟัง จะถวายพระกลดก็ห้ามเสีย พระสนมพี่เลี้ยงก็ทนใจต้อง
เล่น อยู่ด้วย พระองค์ขึ้นยุบเส้าหลักชัยอยู่ อสนีลงต้อง
หลักชัยแตกตกลงไปจนกิน พระนารายณ์ราชกุมาร จะให้
เป็นอันตราบหา มิได้ พระองค์ขึ้นยุบหลักชัย ทรงพระสรวล
อยู่ตาม ประสาพระเยาว์ แต่พระสนมพี่เลี้ยงสลดไปสิ้น
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ยินเสียงอสนีนั้น ทรงพระราชวัง ก็ตก
พระทัยตรัสให้ข้าหลวงเข้าไปดู ข้าหลวงเข้าไปกลับออกมา
กราบทูลตามซึ่งมีเหตุนี้ให้ทรงทราบทุกประการ สมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวได้ทราบดังนั้น เรงให้หมอเข้าไปแก้คนทั้งปวง
ครั้นปฏิบัติพระสงฆ์แล้ว เสด็จกลับเข้าพระราชวัง ทอด
พระเนตรเห็นอสนีประจักษ์ ทรงพระกรุณาตรัสว่า ราช
บุตรนี้จะมีบุญอยู่ แล้วให้สมโภชสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ
พระนารายณ์ราชกุมารสามวัน

พุทธศักราช ๒๒๘๐ (พ.ศ. ๒๑๘๐) ปีฉลู นพศก พระ

แผ่นดินสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๕ (พระเจ้าปราสาททอง) ๓๘๑
อาทิตย์วงศ์ คบคึกกับ ขุนนาง ซึ่งเขมร ไทย ถอด จาก ราชการ แท้
ก่อนนั้น ครั้นได้ พวก สอง ร้อย เศษ เพล่า ย่าม้อง รุ่งเปิด ประตู
ก็ ญวณ เข้าไปใน พระราชวัง ถึง หน้าสิ่ง ศั สรรเพชญ์ ปราสาท ให้
ร้อง ชื้อ ชื้อ สมเด็จพระเจ้า อยู่ตัวไม่ทัน รู้ พระองค์ ลง เรือ พระ
ที่นั่ง ลอยอยู่ หน้าชานาญ ประจำ ท้า ครัสต์ให้ตำรวจไป รุ่ง ขุนนาง
เข้าไป ยับ เหล่าร้าย เสนาบดี ทั้งปวง รู้ ก็พา กัน คุมไฟร้เข้าไป
ไล่ตี พวก พระอาทิตย์วงศ์ แดก กระจาย ยับเอา ตัว พระอาทิตย์วงศ์
ได้ สมเด็จพระเจ้า อยู่ตัว เสกข เจ้าพระราชวัง สั่งให้ พิจารณา
เอา พวก ภยภู ซึ่ง คบคึก กับ พระอาทิตย์วงศ์ นั้นได้ สัก ก็สั่งให้
เอา ไป ประหาร ชีวิตเสีย ณ ตะแคง แดง รุ่ง ชื่น วันหนึ่ง นาย ข้าง
คันโคบุตร เล่น หมากรุก อยู่ใน โรงช้าง อสนีภค ลง นายข้าง ค่าย
แต่ ข้าง คันโคบุตร จะ ได้ เป็น อัครราช ทา มีได้

สุคักราช ๑๐๐๐ (พ.ศ. ๒๑๘๑) ปี่ขาน สัมฤทธิศก
สมเด็จพระเจ้า อยู่ตัว ครัสต์ ปรีชา แก่ เสนา พุฒนามาตย์ ราชประ
โรหิต ทั้งหลาย ว่า บักรั ปุคักราช ถิ่น พันปี การ กระตุก จะ
บังเกิด ไป ภาย หน้าหัว ประเทศ ขาผี น้อยใหญ่ เป็น ชัย มาก เรา
คิด ว่า จะ เสี่ยง ขาวมี ลข ศักราช บักรั ขาน สัมฤทธิศก จะ เอา
กุน เป็น สัมฤทธิศก ขึ้น ก็ดีวาร จันทร์ เกลิงศก ให้ ญวณ ประเทศ

ธานีนิคม ชนบททั้งปวง เป็นสุขไพศาล สมบูรณ์ทุกประการ
ท่านทั้งหลายจะเห็นประการใด เสนายก มณฑล มุข มาทบ
กราบทูล พระกรุณาว่า ซึ่ง ทรง พระราชดำริห์ ทั้งนี้ เพราะ ทรง
พระเมตตาแก่สัตว์โลก ได้ ชื่อว่า สัมมา สังกัป ญาณ สัมปยุต
ตสังขาริก ประหนึ่ง สมเด็จพระเจ้า อยู่หัว ทั้ง พระทัยบำเพ็ญ
การกุศล เป็น สาสนะอันมาก พระพุทธศาสนา อุปมาเหมือน
เนื้อ นาควิสุทธิ ก็อยู่แล้ว ถึง จะ หว่านพืชสิ่งใด ลง จะได้ ผล
เป็น แท้ ซึ่ง พระองค์ทั้งพระทัย เสด็จ ครอง ให้ ประชาราษฎร
เป็นสุขนั้น เห็นเทพเจ้า ก็ จะช่วยให้ สม พระทัย ประสงค์

สมเด็จพระเจ้า อยู่หัว ครั้นได้ทรง พัง มุขมณฑล กราบทูล
ทั้งนั้น มี พระทัยโสมนัส ปราโมทย์ยิ่งนัก จึงได้ พุฒมาจารย์
ผู้รู้ คำหรับพระราชพิธี ไป จัก แะ ตกแต่ง การทั้งปวง พุฒมา
จารย์ รับ พระ ราชโองการแล้ว ก็ได้ ภูคหมาย สิ่ง ทุก พันธ์งาน
ให้ทำเอาพระสิริเนรราชหน้าจักรวรรดิไพชยนต์มหาปราสาทมีเขา
ไกรลาส และเขาสัตตกัณฑ์ ล้อมเอาพระสิริเนรุเป็นชั้น ๆ ออกมา
แล้วให้ช่าง กระทำ รูป อสุร กุมภกัณฑ์กษัตริย์ คนธัพพ ทานพ
ฤทัย สัตว์ วิทนาย อภินนร นาค สุนทรณ์ ทั้ง หลาย รายเรียงโดย
ระยะ เขา สัตตกัณฑ์แล้ว ให้กระทำ รูป สมเด็จพระอมรินทรา
ธิราช สถิต อยู่ ณ ยอดเขาพระสิริเนรราช เป็น ประทาน จึงได้ ทิวา

แต่กับสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๕ (พระเจ้าปราสาททอง) ๓๘๓
จางย์แห่ง กายเข็น พระอิสริวร เข็น พระพิณู พระพายุ พระ
พิรุณ พระเพลิง พระบรม พระไทศพ พระจันทร์ พระ
อาทิตย์ รูปเทพเจ้า ทั้งสิบสองราย แวกล้อม สมเด็จพระ
อมรินทรามาตย์ โดยอัน คัมศักดิ์ เทวราช จึงเอาแผ่นสุวรรณ
ชาติ ลีลิต อัครมัย ด้วย ชาก หรฤณ เข็น ศักราชใหม่ บรรทุก หิ้ง
เข็น ศักราชเดิม บรรทุก หิ้ง ใส่พาน จำหลัก สรรพางค์ วางไว้
หน้า สมเด็จพระอมรินทราได้มลาเสวตฉัตรบดกเขาตมเฐราช และ
เชิงเขาตมกษัตริย์ ทั้งแปดทิศให้กระทำการข้างอิฐกษัตริย์แปดทิศ
เข็น อาภรณ์ คือ ทิศบูรณะไว้ พระบาทเสวต กฤษณมัย ทิศอาภรณ์ rome
ทิศกษัตริย์พระเพลิง ทิศอัครมัยวิเศษจาก กฤษณมัย สี่แก้วมุกดา
ทิศพรหมอัญชลีสี่มัลล ทิศปราณีโกมุกฤษณมัย สี่แก้วไพฑูรย์
ทิศพยับพสาร นิลาคชเรศ สี่แก้วอินทนิล ทิศอัคร ทิศ
อิสาน เสวตกษัตริย์สี่ขาวอัคร และ ทว่าข้าง อิฐกษ
ัตริย์ ทิวาง อัครวราชแปด หมู่ นอกหิ้ง ทั้งราชวิกิ ฉัตร ของชัย
ของบรรดาก และ คัมภีร์ด้วยทั้ง อ้อบ ประกับ ประภา ด้วย พุ่ม
พระนมบุษมา ชาติต่าง ๆ เข็นมโหฬาร ทากาย และ ทั้ง พิชัย
ศาสตร ฉะนั้น เข็นเขาตมกษัตริย์ทั้ง สี่ ทิศ รอบ ราย แดง ตั้ง
กุฎิบทกักริพนพาทย์ ซึ่งชัยภักดิ์มหาราชว โกลาหล แล้วเทียบ
ชัยภัก พล ทั้ง กลาชาต เข็น ขึ้น ๆ ออกมา มาก หัก และใน

จึงหวัคไพบยหนักมหาปราสาทถึงรณาทกแต่งพระที่นั่งบัลลังก์อาสน์
อันวิจิตรไว้เบญจราชกกุธภัณฑ์ แล้วเชิญพระ ปฐมมาร และ
พระไตรปิฎกธรรมมา ตั้งเป็น ประทาน นิมนต์พระสงฆ์สังฆราช
ราชาคณะคามวาสี อรัญวาสี มาสวคพระพุทธรูปวิมลมหายคล
สุทนต์ประเสริฐ ทวีชาจารย์ จักแจงการทั้งปวงนั้นเสร็จ จึง
กราบทูล สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ ทราบทุกประการ ครั้นได้ศุภ
วาร มหามงคลฤกษ์ พระบาท สมเด็จพระมหาราชบรมบพิตร พระ
พุทธเจ้าอยู่หัว ถิ่สำเร็จของกิจทรงสำเร็จวิภูษาเสร็จ เสด็จ
ทรงมหาราชเชนทรยานถาวรณ อลงถรรพหา พร้อมด้วย พฤตมา
จารย์ ทั้งปวง เสด็จมาประทับเบญจเสด็จสถิตย์บรรพต เสด็จ
ขบถาบทาตราขึ้นไปยังนอกเขาพระสุเมรุราช พระองค์ก็ถวาย
อภิวาท พระธรรมวัคคยา อภิคุณ สุนทรภาพ ด้วย เบญจางค
ประคิษฐ อัญญาบารมีโคชพระทัย ประวรณา แล้วขอพระกร
เบือง ขวาลยศักดิ์ราช เกิมให้แก่ เสด็จ เสร็จ พราหมณ์ที่ แค่ง กาย
เป็นพระอิศวร พระนารายณ์ และเป็นเทพเจ้าอื่น ก็ขอขยับ
ถวายพรโคชสารโคธกวิจิตรหม ทวีชาจารย์ ก็เป่าสังข์ แตรควิบ
คณตรีพิณพาทย์ ฆาตฆ้องชัยเกรมีสนับศัพท์ กลองโกลาหลทั้ง
พระนคร แล้ว สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จ กลับยังพระ ราช
มณเฑียรสถาน

แผ่นดินสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๕ (พระเจ้าปราสาททอง) ๓๘๕

รุ่งขึ้น ทรง พระราชดำริห์ จะให้ ทาน แก่ หมู่ วนิพก
รอบเมือง จึงมี พระราชโองการให้มหาอำมาตย์ ตกลงแต่งพระนคร
ให้เสร็จภายใน สาม วัน อำมาตย์รับ พระราชบริวารแล้ว ก็ให้เจ้า
พนักงานจัดแจง แลว สดลमारควัดยา ทูล ขอร้องให้ ราชรณเข็ม
ซึ่ง ที่ ตั้ง ราชวิถีนักรบ ยักคั่นกล้วย คั่นช้อยไทย ระยะทาง ให้
ถึงไม่กลัฟพฤษกัหว่างกันสืบวารรอบพระนครพร้อมไทยพระราชบริวาร

ครั้น เพลา รุ่งเช้า แล้ว สาม นานาพิกา หก ขาพาไท้ ชุคม ฤกษ์
สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ก็ทรงเครื่อง สำหรับขัคคิยราชอสังกา
ราภรณ์ ขวรวิสุตเสด็จเสด็จทรงพระยาภูษชวศัวประเสริฐ และ
กลางข้าง นั้น วางพานทองรอง ศิริบุญสำหรับ จะไปขทาน พร้อม
กล้วย เสนางคนิกร ทวย หาดูไทยเสด็จจะหนีมิได้ ครั้น ออกจาก
ทวารพระราชวังแล้ว พระเจ้าอยู่หัวก็ไปขทานแก่ ขาภวนิพก
ทั้งหลาย แล้ว เสด็จไปถึง กลัฟพฤษกั คั่นไคก็ให้หยุด ให้
พนักงาน ซึ่ง ชนอยู่นั้นไปขทาน และ หว่างคั่นกลัฟพฤษกั พระ
องค์ ก็ หยุดไปขทานไปไคย ลำคัย ทรอบพระนครแล้วเสร็จ
เสด็จ กลับ พระราชวัง ใน ลำคัยเคื่อนั้น สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
บริจาคพระราชทรัพย์และราชพาหนะกระทำสัตตศตกมหาทานเข็
ทาน แก่ พราหมณทวิชา ซาคิ และ ขาภ วนิพก ทั้งปวงเข็ม อากิ
คือ ข้างร้อบหนึ่ง น้าร้อบหนึ่ง ทาสชายร้อบหนึ่ง ทาสหญิงร้อบ

หนึ่ง เงิน ร้อย ชั่ง ทอง ร้อย ชั่ง ราชรถ ร้อย คัน และ แต่ง
การ ออก สยาม มีมหรศพลมโหชนวิหาร เป็นมโหฬารวิหารยิ่งนัก

ในยี่นั้นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้มีราชสาสน์ไปกรุงรัตนบุรี
ซึ่งอยู่ในพระราชสาสน์นี้ว่า สมเด็จพระเจ้ากรุงเทพมหานคร
ศรีอยุธยา มาทักลลภพอันเสกขบรายคาถาเบญจก้านพิภพ ไชยบุรี
สุวรรณภูมิ คัดด้วยราชประเพณี มีพระราชหฤทัยห่วงห้าว พระ
บรมโพธิญาณ บำเพ็ญทาน การ กุศล เป็น อรลศรัทธาแท้มิไ้
หวั่นไหว ไ้ พระทัย ที่ จะ รื้อ สัตว์ ให้ พ้น ห่วง มหรรณพที่
ธาร กล่าวคือ สังสารวัฏ ยัก ที่ คัด ว่า กระติดยก ขะ ถึง แก่ สัตว์
ทั้งหลาย ทั้ง ประเทศ ธานี ใหญ่ น้อย ทั้งปวง เพราะ บุคักราชด้วย
๑๐๐๐ (พ.ศ. ๒๑๘๑) ในยี่ชาน สัมฤทธิศก จึงอุทิศสา
กระทำ สักขยวิญญาน แล้ว จึงพระราชพิธี ลบ คักราช เอา กุณ เป็น
สัมฤทธิศก ขึ้น คัด วาร จันทร์ เติง ศก เป็น ทวาปรยุค เพื่อ
จะให้ทั่ว ประเทศ ธานี ใหญ่ น้อย ทั้งปวง เป็น บรม สุข สมบูรณ์
ทั่ว กัน ให้พระเจ้ากรุงอังวะและเมืองชอบชัณฑาเสมาทั้งปวง
ใช้ คักราชตามพระนครศรีอยุธยา ลงนี้ เด็ด ส่งพระราชสาสน์
ไป เมือง กองอุไ้ เมือง กองอุ ส่งไป กรุงอังวะ

ครั้น สุกักราช ๑๐๐๒ (พ.ศ. ๒๑๘๓) ปี มะโรงโทศก
พระเจ้ากรุงอังวะ แต่ง ทูตานุทูต จำทูต พระราชสาสน์มา และ

แผ่นหินสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๕ (พระเจ้าปราสาททอง) ๓๘๗
ในพระราชสาส์นนี้ว่า พระเจ้ากรุงรัตนบุรียังจะ อันถึง อยู่ใน
ธรรมศาสตร์ ราชศาสตร์ และ มี บ่อ แก้ว บ่อ ทอง เบ้า พิน
เมือง ขอ จำริญ ทางพระราชไมตรี ตายังสมเด็จพระเจ้ากรุง
ทวารวดีด้วย แจ้งกิตติศัพท์ไปว่า สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมเห็น
ทิวศกไปแล้ว พระองค์ ขึ้น ผ่าน พิกพ ทาม ราชประเทศ มีพระ
ภักตยศ ภักตภักตใหญ่ยิ่ง กว่า กษัตริราชแต่ ก่อน ก็ ประกอบ
ด้วย ปราสาททอง และ เศวต ฤๅษะชาติทั่วประเสริฐ เป็น ศรีเมือง
นี้ ฝ่ายกรุงรัตนบุรียังจะ มีความยินดีนัก ยักนี้ให้ทุกทางทุก
มาตามข่าว พระศก ตามประเทศ และ จำริญทางพระราชไมตรี
ด้วย ประการหนึ่งซึ่งพระองค์ จะให้ ใช้สักราช ตาม พระนครศรี
อยุธยาเห็น ฝ่ายกรุงพม่าประเทศ และ รามัญประเทศให้ ใช้สักราช
เดิมหลายชั่ว กษัตริย์มาแล้ว ครั้นจะใช้ ตามมีพระราชสาส์น ไป
นี้ เกรงจะ พ้นเพื่อน ซึ่งพระเจ้ากรุงทวารวดีกลับได้ก็ได้พระ
องค์ ใช้เด็ก ครั้นแปล แล้วสมุหนายกกราบทูลพระกรุณา
ทรง เคียงพระทัย ตรัสว่า ข้าพหม่อมฉันใช้ ตามเรากลับแล้วไป
ครั้งนี้เสด็จออก มุขจักรวรรดิไพฑูริยตามหาปราสาท เข็กแขก
เมืองเข้าถวายบังคม ตรัสพระราชปฏิสันถารสาม หักแล้ว สั่ง
ให้ เลียง แยกเมืองก็เสด็จขึ้น เจ้าพนักงานยกของมาพระราช
ทาน แยก เมือง มีได้รับ พระราชทานว่า อย่าง ธรรมนิยม กรุง

อังวะ ถ้าทุกาทุกไปเขียน พระศพ ห้าม มิให้ รัย พระ ราชทาน
 เพลาเบี้ย สมุหนายก กราย กุล ทรง พระ กรุณาให้ ค่ำ ว่า
 แฉก เมือง ว่า อย่าง ขรรคมเหียมกรุงพระนคร ศรีอยุธยา ถ้า
 ไปเขียน ศพ บ่อมแห่ง ของ ขวโกลเลียงให้ อ้อมหน้า จึงได้ ชื่อว่า
 หีบถ้อยกัน นี้ ค่ำ มา กรุง พระนคร ศรีอยุธยา แล้ว มิ รัย พระราช
 ทาน นั้น ไม่ หีบถ้อย กรุง พระ นคร ศรีอยุธยา ฤ ๆ ว่า สิ่ง ของ
 ซึ่ง พระ ราชทาน นั้น ก็ เหมือน กรุง อังวะ ถ้าไป ค่ำ ว่า แฉก เมือง
 ก็ ถ้อย อยู่ มิ รัย พระ ราชทาน ก็ให้ เขา สิ่ง ของ ราก รก ศัวันะ
 ลง แล้ว ขี้บเสียบ จาก เมือง เจ้าพนักงาน ก็ไป ค่ำ ว่า โคย พระ ราช
 โองการ แฉก เมือง ก็ มิให้ รัย พระ ราชทาน เจ้าพนักงาน
 ก็ เขา สิ่ง ของ ราก รก ศัวันะ แฉก เมือง แล้ว ขี้บ เสียบ จาก พระนคร
 ฤกษ์ ราช ๑๐๐๓ (พ.ศ. ๒๑๘๔) ปี มะเส็งตรีศก สมเด็จ
 พระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินลงไปประพาสพระที่นั่งไอลวรวิ
 ทิพยอาสน์ วันนั้นเสด็จ อยู่แรมเพลาค่ำออกมาขึ้นอยู่ หันมา
 สมเด็จ พระเจ้าลูกเธอ พระนางราชกุมารี รามกุมาร สองโคม อดิเทพ
 ลงท้องหน้าขึ้น แฉก ประทับ รูปสัตว์ ตกกระยา ลงมาขอบพระองค์
 สมเด็จ พระพุทธเจ้าอยู่หัว และ สมเด็จ พระเจ้าลูกเธอ ะได้ เป็น
 อันตราย หามิได้ ทรง พระ กรุณาให้ พระโหรา ทำนาย ถวาย
 พยากรณ์ว่า เห็น มหาศุภนิมิตร์ ะ ทรง พระ ฤๅคาธิการ

แต่กับ สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๕ (พระเจ้าปราสาททอง) ๓๔๖๔
ถึง ขึ้นไป แล้วจะได้พระราชทานต่างประเทศ ถึงเดือนสิบ
ก่ำหรือสิบคี่เจ้าลูกเจ้าเมืองเทศบรรทุกพระธำมและได้ ม้าเทศสูง
สามศอก สองหัวเข้ามาถวาย สองม้า กับกันคนผู้ ลูก คำนมยา
ราชวงศ์ประคั้นพรคินเล่มหนึ่ง กับสิ่งของนอกนั้นเข้หม่นมาก

สุริยราช ๑๐๐๕ (พ.ศ. ๒๑๘๖) ปีมะแมเบญจศก
พระโหราธิบดีถวายฎีกาว่า ในสามวันนั้นจะเกิดเพลิงไหม้ในพระ
ราชวัง สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงได้ทรงฟังทุกพระทัย ด้วยโหร
คนทนายแม่หม้ายลัก ครั้งหนึ่งเสด็จอยู่ในพระที่นั่งไพศยมุขมณฑ
ปราสาท มุสิกตกลงมา ทรงพระกรุณาเอาขันทองครอบไว้ให้
ศาพระโหรมาทนาย พระโหรคำนวนแล้วทูลว่าสัตว์สี่เท้า ทรง
พระกรุณาตรัสว่าสัตว์ พระโหรคำนวนแล้วทูลว่าสัตว์ ทรง
พระกรุณาตรัสว่าสัตว์ สี่เท้า หมีถูก อยแล้ว แต่ก็ สี่ตัว หมี ๑ ตัว
ครั้นเข้ขันทอง ขึ้นเห็น ลูก มุสิก คลาน อย สามตัว กับแม่ตัว
หนึ่งเป็นสี่ตัว ก็ทรงพระกรุณา ตรัส สรรเสริญ พระโหรขึ้นทูล ว่า
คุณแม่นกว่าตาเห็นอีก ได้พระราชทานเงินตราซึ่ง ครั้น เข้
ผ้า สอง สำรับ แต่หนี มา ก็เข้ถือพระโหรขึ้นทูล ว่า ครั้น
ทนายว่าจะเกิดเพลิงไหม้ไว้พระทัย ให้ชม ของในพระราชวัง
ออกมา ไปอยู่วัดชัยวัฒนาราม ทั้งเวือ์ลึงก์ เวือ์สี เวือ์ลึง

คัยกัณเฑธกัณเฑธ และในพระราชวัง นั้นเกณฑ์ไพร่ สมพรรค
 สรรพด้วยพร้าชอกระศรธำรักษา ค้ำมิให้ขู่ข้าในพระราชวัง
 แล้วให้เรือ คำนวณ คอย ออก เหตุทุก ๆ โมง ครั้น ถึง คำนวณ สาม
 วัน เผลา ซาย แล้ว สัณหา พิภา เรือ คำนวณ ลง ไป กราย ทูล พระกรุณา
 ว่า สงบ อยู่ สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ตรัส ว่า ครั้น นี้ เห็น พระ
 ไทราธิบดิ์ จะ ผิด อยู่ แล้ว จึง เรือ เด็ก จะ เข้า พระราชวัง เจ้า
 พันทกาน ก็ เคลื่อน เรือ พระที่นั่ง ถึง เข้า รับ เสด็จ พระเจ้า อยู่ หัว
 เสด็จ มา ถึง ฉนวน หน้า ประจํา ท้า พระไทราธิบดิ์ คอย ท้าย เรือ พระที่นั่ง
 กราย ทูล ว่า ขอ ให้ ย้าย ม้า ก่อน จึง จะ สิ้น พระเคราะห์ สมเด็จ
 พระเจ้า อยู่ หัว ก็ ให้ ลอย เรือ พระที่นั่ง อยู่ เผลา ซาย แล้ว ค้ำ
 นา พิภา เมฆ ทั้ง พระยัย คัลม ชัน ช้าง ปราชิน ทิศ ฝน ตก พร้า ๆ ลง
 มา ทรง พระกรุณา ตรัส แก่ พระไทรา ว่า ฝน ตก ลง มา สิ้น เหตุ
 แล้ว กระมัง พระไทรา กราย ทูล ว่า ขอ พระ ราชทาน ม้า ก่อน
 พอ สิ้น คำนวณ อสนี เบี่ยง ลง มา ต้อง เหม พระ มเหสี ปราสาท
 เป็น เพลิง คึก พลุ ไฟ ลง ชัน ไหม้ ลาม ลง มา คน ทั้ง หลาย ซึ่ง อยู่ ใน
 พระราชวัง มิรู้ ที่ จะ ทำ ประการ ไก่ และ คิ้วย กัณเฑธ คาย หลัง คำนัน ไหล
 ราก ลง มา ถึง ห้า ผืน เพลิง ก็ ไหม้ คึก ก่อ ไป ทั้ง คิ้วย กัณเฑธ เรือน หน้า
 เรือน หลัง ร้อย เรือน จึง คิ้วย ได้ สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ตรัส ให้ พระ
 ไทรา ทู ว่า เพลิง ไฟ ไหม้ ทั้ง นี้ จะ คิ้วย ร้าย พระไทรา กราย

แผ่นดิน สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๖ (เจ้าฟ้าชัย) ๓๙๑

ทูลพระกรุณาว่าที่ พระมโหสถและกอบด้วยอิสตรียศ พระเกียรติยศ จะปรากฏไปในนานาประเทศทั้งปวง บรรดาอิริราชไพร่จะเกรง พระเดชเดชา นุภาพเป็นอันมาก สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตรัสได้ทรงฟัง มีพระทัยปราโมทย์ยิ่งนัก ครั้นนั้นเพลิงไหม้แต่พระที่นั่งมณฑลภิเษกที่ชื่อปราสาททอง พระที่นั่งจักรวรรดิไพชยนต์ มหาปราสาท และพระที่นั่งสรรเพชญ์ปราสาท จะไ้ไหม้ด้วย หามิได้ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จเข้าพระราชวัง ทรงพระกรุณาให้ช่างจับการก่อพระมหาปราสาท และทำคั้งเรือนข้างในทั้งปวง สามเดือนเรือนข้างในเสร็จ แต่พระมहाปราสาทยี่หนึ่ง จึงสำเร็จ ให้นามชื่อพระวิหาวสมเด็จ

สุทศิกราช ๑๐๐๖ (พ.ศ. ๒๑๘๗) มีวชณศก สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปราสาททอง ทรงพิภพ มณฑลสถสกลสีมาอาณาจักร พิภพพร้อมด้วยหมู่บริวารเครื่องพระเดชเดชา นุภาพ เพราะบรมโพธิสมภาร สมณพราหมณาจารย์และไพร่ฟ้าข้าบ ขันนาเสมาเป็นสุขสมบุญทั่วหน้ามา

รัตนศักราช ๑๐๑๗ (พ.ศ. ๒๑๙๘) มีมะแม สัปดาห์ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระประชวรหนัก แปลงสถานลงไปอยู่พระที่นั่งเบญจรัศมี ทรงพระกรุณา มอบราชสมบัติ และพระแสงขรรค์ชัยศรีให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าชัย อยู่ตาม

วันเพ็ญสามยาม ก็เสด็จสวรรคต พระเจ้าอยู่หัว ยวดยาทอง
อยู่ในราชสมบัติสืบต่อพระยา เจ้าฟ้าชัย ก็ได้ครองราชสมบัติ

—*—

แผ่นดิน สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๖

(เจ้าฟ้าชัย)

ครั้นอยู่มา สวรรคต ๑๐๑๘ (พ.ศ. ๒๑๙๙) มีวช
ชู้ศึก สมเด็จพระนารายณ์ขึ้นเจ้า ก็ได้คน สอดแนม ออก มา
คืบราชการ ด้วย พระศรีสุธรรมราชาผู้เป็น พระเจ้าอาว์ ๆ ก็
กำหนดเข้าไป ครั้นเพลาค่ำ พระนารายณ์ขึ้นเจ้า ก็พา พระ
กนิษฐา ของพระองค์ ลอบหนีออกทางประตู ทัดสระแก้วไปหา พระ
เจ้าอาว์ พระศรีสุธรรมราชา กับ พระนารายณ์ราชনীติกา สม
ผู้คนพร้อมแล้ว ก็ยกเข้ามา พระราชวัง กุมเอาเจ้าฟ้าชัย
ไปสำเร็จ ไทยเสีย พลิก โศก พระยา เจ้าฟ้าชัย ได้ครอง
ราชสมบัติ ๙ เดือน

—*—

แผ่นดิน สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๗

(พระศรีสุธรรมราชา)

พระศรีสุธรรมราชา ก็ได้ผ่านพิภพ กรุงเทพทวารวดี ศรี
อยุธยา คริสต์ให้ สมเด็จพระนารายณ์ราชনীติกาเป็น มหาอุปราช
สมเด็จพระนารายณ์ขึ้นเจ้า ก็เสด็จไปอยู่ ณ พระราชวังบวรสถาน

แผ่นดิน สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๗ (พระศรีสุธรรมราชา) ๓๔๓
มณฑล อยู่มาสอง เกือบสาม สมเด็จพระศรีสุธรรมราชา พระเจ้า
แผ่นดินทอดพระเนตรเห็น พระราชกัลยาณี น้องพระนารายณ์ราช
หัตถ์คาทรวงพระรูปศิริวิลาส เล็กน้อยงดงาม มีพระทัยเสนหาผูก
พัน ปราศจาก ลัทธิ สมโภช จึงได้พาขึ้นไป บนที่ หวัง จะ ร่วม วส
สังวาสด้วยพระราชกัลยาณี พระราชกัลยาณีมิได้ขึ้นไป ครั้นมา
พระตำหนักแล้ว บอกเหตุ กับ พระนม พระนม จึง เชิญ พระราช
กัลยาณีเข้าไป ในคู่พระสมุกแล้วถามออกมา แล้วจะเอาพระสมุก
ไปยังพระราชวังบวรสถานมงคล นายประตูก็มีได้สงสัย ครั้นไป
ยัง พระราชวัง บวรสถานมงคลแล้ว พระราชกัลยาณี ก็ออกจาก
คู่เข้าไปเฝ้า สมเด็จพระเชษฐาธิราชทรงพระกรรแสงทูล ประพฤติ
เหตุทั้งปวง ซึ่ง สมเด็จพระเจ้าอาวเห็นพาลทุจริต สมเด็จพระ
นารายณ์บรมขพิตรเป็นเจ้าไต่ทวงฟัง ก็ทรงพระโทมนัส น้อยพระทัย
หนัก จึง ตรัส ว่า อธิจา พระเจ้าอาวเรา นี้ คิด ว่า สมเด็จพระ
บิฑูรราช สวรรคต แล้ว ยัง แต่พระเจ้าอาว ก็ เหมือน พระ บรมราช
บิดา ยัง อยู่ เราได้ ปกป้อง พระ ราชวงศ์ มาจน หวัง สืบไป ควร ฤ มา
เป็น กษัตริย์ พระองค์ ปราศจาก หิริ โศก คับ ประแล้ว ไตน เรา
ครอบครอง ราช สมบัติ เป็น ยุคธรรม ได้แล้ว หวัง ที่ เรา รัตน ออก
สมณชีพราหมณ์ อาณา ประชาราษฎร์ ไพร่ฟ้า ข้าแผ่นดิน เป็น แท้
จะละไว้ มิได้ ด้วย พระองค์ ก่อ แล้ว จำ เรา ตาม จึง ถึง

เอาพระบารมีเป็นที่พึ่ง พระนารายณ์ทรงพระราชดำริแล้ว
จึงให้หาขุนนางเข้ามาในพระราชวัง ครั้นแจ้งประพฤติเหตุ
ซึ่งจะทำบุญนั้น ขุนนางทั้งหลายได้แจ้งในวัยสิ่งทั้งนั้น ต่าง
คนก็ทูลอาสาขอเอาชีวิตเป็นแทนแทนพระองค์ทุกคน สมเด็จพระ
นารายณ์เป็นเจ้าได้ทรงฟัง มีพระทัยปราโมทย์ยิ่งนัก ครั้น
ให้กระทำการมงคลแต่งให้พลทั้งปวงใส่เป็นสำคัญ แล้วให้เอา
ใบสรงเป็นประเจียดสำหรับเมื่อจะบูชาขึ้น เพราะเหตุว่า
พระศรีธรรมราชาธิราชใช้พระชนมวารวันศุกร์ และใบ
สรงนั้นเป็นนามแต่งธวัช

ครั้นแล้วสมเด็จพระบรมพิตรพระนารายณ์เป็นเจ้า ก็ได้
ตั้งการบูชาพระศรีรัตนตรัย และพระอิศวร พระนารายณ์
เป็นเจ้า และเทพคามี มีฤทธิสิทธิศักดิ์ทั้งปวง คำว่าตั้งขุน
เสนาซ้าย ขุนจันทราเทพ ขุนทิพนคร ขุนเทพมณฑิ ขุน
สิทธิชวทัน ขุนเทพศรีธรรมรัตน์ ได้คุมไพร่พลร้อย
คน อย่รักษาพระราชวังบรรดาสถานมงคล ในวันพฤหัสบดี
เกือบสิบสองขึ้นสิบค่ำ เพลาเช้าแล้วดำเนินพิธีการ สมเด็จพระ
พระบรมพิตรพระเป็นเจ้า ก็แต่งพระองค์สรรพสำหรับ การ
พิธีบูชา จึงทรงพระสติโศก อธิษฐานแล้ว ก็เสด็จทรง
ช้างขึ้นพลายมงคล ไชยรา ครั้นได้พระเทพเทษเป็นกลาง

แผ่นดิน สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๗ (พระศรีสุธรรมราชา) ๓๔๕
ข้าง พระที่นั่ง ชุน พระศรีความ และ ครีได้สมเด็จพระ
อินทราชา ผู้เป็นพระอนุชาทรงข้าง ต้น พังกระพืดของ ชุน
พรหมนิบาตเป็น กลาง ข้าง พระที่นั่ง หมีนเทพ ญูช ความ
ครีได้เมือง มโนรมย์ ข้าง ต้น พลาย พรหม พักตร์ นายไทย
มหาดเล็กเป็น กลางข้าง นายมะพร้าว ความ หมีนราช ญูช
ข้าง ต้น พังคัลยา ข้าง พระที่นั่ง ครีได้กุมารมศุภกฤษเฬลา
อัน ประเสริฐ ก็เสด็จ กริษา พลพยุหยาตรา สรรพ ด้วยเครื่อง
ราชไชโยภค และ ประโคม ช้อง กลอง แตร สังข์ จึงเสด็จ
พระ ราชดำเนินโดย ทวาร พิพิธ ยাত্রาไปโดย ทาง หน้า วัค
พลัยพลาชัย จึง พระยาเสนาภิมุข พระยาไชยาสุร คูม
ญีบุ๋น สีสืบ มา กราย บังคม ทูลขอ ชาติ ราชการ แล้ว หลวง
พิชิตเกษร ออกมา กราย บังคม ทูลขอ ชาติ ราชการ แล้วเสด็จ
พระ ราชดำเนินโดย ทาง ชีกุณ

ฝ่ายสมเด็จพระบรมพิตรพระศรีสุธรรมราชาธิราชรู้ว่า สมเด็จพระ
บรมพิตรพระเย็นเจ้าเสด็จยกเข้ามาแต่พระราชวังบรรตถานมณฑล
ก็สั่งแก่พระมหาเทพ หลวงอินทรเทษให้เอาขุนข้าเรอภักดิ์ และ
อ้ายมันผู้ ทาส ขุนข้าเรอภักดิ์ ไปพิณาทเสี้ยหน้าข้างตรา และ
ขุนข้าเรอภักดิ์ ก็ หิรธอก จึง กราย ถวาย บังคม สมเด็จพระบรม
พิตรเป็น เจ้า ถึง หน้าวัคภักทนต์ได้ แด่อ้ายมัน ทาส ขุนข้าเรอภักดิ์

นั้นไปพิชิตกลับ และ สมเด็จพระบรมมพิตร เป็นเจ้า มาหยุด
 ช้างกันหน้า พระที่นั่งจักรวรรดิ พระยาสมันตกระษัตริย์ พระ
 ยาสมันตกระษัตริย์ พระราชมนตรี หลวงโยธาทิพ หลวง
 อมรวงศา หลวงพิชิตเกษร ขุนรักษ์ ขุนทรงพาณิชย์ ขุน
 สนิทวาที มัธยาสน์ เมลา มัทเมฆะตาทิ คุมไพร่พลได้ไป
 อยู่ณถ้ำนาคาลูกขุน ให้นำยาไลลา คุมศรีทองและแขก
 ชะวาแขกจาม มาอยู่ณถ้ำหน้าพระที่นั่ง สรรพเชษฐปราชญ์
 ให้หลวงเทพวรชุต คุมไพร่พล อยู่ประคองศรีสรรพทวาร ให้พระ
 รุกาพระพริ้ง คุมไพร่พล อยู่ณทางสระแก้ว หลวงวิสุทธิสงคราม
 และ ขุนพรหมนิยาลคุมไพร่สารวัตร หลวงวิกรมวาสา และ
 ประคองเสนากรม จนถึง ประตูหอพระ และฝ่ายไพร่พลข้าง
 สมเด็จพระศรีสุธรรมราชาธิราชและไพร่พลข้างสมเด็จพระบรมมพิตร
 พระเป็นเจ้า ก็ได้รับฟังกันแต่คำหนึ่ง และ อยู่ยืนกุม
 กันเข้า มาอาตไ้เข้า ช่วยรบพุ่ง ณถ้ำนาคาลิลา นั้น ไพร่พล
 ล้มตาย บาดเจ็บทั้งสองฝ่าย จึง สมเด็จพระบรมมพิตร พระนารายณ์
 เป็นเจ้า ครั้นสังขุนันทราเทพ และ พันทิพรราชเอาปืนใหญ่สามบอก
 ถึง ณท้องสนาม ยิงเข้าไปใน พระราชวัง เป็นหลายนัด ครั้น
 ยิงเข้าไปครั้งใดก็วันเพลิง นั้นเห็นไอออกไปประคองฉัตร สำแดง
 คุณนิมิตร ซึ่ง จะมีชัยชนะ จึง สมเด็จพระบรมมพิตร พระเป็นเจ้า

แผ่นหิน สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๗ (พระศรีสุธรรมราชา) ๓๔๗
ทรงช้างคันพระที่นั่ง ครีวส์ สั่งให้พระเทพเคษะ เป็น กลาง ช้างพระ
ที่นั่ง ชุนพระศรีควาญ ให้ชุนอินทริยาตเป็นกลางช้าง สมเด็จพระ
พระอนุชาธิราช สมเด็จพระอนุชาธิราช และเสด็จขึ้นช้าง
คัน จอบ หน้าพระที่นั่งจักรวรรดิ ครั้นเพลาลาซาบแล้ว ประมาณ
นาฬิกาเศษ มีผู้มา กรายทูล สมเด็จพระบรมมพิตร พระเป็น
เจ้าว่า สมเด็จพระศรีสุธรรมราชาธิราช ทรงช้าง ออก มา
ยืนอยู่ ณ หลังศาลาลูกขุน จึง สมเด็จพระบรมมพิตร พระเป็น
เจ้า ก็ ชัย ช้างพระที่นั่งเข้าไป ถึงนอกกำแพง หน้าศาลาลูกขุน
ไพร่พลทั้งสองฝ่ายได้รยพุง คอ แอ้งกัน และ ทหารอาสา สมเด็จพระ
บรมมพิตร พระเป็นเจ้า ก็ ยิงปืนนกสับ ดัง พระ พาสุ สมเด็จพระ
พระศรีสุธรรมราชาธิราช ฝ่าย ทหาร พระศรีสุธรรมราชาธิราช
ก็ ยิงปืนนกสับ ดัง หลังพระบาทสมเด็จพระบรมมพิตรพระ
เป็นเจ้าเดินไปหน่อยหนึ่ง และ สมเด็จพระศรีสุธรรมราชาธิราช
ก็ กลับช้างเข้าไปในพระราชมวัง และไพร่พลฝ่ายช้าง สมเด็จพระ
พระศรีสุธรรมราชาธิราช ก็ แยกฉาน ชานเซ็น คนเข้าไปในพระ
ราชมวัง แล้ว ก็ ให้ยึด ประคพระราชมวังไว้ จึง สมเด็จพระ
บรมมพิตร พระเป็นเจ้า ก็ เสด็จขึ้น มายังที่นั่งจักรวรรดิ จึง
พระไกร ภูวนาติกะวงศ์เสด็จ ทรงช้างคัน ออกมาแต่ในพระราชมวัง

ก็ ออก มา ถวายบังคม สมเด็จพระบรมพิตร พระ เป็นเจ้า จึง
 ตรีศใช้ให้ ทหาร อาสา คุ่มกัน ไป ทำลาย ประตูประราชวัง ก็
 กระทุ้ง ประตูปลทวาร พอ พระสัทธิดา ชัย เบิก ประตูปล ทวาร
 ออก มา ได้ บอกว่า สมเด็จพระศรี สุธรรม ราชธิดา ราช หัน ลง ไป
 ชอยู่ ณ วัง หลัง แล้ว ทหาร ก็ ญ่ กัน เข้า ไป ใน พระราชวัง ได้ นาย
 แก้ว มหาดเล็ก ก็ นำ พระสัทธิดา ชัย ออก มา ถวายบังคม สมเด็จ
 บรมพิตร พระเป็นเจ้า ณ พระที่นั่ง จักรวรรดิ นายแก้ว จึง กราบ
 ทูล แก่ สมเด็จพระบรมพิตร พระ เป็นเจ้า ว่า ทหาร อาสา เข้า ไป
 ใน พระ ราชวัง ได้ แล้ว และ พระ สัทธิดา ชัย บอกว่า สมเด็จ
 พระศรี สุธรรม ราชธิดา ราช หัน ลง ไป วัง หลัง จึง สมเด็จพระบรม
 พิตร พระเป็นเจ้า เสด็จ เข้า ใน พระ ราชวัง เสด็จ ขึ้น พระราช
 มณเฑียร พระวิหาร สมเด็จ ใน วัน เดียว นั้น เสนาบดี ก็ ไป ตาม
 สมเด็จพระศรี สุธรรม ราชธิดา ราช หัน ลง ไป วัง หลัง ก็ได้ เข้า ไป สำเร็จ
 ไทย เสียบ ณ วัด โศก พระยา ตาม ประเพณี พระศรี สุธรรม ราช
 ธิราช เสด็จ ราชสมบัติ ได้ สอง เดือน กับ ยี่สิบวัน

— ๗๖๖ * ๕๕ —

แผ่นดิน สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓

(พระนารายณ์)

ในเมื่อ สมเด็จพระบรมพิตร พระเป็นเจ้า มีชัย ชำนาญ แก่ ราช

แผ่นดิน สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระนารายณ์) ๓๔๔

ศักราช ด้วย พระเชษฐภคินี นุภาพ นั้น ฤกษ์ราศี ๑๐๑๘
(พ.ศ. ๒๑๔๔) บัณฑิต อัครราชมนตรี เกื้อหนุน สิบสอง ขึ้น สิบเอ็ดค่ำวัน
ศุกร์ เพลาชายแล้ว สองนาฬิกา สยาม

ครั้น ฤกษ์ราศี ๑๐๑๘ (พ.ศ. ๒๑๔๔) บัณฑิต อัครราชมนตรี วัน
พฤหัสบดี เกื้อหนุน สิบสอง แรม สอง ค่ำ เพลา ชาย แล้ว สอง นาฬิกา
จึงพระมหาราชครู พระราชครู และท้าวพระยาสามนครราชเสนาบดี
มนตรีมุขทั้งปวง ก็เชิญเชิญสมเด็จพระบรมพิตร พระเป็นเจ้า เสด็จ
ปราบดาภิเษกเสวยราชสมบัติ ถวายราช ประเพณีโดย ขุนพ มหา
กษัตริราชเจ้าแต่ก่อน อันฝ่ายพิภพ ณกรุง พระมหานคร
ทวารวดี ศรีอยุธยา นั้น ใน วันแรก ทั้ง พระ ราช พิธี นั้น เป็น
อัครราช เพลาค่ำแล้ว ประมาณ สองทุ่ม มี พระสุคนธ์โศก ขาว
บริสุทธิ ตก ลง มา แต่ เพดานในโรง พระราชพิธี นั้น เป็น มัครราช
พระมหาราชครู พระครูประพฤติการพระราชพิธีปฐมภิเษก และ
พระราชพิธี ราชภิเษก ถวายพระ นาม กร ขวร ราช ศรี สวัสดิ
พิพัฒน์ มงคลตาม ขุนพ ประเพณี พระมหากษัตริราชเจ้าแต่ก่อน
อันยก ด้วย พระเชษฐภคินี นุภาพ เสด็จปราบดาภิเษก ทรงพระ
นาม กร ขวร ศรี สวัสดิ สมเด็จพระบรม ราช อธิราช รามาธิบดี
ศรี สรรเพชญ์ บรม มหา จักรพรรดิศวร ราช อธิราช รามศวร
ธรรมราชาธิบดี ศรีสุทนต์ วัชรสังคาร จักรพาฬายิเษนทร์ สุริเยนทรา

ขิยคินทร์ หริ หรินทราชาภิเศก ศรีสุวิบูลย์คุณ อัครนิค จิตร
 ราชิตรี ภูวนาทิพย์ ฤทธิพรหมเทพเทพาภิเศกคินทร์ ภูมินทราธิราช
 รัตนากาศมธุวงศ์องค์เอกาทศราชวิสุทธิยโสภณบรมอริยาตัย สมุทัย
 ทโรมนท์ อนันทคุณ วิบุลยสุนทร ชรรมิกราช เกไชชัย ไตรโลก
 ฆาตคินทร อรินทราชาธิราช ชาติพิชิต ทิศทิศพลญาณ สมันต
 มหันตผาวริทวิชัยไชยวรรณายธิปไตย ชัยคิยวงศ์ องค์บรมายธิตรี
 ภูวนาถธิเบศรโลกเชษฐวิสุทธิมกุฏรัตนโมลีศรีวิบุลย์สุนทรวิชัย องค์
 สรรเพชญ์พุทธางกูร บรมมพิทร พระพุทธเจ้า พระเจ้า กรุงเทพ
 พระมหานครบรมทวารวดีศรีอยุธยามหาทิลกภพพรรัตนราชธานี
 บุริรัมย์ และ ถวายเครื่องเบญจรถูกัญฉัต และ ถวายเครื่อง
 วาไชยโลกทั้งปวง และบูชาบรมเทพอันภูอันประเสริฐ สถิต
 สถาวรในพระองค์ โดยยถาศาสตร์และถวายอาเศียรพาทอภิเษก
 จำเริญพระพรบรมราชศรีสวัสดิ์พิพัฒน์มงคลนฤมลพระองค์ คือ
 พระนารายณ์เป็น เจ้าสังข จักร คชาธร อันถอยด้วย พระเศวตเศชา
 ฤทธาภุภาพอันประเสริฐ เพื่อระรักษาสถมพรพราตมณาจารย์และ
 ท้าวพระยาเสนาบดี มนตรีมุข ประชาราษฎร์ทั้งปวงให้สุขเกษม
 เปรมปรีย์ทั่วธานี จำเริญสืบไปเมื่อ หน้า แล้ว ก็ให้เบิกท้าวพระยา
 สามนตราช เสนาบดี มนตรีมุขทุกกระทรวงทบวงการทั้งหลาย
 ถวายบังคมและถวายสัตยาบันด้วยมือขวา ถวายหน้าพระพิพัฒน์ตาม

แผ่นดิน สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระนารายณ์) ๔๐๑

บุรพประเพณีแล้วเสร็จ เมื่อเสด็จปราบดาภิเษก ถวัลยราช ประ
เพณีแล้วนั้น พระชนม์ได้ยี่สิบห้าพรรษา แล้วพระบาทสมเด็จพระ
เอกาทศวงศ์ศรีธรรมนาถบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ทรงทศพิ
ราชธรรม อันมหาประเสริฐ ก็ทรงพระกรุณาแก่ประชาราษฎร
ทั้งปวง ให้เลิกส่วยอากรขนอนตลาดแก่ประชาราษฎรทั้งปวงสาม
ขวบมิให้เอาเข้าท้องพระคลัง และพระเจ้าอยู่หัวบำเพ็ญพระราช
กุศลแล้วก็ดำรัสให้แต่งการซึ่งจะถวายพระเพลิง สมเด็จพระพุทธ
เจ้าหลวงเสร็จสรรพประทับด้วยเครื่องร่ายนาถการทั้งหลาย หมาย
เป็นชาติ คือ พระเมรุมาศสูงสองชั้น สิบเอ็ดวา สิบเอ็ดคืบ และ
เมรุทิศ เมรุราช ประทับด้วยฉัตรทอง ฉัตรนาก ฉัตรเงิน
ฉัตรเบญจรงค์ ธงเทียวยวรงค์ การ จึงอัญเชิญพระศพ
เสด็จเหนือบุษบกพิมาณ และประทับด้วยกลิ้ง กลต รามมาศ
ยังรวไรไฟโรประไฟ มีขบวนกาญจนาภิเษก ครุฑยี่สิบคนตรี นฤนาท
เคียวคาย ขวัญภาพนทมนตาปัทมรนาท่าง ๆ ทั้งประทับเรียงราย
ย้ายโดยขบวน ข้ายขวา ทั้งท้าวพระยาสามนคราช พศุมามาศ
ราชเสนาบดี มนตรี มุขทั้งหลาย มาประทับแต่แห่นโคย หน้า
หลังบุษบกพิมาณนั้น แล้วอัญเชิญพระศพ เสด็จสถาศึกษาเคลื่อน
เครื่อง แห่นโคย ขวบน เสด็จโดย รัถยา ราชวิถีไปยัง พระ
เมรุมาศ และให้บำเรอ ด้วย คุริยคนตรีแตร สังข์ มโหรี กลอง โทน

หนึ่งรับทราบพร้อมทั้งพยานมโหฬารมศกทั้งปวงและนิมนต์พระสงฆ์สืบ
สังวาส สมนั้น หนึ่ง ถวายทักษิณาทานบูชาแก่พระสงฆ์ทั้งปวง
ด้วยเครื่องไทยทานโดยโบราณราชประเพณี พระมหากษัตริราช
เจ้าแต่ก่อน จึงพระเจ้าอยู่หัว ก็ ถวายพระเพลิง แล้วได้รับ
พระอัฐิ ภาสุเจ้า มาไว้ที่ พระศรี สวรรค์เพ็ญ นิมิตต์ พระสงฆ์ สดับ
ปกรณ์แล้ว ก็ ประสูติ พระอัฐิ ภาสุ สมน้ำ พระพุทธเจ้า อยู่หัว ก็
บำเพ็ญพระ ราชกุศลนานาประการ แล้ว ก็ เสด็จ พระ ราช
ดำเนิน ออกไปอยู่ พระ วังวัง บวร สถาน มงคล และ ฝ่าย
พระไตร ภูมา ทิตยวงศ์ ก็ให้ไป อยู่ ตำหนักวัง หลัง

อยู่ มาในเวลานี้ นี้นั้น อำแดง แก่น ผู้เป็น ข้า พระไตร ภู
มา ทิตยวงศ์ เธอมีความซื่อสัตย์ โภท มาอุบาย ทูลแก่ พระ
ไตร ภูมา ทิตยวงศ์ ว่า ข้าหลวง ฝ่าย พระบาทสมเด็จพระบรมพิตร
พระพุทธเจ้า อยู่ หัว บอมน ว่า พระไตร ภูมา ทิตยวงศ์ และ
ข้าไทย ทั้งปวง นั้น เข้าด้วย สมเด็จพระศรี สวรรค์ มราชาธิราช
ช่วยรบพุ่ง ครั้น สมเด็จพระศรี สวรรค์ มราชาธิราช ปราศัย พระ
ไตร ภูมา ทิตยวงศ์ และ ข้าไทย ทั้งปวง ก็ มาบรรจบ เข้าด้วย
ข้าหลวงเล่า และ อำแดง แก่น ทูลบอกขึ้น หลายครั้ง พระ
ไตร ภูมา ทิตยวงศ์ ก็ มิได้ พิจารณา พัง แต่คน ถ้อย นั้น ก็ ก็ ก
ช่อง สุ่มคนไว้ นอก กรุง เทพ มหานคร เป็น อันมาก จึง ข้าหลวง

แผ่นดิน สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระนารายณ์) ๔๐๓

ก็เอาเนื้อความนั้น กราบทูลพระเจ้าอยู่หัวให้ทราบ จึงทรง
พระกรุณา ตรัสสั่งให้ข้าหลวงอันมีใจซื่อสัตย์นั้น ออกไปฟัง
กิตติศัพท์ของ มันแม่น ถ้ามันจริงใช้ก็ได้ข้าหลวง คึกกลอุบาย
ว่า จะ เข้าด้วย ครั้นข้าหลวง ออกไปได้แจ้งเนื้อความนั้นเป็น
หลายแห่งว่า พระไตรภูวนาทิตยวงศ์ให้ช่อง สุ่มผู้คนเป็น
มันแม่น จึงข้าหลวง ซึ่งออกไปนั้นก็สร้างอุบายว่าจะเข้าด้วย จึง
ให้สัญญาแก่คนนั้นแก่กัน ว่า จะยกเข้ามา และข้าหลวงนั้น
ก็ลากลับเข้ามากราบทูลพระกรุณาตามเนื้อความนั้น ครั้น
ได้คำรัส ทราบเนื้อความทุกประการ จึงมีพระราชโองการ ตรัสสั่ง
แก่มหาดเล็กว่า ให้เอาเงินหลวงร้อย ชั่งไปให้แก่พระไตร
ภูวนาทิตยวงศ์ว่า พระราชทานให้ ออกมาให้จึกแจกแก่ข้า
ไทยทั้งปวง นั้นทั้งนี้ อยู่มา พระยาพิชัยสงคราม พระมหา
มณเฑียรทูตแก่สมเด็จพระรามาธิบดีราชธีราชว่า พระยาพิชิตและ
พระศรีภริยาซึ่งทรงพระกรุณาตรัสสั่งว่า ให้ไปกินเมือง
นั้นก็มิไป และคนทั้งสองนั้นครั้นกลางคืน ย่อมลงไปวังหลังมิได้
ขาด และคึกฮั่นด้วย พระไตรภูวนาทิตยวงศ์จะคึกร้ายแก่
แผ่นดิน จึงสมเด็จพระรามาธิบดีราชธีราชก็เอาคึกนั้น กราบทูล
พระกรุณา จึงมีพระราชโองการ ตรัสว่า จะให้เสาะแสวงฟัง
เนื้อความนี้ดูจงมันแม่นก่อน อยู่มาวันหนึ่ง นายผูก เข็มเป็น

มหาดเล็ก เป็นไทยครึ่ง สมเด็จพระพุทธเจ้า อดอง ปราสาททอง
 ให้ลักเป็น หมูเรื้อ พระที่นั่ง และ นายผูก มาบอกแก่ พระยา
 จักรี พระยาพระคลังว่า พระยาพิทลุง พระศรีภูริปรีชา และ
 หมื่น ภักดีสวรรค์ ย่อม ลงไปหา พระไทรภูวนาทิพยวงศ์ ณวัง
 คลัง ก็กราบ ขอร้องสุ่มไพร่พลจะทำร้ายแก่แผ่นดิน พระยา
 จักรี พระยาพระคลังบอกแก่พระยาพิชิตภักดี พระยาพิชิตภักดี
 ก็กราบทูลพระกรุณาให้ทรงทราบ จึงมี พระราชโองการตรัสสั่ง
 พระยาพระคลังว่า หมื่นภักดีสวรรค์ ซึ่งส่งให้ไปรังเมืองและมิได้
 ไปเห็นเห็นวาระคบกันก็ทำร้ายพระองค์ ให้ลงโทษคัดศีรษะเสียไว้
 หน้าศาลาสุกขณเด พระราชวังวรสถานมงคล ส่วนพระไทรภูวนา
 ทิพยวงศ์เข้ามาเฝ้าณชนบทที่พระราชวังวรสถานมงคลใช้ ย่อมหา
 พระสิทธิชัยและ ท้าวราช นายพิมพ์ นาคระชัยเราา ทุกวัน และ
 พระยาพิชิตภักดี จึงว่าแก่ หม่อมไศศวรรย์ ให้ห้าม พระ สิทธิชัย
 และ ท้าว ราช นายพิมพ์ ซึ่งเราาด้วยพระไทรภูวนาทิพยวงศ์
 ณชนบทนั้น และ พระไทรภูวนา ทิพยวงศ์ โกรธ พระยา พิชิตภักดี
 และ หม่อม ไศศวรรย์ อึ่ง พระยา จักรี พระยาพระ คลัง กราบ
 ยังคม ทูล พระ กรุณาว่า มีผู้มาบอก ว่า พระไทร ภูวนา
 ทิพยวงศ์ จะ คบร้ายเป็น มั่นมั่น จึง มี พระ ราชโองการ ตรัสว่า
 เห็น ฉันทิ จะแจ้ง ว่า คบร้าย เป็น มั่นมั่น จึง สั่ง แก่ พระยา

แผ่นดิน สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระนารายณ์) ๔๐๕
พิชิตภักดิ์ว่า เมื่อครั้ง พระองค์ไสยา นั้น พระไตร ภูมา
ทิตยวงศ์ ขึ้นมา ย่อม เสด็จเห็น ผูกขา ขึ้นมา และ บัดนั้นยังจะ
ทำ ความนี้หรือหา มิได้ จึง พระยาพิชิตภักดิ์ ก็ แสวง ขุนาย นวก
พระไตร ภูมา ทิตยวงศ์ แต่ พระบาท ขึ้นมา ถึง คับพระเพลา
พบ คาก เกร็ง และ มีคเห็นย จึง พระยาพิชิตภักดิ์ ก็ ร้องขึ้น
พระไตร ภูมา ทิตยวงศ์ รู้ ก็ ตกใจ อยู่ มาช้าคลวง ซึ่ง แต่งให้
ขึ้นไป ฟัง กิตติศัพท์ นั้น ก็ให้ เขาถือ ความมา กรายทูล พระ
กรุณา ว่า ได้ยิน ข้าพระไตร ภูมา ทิตยวงศ์ ว่า พระไตร
ภูมา ทิตยวงศ์ คิด ว่า เมื่อการพระราชพิธี ครีมีพวายนั้น ถ้า
และ เสด็จพระราชดำเนินไปใช้ จะ แต่ง ข้า อาสาให้ ชุ่มช้อน
อยู่ที่ ทาง แคน นั้น ครั้น เสด็จ พระราชดำเนิน ไป กลาง คับใช้
จึง จะให้ ข้าอาสา ชุ่มช้อน อยู่ ณ ออกทวารวายน ละของชุดี พระบาท
ครั้น ค่ำวิสาขมาส ความทรงแล้ว จึงทรงพระราชดำริห์ว่า องค์
พระไตร ภูมา ทิตยวงศ์ ใช้เป็น อุษาสีราช แห่ง เราเรา ก็ไว้พระทัย
เป็นที่ สนิทเสน่หานัก และ ซึ่ง องค์พระไตร ภูมา ทิตยวงศ์ จะ
คิด มิตรไทย แก่เรา ทั้งนี้ เมื่อ วันการพิธี ครีมีพวายนั้น เรา
จะไป ส่ง พระเป็นเจ้าถึง เทวสถาน ถ้า และ องค์พระไตร ภูมา
ทิตยวงศ์ จะ ทำร้าย แก่เรา ก็ให้ ทำเด็ก เรา จะ เอาแต่ บุญญา

ธิการ แแต่เงาเป็นที่พึ่ง ครั้นถึงวันการพระราชพิธี ครั้นมีพวดย
 กลางคืนนั้น ก็เสด็จ ทรงช้าง คั้นพระที่นั่ง สุวรรณปฐมฐานงค์
 ประทับด้วยเครื่องราชูปโภคทั้งปวงและท้าวพระยาเสนาบดีมนตรี
 มุขทั้ง ศตาย แต่โดยซ้ายขวาหน้าหลัง ก็เสด็จแต่พระราชวัง
 บวรสถานมงคล มาโดยทางหอรัตนชัย มาทางสะพานช้าง
 และพระไตรภูวนาทิตยวงศ์ ก็ขึ้นช้างตามช้างพระที่นั่ง มาพระ
 เจ้าอยู่หัวก็เสด็จไปโดยทางชุกุน และคนซึ่งแต่งข่มไว้ นั้น
 ถ้วนถี่ มีหนักสับขยี้จนสะพานช้างเป็นอันมาก ครั้นให้ถามก็
 บอกว่าช้างวังหลัง ก็มีไถมีพระราชโองการประการใด เสด็จ
 ไปส่งพระเป็นเจ้าตั้งแถวสถานแล้ว เสด็จพระราชดำเนินกลับ
 คืน มายังพระราชวังบวรสถานมงคล อยู่มาวันหนึ่งผู้ ค่ายเลง
 แดท้าวหมื่นเรือพระที่นั่ง อลงถกถวาย มาบอกแก่หมื่นราชา
 มาตย์ปลัดพระตำรวจว่า นายสุกเดิมเป็นข้าพระชัยราชา
 ธิราชได้มาเป็นข้าพระไตรภูวนาทิตยวงศ์ และนายสุกนั้นว่า
 เป็นพระยาที่หนึ่งแล้ว ที่นี้จะขึ้นพระยาอีกเล่าผู้ ค่ายเลง แดท้าว
 จึงถามนายสุกว่า ซึ่งจะทำพระยาอีกนั้น ด้วยเหตุอันใดและนาย
 สุก จึงบอกแก่ผู้ ค่ายเลง แดท้าวว่า พระไตรภูวนาทิตยวงศ์
 คิกร้ายในละของอุทิศพระยาท หมื่นราชามาตย์ก็เอาคชนั้นบอก
 แก่หลวงพิชัยเกษ หลวงพิชัยเกษก็เอากว้างขึงคมทูลพระกรุณา

แผ่นหิน สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระนารายณ์) ๔๐๗
ให้ทนายในระของ รฐี พระบาท จึงมี พระราชโองการตรัสสั่งแก่
หลวงพิชัยเกษ ให้ว่าแก่ผู้คายเลงแลท้าวให้ไปฟังเอาเนื้อความ
นั้นพร้อมแม่น ผู้คายเลง แลท้าว จึงไปทนายสุก นายสุก จึง
เล่าให้ผู้คายเลง แลท้าวฟังว่า พระไทร ภูวนาทิตยวงศ์กุมภ
ระ ยก ขึ้น มาในเกณนี้บรมสามคำ ผู้คายเลง แลท้าว นั้นเอา
เนื้อความนั้นมาบอกแก่หลวงพิชัยเกษ หลวงพิชัยเกษก็เอาค
กรายทูลพระกรุณา ชยัณวันหนึ่ง พระยาจักรี พระยาพลเทพ
กรายทูลพระกรุณาว่า ได้ยินกิตติศัพท์ว่าพระไทร ภูวนาทิตยวงศ์
ระคิกร้ายใน ระของรฐีพระบาทเป็นนั่นแม่น และมีผู้มากราย
ทูลพระ กรุณาว่า พระไทร ภูวนาทิตยวงศ์ คิกร้ายในระของรฐี
พระบาทนั้นเป็น อัน มาถ จึง พระเจ้าอยู่หัวมี พระราชโองการ
ตรัสสั่งแก่เสนาบดี และข้าหลวงผู้มีความสวามิภักดิ์ข้อสัตย์
นั้นว่า องค์พระไทร ภูวนาทิตยวงศ์ ไซ้ เป็น พระอนุชา
ธิราชแห่งเรา เราก็มีความเสียดาเป็นอันยิ่งนัก เราคิดว่า
จะบำรุงไว้ได้วัฒนาการไปภายหน้า และองค์พระไทร ภูวา
ทิตยวงศ์ มิได้ มีความข้อสัตย์ คอเรา ทั้งเอาถ้อยคำคนโกหก
มายุยง และ คิกร้ายของ สุ่มผู้ คน จะทำร้าย แก่เรา นั้น จะเป็น ประ
การใด จึงเสนาบดีและข้าหลวงผู้ มีความสวามิภักดิ์นั้นกราย
บังคม ทูล พระ กรุณาว่า พระไทร ภูวนาทิตยวงศ์ ไซ้ มิได้

คิด ถึง คุณ แดง มี ได้ มี ความ สวามิภักดิ์ จะไว้ พระ ไทร ภูนา
 ทิพยวงศ์ ให้ ทำ ตาม อิจฉาภาพ นั้น มี ได้ ขอ พระ ราชทาน ให้
 สำเร็จ โทษ ตาม ประเพณี พระ ราชกุมาร ซึ่งเป็น มหันตโทษ นั้น จึง
 พระ เจ้า อยู่ ตัว มี พระ ราชโองการ ครี ว่า ซึ่ง จะ สำเร็จ โทษ ใน
 กรุง เทพ มหาดนคร นี้ มี ได้ เรา จะ ไป พระ นคร หลวง แล้ว เรา
 ราช ทรง ม้า คั่น ให้ องค์ พระ ไทร ภูนา ทิพยวงศ์ ที่ ม้า คั่น ตัว
 หนึ่ง ออก ไป กลาง พระ นคร หลวง ถ้า องค์ พระ ไทร ภูนา
 ทิพยวงศ์ จะ คิด ทำ ร้าย แก่ เรา เรา ก็ มี ได้ เช็ก ขาม ด้วย ระบุโทษนา
 พระ ไทร ภูนา ทิพยวงศ์ คุณ ที่ นั้น และ เรา จะ เอา บุญญาธิการ
 แห่ง เรา เป็น ที่ พึง จึง ทรง พระ ภูมมา ครี สัก สม หาย ก ว่า
 จะ ขึ้น ไป พระ นคร หลวง ครั้น ถึง วัน อังคาร เกือบ สาม จัน สาม ค่ำ
 ยี่ ออก อัฐศก กษย ด้วย พิชัย มุข พะลา ตูยา โศก ถี เสก
 ด้วย เรือ พระ ที่ หนึ่ง ศรี สมรรตชัย และ เรือ ท้าว พระ ยะ เสนา ยศ
 มนตรี มุข ทั้ง ปวง แห่ หน้า หลัง ข้าย ขวาท โดย เสก พระ ราช ทำ เนิบ ไป
 ถึง พระ นคร หลวง จึง เสก ขัน พระ ทำ ทนัถ ครั้น พะลา รุ่ง แล้ว
 ประมาณ สอง นาฬิกาเศษ จึง เสก ขัน ทรง ม้า คั่น พระ ที่ หนึ่ง ราช พา หะ
 ให้ พระ อินท ราช ราช ทรง ม้า ตัว หนึ่ง พระ ไทร ภูนา ทิพยวงศ์
 ทรง ม้า ตัว หนึ่ง สม กัง พระ ราม ราช ราช ทรง ม้า ตัว หนึ่ง
 และ เสนา ยศ มนตรี มุข ทั้ง ปวง โดย เสก แห่ หน้า หลัง โดย ข้าย ขวาท

แผ่นดิน สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระนารายณ์) ๔๐๘

เสด็จ ออกไป กลางทุ่ง หน้าพระตำหนัก พระนครหลวง นั้น

พระไทร ภูวนาทิตยวงศ์ ก็กลัว พระเชษฐอนุญาอุภาพ
พระบาทสมเด็จพระมอมพิดร พระพุทธเจ้าอยู่หัว มีอาชวร้ายได้ แล้ว
เสด็จ พระราชดำเนิน กลับเข้ามายัง พระตำหนัก พระไทร ภูวนา
ทิตยวงศ์ ก็ตามเสด็จ เข้ามาใน พระราชวัง พระนครหลวง จึง
พระสุรินทร ภักดี ก็ตาม พระไทร ภูวนาทิตยวงศ์ เข้ามาถึง หน้า
ประรำช้าง แลเห็น พระไทร ภูวนาทิตยวงศ์ แกร่ง นาง คาย
ออก แล้ว ก็ขึ้นไปบนฉนวน จึง พระสุรินทร ภักดี ก็ตาม
กราบทูล พระกรุณาให้ ทราบ เมื่อจะเสด็จเข้าที่ พระบรมมหาราชวัง
พระราชนิพนธ์การ ตรัสสั่งพระยาพิชัย ภักดี พระสุรินทร ภักดี
และขุนเสือกมหาดเล็ก ให้เฝ้างานพัชนีให้ พิทักษ์ รักษาเว
ระไวอยู่ จึง พระสุรินทร ภักดี ซึ่งเฝ้างานพัชนีอยู่นั้น ก็เห็น
พระอินทราชา ธิราช และ พระไทร ภูวนาทิตยวงศ์ ออกจาก
พระตำหนัก มาใกล้ที่ พระบรมมหาราชวัง ครั้นเห็น พระสุรินทร
ภักดี ก็กลับคืนเข้าไป แล้วขุนเสือกมหาดเล็ก ก็เฝ้างานพัชนี
ผลัดพระสุรินทร ภักดี และ พระไทร ภูวนาทิตยวงศ์ ใช้ให้
พระองค์ทอง ออกมาหา พระแสง หอก คัน ของ หลวง ซึ่งอยู่
ณพระที่นั่ง มุขเกศ นั้นไป

ครั้น พระบาทสมเด็จพระมอมพิดร พระพุทธเจ้าอยู่หัว เสด็จ

ที่นี้ จาก พระบรมมหาราชวัง จึงขึ้นเสด็จมณฑลเสด็จกราบบังคมทูลพระ
 กรุณาว่า พระองค์ ทรง ออก มา เสด็จ หอก คัน ซึ่ง อยู่
 ณ พระที่นั่ง มุขเด็จ นั้นไป จึงทรงพระกรุณาตรัสว่า ซึ่งพระ
 แสง หอก คัน ไซ้ จะได้เป็นสำหรับองค์ พระไตรภูวนาภิทยวงศ์
 หามาได้ และ ซึ่งได้ มา เสด็จ หอก คัน เข้าไปไว้ที่นี้ เห็น
 ว่า พระ องค์ ไตร ภูวนาภิทยวงศ์ จะ คิด ร้าย ต่อ เรา เป็น มั่น มั่น
 จึง พระบาท สมเด็จพระ บรม พิตพร พระพุทธเจ้าอยู่หัว ก็มีพระราช
 โองการตรัสสั่งให้ พระยาพิชัยสงครามคุมไพร่พลอยู่รักษา ประตู
 หน้าพระราชวัง ให้พระศรีมหาราชาคุมไพร่พลอยู่รักษาประตู
 พระราชวัง ฝ่ายขวา ให้หลวงรามฤทธิไกร คุมไพร่พล อยู่ รักษา
 ประตู พระราชวัง ฝ่ายซ้าย ให้ พระอนุรุทธ คุมไพร่ ข้าหลวงอยู่
 รักษาประตูนอก และให้พิทักษ์ รักษาอย่าให้ผู้คน แยกปลอม
 เข้าออกได้ จึงมีพระราชโองการตรัสสั่งพระยาจักรี พระยา
 พิชัยภักดิ์ พระมหามนตรี หลวงอินทราเกษ ให้เป็นพนักงานคุม
 พระไตรภูวนาภิทยวงศ์ และได้พระสุริยทรรักคือหลวงเทพสมบัติ
 หลวงกำแหง พระราม สมันมโหฬารย์ เป็นพนักงานคุมพระ
 อินทราชา ให้หลวงวิชัยสงคราม หลวงรามภักดิ์ ซึ่งเอาดาบ
 ของพระอินทราชา และพระไตรภูวนาภิทยวงศ์ ซึ่งให้ข้าถืออยู่
 นั้นไว้ ครั้นเพลาค่ำห้านาฬิกา จึงพระอินทราชา พระไตร

แผ่นหิน สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระนารายณ์) ๔๑๑

ภูวนาทิพยวงศ์ พระองค์ ทรงแสดงออกมาเผ่า ณ ที่ลพบุรีนั้น และ
ข้าหลวงผู้ มีชื่อซึ่งได้เป็นพนักงานคุมนี้ ก็มาเฝ้าพร้อมกัน อยู่
ณ ที่ลพบุรีนั้น จึงพระยาจักรี กราบทูล พระกรุณาว่า คำนี้น ข้าพระ
พุทธเจ้ามีมิตรเป็นมหัศจรรย์ ข้าพระพุทธเจ้าจะขอแก้ ผันถวาย จึง
มีพระราชโองการ ครุส แก่ พระยาจักรีว่า ให้แก่นิมิตรไปเถิก
พระยาจักรีกราบทูลยังคมทูลว่า ซึ่งระแก้ให้คนทั้งหลาย แจ้งเนื้อ
ความนั้นทุกุมิควร ขอพระราชทานให้ เฝ้าใกล้ละของขลุ้ พระบาท
ครั้นพระยาจักรีเข้ามาเฝ้าใกล้ละของขลุ้พระบาทแล้ว จึงมีพระ
ราชโองการครุส ตามว่า ที่ ระ ลงไปนั้น ระไปโดยทางชลมารค
ก็พา พา ระไปโดยชลมารคก็ และระไปโดยทางชลมารคก็
ได้ ด้วย ช่าง ม้า ระพลพร้อมกันอยู่ พระยาจักรี กราบทูลว่า
ชลมารคนั้น โคลนลุ่มลึก ขอพระราชทานเสด็จโดยทางชลมารค
ก็มีพระราชโองการครุสว่าชอบแล้ว พระยาจักรีกราบทูลว่า มี
โจทก์ ว่ามีผู้ เขาพระแสงไปฝังไว้ ขอพระ ราชทานให้ ชุบเขา
พระราชโองการครุสว่าเขาเถิก พระยาจักรี และข้าหลวงผู้ได้
เป็นพนักงานคุมพระองค์ ไตรภูวนาทิพยวงศ์นี้ ก็ช่วยกันคุมพระ
ไตรภูวนาทิพยวงศ์ พระสุรินทรภักดี และข้าหลวงซึ่งได้เป็นพนักงาน
คุมพระองค์ อินทราชาหนี ก็ช่วยกันคุมพระองค์ อินทราชา
ฝ่าย พระองค์ ทรงผู้เป็นพระอนุชา ก็เข้าช่วยชิง พระไตร

ภูวนาทิตยวงศ์ และ กุญชี่ข้าหลวงผู้คุมพระไตรภูวนาทิตยวงศ์
 ข้าหลวงผู้คุมเอาพระองค์ ทอขึ้นด้วย แล้วก็เอาพระไตร ภูวนา
 ทิตยวงศ์ และ พระองค์ ทอขึ้นสำเร็จโดยในที่นั้น แต่พระอินท
 ราชาธิราชเห็น ทรงพระกรุณาบอกไทยไว้เพราะว่ามีเข้า ด้วย
 พระไตรภูวนาทิตยวงศ์ จึงพระบาทสมเด็จพระบรมพิตร พระพุทธ
 เจ้าอยู่หัวเสด็จลงเรือพระที่นั่ง เอาพระอินทราชาลงเรือพระที่นั่ง
 มาด้วย และเรือเสนาบดีคุมขมหมักรั้งย่ง ก็เข้ากระบวนโดย
 เสด็จซ้ายขวา หน้าหลัง เสด็จพระราชดำเนินเข้ามายัง พระ
 ราชมณเฑียรสถานมงคล จึงมีพระราชโองการตรัสสั่งให้ตำรวจ
 นอกตำรวใน ไปเอาเจ้าพระไตรภูวนาทิตยวงศ์ ซึ่งร่วมกึกด้วย
 พระไตรภูวนาทิตยวงศ์ นั้นมาถวาย เมื่อตามหลวงกระลาโหม
 ข้าหลวงเดิมพระไตร ภูวนา ทิตยวงศ์ ได้การ ว่าพระศรีภูริยวิสา
 พระบาทหลวง หลวงจำหลวง จุฬศิริเทพบาล สมันทิณ นายบุญ
 นายพลาย นายพิมพ์ อำแดงแก่น และนายซาม นายก้วง นายอิน
 สมันทิพ สมันเทพ ซึ่งเป็นตำรวจในซ้ายขวา กับนายบาลเมือง
 นายบุญเกิด นายน้อย ผู้มีชื่อทั้งนี้คิดอาชวักกันว่า พระไตร
 ภูวนาทิตยวงศ์ จะแต่งเตรียมไว้ฟังเหตุแต่ในเรือนดี ถ้าและละของ
 จุลีพระบาทไปบอกเกล้าไปบอกกระหม่อม พระราชทานพระราชวงศ์
 ผ่านในทั้งสองพระองค์นั้น เห็นว่าระไปบอกเที่ยงแท้ และแผ่นดิน

แผ่นหิน สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระนารายณ์) ๔๑๓

จะรวมกายไป ถ้าทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้การพระราชพิธี
แล้วจึงจะมีความคึก และทุกวันนี้แต่จะยังกันตัวไป จะ
คิดว่า จะยกเข้ามาแต่ในการพระราชพิธีนี้สามได้ และ
จะได้คิดว่า จะยกเข้ามาในวันใดก็เหมือนใดนั้นยังมีได้คิด วัน
หนึ่ง พระไตรภูวนาทิตยวงศ์ เสด็จมาแล้วและออกมาเฉลย
ว่าเราคนแต่ร้อยหนึ่งยกเข้าไปก็จะได้

หนึ่งเมื่อถามนายอิน นายอินได้การว่า เมื่อแรกคิดอ่านจะ
ทำร้ายในละของชุดี พระบาทนั้น พระศรีภูริปริชา พระยา
พิทลุง พระสิทธิชัย หลวงกระลาโหม หลวงสรรพสิทธิ หมีน
ภักทิสวรรค์ ห้อง พระสิทธิชัย คนหนึ่ง ผู้มีชื่อทั้งหกกับพระ
ไตรภูวนาทิตยวงศ์ ณที่ซึ่ง พระโรง และว่า พระศรีภูริปริชา
หมีนราชา มากับ หมีนคำรายผู้หลาน พระศรีภูริปริชา กับ
นายพิน และผู้มีชื่อทั้งสี่คนนี้ จะคุมคนร้อยหนึ่ง สรรพด้วย
เครื่องสาตราวุธจะยกเข้ามาเข้าแก่สะพานข้างมาณประตูพระราชวัง
พระยาพิทลุง จะคุมกำลัง และสมัคพรรคพวกร้อยห้าสิบ
สรรพด้วยเครื่องสาตราวุธ จะมาโดยทางริมน้ำ จะเข้ามา
ณประตูหิน พระราชวังบรรสถานมงคล ขุนศรีเทพบาล และ
หมีนภักทิสวรรค์ จะคุมบ่าวและสมัคพรรคพวกร้อยยี่สิบ สรรพ

ด้วยเครื่องสาตราวุธ ะยกเข้ามาโดยทางท่าทราย ะเจ้า
ประคูลักษ์ ข้างหลัง

อนึ่งคนเดิม พระไตรภูวนาทิตยวงศ์ นั้นประมาณ สาม พัน
และคน พระราชทาน ประมาณ พันเศษ พระสิทธิชัย หลวง
สรรพสิทธิ กับน้องพระสิทธิชัย และพระหลวงขุนหมื่นพิทนาย
ขอเผ้ามหาคเล็กนั้น ะมากับพระไตรภูวนาทิตยวงศ์ พระศรี
ภูริปริชาได้ฤกษ์ ได้ยกเข้ามาในเคื่อนี้ ถ้ามิได้ ะยกเข้ามา
ในเคื่อนตามขึ้นตามคำ ถ้าและมีได้ ะยกเข้ามาในเคื่อนตาม
ขึ้นคำคำ ผู้มีชื่อทั้งนี้คิดอ่านด้วยพระไตรภูวนาทิตยวงศ์ ณที่
พระโรง และพระไตรภูวนาทิตยวงศ์ สั่งให้นายอิน ญดุมายผู้มี
ชื่อทั้งนี้ไว้ แล้วพระไตรภูวนาทิตยวงศ์ ก็ให้พระสิทธิชัย
หลวงสรรพสิทธิ และน้องพระสิทธิชัย เสด็จเทียบตามเล่ม
เทียบ พระพุทธเจ้าเล่มหนึ่ง เทียบพระบรมโพธิสมภารเจ้าเล่มหนึ่ง
เทียบพระไตรภูวนาทิตยวงศ์เล่มหนึ่ง และเสด็จพระสารีริกธาตุ
ณหอพระ อธิฐานว่า ะยกเข้าไปนั้นยังมีชัยชำระฤาฤา
ชัยชำระ มิได้ และเมื่อตามเทียบเสด็จ นั้นเทียบ พระไตรภูวนา
ทิตยวงศ์ นั้นกับก่อน และพระสารีริกธาตุก็มีไถลขยับขึ้น พระไตร
ภูวนาทิตยวงศ์ ก็ว่าพระอาธรรม แล้วทั้งนี้สุกแต่บุญ แล้วพระไตร
ภูวนาทิตยวงศ์ ก็ตั้ง แก่ นายอินว่า พระยาสุโขทัย พระยามหา

แผ่นหิน สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระนารายณ์) ๔๑๕

มณฑิร สองคน นี้ พระอาสา เห็น พระยาพลเทพพระยามหา
มณฑิรลงไปณวังหลังเป็นหลายครั้ง และพระไทรภูวนาทิตยวงศ์
ก็บอกแก่นายอินว่า พระยากระลาโหม พระอาสา และพระยา
วิจิตรสุนทร พระยาศรีสุรภักดิ์ทูลว่า จะยกขึ้นไปเมื่อใดพระอาสา
เมื่อนี้ และให้กฎหมายผู้มีชื่อทั้งนี้ไว้ ชึ่งผู้คักอ่านเป็นคม
เป็นสันนั้น คือพระยากระลาโหม พระยาพลเทพ พระยามหา
มณฑิร พระยาสุโขทัย พระยาวิจิตรสุนทร พระยาศรีสุรภักดิ์
หกคน นั้นลงไปกลางวันและกลางคืน และผู้ซึ่งลงไปเป็นสุภาพ
นั้น คือเจ้าพระยามหาอุปราช พระยาพิพิธ หลวงพรหมพิพิธ
สามคนนั้นเห็นลงไปเป็นสุภาพ ชึ่งพระศรีภริยปริชา หลวงกระลา
โหม นายเพชรทูล คักด้วยกัน แล้วจึงทูลพระไทรภูวนา
ทิตยวงศ์ว่า จะเขียนชื่อพระยาภิรมย์ พระยาพิชิตภักดิ์ พระ
สุนทรภักดิ์ หลวงอินทรเทษ และชนเหล็กขุนเทพวิคณ์ลง
ในราชระเอาศิลาทักไว้ มิให้คนมีชื่อทั้งนี้ออกปากคักอ่านได้
เพื่อจะรับถ้อยความทั้งปวง และพระไทรภูวนาทิตยวงศ์เห็น
ชอบด้วย จึงพระศรีภริยปริชาเอาคำราชระของตัวให้แก่ นาย
เพชรทูล ได้เขียนชื่อคนทั้งนั้นลงราชระแล้ว มิให้หลวง
กระลาโหมเอาศิลาทักไว้ ในพระคำหนักนั้น ชึ่ง สมันทพิณนา
หมื่นราชามาตย์ ลงไปณวังหลังขออาสา และพระไทรภูวนา

ทักขวงค์ ก็ให้ฆ่าตาย และให้ธรรมาสน์ละสำหรับ

หนึ่ง มีคำขึ้นก่อน และ นายบุญเกิดได้ถว้ว่า พระ
ไตรภูวนาทักขวงค์ว่า ใช้ขึ้นก่อนและ นายบุญเกิด เขา
นำสกลไปให้แก่พระยามตามนเทียร พระยาสุโขทัย ถิ่นถึง
จงหน หนึ่งคำขึ้นก่อนให้ถว้ว่าผู้ลงไป ณ วัง หลัง นั้น คือ ภรรยา
พระยากระลาโหม นางน้อยลูกพระยากระลาโหม ภรรยาคลอง
ราชบุตร และภรรยาพระยากระลาโหมผู้มรดกภาพไปกับนาง
เชือก ท้าวราชชูทัย ภรรยา พระยาพิชัยรณฤทธิ และ ลูกสะใภ้
แม่หม่มสุด แม่พระศรี ภริยาวิชา และ หลาน แม่ศรี อุทัย
แม่พระศรี ภักดี ภรรยา พระยาพิชัย ภรรยา พระยาสุโขทัย
ภรรยา พระยาพระคลัง แม่พระยาพระคลัง และ ภรรยา
พระจอมเมือง นั้น พระราชทาน กำไลทองคำ คู่หนึ่ง ครั้น
ถามผู้ มีชื่อ ทั้งนี้ถวายบังคมทูล พระกรุณา พระเจ้าอยู่หัว
จึงมีพระราชโองการ ครั้นสั่งให้ ท้าวพระยาเสนาบดีกรมการทั้ง
ปวง ทิพภักษาไทยผู้ มีชื่อซึ่งไปมาและคิดอ่านด้วยพระไตรภูวนา
ทักขวงค์ จะทำร้ายในละของอุทิศพระบาทนั้นเป็น มหันตโทษถึง
สิ้นชีวิต และผู้ไปมาคบหา พระไตรภูวนาทักขวงค์ ซึ่ง
มิได้คิดเป็นใจคิดร้ายด้วย นั้น เป็นแต่สาธุไทย และทรงพระ
กรุณาโปรดให้ลง พระราชอาชญา แล้ว ประทานชีวิตไว้

แผ่นดิน สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระนารายณ์) ๔๑๗

และในเวลานี้ขวอภินัน พระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระ
พุทธเจ้าอยู่หัว บำเพ็ญพระราชกุศล นานาประการ แล้วให้
หล่อ รูป พระอิศวร เป็นเจ้านั่งสูง สดกก็มีเศียร พระองค์หนึ่ง รูป
คิวกาทกย บินสูง สดก มีเศียร พระองค์หนึ่ง รูป พระมหาวิฆเนศวร
พระองค์หนึ่ง รูป พระจันทร์ทาทิศวร พระองค์หนึ่ง และ รูป
พระ เป็นเจ้าทั้งสี่พระองค์ น่วมทองนพคุณ และเครื่องธำมรงค์
ประคัมภีร์ ถมราชวาทิ ประคัมภีร์แก้วแหวนทุก พระองค์ ไว้
บูชาสำหรับการ พระราชพิธี

และในเวลานี้ขวอภินัน พระบาทสมเด็จพระบรมพิตร
พระพุทธเจ้าอยู่หัว มีพระราชโองการ ครุฑสั่ง พระยาจักรี
ให้แต่งโรง พระราชพิธี เบญจพิช และ ประคัมภีร์ราชวาทิคร
ง อลงกต การ มหาสมุทรศัพท ทั้ง ปวง และ เมื่อแรกแต่ง
การ พระ ราชพิธี เบญจพิช นั้น ให้ พระ เมือง ขุน ตมณ คู่มไพร
พลไปทำโรง พระราชพิธี และ พระคำตหนัก ค่ายล มะขามหย่อง

ในเวลานี้ขวอภินัน พระ ท้าย น้า ขุน อมรินทร์ ขุน ตมณ
ทั้งหลาย เห็นเป็นโชกิ รุ่งเรืองถึงขั้นताल ส่งขึ้นไปให้ ทูระแต่ง
การ พระ ราชพิธี ก็ปรากฏใน ราชวิ ภาณนั้น เป็นศุภนิมิตร์ อัน อุดม
ซึ่ง จะ จำเริญ พระศรีสวัสดิ์พิพัฒน์ มงคลอันประเสริฐขึ้น ครั้น
แต่งการ สำเร็จแล้วถึง วันศุกร์ เกือนสี่ ขึ้นห้าค่ำ เพลารุ่งแล้วแยก

บาท พระบาทสมเด็จพระบรมพิตร พระพุทธเจ้าอยู่หัวก็เสด็จด้วยเรือ
พระที่นั่งครุฑพาดพระ และ ประทับด้วยเรือทั้งเรือ กัน และ เรือ
ชัยเรือรูปสัตว์ทั้งปวง และ เรือ ท้าว พระยาสามนตราชนาทย
มนตรี मुख ทั้งปวง แด่หน้า หลัง คับคั่งเป็นอันมาก ครั้นเสด็จ
ยังพระตำหนักท้ายสระสามห้องแล้วก็ได้ประพุดมิ่งมงคลการสาม
วัน ครั้นสำเร็จแล้วก็ได้ให้พระ มหา ราชครู และ พระปลัด พระ
ราชครู ประพุดกิจการ พระราชพิธี มหา ปรมาจิตร และ พระ
ราชพิธี เบญจพิธี มหาพิชัยสงคราม ก็ได้เสด็จเข้าพระราชพิธี
แล้ว ประพุด กิจ การ ตาม ขณ ศาสตร์ สำหรับ การ พระราช พิธี
เบญจพิธี ตามศาสตร์สำหรับวันทุกประการเสร็จ ถึงวันอาทิตย์
ก็ขึ้น สัณห์สถิตาเพลาเช้าแล้วนำพิณาทน์ จึงพระบาทสมเด็จพระ
บรมพิตร พระพุทธเจ้า อยู่หัวเสด็จทรงมโหรีพิสดารมณ พิชิต
วิจิตรด้วย สุวรรณ รัตนาวรรณ ขรร ราชโยทก ทั้งปวงเสร็จ ก็
เสด็จเหนือพิชัยราชรถอันลงรถด้วยภาณุหัตถาวรรณ เทียม
ด้วยขรร จักรวงศ์ มงคล อาชาไวย ประไพโชติชัยवाल ภาณุพน
ชภิรมย์ยังแสงสุริย มยุรฉัตร พัทธนี พวรรณ กันพรุณจามรวาส
และ พระ มหา ราชครู พระครู ท้าว พระยาสามนตราชนาทย
มนตรี मुख ทั้งปวง ทุก กระทรวง ทบวงการ ทั้งหลาย แด่ ประทับ
ประดา ข่ายขวาหน้าหลัง นฤนาท ด้วยคัมภีร์ ตำเนียงเสียงฆ้อง

แผ่นดิน สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระนารายณ์) ๔๑๘

กลอง แตร สังข์ ก็เสด็จเสด็จใน รัชกาลนั้น ประทับ ประคอง ด้วย
ราชวิจิตร ราช ขง ขลงกลองการด้วย มโหรีมโหรีทั้งปวง นั้น ครั้น
ถึง มาศ ที่วัง คัสกรนั้น ก็ ทยุค พระ พิชัย ราชรถให้ ประหาร
กัศกรโดยศาสตราเสด็จ ก็เสด็จยังพระที่นั่งสุทไธสน์ ประทับ
ทรง มุราภาภิเษกเสด็จ เสด็จยัง พระ ที่นั่ง พระ พิชัย สมโภช
และ ถวายธำมรงค์ พาท คำรบ ๖ คชวาร และ พระราชทานให้
เลี้ยง ลูก ชุม สำหรับ การ พระราชพิธี เจริญพิธี มหาพิชัย สงคราม
ตาม ขรรณนิยม

ครั้น การ พระราชพิธีเสด็จประพาสพระราชมณเฑียร
และใน ชั่วอก นั้น ครั้นให้ คลังพระ เทวกรรม สูงประมาณ
ศอก มีเศียร พระองค์หนึ่ง สวมทอง เครื่องอาภรณ์ ประทับ แหวน
ถม ราชาวดี

ครั้น ปี ระกา นพศก พระบาท สมเด็จพระบรมพิศวาสพระพุท
เจ้าอยู่หัว มีพระ ราชโอง การทูลสั่ง พระยา จักรี ให้ แต่ง
โรงราชพิธี ขันธพรมและ ชมรม สำหรับ การพระราชพิธี ทั้งปวง
ใน ทะเล หอ้า ค่ายลพระเนียบ แล้วทรงพระกรุณาให้ ทูลพระ
เทวกรรม ยืน สูงศอก หึ่ง หุ้ม ด้วยทองเนื้อเจ็ด แล้ว และ เครื่อง
อาภรณ์ นิลถมราชาวดี ประทับด้วยแหวน ไว้สำหรับ การพระราช
พิธีคชกรรม ให้พระ มหา ราชครู พระครู พุทธิยาธิ และ

ปลัด พระราชครู ประพฤติการ พระราชพิธี บัญชีพรหม ใน
วันศุกร์ เกือบเจ็ดขึ้นสิบค่ำ จึงพระบาทสมเด็จพระบรมพิทักษ์
พุทธเจ้าอยู่หัว เสด็จยัง การพระราชพิธี มหาปราชญ์
และ พระราชพิธี บัญชีพรหม ทะเล ฌาณ ก็ ประพฤติการ พระ
ราชพิธีตามศาสตร์ คำขวัญอันมีในคชกรรมนั้นทุกประการ ครั้น
ถึง ณ วันศุกร์ เกือบเจ็ดขึ้นสิบค่ำ พระบาทสมเด็จพระบรมพิทักษ์
พระพุทธเจ้าอยู่หัว เสด็จยัง การพระราชพิธี คชกรรมโดย
ยถาศาสตร์ และ ถวายสมโภชถวาย อาเศียรพาทคำรบ สาม
วันเสด็จ ก็เสด็จ ประเวศ พระราชมนเฑียร

สุศักราช ๑๐๒๐ (พ.ศ. ๒๒๐๑) ปีจอ สัมฤทธิศก เดือน
ห้า จึงพระบาทสมเด็จพระบรมพิทักษ์พระพุทธเจ้าอยู่หัว เสด็จ
ด้วย พระที่นั่ง สลวิมาน ถาบันขจร มหาดไป ประพาส ณ เมืองนคร
สวรรค์ จึงพระบาทสมเด็จพระบรมพิทักษ์พระพุทธเจ้าอยู่หัว เสด็จ
จารินท์ ณ เมืองศรีสวัสดิ์ออกมาว่า ออกไปพึ่งข่าว ณ ป่าต้ายด
ด้วยทราย และ นาย อาณชุกคตัง ต้อง นางข้างเผือก ประมาณ
สามศอกมีเศษ หูหางสรพุดงาม คล้องไถ่ ใน วันอังคาร เกือบ
ห้าแรม สองค่ำ จึงมีพระราชโองการ ครุตั้งให้พระยาตะนาว
ศรี และ พฤทธิบาท และ ชูช้าง ช้างทั้งสามไป รับ เกวค
คเชนทร์ ก็เสด็จพระราชดำเนินไป แก่ เมืองนครสวรรค์ มาถึง

แผ่นดิน สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระนารายณ์) ๔๒๑

กรุงเทพ พระมหานครบรรพตราชวาศีศรีอยุธยา และรั้วแก้วทนต์
มาถึง กรุงเทพ มหานคร ฅวันศุกร์ เดือนยี่ขึ้นห้าค่ำ และได้ให้
ประทับประคองด้วย การ มหุรศพ ทั้งปวงด้วยเรือชาน รั้วขึ้นไว้
ณโรงใกล้พระราชวัง และทรงพระกรุณาตรัส ประสาธนามกร
ชื่อ พระอินทร์ไวยาวิน วิสุทธิราชกิริณี และได้พระมหากษัตริย์
พระครู พุทฺธมยา และ ท้าวพระยา สามนคราษ เสนาบดีมนตรี
มุข ลุก ชุน ทำขวัญด้วย สามวัน แล้ว แต่ง เครื่อง ราชอาภรณ์ ขวร
อลงกตรองนำด้วย กนก รัตนามัย พระราชทานให้ ประทับ
สำหรับ เศวตคณเฑาะว์นี้ และได้ พระศรี สัทธิดกรมอยู่บริบาล
นาง พระยา ข้าง นอก นั้น

ส่วนฝ่ายอาณชยุ ผู้บุตร ชุนศรีขร จารินท์ ซึ่ง คล้อง ถูก นั้น
พระราชทานให้ ชื่อ เป็น ชุนคณเฑาะว์ไวยาวิน วิสุทธิราชกิริณี และได้
พระราชทาน เงิน เหลี่ยม เลี่ยม เครื่อง ทอง สำหรับหนึ่ง และ
เงิน ทรา สอง ซึ่ง ผ้าลาย สรรพางค์ ผ้าไหม ลายปุม และ เสื้อ
แพร สำหรับหนึ่ง และ ภรรยา แห่งฝ่าย อาณชยุ นั้น พระราชทาน
ให้ ครอง เงิน กลีบบัวหนัก สิบคำสิ่ง เครื่อง สำหรับ และ เงิน ทรา
ซึ่งหนึ่ง ผ้าทองขาวเชิงชายเขียน สำหรับหนึ่ง และ ชุนศรีขร จารินท์
นั้น พระราชทาน ให้เป็นหลวงเศวตคณเฑาะว์ พระราชทาน เงิน
เหลี่ยม จำหลัก หูช้าง และ เครื่อง ทอง สำหรับ เงิน ทรา

สองข้าง ผ้าลายสรวพวงค์ ผ้าไหม ลายขุม และเสื้อแพรพรรณ
สำริบ และนายชานซุบผู้คลังท้องนี้เห็นว่า ข้างนี้ตาพิการจะปล่อย
เสีย จึงได้พระราชทานแก่เท่านั้น และพระราชทานแก่ผู้เป็น
ความและโยนทานนั้น ตามธรรมเนียม ซึ่งให้นางพระยาข้าง
มาแต่ก่อน ผู้ถือหนังสือเข้ามา และผู้มาส่งนั้น ก็ได้พระ
ราชทานด้วยทุกคน และพระราชทานทั้งยวงสิ้นเป็นเงินสิบเจ็ดซึ่ง
สิบตำลึง และค่าส่วยก็ยกซึ่งเป็นสมัคพรรคพวก และทาสพลวง
เควตคเชนทร ซึ่งได้ช่วยใน การ ข้าง นั้น ก็พระราชทานด้วย

สมเด็จพระบรมขพิตร พระพุทธเจ้าข้างเลือก ทรงพระเชชา
นุภาพอันประเสริฐ จำเริญพระราชกุศลสุจริตธรรม และกองประ
ด้วยพระราชศรีทศา ก็ได้สถาปนา พระพุทธปฏิมากร ค้ำม สมุท
พระองค์หนึ่งค้ำทองคำ และทรงอาภรณ์ ประดับด้วยแหวนมีค่า
ทรงพระนาม สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ พระองค์ สูง สี่ ศอกคืบมี
เศียรทั้งฐาน แล้ว ทรงพระราชศรีทศา คริสได้ สถาปนาพระพุทธ
ปฏิมากร พระองค์หนึ่ง หล่อด้วย ทอง นพคุณ ทั้งแท่ง ทรงพระ
นาม สมเด็จพระบรมขพิตร พระพุทธเจ้าตรีภพนาถ ค้ำม สมุท สูง
ศอกคืบเก้านิ้ว ทรงเครื่องอาภรณ์ ประดับพระอุณาโลมเพชร
แสดมท่ามะกล่ำใหญ่แล้วก็สถาปนาพระพุทธปฏิมากรค้ำเงินสอง
พระองค์ พระองค์หนึ่งสูง สี่ ศอกคืบมีเศียรทั้งฐาน พระองค์

แผ่นดิน สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระนารายณ์) ๔๒๓
หนึ่งส่งสองศอกก็มีเศษทั้งฐาน แล้วครีส์ให้ห่อพระบรมกรรม
พระองค์หนึ่ง ส่งสี่ศอกทั้งฐาน แล้ว อภิเษกเสร็จ ก็ให้
วิชัย ประทับฐานไว้ใน อาราม พระศรีรัตนมหาธาตุลพบุรี และ
ครีส์ให้ห่อพระเทวกรรมพระองค์หนึ่ง ส่งประมาณสี่ศอก ไว้
ใน พระเทวกรรม

ในขณะนั้นกัณโฑชาปรากฏพระยศพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระ
บรมพิตรพระพุทธเจ้าข้างเผือก ทรงพระเกษมบุญญาภิเษกอันยิ่ง
ไปทั่วอาณาประเทศทั้งปวง ฝ่ายเมืองกัมพูชาประเทศนั้น นักจีน
ผู้เป็น ราชบุตร พระยาเมืองกัมพูชาประเทศ ได้ ปกครองเมืองกัมพูชา
ประเทศ ก็มีความพิโรธกันกับน้องผู้ซื้อนักประทุมนักประทุม
ได้คิดชิงสวไป แก่ พระยาฉนวน ให้มารวยเขาเมืองกัมพูชาประเทศ
พระยาฉนวน ก็ให้ องเชียงชุกทักพ มารวยเขาเมืองกัมพูชาประเทศ
ก็ให้นักจีนผู้ครองเมืองกัมพูชาประเทศนั้นไป แล้วเขาแต่ทวีป
สิ่ง ของและขนไปเมืองฉนวน แล้ว ก็ส่ง นักจีนได้กลับมาเมือง
กัมพูชา ประเทศเล่า ครั้นถึง เมือง จำปาศราชฐานนักจีน ก็ถึง
อนิหารมและ นักประทุมน้อง ก็คุมญาติวงศ์ สัมภพพรคพวก
เจ็ดร้อยเจ็ดสิบสามคน ช้องส้มไพร่พลไปอยู่เมืองปะทายเพชร

ในปีจอสัมฤทธิ์ศกนั้น แยกแม่หาง กระเบาอันอยู่เมือง
กัมพูชา ประเทศ หาทิ้ง ที่ ทำนักมิได้ และ พระยา ราชภักดีหนึ่ง

พระยาไทรกาหนึ่ง พระยาไทรปะเกะหนึ่ง พระยานครหลวง
หนึ่ง ศรีภักกะหนึ่ง ไปข้างหนึ่ง คุณฉกรรจ์อพยพเจ็ก้วย
เจ็ก๊วยสามคน มาขอเป็นข้าสู่พระราชสมภาร และทรง
พระกรุณาพระราชทานเครื่องอุปโภคบริโภค และอาหารทั้งปวง
และไรรู้ให้ทำกินเลี้ยงอาคมภาพทุกคน มิได้แก่กันเคือง

จุลักราช ๑๐๒๑ (พ.ศ. ๒๒๐๒) ปีกุนเอกศก หลวง
กำเรียบพระไพลหนึ่ง หลวงจงราชาหนึ่ง หลวงโสมหนึ่ง หลวง
ราชกุมารหนึ่ง หลวงราชเสนาหนึ่ง หลวงเสนาวีชัยหนึ่ง และ
ขุนคหมันกับท้วยฉกรรจ์สองพันสองร้อยสิบสี่คน อพยพมาสู่
พระราชสมภาร และตั้งพระราชสุคนธ์ขึ้นเป็นญาติ สมัคพรรค
พวกท้วยนักจัน กับท้วยนักนี้ และนักวรอุทัย และนักอ้า
ผู้หลานทั้งนี้หาที่พำนักมิได้ ก็มาสมัคพรรคพวกทั้งหลาย
มาสู่พระราชสมภาร ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานเครื่อง
อุปโภคบริโภคทั้งปวง แก่ตั้งพระราชสุคนธ์ และญาติสมัคพรรค
พวกทั้งปวง ซึ่งมาสู่พระราชสมภารนั้น ได้รับพระราชทาน
โดยอันค้ำถ้วนทั้งปวง และให้ตั้งพระราชสุคนธ์อยู่ ณ อารามวัด
พระนอน แยกอารามวัดเจ้าพระยาไทย และพระราชทาน
เครื่องอุปโภคบริโภค เจียดและเครื่องเจียดแก่นักนี้ และนัก
วรอุทัย นักอ้า และพระราชทานแก่หลวงขุนคหมันผู้มีความ

แผ่นดิน สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระนารายณ์) ๔๒๕
สวามิภักดิ์ และฉกรรจ์อพยพทั้งปวง ให้ทำมาหากินใน
ถิ่นฐาน ขอบกล มิให้เค้นเคืองสิ่งใดได้ แต่ขุนทองพระ
ไพล มาสู่พระราชสมภาร ด้วยสังฆราชาสุคนธ์ให้การว่า
เมื่อครั้งสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวปราสาททองสวรรคตแล้ว
และ สมเด็จพระศรีสุธรรมราชาธิราชเสวยราชสมบัติ รู้ข่าว
ไปถึงนักจีนผู้เป็นพระยาแก้วมุกดาธิบดี พระยาแก้วมุกดาธิบดี ก็ใช้
ขุนทองพระไพล และไพร่ห้าคน ให้ลอบปลอมเข้ามาฟังกิจการ
ณกรุงเทพมหานครศรีอยุธยา ขุนทองพระไพล กับไพร่ห้าคน
เดินลักเข้ามาโดยทางนครนายก และมาถึงทุ่งพระแก้ว จึง
ไว้ไพร่สามคน ซึ่งมากับนั้น สองคน และถือเชือกเดินมา
ประทุงกังท้าว

ขณะนั้นพระยาทสมเด็จบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว เสด็จ
ปราบดาภิเษกแล้ว และขุนทองพระไพล มาพบสงฆ์สามรูป
ณทุ่งวัดเดิม ได้เจรจาด้วย พระสงฆ์ พระสงฆ์ ก็บอกว่าพระ
นารายณ์เป็นเจ้าได้ เสวยราชสมบัติและทรงพระเกษมสุขบุญญา
คุณาพหุภักตนา และพระหัตถ์ข้างหนึ่ง ะได้เป็นสอง พระหัตถ์
ก็ได้ และทรงพระกรุณาแก่ ประชาชนทั่วทั้งปวง และ
ขุนทองพระไพล ก็เอากันนี้ไปบอกแก่นักจีน

ในเย็นวันเชกศก เดือนเก้า มะริธลาไคอินปรากฏพระเกียรติ

ยศชั้น ประเสริฐ ออกไป ก็มีความสวามิภักดิ์ แก่งาน
 แล้ว หุ้ม แสร้งทอง ประคัม มรกต และ แหวน แก่งทั้งปวง ร้อยยี่
 สิบพลอย ขอบใต้ ไก่คำธิมกีฑลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย และ
 มีขุนนี้ พระยาทุกสามมีความ สวามิภักดิ์ และ แก่งแหวนพลอย
 เพ็ชร แดงมประมาณ ทำผลสวาคคิกรากาแปกซึ่งเจ็ดคำถึงทอง
 แดงพลอยเพ็ชร มรกต เขี้ยวร้อยในหนึ่ง รากาซึ่งสิบคำถึงทอง
 ให้ คัมภีร์นำเข้ามาได้ พระยาราม กำแหงทูลเกล้าทูลกระหม่อม
 ถวาย ในปีนั้นนางพระยาอาแจ แก่ง แหวนเพ็ชร เป็นลูกแก่ง
 ทำผล มะขามทั้ง เปลือก เป็นคำสิบ คำถึง ทอง ขอบใต้ ไก่คำ
 ธิมกีฑลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ในปีเดียวกันนั้น ญาคูหมื่น
 ลูกคำณเมืองมณฑลปำมีความ สวามิภักดิ์ ก็แก่งตามของกลมเป็น
 รูปนก อยู่ไหน และ ประคัม พลอยเพ็ชร และ พลอยแก่ง มรกต
 และ มุกดา ทั้งสามสาย พลอย แหวน ประคัมใหญ่ น้อย สองร้อย
 เจ็ดสิบ พลอยขอบใต้ ไก่คำธิมกีฑลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย และ
 ประเทษทั้งปวงมีความ สวามิภักดิ์ และ แก่งเครื่อง ขรรณาการ
 รนา อันพิพิธ คำพ ๗ เข้า มาทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเป็นอัน
 มาก สมเด็จพระมณพิตร พระพุทธเจ้า อยู่หัว ก็ทรง พระ
 กรุณา พระราชทานให้สิ่ง ของ ตาม ประสงค์ นั้น ทุกประการ ยิ่ง
 กว่า สิ่ง ของ ทูลเกล้าทูลกระหม่อม ถวาย นั้น อีก

แผ่นดิน สมเด็จพระรามาธิบดี ที่ ๓ (พระนารายณ์) ๔๒๗

ตุลศักราช ๑๐๓๒ (พ.ศ. ๒๒๐๓) ปี ชวบทกศก มี
หนังสือ พระยาแสนหลวง ณเมืองเชียงใหม่ได้แสนสุรินทรไมตรี
ถือนมมาถึง ขรรคมหาเสนาบดี ณกรุงเทพ พระมทานครบวร
ทวารวดีศรีอยุธยา ในลักษณะหนังสือเห็นว่าชาวเมืองจีนชยกร
พล ๖ มาล้อม เขาเมืองเชียงใหม่ และ พระยาแสนหลวง และ
ชาวเมืองเชียงใหม่ทั้งปวง ทาที่พึ่งที่พึ่งนักมิได้ จึงเสี่ยงทาย
ใน ขาราม พระพุทธสิหิงค์ ซึ่งอยู่ ณเมืองเชียงใหม่ ว่า ถ้า
ประเทศไทย ๖ เป็น ที่พึ่งที่พึ่งนักมิได้ ใช้ ขอพระสิหิงค์เจ้าสำแดง
ให้เห็น ประจักษ์ และ ว่า พระพุทธสิหิงค์นั้น บ่าย พระพักตร์มา
ยัง กรุงเทพ พระมทานครบวร ทวารวดีศรีอยุธยา พระยาแสน
หลวงขุนแสนหลวง แสนคมีนทั้งปวง มีความยินดีนัก จะขอเอา
พระเศวตเศษานภาพพระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระเจ้าช้างเผือกเป็น
ที่พึ่งที่พึ่งนัก ขอพระราชทาน ข้าหลวง และ ข้าง น้ำไพร่ พล
สรรพ ท่วย เครื่อง สรรพาวุธ ไปช่วยป้องกันเมืองเชียงใหม่ได้
พันภัยอันตราย ๖ ได้เป็น ข้า ขัณฑสีมา มณฑล ณกรุงเทพ พระ
มทานครบวรทวารวดีศรีอยุธยา จึงพระยาจักรี เจ้าคึกกรายทุก
พระกรุณา พระบาท สมเด็จพระบรมพิตร พระเจ้าช้างเผือก จึง
มีพระราชโองการ ทูลว่า ซึ่ง พระยาแสนหลวง และ แสน
คมีน และ ชาวเมืองเชียงใหม่ทั้งปวง ทาที่พึ่งที่พึ่งนักมิได้

นั้น ควร แต่งท้าวพระยามนตรีมุข และ ข้างม้าไพร่พลทหาร
 สรรพด้วยเครื่องสรรพาวุธ ทั้งปวง ไปช่วยป้องกันเมืองเชียงใหม่
 ใหม่นั้นตาม ข้าราชการชาวเมืองเชียงใหม่ทั้งปวง แล้ว มีพระราช
 โองการ ตรัสสั่งให้พระยาสิทธิราชเคไช พระยาท้ายน้ำเป็น
 นายกอง พระยาพิจิตรเป็นยกกระบัตร เมืองนครนายก
 เป็นยกกองกาย สมิิงพระรามเป็นกองหน้า สมิิงพัทธะ
 เป็นกองหลัง เมืองคชอยเป็นปีกขวา เมืองยศโสธรเป็น
 ปีกซ้าย และ จันทน์เป็นกองใช้กองแล่น ข้างเครื่อง
 แปะ ข้างม้า สิบหกม้า พลสิบพันคนใหญ่ ยี่สิบเก้า นอก พันหกสิบ
 ร้อย สี่สิบสี่ นอกเป็นทัพหนึ่ง และให้ พระยา รามเคไชเป็นนาย
 กอง พระสระบุรีเป็นยกกระบัตร พระศรีสวัสดิ์เป็นยกกอง
 พลรบพันหนึ่ง สรรพด้วยเครื่องสรรพาวุธ พันใหญ่สิบยก พัน
 นอก สิบร้อยนอก ข้างเครื่องหกข้าง ม้าสิบม้าเป็น ทัพหนึ่ง ให้
 พระยาท้ายน้ำ และ พระยา รามเคไชทั้ง สอง ทัพนี้ ยกไป
 จากกรุงเทพพระมหานคร บรรทวารวดีศรีอยุธยาในเคื่อนสิบสอง
 ให้นั้น สุนทรโมคร์นำทางไปเมืองเชียงใหม่

ในเมื่อเคื่อนอ้ายปีชวดไทศกนั้น พระบาทสมเด็จพระ
 บพิตรพระพุทธเจ้าข้างเลือก ทรง พระเชษฐาภานุพันธ์ ประเสริฐ
 มีพระราชหฤทัยทรงพระราชดำริท้าวจะถวายสักการบูชาพระชินราช

แผ่นดิน สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระนารายณ์) ๔๒๐๔
พระชินสีห์ ณ เมือง พระพิษณุโลก ก็วันถึง ณ วันอาทิตย์ เกือบ
ด้วยแรม สามค่ำ ก็เสด็จด้วย เรือพระที่นั่ง สมรรถชัยไป
โดยชลมารค วิถีสิบสี่เวร ก็ถึงเมืองพระพิษณุโลก และ
ตั้งตำหนัก ค่ายพล ช้องตา และ ถวายสักการบูชา พระชินราชพระ
ชินสีห์ และ ถวาย พระพุทธ สมโภชด้วย การ มหุรศพ สามวัน

ฝ่าย พระยา ท้ายน้ำ และ พระยา รามเทโห พระยา พิจิตร
บอด ห้างสีห์ มา ถึง สมุหนายก ให้กราบ ทูล พระกรุณา ว่า ได้
ยกทัพไป ถึง ค่ายพล ช้องชัย แล่นสุรินทร์โมตรี ผู้นำทาง นั้น คหิ จึง
มี พระราชโองการ ครุสสั่ง ให้มี ทรา คอยไป ถึง นายทัพนาย กอง
ให้ติดตาม เอาตัว แล่นสุรินทร์โมตรี นั้น ได้ ไป ได้ อึ่ง พระยา
แล่น หลวง ณ เมือง เชียงใหม่ แล่น ห้างสีห์ ให้ แล่นสุรินทร์โมตรี
ถือ หลวง แล้ว หลีก คหิ นั้น เมือง นคร และ เมือง เดิน ขึ้น แก่
เมือง เชียงใหม่ พระไว้ เมือง นคร และ เมือง เดิน นั้น มี ได้ จึง
ครุส ให้ พระยา กระลาโหม นั้น เป็น นายกอง หลวง ขรรค์ ไตรโลก
เป็น ยกกระบัตร พระยา เสนาบดี ภิมุข เป็น เกียก กาย ส้มิง
พระราม เป็น กอง หน้า พระ มงวิค เป็น กอง หลัว เมือง นนท
ราชธานี เป็น ปัก ขวา พระ วิชาจารย์ มนตรี เป็น ปัก ซ้าย และ
กอง แล่น กอง ชัย พล ต้า พันเศษ ปืนใหญ่ ปืนนกสับ และ ข้าง

เครื่อง และ นำสรรพด้วยเครื่องสาครราชเป็นทัพหนึ่ง และได้
 พระยานครราชสีมาเป็นนายกอง เมืองอินทบุรีเป็นยกกระบัตร
 พระสุพรรณบุรีเป็นเกียกกาย พระกษัตริย์เป็นกองหน้า พระ
 กลางบรรพตเป็นกองหลัง พระพลเทพเป็นปีกขวา พระมหาค
 ไทเป็นปีกซ้าย พลสองพัน ปืนใหญ่บนหลังช้างเครื่องหก
 ข้างม้าแปดม้าเป็นทัพหนึ่ง ให้พระยายมราชเป็นนายกอง
 หลวงรามเคชะเป็นยกกระบัตร พระชัยนาทเป็นเกียกกาย
 พระอินทกระษัตริย์เป็นกองหน้า พระศรีมหาราชาเป็นปีกขวา
 ขุนโมริวงศ์เป็นปีกซ้าย พลหนึ่งพันใหญ่บนหลังช้าง
 เครื่องหกข้างม้าแปดม้าเป็นทัพหนึ่ง และได้พระยาราชวังสรรค์
 เป็นนายกอง พระสุวรรณบุรีเป็นยกกระบัตร หลวงวิจิตรสงคราม
 เป็นเกียกกาย พระนันทบุรีเป็นกองหน้า พระยาราชภักดี
 เป็นกองหลัง พระยาคภาลเป็นปีกขวา หลวงรามภักดีเป็น
 ปีกซ้าย พลสามพันปืนใหญ่บนหลังช้างเครื่องหกข้าง
 ม้าสิบม้าเป็นทัพหนึ่ง และได้พระยาพิชัยสงครามเป็นนาย
 กอง หลวงสุรสงครามเป็นยกกระบัตร หลวงราชมนตรี
 เป็นเกียกกาย หลวงกำแพงสงครามเป็นกองหน้า หลวง
 นเรนทรภักดีเป็นปีกขวา ขุนพิพิธณรงค์เป็นปีกซ้าย พล
 ห้าร้อยปืนใหญ่บนหลังช้างเครื่องหกข้าง ม้าแปดม้า

แผ่นดิน สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระนารายณ์) ๔๓๑

เป็นทัพหนึ่ง จึงเป็นทัพห้าทัพยกขึ้นไป

ครั้นถึงเมืองนครเมืองเดิมใช้ จึงส่งเชลยกายและแดง
ในซึ่งอยู่ในเมืองนคร ก็พาฉกรรจ์อพยพเมืองนครและเมือง
เดิม ออกมาหา นายทัพนายกอง ข้าหลวง ขอสืบ ข้าสู่พระ
ราชสมภาร และฟ้าสายข้าซึ่งอยู่รักษาเมืองนครนั้น ก็
พาฉกรรจ์อพยพไปพึ่งอยู่ ณ เมืองเจียงใหม่ นายทัพนายกอง
ก็แต่งหนังสือส่งตัวเชลยกายและแดงในกับฉกรรจ์อพยพทั้งปวง
มายังทัพหลวง ณ เมือง พระพิษณุโลกว่า ได้เมืองนคร เมือง
เดิมแล้ว สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวจึงมีพระราชโองการตรัสสั่ง
ว่า สมุหนายกให้มีตราตอบ ให้พระยากระลาโหม พระยา
รามเทโษ พระยาพิชัยสงคราม อยู่ ณ เมืองนคร ให้ส่งสม
ชาวมืองนคร และครัวอพยพทั้งปวง ซึ่งแตกฉาน ชาน
เข็นออกไปจากเมืองนครนั้น ให้เข้ามาอยู่ตามภูมิลำเนา
แต่ก่อนนั้น แล้วให้พระยานครราชสีมา พระราชสุภาวดี
พระสุพรรณบุรียกไปเอาเมืองดัง และมีพระราชโองการ
ตรัสสั่งให้พระยามหาเทพ และขุนหมื่นข้าหลวง และพล
ห้าร้อย สรรพด้วยเครื่องสรรพายุทธไปเอาเมืองลอง ก็ได้ตัว
แสนเมืองลอง และฉกรรจ์อพยพ ขุนลงมาถวายยังทัพหลวง
ณเมือง พระพิษณุโลก ทรงพระกรุณาตรัสให้ขุนราชเสนา สมุหนายก

อินทรี แม่น้ำไป พัง ชาวพระยานคร ราชสีมา และ พระยาราช
สุภาวดี พระสุพรรณบุรี ซึ่งยกทัพไปเอาเมืองต่งนั้น และ
ให้ส่งพระราชเอมราชทูต และเมืองต่งนั้น จิตร กับไพร่ทกลบ
แยก มายังทัพหลวง ณเมือง พระพิษณุโลก

ถึงวันจันทร์ เดือนสาม แรมสองค่ำ พระบาทสมเด็จพระบรม
พิพิธพระเจ้าช้างเผือก ก็เสด็จพระราชดำเนิน กริชาพล แต่
เมือง พระพิษณุโลก ไปยังสุโขทัย และเสด็จอยู่ท่าหลัก
ตำบลธานี จึงมีพระราชาโองการ ตรัสสั่งให้พระยาเกียรติเป็น
นายกองทัพหน้า ขุนวิเชียรโยธาเป็นปีกขวา ขุนรามโยธา
เป็นปีกซ้าย สมิงสามแกลกเป็นเกียกกาย พลรบคำร้อย
สรรพด้วยเครื่องสรรพาทนทัพหนึ่ง และให้พระยากำแพง
เพชรเป็นนายกองทัพใหญ่ ขุนเมืองเป็นปีกขวา ขุนราชา
เป็นปีกซ้าย หลวงอินทผลัมแสงเป็นเกียกกาย และช้าง
ม้าไพร่พลพันหนึ่ง สรรพด้วยเครื่องศาสตราวุธทั้งปวง และ
ให้ทัพสองทัพยกไปเมืองรามกั และผู้รักษาเมืองนั้น ชื่อโลก
กัมเกี้ยว ครั้นรุ่งก็พาครอบครัวอพยพหนีไปจากเมืองรามกั
จึงขุนและสมิงและจ่าทั้งปวง ดีย้ายผู้คนเป็นนายหมวด และ
ลูกหลานนายหมวดก็ห้าคน ออกมาหาพระยากำแพงเพชรว่า
เราขอเป็นข้าขึ้นหาเสมา พระราชสมภาร และกินน้ำสยดแล้ว

แผ่นดิน สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระนารายณ์) ๔๓๓
ก็ได้พิมพ์ไว้เป็นสำคัญ ตาม ประเพณี ว่าซึ่งสัญญา นั้น แล้ว
ถวายอภยพ ทั้งปวง พันสี่ร้อยเก้าสิบ สามคน ขอเป็นข้าขอบ
เขตมาสู่มากรุงเทพ พระมหานคร ศรีอยุธยา จึงพระยากำแพง
เพชร ก็ได้ผ้าเสื้อเป็นรางวัล แยก นาย หมวก และ ลูกหลาน
นาย หมวก ผู้มีความสวามิภักดิ์นี้ทุกคน แล้วพระยา
กำแพงเพชร บอก หนังสือ มาถึง สมุหนายก เมื่อทัพหลวงเสด็จ
อยู่ตำบลธานีนั้น พระยาจักรี จึงกราบบังคมทูล ทรงพระ
กรุณาโปรด นาย หมวก ว่า ผู้มีความสวามิภักดิ์ซึ่ง มาสู่ พระ
ราช สมภาร และ พระราชทานผ้าเสื้อและ เงิน ถ้วนทุกคนแล้ว
ก็เสด็จพระราชดำเนิน กลับ ลง มายังเมือง พระพิษณุโลก จึง
เสด็จ แต่ เมือง พระ พิษณุโลกโดย ทางชลมารค วิชา แยก วัน
ก็ถึง กรุงเทพมหานคร ศรีอยุธยา

ส่วน พระยา กำแพงเพชร ก็แต่ง ขุนไชยติภักดิ์ ขุนสุรนิทร
และ หมื่น มตาเกาทัดทำ คู่มือไพร่ร้อยหนึ่ง สรรพด้วยเครื่อง
ศาสตราวุธ ไป จักส่ง พระยา พรหมศรี และ ละว้า ขุนหมื่น
สมิง นายหมวก ทั้งปวง ยี่สิบ คน ผู้ออกมา กินหาสยดนั้น พระยา
กำแพงเพชร ก็ได้รางวัลเสื้อผ้าและเงินตรา แก่ พระยา พรหมศรี
และ ละว้า นาย หมวก ทุก คน พระยา พรหมศรี และ ละว้า นาย
หมวก ทั้งปวง ถวาย จกรวัช อภยพ พันแปดร้อยคน เป็นข้าขอบ

ชันหาสีมา ณกรุงเทพ พระมหาราช ครีอยุธยา จึงพระยา
 กำแพงเพชร ได้ขุนราชา เมืองเชียงเงิน ขุนหมื่นและไพร่ร้อย
 ยี่สิบคนคุมเอาพระยาพรตมคีรี และธรรมา ผู้เป็นขุนหมื่น สมิ
 นายหมวกทั้งปวง มายังกรุงเทพ มหาราช ครีอยุธยา และ
 พระราชทานชื่อแก่พระยาพรตมคีรี นั้น เป็นพระยาอหิชาต
 และพระราชทานเบี้ยเงินเกลี้ยงมาห้าหลักสรวางค์ ทั่วของผ้าสี
 เงินตรา สิ่งของและเครื่องเรือนแก่พระยาพรตมคีรี และ
 ขุนหมื่น สมิธธรรมา นายหมวกนั้น มากนัก และได้ไปอยู่ตาม
 ภูมิลำเนาเก่าก่อน ส่วนพระราชสุภาวดี และเมืองสรวางค์
 ครั้นได้เมืองดังแล้ว ก็ยกทัพไปตีเมืองอินทคีรี และพระยา
 อินทคีรี คุมเอาฉกรรจ์อพยพไปอยู่เมืองอินทคีรี และพระยา
 อินทคีรี คุมเอาฉกรรจ์อพยพไปอยู่เมืองอินทคีรี จึงพระยาอินทคีรี
 ให้นายล่าทางผู้ลูก และแสนทักชิดค้ำแสนบัวบาน แสนอภัย
 มาณแสนพิงชัย และไพร่สี่สิบหกคนลงมาด้วยพระราชสุภาวดี
 และเมืองสรวางค์ ถึงกรุงเทพ มหาราช ครีอยุธยา จึง
 พระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธเจ้าช้างเผือก ก็มีพระ
 ราชโองการ ทวีตให้นายล่าทาง และแสนทักชิดค้ำแสนบัวบาน
 แสนอภัยมาณแสนพิงชัย เข้ามากราบถวายบังคมณท้าว

แผ่นดิน สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระนารายณ์) ๔๓๕

ถูก ชุน แล้วพระราชทานชื่อแก่นายล่าคง เป็นแสนหลวงสุรินทร์
ราชภักดิ์ แสนบัวบาน เป็นแสนภักดีนรินทร์ แสนทักษิณ คำน
เป็นแสน ภูมินทร ขนิบาล พระราชทานเบี้ยเงินเดือนมจฬัก
ศวรพางค์ เครื่องตำรวจ และผ้าเสื้อ ผ้าพอกไปแก่ พระยาอินทศิรี
และ พระราชทานเบี้ยทอง ทรงมัน และผ้าเสื้อ แพรพรรณแก่
แสนหลวงสุรินทร์ราชภักดิ์ผู้ลูกพระยาอินทศิรี และ พระราชทาน
ผ้าเสื้อ แพรพรรณแก่ แสนภักดีนรินทร์ แสนภูมินทรขนิบาล แสน
พิงชัย และ พระราชทานเสื้อผ้าแก่แสนชุนแสนตมื่นผู้มานั้นเป็น
อันมาก และ พระราชทานอัฐบริวาร แก่สงฆ์อันมากด้วยนั้นแล้ว
และอรรคมหาเสนาบดี และมหาดไทย กระลาโหม จักศกมภ
ทั้งสี่ ก็ได้ผ้าเสื้อแก่แสนทั้งสี่นั้น แล้วก็ พระราชทานให้
แต่งเครื่องเลียงน่านาประการออกไปเลียงทั้งสี่นายนั้นเป็นอันมาก
และทรงพระกรุณาตรัสสั่งให้แสนหลวงสุรินทร์ภักดีนรินทร์ และ
แสน ภูมินทร ขนิบาล แสนพิงชัย แสนชุน แสนตมื่น และไพร่
ทั้งปวงให้กลับคืนขึ้นไปยัง เมืองอินทศิรี อยู่ตาม ภูมิลำเนา
และ รักษา เมืองอินทศิรี ด้วยพระยาอินทศิรี เป็นเมืองขึ้นตามขนบ
ณกรุงเทพมหานครบรรพตวรารวาศี ศรีสุธยา

ส่วนพระยากำแพงเพชร และพระยาเกียรติ ซึ่งไปตั้ง
อยู่ตำบลท่ามธุมนกนั้น ก็จักส่งได้ สมิท คลองกุ สมิท กะเพิง

และ ลงว่า นายหมวกและไพร่ ลงว่าเย็นอัน มาก แล้วส่ง นาย
หมวก มา ยัง กรุง เทพ พระ มหานคร ศรีอยุธยาแล้ว พระ ราชทาน
ข้อแก่ ส้มิงคลองคึกเข็น ส้มิง เทวศิริรักษา พระราชทาน ค่ายฝัก
ทอง แก่ ส้มิง เทวศิริ รักษา และ พระราชทาน ผ้าเสื้อ ถิ่น ทุกคน
แล้วให้ ขึ้นไป จัด ตั้ง ลงว่าทั้งปวงได้ถกกรรจ็อพยพหลร้อย แล้ว
ส้มิง เทวศิริ รักษาไปสืบสั่งได้พระยาพรหมคีรี จึงพระยากำแพง
เพชร ให้ขุนราชาคุม พระยาพรหมคีรี และ ส้มัก พรหมพวก มา
ยัง กรุง เทพ พระ มหานคร ศรีอยุธยา ทรง พระ กรุณา ตรัส สั่ง
ให้ เรียก พระยาพรหมคีรีเข้ามา กราบถวายบังคมแต่ศาลาลูกขุน
และ พระ ราชทาน เสื้อผ้า แก่ พระยาพรหมคีรี เป็นพระยาสุทัศน์ธานี
ศรีอนาภิรมย์ พระราชทาน เงินสิบหมื่น รุกทอง ปากจำหลัก
และผ้าเสื้อ แพรพรรณเย็นอันมาก อรรคมหาเสนาบดีมหาดไทย
กระลาโหมจัดสัสมณทั้งสี่ให้รางวัลผ้าเสื้อแพรพรรณตามสมควร
แล้วให้กลับคืนขึ้นไปยังรักษา เมือง อินทคีรีตามภูมิลำเนาเป็นเมือง
ขึ้น แก่ กรุง เทพ พระ มหานคร ศรีอยุธยา แล้วให้ ข้าหลวงไป อยู่
ด้วย พระยา สุทัศน์ธานี เพื่อ ะให้รู้ ขนบ ราชการใน กรุง

ครั้ง นั้น กรุง พระ นคร ศรีอยุธยา สมบูรณ์ อยู่เย็นเป็นสุข
ด้วย พระ บารมี สมเด็จพระ นารายณ์เป็นเจ้า ขณะ นั้นฝ่ายข้าง
เมือง อังวะ เกิดศึกเพราะ เงินซื้อซื้ออู๋คิงผา พาฉกรรจ์อพยพ

แผ่นหิน สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระนารายณ์) ๔๓๗
ประมาณพันหนึ่ง หินมาฝังอยู่เมืองอึ้งวะ ชาวเมืองอึ้งวะยก
ทัพตามมาเมืองอึ้งวะ จะให้สังคัขอพันหนึ่งให้ พระ
เจ้าอึ้งวะไม่ส่ง กองทัพอึ้งวะจึงล้อมเมืองอึ้งวะไว้ ฝ่ายนาง
นันทมิตรผู้เป็นสาวพระเจ้าอึ้งวะ ซึ่งลงมาครองเมืองเมาะคมะ
แจ้งเหตุทั้งนั้น จึงเกณฑ์คนซึ่งขึ้นแก่เมืองเมาะคมะสามสิบ
สองเมือง ได้คนสามพัน ให้ไปช่วยป้องกันเมืองอึ้งวะ ยก
มาตามทาง มอญกองทัพไม่เต็มใจ ก็ชวนกันหนีกลับมา
เป็นอันมาก นางนันทมิตรจึงจับเอามอญที่หนี มานั้นใส่ตะราง
ไว้เพื่อจะ拷ถามเสีย ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าอึ้งวะก็คิดกันกับ
พวกเพื่อสมเด็จพระเจ้าอึ้งวะ คนมอญไพร่ห้าพัน ยกเข้าไปเผา
เมืองเมาะคมะไหม้แล้ว จับได้ตัวนางนันทมิตร มัดจำไว้ แล้ว
คิดกันว่า เราทำการทั้งนี้ ถ้ารู้ถึงพระเจ้าอึ้งวะ ก็ จะพา
กันตายเสียสิ้น เราหาที่พึ่งมิได้ ครั้นนี้จำจะไปพึ่งกรุง
พระนครศรีอยุธยา จึงจะพ้นภัย คิดพร้อมกันแล้วก็คุม
ฉกรรจ์อพยพห้าพันกว่าคนรวมทั้งตัวนางนันทมิตร กับครอบครัว
ประมาณหกพันเศษ วิชฌัย บอกเข้ามาให้เสนาบดีนำกราบทูล
พระกรุณาทุกประการ จึงทรงพระกรุณาสั่งให้สมเด็จพระ
เจ้าท้ายนายและไพร่ ออกไปรับเข้ามาทางเมืองกาญจนบุรี แล้ว

จักแจ้งให้ ชูย สามโลก ไพร่กให้สมิง ตัวนาย สิบเจ็ด คนเข้าเฝ้า
กราบถวายบังคม ไพร่ก พระ ราชทานเงิน ครว ผ้าเส้น เป็นอัน
มาก แต่ตัว นางนั้นทมิทร บัวย ลงถึง อภิเษกกรรม ตาม

ฝ่ายเจ้าเมืองหงสา เจ้าเมืองร่างกุ้ง เจ้าเมือง
เสวียงรู้ว่า มอญเมืองเมารตะมะ และเมืองอื่น เป็นกบฏ
กวาดครัวหนี จึงบอกหนังสือไปถึงเมืองอังวะ พระเจ้าอังวะ
ทราบ พอลงทัพข้อซึ่ง มาล้อมเมืองอังวะจากตะวันตกทัพไป
พระเจ้าอังวะ จึงสั่งเจ้าเมืองหงสา เจ้าเมืองทองหล เจ้า
เมืองปวณ เจ้าเมืองเสวียง เจ้าเมืองร่างกุ้ง เป็นทัพ
สามพันเศษ ยกไปตามเอาตัววามัญที่หนีได้ จึงได้ ให้เขาถึง
ไปเมื่อขุนเขินทัพหน้า ถือพลหนึ่งพันช้างเครื่องหกสิบแปด
ม้าสองร้อย ให้มาพสุรราชาขึ้นไป ชุกแม่ทัพ ถือพล
สองหมื่น ช้างเครื่องร้อยหนึ่งม้าสามร้อย ยกมาประชุม
พร้อมที่เมือง เมารตะมะค่ายสาม

ฝ่าย กองทัพ กรุงเทพมหานคร ไปเกลี้ย ก่ล้อม ตะวัน
และลาว มอญได้ ในแคว้นเมือง นคร เมืองลำพูน เมืองเชียง
ใหม่ได้มากแล้ว มี ท้อง ครวไพร่กขึ้นไป ให้ยกไปตีเขา
เมืองลำพูน เมืองเชียงใหม่ให้พได้ กองทัพ ก็ ยกไปตาม
ท้อง ครว ฝ่ายชาวเมือง ลำพูน เมืองเชียงใหม่ กับหัว

แล้วกิน สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระนารายณ์) ๔๓๘
เมืองไทยใหญ่ ฝ่ายเหนือ ซึ่งขึ้น กับ อังวะ ตกใจกลัว กองทัพ
ฮ่อ ซึ่ง มา ล้อม เมืองอังวะ จะมาย่ำยีด้วย ซึ่งคิดอ่านได้แสน
สุรินทร์โมทรี ถึงหนังสือลง มา เขา กรุงพระนครศรีอยุธยาเป็น
ที่พึ่งนั้น ครั้นแจ้งว่ากองทัพฮ่อเลิกไปแล้ว สืบรู้ว่าพระเจ้า
อังวะได้เกณฑ์กองทัพพระม้าวไปตามมอญที่นี่ ก็ตกใจกลัว
พระม้าว ด้วยเมืองเหล่านี้ขึ้นแก่ อังวะ จะลอบชกไปได้แสน
สุรินทร์โมทรีเห็น กองทัพไทย แล้วก็คิด ขยาย ล่อลวง ศตวง กอง
ทัพไทยไว้ได้ช้า จะได้คิดการขัดขวางเมืองลำพูน เมืองเชียง
ใหม่ไว้พักกองทัพพระม้าวมาช่วยกัน จึงนิมนต์พระสังฆมุนี ปรมาจารย์
ฉลากเรจาจารย์ ถึงหนังสือออกไปหา กองทัพไทยว่า แสพ
สุรินทร์โมทรี ซึ่งนำ กองทัพ ขึ้นมามีได้ ขอลดกล่าว หินมานั้น เขา
ความหนักไม่ชอบ ทำให้ผู้ใหญ่ได้ ความฉิบด้วย จะได้กระทำ
โทษจงสาหัส แล้ว จะ ส่งตัว ชกมาไว้ กองทัพ อันข้าพเจ้า
นี้รู้จัก พระเกษ พระคุณ พระบารมี พระพุทธเจ้า อยู่หัว มาคุ้ม
ครอง ปกป้อง กองทัพฮ่อ ซึ่ง จะมาเอาเมืองเชียงใหม่นี้ จึง
ถอยหนี เพราะบารมี พระพุทธเจ้า อยู่หัว กับ อำนาจ ท่านผู้
เป็น แม่ทัพใหญ่ นั้น ด้วย ขอท่าน อรรถมตาเสนา แม่ทัพ หลวง
ผู้มี เกษานุภาพได้ อานุภาพนี้ อย่าให้ ไถ่ยากลำบากแก่ไพร่
พลเลย ให้ยับยั้ง กองทัพไว้แต่ได้เมืองลำพูนก่อน ขอได้บอก

ข้อราชการ ลงไปให้นำกราบบังคมทูล พระกรุณาให้ทราบ

ฝ่ายกองทัพไทยได้แจ้งในหนังสือเจ้าเมืองเชียงใหม่ ขุนาย
บอกมา นั้น ศาสตราจารย์แล้วปรึกษา เห็นพร้อมกันว่า ครั้น
เราจะทำการเข้าหักเอาเมือง ลำพูน เมืองเชียงใหม่ ตาม
ท้องตรา ซึ่งไปรณมานั้น บัดนี้มีหนังสือเจ้าเมือง ลำพูน เมือง
เชียงใหม่ สาราภาพไทยอ่อนน้อม ออกมาแล้วบอกเหตุทัพพระมา
ยกตาม รามัญเป็น การศึกข้อใหญ่ เราจะเข้าตีเมือง ลำพูน
เมืองเชียงใหม่ ยังไม่ทันถนัด จำจะบอกลงไปกราบบังคมทูล พระ
กรุณา ก่อน ปรึกษาพร้อมกันแล้ว แล้งบอก ตามเรื่องราว
ขุนาย ชาวเมืองลำพูน เมืองเชียงใหม่ ให้คนถือลงมากกราบบังคมทูล
พระกรุณา ณ กรุงเทพพระมหานคร

ฝ่าย กองทัพ พระมารามัญยกจากเมือง เมะตะมะ เมือง
สาไห้ มาตามทางเมือง กาญจนบุรี พระมามีหนังสือบอกเข้ามา
ให้ส่ง มอญ ที่หนี ถ้ามีส่ง จะยก กองทัพเข้ารบ เอาให้จงได้
ชาวกาญจนบุรี บอกเข้ามาให้กราบบังคมทูล มาถึง ก่อน หนังสือบอก
กองทัพ ฝ่ายเหนือ สองวัน สามวัน สมุหนายก มากกราบบังคมทูล พระ
กรุณา ทราบใน หนังสือ บอกทั้ง สอง ระเบียบแล้ว ทรง พระกรุณา
ตรัสสั่งพระยาจักรี ให้เกณฑ์ทัพหัวเมืองบ้นๆ ให้ชายทะเลตะวันตก
ลำเครื่อง สาม พันเศษ ข้างเครื่อง สองร้อยหกสิบห้า มา ตาม

แผ่นดิน สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระนารายณ์) ๔๔๑
ร้อย ให้ขุนเหล็ก ซึ่งเป็นพระยาโกศาณีนเป็นทัพหลวง พระยา
เพ็ชรบุรีเป็นกองหน้า พระยาราชบุรีเป็นกองหนุนถือพลห้า
พันเศษ ขึ้นใหญ่ น้อยเครื่องสาตราวุธพร้อม ได้ศุภวารพิชัย
ฤกษ์ จึงยกทัพยกทัพเรือข้ามน้ำโยธาหาญไปพร้อมกันณเมือง
กาญจนบุรี ปากแพรง แล้วให้แยกเป็นกองซ้าย กองขวา
หน้า หลัง ตามกระบวนพิชัยสงคราม ยกไปตั้งค่ายรับอยู่ท่า
กระดานและค่ายกรมช้าง ยกไปตั้งค่ายรับอยู่ทางเมืองทวาย
ทัพหนึ่ง ทัพหลวงตั้งค่ายใหญ่รับอยู่ปากน้ำลำกระพือริม
เมืองกาญจนบุรี เวงกระทิวการค่ายคชวาทยาวสันตนามเพล
หอรบ วิกแรง ทรวงตราเสือข่าแมวเซา กองแล่น กองร้อย
คอยเหตุ กองสืบทัพสำหรับพิชัยสงครามพร้อมทุกประการ
และแต่งกองโจรทหารอาทมาตตรวจตระเวนทั้งกลางวันกลางคืน

ฝ่ายทัพพระม้าวรามีญ ยกหลวงแกนกองหน้าเข้ามาตั้งค่าย
เมืองชัยโยศ ทัพหลวงตั้งทำคิณแกง แต่งค่ายคูลแล้วเสร็จ
ก็ยกทหารกองหน้าเข้าตีทัพกรุง กองตระเวนไทยพระม้าวได้รบ
กันข้างแล้ว

ฝ่ายในกรุง สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวจึงตรัสว่า เมือง
ลำพูน เมืองเชียงใหม่ มีหนังสือขอหนุนลงมาสารภาพโทษ
บอกเหตุการณ์ความจริงให้แล้ว จึงให้มีตราไปถึงทัพฝ่ายเหนือ

ข้าราชการเมืองลำพูนเมืองเชียงใหม่เลย ให้เลิกทัพกลับมา
 ทางเมืองกำแพงเพชร แล้วยกไปทางเมืองสุโขทัยธานี ไปตี
 โดยหลังพระม้าเมืองศรีสวัสดิ์ เมืองมณฑล เมืองทองภาภูมิ ฝ่าย
 ทัพเหนือแจ้งในท้องตราแล้ว ก็เลิกทัพมาตามรั้วสั่ง ถึง
 เมืองศรีสวัสดิ์ เมืองมณฑล เมืองทองภาภูมิ แล้วออกหนังสือ
 ถึงกัน ปักทัพปักขันธ์ได้ฝ่ายเหนือพร้อมกันแล้ว ก็ให้กองโจร
 ไปคอยสกัดทัพที่ช่องแคบ กองทัพใหญ่ปักขันธ์ได้ฝ่ายเหนือ
 ก็เร่งขับทัพหน้าเข้าระดมตีทัพพระม้าสามวันพระม้าก็แตกในเพล
 ภากลางคืนสามยามเศษ พระม้านายทัพนายกองและไพร่ล้มตาย
 และจับได้เป็นอันมาก พระม้ารามัญแตกไปถึงช่องแคบ กองโจร
 ก็ออกตีแตกยับยั้งได้มอญพระม้าฆ่าเสียข้างมณฑลข้าง มาง
 สุรราชาไปซุกแม่ทัพถูกปืนช่วยไป กองทัพมีชัยได้ช้าง
 ม้าเครื่องศาสตราวุธผู้คนเป็นอันมาก แม่ทัพแห่งกองอาสาหกเหล่า
 อาสา ทาม ข้าม หัวเมือง คนหมื่นเศษ ไปตาม พระม้ารามัญถึง
 เมืองลำปาง และตีได้สระเลขช้างม้าผู้คนศาสตราวุธเป็นอันมาก
 พระยาโกศาเหล็ก และนายทัพนายกองทั้งปวง แ่่งหนังสือ
 บอกเข้ามาให้กราบทูลพระกรุณาทราบเหตุการณ์ประการ สมเด็จพระ
 พระพุทธเจ้าอยู่หัวก็ พระทัยหนัก สั่งให้มีตราหากองทัพกลับ
 ยังกรุงทั้งสี่ พระยาโกศาเหล็กและนายทัพนายกอง ก็นำ

แผ่นดิน สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระนารายณ์) ๔๔๓

เขา ชาวของ ช้างม้า เครื่อง ศาตราวุธ คนชะเลบ ทุลเกล้า ทุล
กระหม่อมถวายเป็นอันมาก สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวมีพระทัย
ยินดีเป็น สนุกสนา ด้วย ข้าราชการ ทนแกล้ว ทหาร ทำการมีชัย
ข้ามแคว่ ข้าศึก ศัตรู พระเจ้า อยู่หัว จึงพระราชทาน รางวัล เครื่อง
ขุยกะ แก่ นายทัพนายกอง โดยสมควรตามผู้ ไชยผู้น้อยเป็นอันมาก

เมื่อ ครั้ง ฤกษ์ราศี ๑๐๑๘ (พ.ศ. ๒๒๐๐) ปีระกานพศก
นั้น มี ฝรั่งเศษ นาย กำนัน หนึ่งบรรทุก สิ้นค้า เข้า มาค้าขาย
ณกรุงเทพ มหานคร ครั้ง นั้น สมเด็จพระ เจ้าแผ่นดิน ได้ ต่อ
กำนันใหญ่ ลำหนึ่ง ครั้น เสร็จ แล้ว เขาออกจากขุ่ จึงให้ ลำมตาม
ฝรั่งเศษ พ่อค้า นั้นว่า ณเมือง ฝรั่งเศษ เขา กำนัน ออกจากขุ่ กระทำ
อย่างไร จึง เขาออกได้ ง่าย ฝรั่งเศษ นั้น เป็นคน มีสติปัญญา มาก
ชำนาญ ในการ รอกถ่วง จึงให้ ลำมกราบ ทุลพระกรุณา วยอาสา
จะ เขากำนัน ออกจากขุ่ แล้ว แต่ง การรอกถ่วง และ จักรชัก
กำนัน ออกจากขุ่ ลงสู่ ท่าได้ โดย สะดวก สมเด็จพระ เจ้าอยู่หัว
ทรง พระโสมนัส พระราชทาน รางวัล เป็น อันมาก แล้วโปรด
ตั้ง ให้ เป็น หลวง วิชาเยนทร์ พระ ราชทาน ที่บ้าน เวื่อน และ เครื่อง
ยศ ให้ อยู่ ทำราชการ ในกรุง นี้ และ หลวงวิชาเยนทร์ นั้น มีความ
สวามิภักดิ์ ขุ่สสาท ใน ราชกิจ ต่าง ๆ มีความชอบ มาก จึงโปรด
ให้ เลื่อน ให้ เป็น พระวิชาเยนทร์ ครั้น นาน มา กระทำ การงาน

ว่ากล่าวได้ ราชการมากขึ้น ไปยกให้เลื่อน ที่เป็น พระยา
 วิชาเยนทร์ อยู่มาวันหนึ่ง จึงมี พระราชโองการตรัสตามว่า ใน
 เมือง ฝรั่งเศส นั้นมีของวิเศษ ประหลาด ประการไต่บ้าง พระยา
 วิชาเยนทร์ จึง กราบทูล สรรเสริญ สรรพสิ่ง และ ช่าง ทำ นาฬิกา
 บนถมบนไฟกลิ้งส่องของให้เห็นไกล กระทำของ วิเศษไต่
 ต่าง ๆ ทั้งเงิน ทอง ก็มี มาก ใน พระ ราชวัง พระเจ้า ฝรั่งเศส
 นั้น ทลอมเงินเป็นท่อน แยกเสถียร ใหญ่ประมาณสามกำ
 โทยขาวแจกคอกแยกคอกกองอยู่ตามริมถนนเป็นอันมาก ประคอง
 ท่อนเสา อัน ทองไว้ กำลังคนแค่สี่สามคน สิบ สี่คน ะยก
 ท่อนเงินขึ้นมิได้ ไหว ภายในท้องพระโรง นั้น คายพื้นด้วยแผ่น
 ศิลา มี สี ต่าง ๆ จำหลักลายฝัง ด้วยเงิน และทอง และแก้วต่างสี
 เป็น ลดาวัลย์ และต้นไม้ภูเขา และรูปสัตว์ต่าง ๆ พื้นผนังนั้น
 ก็ ประดับด้วย กระดาษภาพ กระดาษเงา อัน วิจิตรควร ะพิศวง
 เบื้องบนเพดาน นั้นให้ แผ่นทอง ขางคอง แผ่นทอง อังฤณ ตัก
 เป็นเส้นน้อย ๆ แล้วผูกเป็น พู่พวง ห้อย ย้อย และ แขนวนโคม
 แก้วมี สีฐานต่าง ๆ สี แก้วและสี ทอง รุ่งเรืองโอภาสงาม
 ยิ่งนัก สมเด็จพระพุทธเจ้า อยู่หัวได้ ทรงฟัง พระยาวิชาเยนทร์
 กราบทูลพรรณนาสมบัติ ณเมือง ฝรั่งเศส วิเศษต่าง ๆ มิได้
 ทรงเชื่อ พระราชดำริห์ จะใคร่เห็นความจริง จึงมี พระ

แผ่นหิน สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระนารายณ์) ๔๔๕
ราชคำรัสแก่เจ้า พระยาโกศวิชัยทิพว่า เรา จะ แต่ง กำนัน ได้
ไปถึง เมือง ฝรั่งเศส จะ ได้ ผู้ ไก่ เป็น นาย กำนัน ออก ไป สืบ ค้นหา
วิเศษ ยัง จะมีจริง สมเหมือนคำ พระยาวิชาเยนทร์ ฤๅ ประการ
ใด เจ้า พระยาโกศวิชัยทิพ ทูล ว่า ข้า พระพุทธเจ้า ไม่ เห็น
ผู้ ชื่อนี้ ซึ่ง จะเป็น นาย กำนัน ไป ถึง เมือง ฝรั่งเศส ได้ เห็น แต่ นาย
ปานผู้ น้อง ข้า พระพุทธเจ้า ผู้ เดียว อาจ ไป สืบ ช้อ ราชการ ณ เมือง
ฝรั่งเศส ขู่ กระแสด พระคำรัส ได้ จึง มี พระราชโองการ ตรัส
สั่ง ให้ ทานาย ปาน เข้า มา เฝ้า แล้ว ตรัส ว่า อ้าย ปาน มี
มี สติ ชัย ญาณ อยู่ ฤๅ จะ ใช้ ให้ เป็น นาย กำนัน ไป ณ เมือง ฝรั่งเศส สืบ
คุศมัตติ พระเจ้า ฝรั่งเศส ยัง จะมี สัม พันธ์ คำ พระยาวิชาเยนทร์ กล่าว
ฤๅ จะ มี สัม ประการ ใด นาย ปาน กราย ทูล พระกรุณา รับ อาสา
จะไป เมือง ฝรั่งเศส สืบ ให้ ได้ ราชการ ตาม วัง สั่ง แล้ว กราย
ถวาย บังคม ลา ออก ไป จัก แรง ภาร ทั้ง ย่อง ใน กำนัน ได้ เทียว สืบ
หา คน ที่มี วิชาก็ ได้ อาจารย์ คน หนึ่ง ได้ เรียน ใน พระกรรมฐาน
ชำนาญ ฌาน กสิณ และ วิวิธ วิชาการ ต่าง ๆ แต่ เป็น นิกตง
สุรายอม จะ ไป ด้วย นาย ปาน มีความ ยินดี หัก แล้ว จัก หา
พวก ฝรั่งเศส เป็น ลำตัว กัน คน ท้าย ลูก เวช พริ้ม เสรี ก็ ได้
เจ้า พระยาโกศวิชัยทิพ เข้า เฝ้า กราย ถวาย บังคม ลา ทรง พระ

ครุณา คริสต์ ตั้งให้แก่งพระราชสาสน์ แล้วตั้งให้นายปานเป็น
ราชทูตกับข้าหลวงอื่นเป็นอุปทูต และตรีทูต ให้จำทูตพระ
ราชสาสน์คุมเครื่องมงคลราชบรรณาการออกไปจำเริญทางพระ
ราชไมตรี ณเมืองฝรั่งเศสตามราชประเพณี แล้วพระราช
ทานรางวัล และเครื่องยศแก่ทูตานุทูตโดยควร แก่ฐานาศักดิ์

ครั้นได้ฤกษ์นายปานราชทูต กับอุปทูต ตรีทูต กราบ
ถวายบังคมลาพาพรรคพวกบ่าวไพร่มาลงกำบังใหญ่ ไซ้ใบ
ออกจากพระนครไปในท้องทะเลประมาณ ๔ เดือน ก็บรรลุถึง
วันใหญ่ใกล้ปากน้ำเมืองฝรั่งเศส ยังเกิดเหตุเป็นสมพายุ
ใหญ่พัดพากำบังไปไกลลงวันเวียนอยู่ถึงสามวัน บรรดา
คนในกำบังรำร้องได้รักชีวิตก็ร้องไป ด้วยกำบังดำไกลลง
สู่พื้นน้ำแล้วก็จมลงสิ้น ถ้ากำบังทุก ๆ ลำ ซึ่งระวอดพัน
วันไปนั้นมิได้มีสักลำหนึ่ง แต่นายปานราชทูตยังมีสติอยู่ จึง
ปรึกษากษัตริย์ว่ากำบังของเราลงเวียนอยู่ในวันถึงสองวันสาม
วันแล้ว ท่านพระคิกอำมประการใด กำบังจึงระพวนได้
เราทั้งหลายจึงระวอดจากความตาย ฝ่ายอาจารย์จึงเล่า
โศกเอาใวราชทูตว่า ท่านอย่าตกใจเราจะไม่ให้ได้พ้นภัยจงได้
แล้วได้แก่เครื่องสักการบูชาทุกประการ แล้วอาจารย์จึงหุง
ข้าวต้มข้าวเข้าหนึ่งสมาธิจำเริญพระกรรมฐานทางวาโยกสิณ

นครหนึ่ง จึงมีกาสเกิดมหาวาตพายุใหญ่ทวนซอเขาถ้ำขึ้น
 ฝนช่น ฝน รากวนได้ คนทั้งหลาย มีความยินดียิ่งนัก ก็
 แล่นไปไปถึงปากน้ำเมืองฝรั่งเศส จึงได้ขอกแก่นายท่านและ
 ผู้รักษาเมือง กรมการว่า ถ้ำขึ้นมา แต่พระมตามครศรีอยุธยา
 ไปรคให้ทุกาทุก จำทุก พระราชสาสน์ คุณเกรื่อง มงคล ราช
 บรรณา การ มาจำเริญ ทาง พระราชไมตรี พระเจ้า กรุง ฝรั่ง
 เศส เจ้าเมือง กรมการ ก็ออก ขั้ราชการ ขึ้นไปให้ทราบยังคม
 ทุกให้ทราบ

พระเจ้า ฝรั่งเศส จึงไปรคให้เสนาบดี จักแรงเรือแต่ลงมา
 รับ พระราชสาสน์ กับทั้ง ทุกาทุก ขึ้นไปยัง พระนครให้ส่งนัก
 ขอบุณศักดิ์สำหรับรับแขก เมือง แล้วไปรคให้ทุกาทุก เข้า ที่
 เสกขออก จึงถวายพระราชสาสน์และ เกรื่องมงคลราชบรรณาการ
 พระเจ้า ฝรั่งเศส ดำรัส พระราชปฏิสันถารได้โดยง ทุกาทุกตาม
 ขรรณเนียม ตั้งให้ ล่ามถามทุกถึงทางอันมาในทะเลนั้นสะดวก
 ก็บอกๆ ฤว่า มีเหตุประการไคมาย ครั้นได้ ทรง ทราบว่า
 ถ้ำขึ้น ตก เวียน อยู่ใน วนใหญ่ถึง สามวัน จึงขึ้น รากวนได้ ทรง
 สงสัย พระทัยนักด้วย แต่ ก่อ่น แน่น ว่า ถ้ำขึ้นลำไค ตกลงในวนนั้น
 แล้ว วน ก็ ยุบ ลงไปสิ้น มิอาจรอด ขึ้นได้ แต่สัก ลำหนึ่ง
 จึงได้ ล่าม ชัก ถาม ทุก อีก ทุกก็ให้การ ยื่นคำอยู่ มิได้ ทรง

เชื้อ จึงให้สืบถามบรรดาฝรั่งเชื้อลูกเรือ ฝรั่งเชื้อลูกเรือ
ก็ให้การ สืบถามราชทูต ทั้ง สั้น เต็มเย็น มัคคีธรรมนัก จึงให้
ซักถามราชทูตว่า คึกฮั่น แก่ ไซ ประการใด ถ้าขึ้น จึงรอกพัน
จากวนได้ ราชทูตให้กราบทูลว่า ข้าพเจ้าคิดกระทำสัตยา
นิมิตฐาน ขอเอาพระ กฤดาภภาพ แห่งสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว
ทั้งสอง ฝ่าย ซึ่งเริ่มแรก พระลูก พระราช สัมพันธมิตร แก่กัน
ขอจง อย่าได้ เสียสูญจาก ทาง พระราชไมตรี จากกันเลย เอา
ความ สัตยา จัฮั่นเย็น ที่ พำนัก ด้วย พระเกษ พระคุณ พระพุทธ
เจ้า อยู่หัว ทั้งสองฝ่าย ก็ขึ้นทูลเถกมทาวาทพายุใหญ่ พัดทวน
หอบเอากำปั่น ขึ้นพันจากวนได้ พระเจ้า ฝรั่งเชื้อได้ ทรง พังคำ
ราชทูตก็ เห็นจริงด้วย พระราชดำริที่ ว่าพระเจ้ากรุง ศรีอยุธยา
มีบุญญามากเสมอ ด้วย พระองค์ ก็ ทรง พระมหากรุณา แก่
ราชทูต พระราชทานรางวัล เป็นอัน มาก

อยู่มา วันหนึ่ง จึงให้ ศาสตรา ทูลเข้า มา เฝ้า หน้าพระลาน
แล้วให้ ทาพลทหารฝรั่ง แม่นย่น ดำริ้อย เข้ามา ยิงได้ แหกเมืองกุ
ให้แย่ง กันออกไปเป็น สองพวก พวก ละสองร้อยห้าสิบขึ้นเป็น
สองแถว ยิ่งขึ้นให้ กระสุน กรอกเข้าไปใน ลำกล้องขึ้น แห่งกัน
และ กัน ทั้ง สองฝ่าย มิได้ พลาดผิด แต่สัก ครั้ง แล้วได้
ล่ำมถาม ราชทูต ว่า ทหาร แม่นย่นทั้งนี้ พระนคร ศรีอยุธยา มี

แผ่นดิน สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระนารายณ์) ๔๔๔

ไม่ ราชทูตให้ สำนักราบทูตว่า ทหาร แม่นยำ อย่างนี้พระเจ้า
กรุงศรีอยุธยา มิได้ หันถือใช้ สอย พระเจ้า ฝรั่งเศส ได้ ทรวง
พัง เคือง พระทัย จึงให้ ชัก ตาม ทูตว่า พระเจ้า กรุงไทย หัน
ถือ ทหาร มีฝีมือ ประการใดเล่า ราชทูตให้กราบทูลว่า พระ
เจ้า กรุงไทย ทรงหันถือใช้ สอย ทหาร คน ก็มีวิชา อัน ทหาร
แม่นปืน เหมือน กันนี้ พระยงไถ่ และ ไถ่ส ก็ มิได้ ถูกลอง กาย
ทหาร บาง จำพวก เข้าไปใน ระหว่าง ข้าศึก มิได้ เห็น ตัว สอย
ตก เอา ศีรษะ นายทัพ นายกอง พวก ข้าศึก มา ถวายได้ ทหาร
บาง จำพวก ถูกลอง ชำรุด ต่าง ๆ พระยงไถ่ แ่่ง ประการใด มิได้
เข้า และ ทหาร มีวิชา อย่างนี้ จึง ทรง พระกรุณา ชู เลียง
ใช้ สอย สำหรับ พระนคร พระเจ้าฝรั่งเศส มิได้ ทรง เชื่อ ครัส
ว่า ราชทูตไทย เจรจา อ้าง อวด เกิน นี้ก็ จึง สั่งให้ ชัก ตาม ว่า
ทหารไทย ที่มีวิชา เหมือน ว่านี้ มี มา ใน กำนัน ข้าง ฤา ไม่
จัก ให้ สำแดง ถวาย พระไถ่ ฤา มิได้ ราชทูต ได้ เห็น วิชา ของ
อาจารย์ จึง ได้ ทูล ว่า ทหาร ที่ เกณฑ์ มา สำหรับ กำนัน นี้
เป็น ทหาร กอง นอก มี วิชา แต่ อย่าง กลาง พระสำแดง ถวาย ให้
ปรากฏ ได้ ก็ จึง สั่ง ให้ ตาม ว่า สำแดง ได้ อย่างไร ราชทูต ให้
ทูล ว่า ขอ รัย พระราชทาน ให้ ทหาร ที่ แม่น ย่น ทั้ง ห้า ร้อย นี้
จง ระคม ยิง เอา ทหาร ของ ข้า พระพุทธเจ้า โดย ไถ่ส และ ไถ่ส ทหาร

ข้า พระพุทธเจ้า จะ ห้าม กระสุน ขึ้นเสีย ทั้ง สั้น มิได้ ตก ต้อง ภาย
 พระเจ้า ฝรั่ง เคส ได้ ทรง พัง เกว่ง พลทหาร ฝรั่ง จะยิง ทหารไทย
 ตาย จะ เสีย ทาง พระราชไมตรีไป จึง สั่งให้ ห้าม การ นั้น
 เสีย ราชทูต ได้ กราย ทูล ว่า พระองค์ อย่า ทรง พระ วิทก เลย
 ทหาร ข้า พระพุทธเจ้า มี วิชา อาจะ ห้าม ได้ ซึ่ง กระสุน ขึ้น มิได้ ตก
 ภาย ได้ เห็น แท้ จะ เป็น อันตราย นั้น หา มิได้ เวลา พุ่ง น
 ขอ ได้ ก็ ภัย มา สาม ชั้ ใน หน้า พระลาน ได้ ภาย เพศ นั้ ฆ่า และ
 บั้ ราชวัฑ ด้ ตรึง ล้อม รอบ แล้ว ได้ ถึง เครื่อง โขน นาค หาร มี จ
 มังสา สุรายาน ไว้ ให้ พร้อม ได้ บั้ ราชวัฑ ขาว พระนคร มา คอย คุ
 ทหาร ข้า พระพุทธเจ้า จะ สำแดง วิชา ได้ ปรากฏ ณะ เพาะ หน้า
 พระที่นั่ง แล้ว ถวาย บังคม ภา ออก มาสู่ ที่ ถ้ำ นก พระเจ้า
 ฝรั่ง เคส ได้ สั่ง ให้ จัก แวง การ ทั้ง ฝรั่ง ได้ พร้อม ตาม คำ ราชทูต ทุก
 ประการ

ครั้น รุ่งเช้า ราชทูต จึง ให้ อาหาร แ่ทั้ง คิณย์ ประมาณ สิบหก
 คน ให้ ปลูก เครื่อง ล้วน ลง เลข ยันต์ คาถา สาตราคม เสรีฯ แล้ว
 ให้ อาหาร ยี่ มุ่ง ขาว ใส่ เสื่อ คุย ขาว และ พอก เกี้ยว พัน ล้า ขาว
 คิณย์ สิบหก คน นั้น ใส่ ทาง เกว่ง เสื่อ บั้ สด แ่ง ทั้ง สั้น เป็น สิบ แจก คน
 กับ ทั้ง อาหาร ยี่ ไหญ่ พา เข้า มา สู่ หน้า พระลาน ถวาย ถวาย บังคม
 แล้ว ได้ ชมนั่ง บน เบญจา แล้ว ได้ กราย ทูล ว่า ขอ ให้ ทหาร มั่น มั่น

แผ่นหิน สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระนารายณ์) ๔๔๑
คำร้อย คน ยิงทหารไทย ทั้งสิบเจ็ดคน ซึ่งนั่งอยู่บน เหยื่อจากนั้น
พระเจ้าฝรั่งเศส ก็สั่ง ทหาร ทั้งคำร้อย ให้ รวมยิง ทหารไทย
พร้อมกันด้วยอำนาจคุณพระรัตนตรัยและคุณเดชยันต์ สรรพอาคม
คาถาวิชาคุ้มครองป้องกันอันตราย พลฝรั่งทั้งหลายจึงมีนกสับ
ทั้งใกล้และไกลเป็นหลายครั้งเพลิงป่าถนบก ก็มิได้ติด คันท้าและ
มิได้ ลั่น ทั้งสิ้น ทหารไทย ทั้งสิบเจ็ดคน ก็รับ พระราชทาน
โภชนาหาร และ มีหม มังสาสุรยาเป็น ประภท มิได้มี
อาการ สะกั้ววันไคร พลทหาร ฝรั่งทั้งหลายก็เกรงกลัวข้อมือ
รช ทยุคอยู่สิ้น อาจารย์ ทหารไทย จึงร้อง อัญญาไปว่า ท่านจง
ยิง ชิกเด็ก ที่นี้เราจะให้เพลิง ติด คันท้า เราได้ กระสุนออกทั้ง
สิ้น พลทหาร พร้อมกันยิงอีก หักหนึ่ง เพลิงก็ ติด คันท้า
กระสุน ก็ ออก จาก ลำกล้อง ตก ลง ทรงย่าง กระบองข้าง ค้าง
ออกไปข้าง ลาง กระสุนก็ ตก ลงที่ใกล้ เหยื่อ แต่จะได้ถูกต้อง
ทหารไทยผู้ใดคนหนึ่งหา มิได้ พระเจ้าฝรั่งเศส ทอดพระเนตร
เห็นดังนั้น ก็ทรงเชื่อเห็นความจริงของราชทูต ทรงพระ
โสมนัส ตรัส สรรพเสริญ วิชาทหารไทยว่า ประเสริฐ หาผู้เสมอ
มิได้ สั่งให้ พระราชทาน เงินทอง เสื้อผ้าเป็นรางวัลแก่ ทหาร
ไทยเป็นอัน มาก ให้เลี้ยงดู เสริม แล้วกลับไปสู่ที่สำนัก จำเดิม
แต่ นั้น มา ก็ทรง เชื่อ ถ้อยคำ ราชทูตจะพิศทุกประการใดก็เชื่อ

มิได้ มีความสงสัย ทรงพระมหากรุณาภาพ แก่ราชทูตยิ่งนัก
 อยู่มา วันหนึ่ง จึงสั่งให้ถามทูตว่า ทหารไทย ที่มีคุณ
 วิชาวิเศษ ประเสริฐ ทั้งนี้ ในพระนครศรีอยุธยา มีเท่าไร และ ฤ
 ภายัง มีทหารอื่น อยู่อีก มาก น้อยเท่าใด ราชทูตได้ ถวายทูล
 ว่า ทหารเหล่านี้เป็น แด่ของนอก สำหรับ เถนที่ จำมากับเรือ
 ลก คำว่าดีช มีวิชาเพียงนี้เช่น แด่อย่าง คำ อื่น ทหาร ของ
 ใน สำหรับ รักษา พระนคร นั้น มีวิชาการ ต่าง ๆ วิเศษกว่านี้
 มีมากกว่า มาก ได้ทรงฟังก็เชื่อถือ พระราชดำริก็เกรง
 ฝีมือ ทหารไทยยิ่งนัก และ พระเจ้าฝรั่งเศสเห็น เสียดอกเห็น
 ราชอาณาจักรอันสูง เพลาเข้าแลเห็นสี่พระกายแดง เพลา
 กลางวัน เห็น พระกาย มีสี อันเขียว เพลา เย็นเห็นสี่พระกาย
 ขาว ราชทูตเข้าเฝ้า เป็น คราว เวลาได้เห็นทั้งนี้ มีความ
 สงสัย นึก

อยู่มา วันหนึ่ง จึงทรงสั่งให้ถามทูตว่า ทัวท่าน
 เป็น ชุนนางผู้ใหญ่ ฤา ฤาเป็น ชุนนางผู้น้อย กล่าวด้วยคำสำคัญ
 จริง ยิ่งนัก อื่น อย่าง อรรณเณยม พระนคร ศรีอยุธยา ถ้า
 และ ชุนนางผู้ใด พระเจ้า กรุงศรีอยุธยา ทรง พระเมตตา
 ไพร่ทปรานมากกว่าข้าราชการ ทั้งปวง และ พระราชทานอภัย
 แก่ ชุนนางผู้หนึ่งเป็น ประการใด เราก็จะไพบราน ประทาน

แผ่นหิน สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระมหาธรรมราชา) ๔๕๓
อภัย แก่ท่านเดิมอนั้น นั้น ราชทูตคึกจะใคร่เห็นพระกาย ซึ่ง
มีสีต่าง ๆ หลายวันมาแล้ว ครั้นได้โอกาสจึงได้กราบทูล
ว่า ข้าพระพุทธเจ้าเป็นแต่ข้า ราชการผู้น้อยสำหรับใช้แต่
ไปมาค้าขายในนานาประเทศ ทั้งสติปัญญาก็น้อยนัก อัน
ข้า ราชการผู้ใหญ่ซึ่ง มีสติปัญญา ยิ่งกว่า ข้าพระพุทธเจ้านี้มีเป็น
อัน มาก อนึ่ง อย่างขรรพเนรม ข้าง กรุง พระ นครศรีอยุธยา
ถ้าพระองค์ ทรง พระมหา กรุณา ชูนางผู้ใดมากกว่าข้า ราชการ
ทั้งปวง ก็ พระราชทาน อภัยไปรื้อให้ผู้นั้น เข้าเฝ้าใกล้ พระองค์
กราบถวายบังคมถึง พระบาทบุคคลทุกครั้ง พระเจ้าฝรั่งเศษ
ได้ฟังก็เชื่อ จึงไปรื้อพระราชทาน อภัยให้ ราชทูตเข้าไปถวาย
บังคมถึงฝ่าพระบาททุกเวลาเฝ้า ราชทูตจึงได้เห็นราชาอาสน์
อันเรียบรายไปด้วยทับทิมโดยรอบในเวลาเช้า เพลากลางวันนั้น
เรียบ รายไปด้วยพลอย มรกต เพลายืนเรียบ รายไป ด้วยเพชร
แสงแก้ว อันรับพระองค์ จึง มีสีต่าง ๆ อย่างละเพลายาวกฏ
ครั้นอยู่ มาวันหนึ่ง เสด็จ ออก ประพาส พระอุทยานทรง
ม้า สีขาว เป็น ราชพาหนะ ประคัมด้วยเครื่องม้าล้วนแล้วด้วย
แก้ว ต่าง ๆ และ มีพลอย ทับทิม กว้างหนึ่ง ใหญ่เท่าผล
ทมาลง ทั้งเปลือก ผล ห้อยคอ ม้า พระ ที่นั่ง แสง ทับ ทิม

นี้รับพระองค์ และ คัวม้าขึ้น แกลงไป ก็ขึ้น พร้อม ด้วย ราช
บริวาร แค้นทนไปเย็นช้านมาก ไปรดให้ราชทูต ตาม เสด็จด้วย
ครั้น ถึงพระอุทยาน จึงทูลสั่งให้ ตามทูตว่า พลอยทิมทอง
ใหญ่เท่านี้ พระนครศรีอยุธยา มีมากจุกน้อย ราชทูต
ได้กราบทูลว่า ข้าพระพุทธเจ้าเห็นแต่คนภายนอก มีใช้ชาว
พระคลัง ซึ่ง ะ กราบทูลว่ามี มากน้อยเท่าใดนั้นเกรง จะเห็น
เท็จ แต่รับ พระราชทานเห็น ครัง นั้น เมื่อพระเจ้ากรุง
ไทยเสด็จออกไป ประพาส พระอุทยานทรงม้า พระที่นั่ง สี่ขาว มี
พลอยทิมทอง ครั่งผูก คอ ม้า พระที่นั่ง มี สัตว์ฐานใหญ่
ประมาณเท่านี้ พระเจ้าฝรั่งกลับทวงฟังก็ เข้า พระทัยใน คำ
ราชทูต ทรงพระโสมนัส ครั้น สรรเสริญว่า ราชทูตเจรจา
ไพเราะ ควร จะเอาไว้เป็นของให้ สั่งให้ เทหมายเอาด้วย
คำไว้เห็นละอาย สืบไปภายหน้า แล้วเสด็จเที่ยวประพาสอุทยาน
เพลานั้น ก็เสด็จกลับเข้าพระราชวัง

เวลาวันหนึ่ง ราชทูตเข้าเฝ้า จึงได้กราบทูลพระกรุณา
ว่า ลูกข้าฉะเมืองนี้เข้าไปค้าขาย ณพระนครศรีอยุธยา กราบทูล
พระเจ้ายู่หัวกรุงไทย สรรเสริญ ของวิเศษ ค่าง ๆ และ ภาย
ใน พระราชนิเวศ ว่างามหาที่ สุก มีได้ สมเด็จพระเจ้า อยู่หัว
จะใคร่เห็น ความจริง จึงคำรัสใช้ให้ ข้าพระพุทธเจ้าไปทูลพระ

แผ่นดิน สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระนารายณ์) ๔๕๕
ราชสาสน์กับทั้งเครื่อง มงคลราชขรรณาการ ออกมาจำเริญ
ทางพระราชไมตรีด้วย พระเจ้าฝรั่งเศสได้ทรงฟังก็ทรงโสมนัส
คำรัสสั่งให้ข้าหลวงพาทูตคนๆ เข้าไปเที่ยวชมท้องพระโรงข้าง
ใน และพระราชฐานทั่วทั้งสิ้น ครั้นสั่งว่าให้จำเอาไปทูล
พระเจ้ากรุงไทยเถิด เจ้าพนักงานกรมวังก็พาพวกแขกเมือง
เข้าไปชมพระราชนิเวศ สถานที่ ข้างใน ตาม รัช สั่ง ราชทูต
ก็ จดหมาย แด่บรรดา ที่ได้เห็น นั้นทุกประการ ถูกต้อง สมคำ
พระยาวิชาเยนทร์ ซึ่ง กรายทูล นั้น แล้ว กลับ ออก มา เฝ้า ทูล
สรรเสริญ สมบัติใน พระราชฐานว่า งาม เสมอ ทิพย์พิมาไนใน
เทวโลก พระเจ้าฝรั่งเศส ก็ ทรง พระ โสมนัส เชื่อถือ ด้วย คำ
ราชทูต ทรง พระ ภาวอยู่ ภาย เป็นอัน มาก มี พระราช ประ
สงค์ จะ ใคร่ ได้ พืชพันธุ์ ไว้ จึง พระราชทาน นาง ข้า หลวง ได้
เป็น ภรรยา ราชทูต คน นั้น แล้ว พระราชทาน เครื่อง แต่ง ตัว
อย่าง ฝรั่ง ด้วย ประดับ ด้วย พลอย ต่าง ๆ กับ สมอง พระองค์ ทรง
องค์ หั้น แล้ว ได้ เขียน รูป ราชทูต และ จดหมาย ด้วย คำ
ไว้ ทุก ประการ และ ราชทูต อยู่ สมัย ถึง ชาติ กับ ด้วย ภรรยา
หม มี บุตร ชาย คน หั้น มี รูป ร่าง เหมือน นิคา

อยู่ มา ประมาณ สามปี ราชทูต จึง ได้ กรายถวาย บังคม
ลา แล้ว ให้ ฝาก บุตร ภรรยา ด้วย พระเจ้า ฝรั่งเศส ก็ พระ

ราชทาสเงินทองเสื้อผ้า และสิ่งของวิเศษต่าง ๆ แก่ทูตานุทูตเป็นอันมาก แล้วให้แก่งพระราชสาส์นตอบโดยทางพระราชไมตรี กับทั้งสิ่งของเครื่องราชบรรณาการ ตอบแทนมาถวายพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา นี้ก็มาก ทูตานุทูตก็กราบถวายบังคมลาอำมฤตนิมิตตพระราชสาส์นตอบ กับทั้งเครื่องมงคลราชบรรณาการ มาลงกำปั่น ไพร่ก็ได้จัดเรือแต่มาส่งถึงเมืองปากน้ำ ครั้นถึงวันศุกร์มงคลฤกษ์ใช้ไชโยออกท้องทะเลใหญ่แล่นมาในมหาสมุทร ครั้นถึงคราวมิได้ทราบเท่าจึงกรุงเทพมหานคร นายป้ามราชทูต และอุปทูต ครีฑทูต ก็ขึ้นเฝ้าถวายพระราชสาส์นและเครื่องราชบรรณาการ ซึ่งพระเจ้าฝรั่งเศสตอบแทนมานั้น แล้วทูลแถลงกิจการทั้งปวงให้ทราบสิ้นทุกประการ พระบาทสมเด็จพระบรมพิตร พระพุทธเจ้าอยู่หัวก็ทรงพระปรีชาโสมนัส ครั้นเสร็จพิธีแล้วมีบัญชาให้นายป้าม แล้วพระราชทานรางวัลแก่ทูตานุทูต โดยอันสมควรความชอบ ซึ่งไปเฝ้าราชการ ณ เมืองฝรั่งเศส มานี้

* ลุคักราช ๑๑๒๔ ปีชาม จัตวาศก พระบาทสมเด็จพระบรมนาถบรมพิตร พระพุทธเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสปรึภษา

๙ จ.ศ. ๑๑๒๔ ที่ลงนี้ผิด เพราะไปตรงกับรัชกาลสมเด็จพระบรมราชาที่ ๓ ถ้าจะให้เป็นปีชามในรัชกาลนี้ ต้องเป็น จ.ศ. ๑๐๒๔ แต่ก็ไม่แน่ว่าจะถูก เพราะถ้าในขณะนั้นด้วยกันมาก

แผ่นดิน สมเด็จพระรามาธิบดี ที่ ๓ (พระนารายณ์) ๔๕๗
ด้วย ท้าวพระยาเสนาบดีมนตรีมุขทั้งหลายว่า พระเจ้าอังวะ
กระทำบังอาจให้ กองทัพ พระมอญ ยกติดตามครัวรามัญ
ซึ่งหนีล่องลำพญานเรเข้ามามีได้ย้าเกรง ควรวาระแห่ง
กองทัพออกไปกระทำตอบแทนแก้แค้นที่เขาเมืองได้ จึงได้ มุข
มนตรีทั้งปวง ก็เห็นพร้อมกันโดยพระราชบริหาร ครั้นถึง
อาศรัยขุขมาศ จึงมีพระราชโองการมา พระยาดุสิตเสนาบดี
คำรัสเหนือเกล้าฯ ไปบอกให้พระยาโกศาธิบดีเป็นแม่ทัพ
ใหญ่ ถือพลฉกรรจ์ลำเครื่องสองหมื่นเศษ ข้างเครื่องร้อย
เศษ ม้าสองร้อยเศษ สรรพด้วยเครื่องสรรพศาสตราวุธ ให้
พระยาวิชัยภักดิ์เป็นยกกระบัตรทัพ ถือพลหมื่นเศษ ข้างเครื่อง
หกสิบแปด ม้าร้อยเศษ ทัพหนึ่ง ให้พระสุรินทภักดิ์ เป็น
เทียบกลาภ พระยาสิทธิพรไชยเป็นกองหน้า พระยาสุร
สงครามเป็นทัพหลัง ถือพลช้างม้าเท่ากันกับทัพยกกระบัตร
แล้วไปบอกให้พระยาเกียรติ และ สมิงพระราม กับรามัญเก่า
ใหม่ทั้งปวง ถือพลรามัญยกล่วงหน้าก่อน ทว่าท้าวพลเมือง
ทวาย และเมืองมะตะมะ กับเมืองซันสามสิบสอง หัวเมือง
ให้ได้พลหมื่นเศษ มาช่วยรบทัพเจ้าพระยาโกศาธิบดีออกไป
ทางเมืองมะตะมะทางหนึ่ง แล้วไปบอกให้พระยารามไชย
กับพระยากำแพงเพชร และหัวเมืองเหนือทั้งปวงถือพลหัว

พันตำรวจด้วยช้างม้าเครื่องสำราญพร้อมเสร็จ ให้ยกไป
เกณฑ์กองทัพเมืองเชียงใหม่ เมืองลำพูนชัย เมืองนครลำปาง
ให้ได้พลหมื่นเศษ ยกไปฝ่ายเหนือของหนึ่ง

ครั้นถึงกัณฑ์มาสถิตศุภวาร กิติพิชัยฤกษ์ เจ้าพระยา
โกศและท้าวพระยาหลายทัพ นายกองทั้งปวง ก็กราบถวาย
บังคมลา ยกพลโยธาทัพแยกกันไปทางค่าน พระเจดีย์สาม
องค์บ้าง ทางค่านเขาปูน และค่านสลักพระแทนเมือง
สุทธานันท์บ้าง ทางทะวายบ้าง เกณฑ์กวาดเอาพลเมือง
ทะวายและเมืองเมารัตนบุรีเมืองอื่น ได้พลหมื่นเศษ และ
กองทัพฝ่ายเหนือเกณฑ์เอาพลลาวทั้งสามเมืองได้พลหมื่นเศษ
ยกมาทางระแหงบ้าง ทางค่านเมืองเกินและเมืองนครลำปาง
บ้าง ไปพร้อมทัพตำบลเมืองเวียงของลำน้ำสะโทง และ
กองทัพทั้งปวงประชุมพร้อมที่พลโยธาการประมาณเก้าหมื่น
เศษ เจ้าพระยาโกศจียก็แม่ทัพใหญ่ ก็จัดแจงทัพตาม
คำหรัยพิชัยสงครามพร้อมเสร็จ แล้วยกไปที่เมืองหงสาวดี
เมืองเสวียง เมืองว่างกุ้ง เจ้าเมืองทั้งสามสู้รบข้างไม่รบ
บ้าง เห็นเหลือกำลังต้านทานมิได้ก็แตกพ่ายหนี พวก
รามัญทั้งปวงพาถันมาขอเข้าช่วยกองทัพไทยก็มาก นายทัพ
นายกองทั้งปวง และเมืองตองอู ได้หัวเมืองพม่ารามัญ

แผ่นหิน สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระมหาธรรมราชา) ๔๕๑

รายทาง และ ครวช ครวชเห็นอันมาก ถึงสี่เกศหนึ่งยกขึ้น
ไปถึงเมืองฉะวระ แม่ทัพให้ตั้งค่ายใหญ่ และค่ายครวช กองหลัง
ไกลเมืองฉะวระ ทางโยชน ค่ายทัพหน้า และ กองเกือกกายยก
ซ้าย ปีกขวา และ บดกระสุนตรอกเข้าทั้งค่ายรายรอบเมืองทั้ง
สามด้าน ห่างเมืองประมาณสองร้อยเส้น เปิดไฟนรกค้ำ
ริมหน้า ให้เกิดเวรใหญ่ น้อยข้ามพลไปก็เอาได้เมืองจันทบูร
ฝ่ายปากข้างโน้น ตรงเมืองฉะวระข้าม แล้วได้ทั้งค่ายอยู่เป็น
หลายค่าย เกณฑ์พลทหารเกณฑ์ไปตั้งค่ายใหญ่ น้อยในแคว้น
แคว้นแทนเมืองฉะวระได้ ครวช ครวชและคนชะวระเป็นอันมาก แล้ว
ให้สาธิต ครวชทั้งทางบกทางเรือชะวระถึงกัน มิได้ชาวเมือง
ออก ลากหา กินได้ สะทก ได้เที่ยวกวาด ครวช ครวชรวม
อาหารมาใส่ยุ้งฉางไว้ ไหลค่ายก็ได้น้อยน้อย ด้วยนั้นเมืองฉะวระ
บังเกิด ฝน แล้ง ข้าวกล้าในท้องนา จึงได้ผล น้อย มิได้บริบูรณ์

ฝ่าย พระเจ้าฉะวระจึงให้ มังรายเลวาชบุตรยกพลทหารคนหนึ่ง
หนึ่ง ออกตั้งค่ายรับนอกเมืองเป็นหลายค่าย พระยาสิคราช
เกลือกองหน้า ยกพลเข้ารบกับกองทัพพระม่านกลางแปลงเป็นหลาย
ครั้ง พลพระม่านชะวระเป็นสามารพต้านทานมิได้ ก็แตกฉาน
หนีเข้าค่าย ทุกครั้ง วันหนึ่งนายทัพพระม่านก็ถก ถลกศึก ชุมพล
ทหารไว้ไหม ค่ายเกิดประทุพลภัยค่ายหนีไป พระยาสิคราชเกลือก

มีทัน แจ่งใน กล อยุธยา ข้าศึก ชี้มา ขาวควย ขี้มี น้า พล ทหาร
ประมาณห้าร้อยเข้าไปในค่าย พลพระมาซึ่งลงชุมชนอยู่ในสนาม
เพราะภายในค่ายก็ขึ้นรากสนามเพราะพร้อมกันไล่ล้อมพลทหาร
ไทย พลทหารไทยสู้รบถึงกระชุมชน พลพระมา มากกว่าหลาย
เท่า ก็เข้ากลุ่มชุมกันจับไทยได้เย็บ อันมาก แต่พระยาสิทธิราช
เทโชษะทิปะ คนนี้ มีวิชาหาย ตัวไว้ ชักใจหนึ่ง ถือ หอกควย
ขี้มี น้า ขาวไล่แทงพระมาล้มตายเป็นหลายสิบ พระมาเห็นตัวบ้าง
ไม่เห็นตัวบ้าง ก็ไล่ล้อมรอบเย็บ หมู่ ๆ ไป และ พระยาสิทธิราช
เทโชษะฐรม สัน ถ้าถึงก็ ตก ลง จากหลังม้า จะ กลั้น อัสสาส
บัสสาส ก็เร็วเข้า ถอยถอยถอยหนีอยู่ พระมาแลเห็นตัวฉับ
ก็เข้าล้อมกลุ่มชุมห้วยตัวไว้ ฟันหน้าไว้แล้วชวนกัน พันแทงมิได้เข้า
ด้วย มี วิชาคงทน ขาวว และ พระก พล ทหารไทย ห้า ร้อยก็ ล้อม
คง กระพริบ ทั้ง สัน ขาวว ข้าศึกมิได้ ยาก เจ็บควย แต่สู้รบ กับพล
พระมาฆ่าฟันพระมา เสีย เย็บ อันมาก จน สัน ถ้าถึง พลพระมา มาก
กว่ามาก เย็บกับศุภพณเมือง กัน เข้าล้อมล้อมจับเย็บได้ สัน ชวน
กันทุบตีพันแทง มิได้เข้าก็ จับ มัดไว้

ฝ่าย กองทัพไทยซึ่ง ยก ตีตามมาข้างหลัง จะ แหกเข้าค่าย
พระมา พระมาทำนทานสู้รบเป็นสามารถ สักเข้ามิได้ก็ถอยออกไป
แล้วให้ม้าใช้ รีบไปแจ้งราชการแก่ท่านแม่ทัพ แม่ทัพจึงสั่งพระ

แต่ภิกษุสามเณร พระรามาวชิรที่ ๓ (พระนารายณ์) ๔๖๑
สุรินทร ภักดี นาย กองเก็บกลาญ ให้ยก หุ่น มาช่วยแก้เอา
พระยาสิทธิราชเทโชคีนมาให้จงได้ แล้วแก่งหนึ่งลือชอกให้น้ำ
เร็ว สามสิบน้ำ ถัดรับลงมายังกรุงเทพมคานคร กรวยบังคม
ทูล พระกรุณาให้ทราบ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ใต้ทรงทราบ
ว่าเสียดพระยาสิทธิราชเทโชคีนมาให้ได้ ก็ตกพระทัยนึก
จึงดำรัสสั่งตำรวจให้ออกไปนิมนต์ พระพิมลธรรมราชาคณะ วิค
ระนังเข้ามาจะให้ขานมคให้รู้เหตุพระหนักแน่ ด้วยพระพิมล
ธรรมราชาคณะองค์นี้ ขุนรามแก่นหนักโคเคย ทรงเชื่อมาแต่
ก่อน ครั้น พระผู้เป็นเจ้า เข้า มาถึง พระราชที่นั่งเหนือ
อาสน์ จึงตรัสบอกว่า บัดนี้ พระเจ้าข้าก็จับพระยาสิทธิราชเทโช
คินมาเอาเราไปได้ จะเห็นตายประการใด นิมนต์พระผู้เป็น
เจ้า พิจารณาให้รู้แน่ พระพิมลธรรมราชาคณะจึงพิจารณา
ตามขานมควิเนตร ก็รู้แจ้งในขานมคนี้ แล้วถวายพระพร
พยากรณ์ว่า ซึ่งพระยาสิทธิราชเทโชคีนมาให้ได้นั้นก็จริง แต่
ทว่า บัดนี้ แก่งลือชอกได้พ้น จากอำนาจ ชักก็แล้ว กลับได้ขยับ
ข้าม และได้ลากขึ้นอีกมากอีก พระราชสมภารเจ้าอย่า
ทรงพระวิตกเสียพระทัยเลย ในขานมคนี้หาอันตราย มิได้เป็นแท้
ฝ่ายข้างกองทัพพระมอครัมจับพระยาสิทธิราชเทโช และพล

ทศवारไทยคำร้อยพันคนไว้ใกล้กันแล้ว ก็จับแรงก็กระหัดคุม
 ตัวลงเข้าไปณเมืองธวัช พลังเกิดแก่กันให้จนเขา ศพพระมา
 ที่ตาย ออกไปเสียนอกค่าย พอ กองทัพไทยซึ่งยกหนุนมาช่วย
 นั้นมาถึง ก็เข้าดอหขวางแตกค่ายเยื่อค่ายขึ้นค่ายพวกนาย
 ทศพระมาสาละวนไล่พลออกจ่อบึงขึ้นใหญ่ห้อย และพุ่งจึก
 แผลนศลาวสาคราฐเป็นหล่นมาขึ้น ส่วนพระยาสิทธิราชเขใจต้อง
 พิณหาญ จึงพิจารณาทุกเมฆฉายในอากาศ เห็นศุภนิมิตรแล้ว
 ร่ายพระพุทธรูปคาถาสะเดาะ พิณหาญสลัดออกจากกายได้
 สัน แล้วลุกกลับไปชิงเอาศพพระมาได้ ก็ไล่พันพระมาซึ่งคุม
 อยู่หนีตาย เป็นหลายคน พวกพระมาจึงหนีกระหายกันออกไป
 ก็เอาศพเข้าค้ำเชือกขึ้นฉลาก พวกทศวารออกได้ประมาณสิบ
 คน ทศวารเหล่านี้ก็เข้าชิงชิงเอาอาวุธพวกพระมาติดเชือก
 มัดกันต่อ ๆ กันไปขึ้นสัน ก็พร้อมกันกันไล่ฆ่าพันพระมาในค่าย
 นั้น ล้มตายเป็นอันมาก แดกหนีไปสัน ซึ่งเขาค่ายนั้นได้
 นายกองทัพ เห็นพระมาเมฆญแตกหนีทั้งค่าย ทัพนั้นเสียแล้ว
 และ พระยาสิทธิราชเขใจ กับพวกทศวารแก้ตัวออกได้แล้ว ก็
 ช่วยกันตีค่ายอื่นต่อไป พวกพลพระมาพากันตื่นตกใจ เสีย
 ที่ไม่เป็นที่ จะสู้รบ จึงกระจุกพ้อทศวารกันไม่ กองทัพไทย
 ได้ติดตามฆ่าพันพระมาเสียครึ่งหนึ่งเป็นอันมาก และ มังจาเล

แต่ทว่า สมนึกพระรามายศที่ ๓ (พระนารายณ์) ๔๖๓
ราชบุตรเจ้าอังวะ ซึ่งเห็นแม่ทัพใหญ่ หันมีทัพ ก็ ค่าย อยู่ใน
ค่าย นายทัพนายกอง พระม้า ค่ายลง เห็นหลายคน ก็ เลี้ย ค่าย
ทั้งสี่ พวกกันหนีเข้าเมืองอังวะ ท้าพไทยก็ จับช้างนะ รับได้
พระม้าเชลย และ ช้าง ม้า เครื่องศาสตราวุธ ก็ มาก ให้คุมส่ง
ลงไปยัง ท่านแม่ทัพ แจ้ง ช้อ ราชการ ทั้งปวงให้ทราบ เจ้า
พระยาโกศา มี ความยินดีนัก จึง แกร่ง หนังสือบอกให้น้ำเร็ว
อีกสามสิบม้า ถึงหนังสือรีบเร่งลงมากราบทูลพระกรุณายังกรุงเทพ
มหานครในวันนั้น และ นำใช้ซึ่งถือหนังสือบอกพลกัณฑ์ เร่ง
รีบ มาถึง พระนคร ครั้นอยู่มาในวันเดียวกัน กับ พวกก่อน คลาไค
กัน ประมาณ สามนาฬิกาเศษ

สมเด็จพะพุทธเจ้าอยู่หัวทรงสนทนากับพระพิมลธรรม พอ
นายเวร มหาดไทย นำ ผู้ถือ หนังสือ บอกพระบัญชาให้เข้าเฝ้าถวาย
บังคมทูลพระกรุณาย่านหนังสือบอกถวาย ให้ทรงทราบก็พระ
ทัยหนัก ครั้นเสด็จเสวยพระพิมลธรรมว่า คุณแม่หาผู้ใดเสมอ
มิได้ และ ทรงถวายไคร จีวรผ้าแดง เทศไคร ซึ่งเห็นเข้าเห็น
นิมนต์ ให้ กลับไปอาวาม แล้วพระราชทานรางวัลแก่นำใช้ผู้
ถือหนังสือบอกทั้งสองพวกไปรักให้กลับคืนไปยังกองทัพ พลาง
ท้าว สวรรเสริญ พระยาสิทธิราชเทโช ว่า เป็น ยอด ทหาร หาผู้
เสมอเป็นอันยากแล้วเสด็จขึ้น

ฝ่าย ท้าวพระยานายทัพ นายกอง ทั้งปวง ก็ ถนอม ทหาร
เข้าไปตั้งในค่ายพระมา ซึ่งแตกหนีไปนั้น แล้วให้ตั้ง ค่ายน้อย
ใหญ่ รายรอบเมืองไปทั้ง สามค้ำม โกลดเมือง เข้าไป กว่าค่าย
เดิม พระมา ชาวเมือง ทั้งปวง กลัวฝีมือ ทหารไทย ชิงหัก มีอา
มา ท่อ รบ นอกเมืองได้ พระเจ้าอังวะ ก็ให้เกณฑ์ ทหาร ขึ้น
ประจำ ค่ายที่เชิงเทิน รอบ เมือง วิชา เมือง มั่นไว้ กองทัพไทย
ยกเข้าหักเอาเมือง เบิน หลายครั้ง ชาวเมือง ต่อรบ ค้ำม ทน
เบิน สามารถเข้าเมือง มิได้ ก็ ถอย ออกมา รักษา ค่าย มีน้อย
และ พล พระมา ชาวเมือง จัก แร่ การ บัง กัน เมือง มีคง มีได้
ประมาณ ทั้ง กลาง วัน กลาง คืน

ขณะนั้นในเมืองอังวะซึ่งในพระราชวังมีพระนางละล่องบาท ชาว
เมือง ออกอาหาร ชุบผสม ล้ม ทาย เบิน อันมาก ฝ่าย กองทัพไทย
ก็ กันการ ชัก สัน สระ เบิน อาหาร เกณฑ์ ก็มิไป ท้าย แสง แสง
อาหาร ตาม ข้าง ค่าย เมืองใหญ่ ใน วัน แล วัน เมืองอังวะ ก็ได้มา
อย่าง แห่ง ละ น้อย ๆ ไม่พอ แยก จ่าย พล ใน กองทัพ พล ทหาร
ออกมาก ล้า ยาก ยื้อ รบ ล้ม ตาย ก็มาก ท้าวพระยานายทัพ นายกอง
ทั้งปวง จึง ปรึกษากันว่า สะเบียงอาหาร เรา ก็ กัน ทารุณ ก็ เห็น
ดี เอา เมือง มีได้ ใน ครั้ง นี้ ะ ต้อง ลำ ทัก พล ทัพ ไป จึง พา กัน เข้า ไป
แจ้ง เหตุ แก่ เจ้า พระยาโกศกษัตริย์ เจ้า พระยาโกศกษัตริย์

แผ่นหิน สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระนารายณ์) ๔๖๕
ได้แจ้งถึงนั้นแก่เสนาบดี จึงเกิดการที่ระล่ำทัพ ขนាំให้พระมา
ติศคามไต้ แล้วปรึกษากันหาทัพนายกองทั้งปวงว่าจักทำรืพล
เรา กันควร อาสาร อดย ถ้าสิ่ง ทั้งใช้เจ็บก็มาก และเราระล่ำ
ทัพกลับโดย ตรง เห็นมิได้ พระมาชาวมเมือง จะได้ก็ยก ออกศึก
ตามที คักทำย รืพลเรา จะพิณาศ นิยหาญ เป็น อันมาก จำจะ
ก็ยกกลอุบายล่อลวงให้พระมา เช็ด ขนาก ฝีมือเราเสียก่อน จึงจะ
ผันฉอน ล่าทัพ กลับไปได้ โดย สะกดก็ไม่ มีภัยอันตราย และทำว
พระมา นายทัพ นายกอง ทั้งปวง ก็เห็น ชอบด้วย พร้อม กัน เจ้า
พระยาโกศกัมภีร์ จึงแจ้งทั้งนี้ต่อหน้า ขุนนาง เป็นใจความว่า
หนึ่งคือ เราผู้เป็นมหาจักรพรรดิ ขุนนาง กุจิกรแก้วอันประเสริฐฐาน
ไต้เมืองบาท ของกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร
เจ้าอยู่หัว กรุงเทพมหานครก็ตรัสว่าข้าพเจ้าเป็น ขรรค์อิสริยาธิปไตย
ในสยามประเทศ เชิดชูงิ้วพิณาศมา ประจักษ์ มาถึง เสนาบดี กรุง
รัตนโกสินทร์ ด้วยเรา ภายหลังก่อนพระกรุณา จักรยาธยา ขกพยุห
โยธาทัพ มาครั้ง นี้ หมายถึง กรุงรัตนโกสินทร์ ทุกเกล้า ฯ
ถวายสนของ พระเชษฐพระคุณไต้ ขกได้ จะไต่ผ่าน พระราช
อาณาเขตร ปกครอง ครองใจไปใน พุททามประเทศ และรามัญ
ประเทศ ก็คือสัณสกพิสัย ทั้งทั้งนั้น และ พลทวยหาญ พระมา กับ
ไทย ก็ได้ ต่อบุพการีเห็น ถ้าสิ่ง และ ฝีมือกัน เป็น หลายครั้งแล้ว ซึ่ง

ใคร ะ มีชัย และ ปราชัย นั้น ก็ยอมแพ้จึงอยู่แต่ใจด้วยกันแล้ว
 เมื่อนั้นจะชัย เชื้อวกระทำการสงครามกันสืบไป มาตราว่าเราจะ
 ไล่เมือง ก็เหมือนหนึ่งไม่ได้ ด้วยใน เมืองซึ่งจะซัดสทสะเชิง
 ซาหารกันทหารนัก ฝ่ายเราจะอยู่รักษาเมืองก็ยาก ประการหนึ่ง
 กองทัพเราก็ฝึกเคืองซัดสทด้วยสะเชิงซึ่งจะไล่กัน ะกวาด
 ทิศนครลงครว้จะไล่หนีก็ลำบาก ด้วยออกชยากอาหารล้มตาย
 มากกว่ามากนัก และ ครั้นเรา ก็ ะไม่ได้เมืองซึ่ง ะ
 ะ ล่าทัพลอยไปเล่า ก็เกรงพระราชอาชญา ะ ลงโทษโทษ
 พระอัยการศึกถึงสิ้นชีวิต ะเลิกทัพกลับไปก็ไม่ได้ และ
 บรรดา พระม่านายไพร่ในเมืองซึ่งจะ ะ ไม่มีใครกล้าหาญ ถ้วน
 แต่ มีต้นทาง ซลาทศวิชัยแล้วจึงประการใด จึงไม่ ออก
 มาตีทัพเรา และไม่ขอทราบจะหาความเมือง ด้วยเรา ชวน
 กันหนึ่งซ่อนหน้าอยู่แต่ในเมืองได้ ช่างกระไรไม่มีความละอายนัก
 พิสมัยชายชาติทหาร ก็ถกถางทั้งนี้มิควรหนัก จงเห็นแก่ทาง
 ไม่ตรีที่ใดเคยแค้นคู่สนทนด้วยกันในการสงคราม ขอได้ยกพลโยธา
 ทหาร ออก มาต่อ ตีทัพเรา อีกสัก ครั้ง หนึ่งเถิด พอ ะได้ เอา
 เหตุนี้บอกถึงสี่แฉกตัวส่งลงไปกราบทูลพระกรุณายังกรุงเทพ
 มหานครว่า พลพระม่านอกมาตีทัพไทย เป็นอัน มากหลาย ครั้ง
 เสด็จ กำลัง ที่ ะสู้รบทั้ง ซัดสทกัน สบเชิง อาสาร ะรบ พระ

มีใครจะหาว่ากล่าวตามในการสงคราม ด้วยแต่มีสันดานรัก
ชาติชลาบทุ สัตว์ทั้งสี่เป็นแต่ แต่เราจึงวอนขอถึงขอ
ให้ยกกองทัพออกมาที่เราสักครั้งหนึ่ง จักพึงพอเป็นเหตุ
ให้ลงมือชดส่งลงไป กราบทูลพระกรุณาจะขอ ลำทัพเท่านั้น ก็
ยังว่าลาออกมาไม่ ช่างกระไรไม่มีความเมตตาการุณภาพ
แก่เราบ้างเลย มาอีกทางไมตรีเกิดเกี่ยวไปเสียละนี้ก็มีควร
ดำและจะไม่อุทิศเพราะดี แก่เราโดยแท้แล้ว ก็จึงเร่งบอกออก
มา เราทั้งหลายก็ละลา พระเจ้า อังวะ ลำทัพกลับไปโดยเร็ว
ครั้นพระม้าวเสนาบดีทั้งปวงได้แจ้งในหนังสือนี้แล้ว ก็คิดเช็ก
ขามคร้ามกลัวเหมือนครั้งก่อน และมีใ้บอกมาตามหนังสือนี้

ฝ่ายเจ้าพระยาโกศวิชัย ก็จัดแจงนายทัพนายกอง และ
พลอาสาสองหมื่น ให้คุมเอาช้างม้าพลาพลทหาร อันช่วย
เจ็บทุกข์พลภาพ และพระม้ามอญจะเสวยทั้งหลายอันที่ได้นี้ ละ
ลงไปเสียก่อนสองสามวัน แล้วจึงปรึกษากับทั่วพระยา
นายทัพนายกองทั้งปวงว่า เพศกลางคืนวันนี้เราจะทำกล
อุบายล่อหลวงพระม้าวชาวเมืองให้เสียทีลงไปได้ และเราจะ
เอาไม้แห้งและหญ้าแห้งทั้งหลาย มากองไว้หลังค่ายราย
กันไปแล้ว จึงให้คุมเอาสิ่งของทั้งหลายอันมีในค่ายหญ้า
นี้ ออกมาไว้ณค่ายขึ้นนอกอันไกลให้สิ้น และให้พลทหาร

แผ่นดิน ส้มเตี๊ยะ พระรามาวชิรที่ ๓ (พระนารายณ์) ๔๖๘
ซึ่ง วิชา ค่ายหน้าทั้งหลายนั้น ถอยออกมาชุมนุมอยู่ค่าย ชื่นนอก
และให้บริภคโกชนาหาร อ้อมหน้าสำราญแล้ว จึงตกแต่งกาย
สวมใส่ เครื่อง รวย ครอบเตรียม ข้างม้าเครื่อง สาครวาอุทึงย่อง
ให้พร้อมเสร็จ แล้วให้แบ่งช้างม้าพาพลเดินทางสองหมื่น
สรรพไป ด้วยเครื่องสรรพอาวุธ ยกไปชุมนุมอยู่โดยสองข้างเมือง
นั้น ฝ่าย พล ทหาร ซึ่งชุมนุมอยู่ในค่ายนั้น ก็ได้ ประชุมขึ้น นก
สย ทั้งย่องให้พร้อมไว้ทุกค่าย แล้วปรึกษ ประคุดค่ายเสีย เพลา
สองยามจึง รุกปืนใหญ่ น้อยยิงระดมขึ้น และให้ รุกเพลิงเผา
เชื้อ ธน กอง วายไว้ ครั้นค่ายทั้งหลาย ขึ้นในขณะนั้น และ แสง
เพลิงนั้นก็สว่างปรากฏเข้าไปในเมือง ชาวเมืองได้ขึ้นเสียงขึ้น
และเห็นแสงเพลิงทั้งนั้น พระสำคัญว่ากองทัพเราล่าหนีไป
แล้วก็ตีใจ และ พระเปิดประตูเมือง ออกไป ยังค่าย
เรา เพื่อ ประวณหาจะเกิดเหตุถึงช่อง ฝ่ายกองทัพเรา ทั้งหลาย
ซึ่งชุมนุมอยู่ในค่ายนอกค่ายนั้นก็ได้ ทิพร้อมกัน และระไล่พิจารณา
ฆ่าฟันพระมาฆาเมืองทั้งหลายล้มตายด้วยอาวุธดียาวต่าง ๆ เป็น
อันมาก ฝ่ายพระมาฆิ พระครั้นคร้าม ขามกลัวลง ถึง เรา พระล่า
ทัพไทย จึง ก็ พระสำคัญว่า ล่อลง อีก และ พระเจ็ก พระชยาก
มีอาจ ออก มาติดตามได้ กองทัพเราก็ พระยกไปโดยสะดวก
และ ซึ่งเราว่า มาทั้งนี้ ผ่านทั้งหลาย พระเห็นเป็น ประการใด

จึงทำวพระยาหมายทัฬหยาของทั้งปวง ก็เห็นพร้อมโดยความ
 คึกเจ้าพระยาโกศกษัตริย์หลวง และกระทำตาม ถ้อยคำทั้ง
 ปวงเสร็จสิ้นทุกประการ

ฝ่าย พระมาชาวมืองทั้งหลายมิไ้รู้ในอุบาย ครั้นเห็น
 แสงเพลิง และได้ยินเสียงปืนดังนั้น ก็สำคัญว่ากองทัพล
 ล่าหนีไปแล้ว ก็มีความยินดีนัก ต่างคนต่างออกจาก
 กันการหนีอยู่ก็เบียดประชิดเมือง กวักกันเอาหาบคอน ออกมา
 ปรารภหาจะเก็บเอาเสบียงอาหาร และสิ่งของอันเหลืออยู่ใน
 ค่าย ครั้นมาถึงค่ายหน้าซึ่งเปล่าอยู่นั้น ก็กวักกันเข้าไปใน
 ค่ายก็มีได้สิ่งของอันใด และชวนกันแล่นออกไปค่ายชั้นนอก
 ซึ่งกองทัพลไทยชุมนุมอยู่นั้น ครั้นเห็นเรียบสนิทอยู่ ก็มิได้
 พิจารณา และเบียดประชิดกวักกันเข้าไปในค่ายนั้นทุก ๆ ค่าย

ฝ่าย กองทัพลไทยซึ่งชุมนุมอยู่ในค่ายทั้งหลายนั้น ก็วางปืน
 ทำระดมจากนอกค่ายระดมเอาพระมาชาวมืองทั้งหลายล้มตายเป็นอัน
 มาก น้างก็ออกไปรุกรุมฟันแทงไป พระมาทั้งหลายมิทันรู้
 ทั่ว ก็วิ่งระส่ำระสายไปเป็นอลหม่านและจะหนีกลับเข้าเมือง
 พลทหารไทยซึ่งอยู่สองข้างเมืองนั้น ก็ออกมาคล้องไล่รุกร
 ุมฟันแทงพระมาล้มตายในที่นั้นเป็นอันมาก และจับได้เขียนส่ง
 มายังค่ายหลวงนั้นก็มาก กองทัพลไทยฆ่าพระมาเสีย และ

และเสนาบดีทั้งหลาย อย่าให้ ไทมยัส จัก เคือง แก่เราเลย ings
อยู่เป็นสุข สวัสดิ์พิพัฒน์เด็ก เราจะลา ลำทัพ กลับไปเร็วแล้ว

ครั้นพระม้านเสนาบดีทั้งหลาย ให้แจ้งในหนังสือถึงนั้น ก็
สำคัญว่า ล้อลงอีก ให้คิดเช็กถาม ความขยาตยิ่งนัก จึง
ปรึกษากันว่า ครึ่งก่อนทัพไทย ทำกลอุบาย ทำที่ประหนึ่ง จะล่า
ฝ่ายเรามีทัน พระพิเรนธนาให้ถ่วงแท้ ก็คิดว่า จึงถึง ขอนแก่นเท
เมือง ออกไป ทัพไทยได้ไล่พิฆาตฆ่าล้มตาย และจับ
ได้นี้ก็มาก แต่เท่านี้แล้ว ยังมีคนฆ่าไล่ตีก ตาม มาถึงเมือง
พิศากว่า เราจัก ประชุมเมืองเสียทันที หาไม่ก็ จะเสียแก่ข้าศึก
แต่ในเพลานี้ครึ่งหนึ่งแล้ว และมีคนให้ หนังสืออธิบายพิช
ล่อลงเข้ามาอีกแล้ว ถ้าเราจะ ออกไปอีกครั้งนี้ ทัพไทย
จะคิด กลอุบายไว้ยิ่งกว่า ครึ่งก่อน ครั้นได้ทีแล้วก็ จะออกไล่
รุกบุกบัน เข้ามาแตก หักเอา เมืองให้จงได้ และควรเราจะ
รักษาเมืองไว้ให้มั่นคง อย่าหลงใหล อุบาย ข้าศึก ครั้นปรึกษากัน
เห็น พร้อม กันแล้ว ก็เอาเนื้อความ จมกราบทุก พระเจ้าอังวะ
เห็นชอบ ทน คลังนั้น

ส่วนเจ้าพระยาโกศาภิรักษ์แห่งช้างม้าพลพลเคินทั่ว และ
สระเบียงอาหารให้พร้อมไว้ และเกณฑ์ให้ พลลาวเมืองเชียงใหม่
เคินทัพวังหลัง แล้ว ก็เลิกทัพกลับไปโดย ลำกับ นางควิดีทราย

แผ่นหิน สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระนารายณ์) ๔๗๓

เท่าถึงเมืองสุทวารคี และให้ดยุคทัพชัยยังอยู่ในที่นั้น ในขณะ
นั้นฝ่ายแสนท้าวพระยาลาวเชียงใหม่ทั้งหลาย ซึ่งเห็นทัพ
หลวงมานั้น ครั้นทัพไทยไม่ได้เมืองอังวะ ล่าทัพกลับมาครั้งนี้
ก็กลัวพระเจ้าอังวะ จึงคิดอ่านกันแยกกองทัพหนีไปโดย
ทางเมืองเชียงใหม่

เจ้าพระยาโกษาแจ้งเหตุกันนั้นก็สั่งให้พระยากำแพงเพชร
และพระยารามเทโชติอพลเมืองเหนือทั้งหลายสองหมื่นให้
ยกพลไปตามกองทัพลาวเชียงใหม่อันหนีไปนั้นเขาตัวได้จึงได้
แล้วก็ยกกองทัพทั้งปวงล่องรามาญประเทศ มาถึงพระมหานคร
และแยกกันมาโดยทางอื่นไปนั้น

ส่วนพระมาชาเมืองอังวะทั้งหลายแต่กลัวทัพไทย มีอา
วออกจากเมืองไต่กันก็เข้าหาหนทางกองทัพไทยล้าไปกว่าสิบวันแล้ว
จึงค่อยรู้ว่ากองทัพไทยลงไปแล้ว ก็มีความสามารถระ
คายคามได้

ฝ่ายแสนท้าวพระยาลาวชาวเมืองเชียงใหม่ทั้งหลาย ซึ่ง
แยกทัพหนีไปนั้น ก็รีบไปทั้งกลางวัน กลางคืน ทรายเท่า
ถึงเมืองเชียงใหม่ และขึ้นเฝ้าพระยาแสนหลวงทูล
ประพาศกิจเหตุทั้งปวง ให้ทราบสิ้นทุกประการ พระยาแสน
หลวงเจ้าพระนครเชียงใหม่ ทราบเหตุกันนั้น ก็ระงับทุกใจกลัว

พระเจ้า อังวะ ยิงนัก จึง สั่งให้ ท้าว พระยา เสนา ลาว ทั้งหลาย
ให้ ตรวจรักษา ขัน ประจํา รักษา หน้า ที่ เจริง เทิน ปรํการ ไคย รอย
ปรํการ ขัวย เครื่อง สรรพ พุทธรูป ใหญ่ น้อย พร้อม เสรี และ บัอง
กัน เมือง เป็น สามารถ คอย กองทัพ ไทย อันจะ ยก มา คืบ ตาม นั้น

ส่วน กองทัพ พระยา กําแพงเพชร และ พระยาราม เทโช
ก็ ยก คืบ ตาม ทฬาลา ไป ครั้น ไม่ ทันท ที่ กลาง ทาง แล้ว ก็ ยก
ตาม ไป ถึง เมือง เชียงใหม่ เห็น ชาว เมือง ขัน ประจํา รักษา หน้า ที่
เจริญ เทิน และ บัอง ประศุ เมือง อยู่ ก็ รู้ ว่า พระยา แสน หลวง กลับ เป็น
กบฏ แฉง เมือง จะ ร่อ รวย จึง ขัย พลทหาร เข้า คึง ค่าย ล้อม เมือง
ไว้ แล้ว แ่ง ทฬาลา สรร เข้า ไป ใน เมือง เพื่อ จะ ได้ รู้ เหตุ
ตระหนัก แน่ ใน คณํสือ นั้น ว่า กองทัพ พระยา ลาว ซึ่ง ยก ไป
ช่วย นั้น ทฬาลา กลับ มา มี ได้ บอก กล่าว ได้ เรา รู้ และ บัค นั้น
พระยา แสน หลวง คืบ ขัน เป็น ประการ ไค และ จะ กลับ แฉง เมือง
ไม่ ชั้น แก่ พระนคร ศรีอยุธยา จะ ร่อ รวย เรา ฤ กิ ได้ เร่ง บอก
ออก มา เรา ก็ จะ ยก โยธา ทาญ เข้า แหก หัก เขา เมือง ให้ จึง ได้

ครั้น พระยา แสน หลวง แฉง ใน คณํสือ คึง นั้น แล้ว ก็ ให้
คณํสือ คอย บอก มา ยัง กองทัพ ใน คณํสือ นั้น ว่า เรา ทราบ
ว่า กองทัพ จะ ยก ไป ที่ เมือง อังวะ ก็ คืบ ว่า จะ ได้ เมือง อังวะ อยู่
จึง จัก แ่ง แ่ง กองทัพ ให้ ยก ไป ช่วย เพื่อ จะ เอา พระ นคร

แผ่นดิน สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระนารายณ์) ๔๙๕
ศรีอยุธยา เช่น ที่พึ่ง และ บัณฑิตที่ไทยไปตีเมือง อังวะ ก็ มิได้
และ กลับล่าถอยมา ฝ่ายเมืองเวสาลีเป็น ข้าขอบขัณฑสีมา
อังวะ อยู่ก่อน เรา กลับทำผู้เป็น อิสสระธิบดีใน พุกาม ประเทศ
เรา แท้ ที่พบมาตีเมืองเรา เราก็จะ คำนานานมิได้ จึงจะเอา
พระเจ้าอังวะ เช่น ที่พึ่ง ที่พำนัก เหมือนแต่ก่อน ถ้าและ กอง
ที่ไทย จะ ยกมาช่วยเราได้ เมื่อขณะ พระมา จะ มาตีนั้น เรา
ก็ จะเป็น ข้าขอบขัณฑสีมาพระ นครศรีอยุธยา จะเอา พระ
เอกานุภาพ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรุงไทย เช่นที่พึ่ง ที่พำนัก สืบไป
ครั้นแม่ทัพไทยได้แจ้งใน หนังสือดังนี้ ก็เห็นว่าพระยา
แสนหลวงเจ้าเมือง เชียงใหม่ จะ ช่วยเป็น แท้ อยู่แล้ว ครั้น
เพลากลางคืน ก็จับพลทหารสองหมื่นเข้า ย้ายขึ้นปล้นเอาเมือง
ชาวเมือง ก็วุ่นวาย ชิงกันรักษาหน้าที่เชิงเทิน ทั้งกลางวันกลางคืน
เช่น สามารถ กองทัพไทย มี อารมณ์แตกหัก เอาเมืองได้ ก็
ถอย กลับ ออก มา ยัง ค่าย แต่ยกเข้า ปล้น ทั้งนั้น หลาย ครั้ง
วังพล ต้อง สิ้นราษฎร ชาวเมือง ยากแค้น ล้มตาย เป็นอัน มาก จะ
ปล้นเอา เมืองเชียงใหม่ มิได้ นายทัพ นายกอง ทั้งหลาย จึง
ปรึกษากัน วังพลเราอดอยาก อาหาร บัวยเจ็บทุกพลภาพ
มาแต่ เมืองอังวะ มาก อยู่แล้ว และ บัณฑิตเรามาล้อมเมืองเชียง
ใหม่ กว่า สิบวันแล้ว ก็ ยังไม่ ได้ จำ จะต้อง แห่ง หนังสือ บอก

ให้มาเร็ว ถัดลงไปกราบทูลพระกรุณายัง กรุงเทพมหานคร ให้
ทราบเหตุทั้งปวง และเรา จะ คึก การ เฝ้า เมืองในเพลากลาง
คืน จะ เข้า ปล้น เขาเมือง ถึงมาทว่าไม่ได้เมือง เรา จะ
ต้อง ถ่า ทัพ กลับไปก็ที และกระทำให้ชาวเมืองทั้งหลายได้
ทุกขเวทนาลำบากมากอยู่แล้ว ก็มีอาจสามารถ จะ คึก ตาม
ได้ กองทัพเรา ก็ จะ กลับไปโดย สะดวก ครั้น ปรีกษาเห็น
พร้อม กัน แล้ว ก็ จัก แยกทัพคุมเอา ช้างม้า พลอาวุธเดินเท้า
ทั้งหลายอันยั่ว ทัพพลาภพยุหะนี้ ถ่าลงไปเสียก่อนสองสามวัน
แล้ว จึงให้ กระทำตุ๊กตุนุพันต้นปลูกเพลิงชิงแพลม ทุก ๆ เล่มพร้อม
เสร็จ ครั้นถ่าลงเพลายี่สามยามหนึ่ง จึง ชับ พลทหารเข้า
แตกหักเขาเมือง และยิงตุ๊กตุนุทั้งหลายเข้าไปในเมืองนี้ ส่วน
ตุ๊กตุนุทั้งหลาย ก็กลลกลูกตั้งสาเรณทั้งหลายในเมืองเขื่อง
ใหม่ และเพลิงชิงแพลม ซึ่งผูก ตุ๊กตุนุทั้งหลาย นี้ ก็ คึก
ขึ้นใหม่ ไปทุกค่ายดั้นชลห่ม่าน พลลาวชาวเมืองซึ่งรักษาหน้า
ที่ทั้งปวง เห็นเพลิงไหม้ทั้งนี้ ก็ ตกใจ ถ่าว คนต่าง จะไปบ้าน
เรือนแห่ง คน ๆ และ จะ ทั้งหนี ที่เสีย ถ่าวพลเสนาธาวนาย
ก้าน นายกอง เจ้าหน้าทีทั้งหลาย มิได้ ลง จาก คูน้ำที่ และได้
รยพุ่งชิงกันเมืองไว้มิได้ อาลัยในสิ่งของเข่าเรือน ทั้งปวง สู้
แท้แท้ออย่าให้เสียเมืองแก่ ข้าศึกได้ ที่ เหลือ จาก หน้า ที่ นั้น

แผ่นดิน ส้มเตี๊ยะพระรามายืนที่ ๓ (พระนารายณ์) ๔๗๗
ก็ช่วยกันเคี้ยาเพลิงบ้าง บ้างก็เก็บสิ่งของทิ้งปวง และเพลิงไหม้
เกิดแก่แห่งเดียว เทียวลูกหลานไหม้ไปเย็น หลายแห่ง ชาว
เมือง มีทหาร คอยไว้ ก็ให้มีเรือนทั้งหลายในเมือง ขึ้นมากกว่า
พัน ที่ ชู รัชชานำที่ เห็นภัยพ้องของกันเย็นสามารถ ทพไทย
มีอาช แหกหักเขาเมืองไว้ ก็ถอยถอย ชดถมาขึ้นค่าย ครั้น
เพลา ประมาณสองยาม ก็เลิกทัพกลับ มาโดย ลำกับ มารควดี
ทราบเท่าถึงเมืองเดิม แล้วก็นั่ง หนังสือบอกให้ม้าเร็วถือ
รับส่งมากราบทูลพระกรุณา ยังกรุงเทพมหานครให้ทราบเหตุการณ์
จึงยก กองทัพ ทั้งปวงลง มณฑล ประเทศ มาพร้อมทัพพลเมือง
กำแพงเพชร และคอยฟังท้องตรา ของชนมาขึ้นประการใด
ส่วนลาวชาวเมืองขึ้นใหม่ทั้งหลาย เพลิงไหม้วุ่นวาย
ไปสิ้นทั้งเมือง ใต้ทุกชนวนกลายเป็นอันมาก และเมื่อทัพ
ไทย ล่าไปนั้น ก็มีลา สามารถจะ มาติดตามได้ ฝ่ายม้าเร็ว
ซึ่งถือหนังสือบอกนั้น ก็รับมาโดย ลำกับ มารควดี ทราบเท่า
ถึงพระมหานคร และ ขึ้นเผ้ากราบทูลพระกรุณาตามหนังสือ
บอกนั้น จึง พระบาท บรมบพิตร พระพุทธเจ้า อยู่หัว ทรงทราบ
เหตุทั้ง นั้น ก็มีพระราชโองการดำรัสให้ สมุหนายก มีตรา
คอย ขึ้นไปยัง กองทัพ ในท้องตรา นั้นว่า ทัพพลทั้งหลายขอ
ขยาอาหาร ทัพพลภาพ มากอยู่แล้ว อันนี้ ก็เป็นเทศกาลพ้าม

ความไข้เจ็บ ะ มี มาก และให้ กองทัพ ทั้งหลาย รัช ลง มา ยัง
พระ มหานคร โดย เร็ว เด็ด

ครั้น ท้าว พระยา นายทัพ นายกอง ทั้งหลาย ได้ แร้ง ใน ห้อง ครว
ทั้ง นี้ แล้ว ก็ ยก กองทัพ ลง มา ยัง กรุง เทพ มหานคร และ
กองทัพ ทั้งหลาย ซึ่ง ยก กลับ มา โดย ทาง ชัยภูมิ ได้ ผ่าน เหนือ ขึ้น ก็
มาถึง พระนคร เห็น ลำดับ กัน เจ้า พระยา โกลา และ ท้าว พระยา
นายทัพ นายกอง ทั้งหลาย ขึ้น เข้า สัม เภท พระ พุทธ เจ้า อยู่ หัว ทราบ
ทุก ประพฤติ เหตุ ทั้ง ปวง แล้ว ทราบ ข้าง ม้า คน ชะ เลบ และ
สิ่ง ของ ทั้งหลาย อัน ได้ ได้ ขึ้น สัม เภท ขม พิศ ทร พระ พุทธ เจ้า อยู่ หัว
ครั้น ทราบ เหตุ ทั้ง ปวง กัน นั้น ก็ ทรง พระ โส มณั ธ์ ยืน ที่ ยิง นึก
และ พระราช ทาน ราช วัล แก่ เจ้า พระยา โกลา ท้าว พระยา นายทัพ
นายกอง ทั้งหลาย เห็น อัน มาก โดย สมควร แก่ ความ ชอบ นั้น

พุทธศักราช ๑๐๒๒ (พ.ศ. ๒๒๐๓) ปี ชวศ โทศก กรม
การ เมือง นคร สวรรค์ ยศ ลง มา ถึง สมุหนายก ว่า นายกอง ข้าง
ผู้ มี ชื่อ คล้อง ค้อง ข้าง เหนือ ผู้ สูง ประมา ณ สัก กมี เศษ สรรพ ด้วย
กษัตริย์ ณ งาม บิร ชุณ และ คล้อง ไถ่น้ำ แขวง เมือง นคร สวรรค์
นั้น จึง เจ้า พระยา โกลา จักรี เอา ชื่อ ราช การ สาร เศวต ขึ้น ทราบ
ยัง กรม ทูต พระ กรุณา สัม เภท พระ พุทธ เจ้า อยู่ หัว ทรง ทราบ เหตุ ทั้ง นั้น
ก็ ทรง พระ ปราโมทย์ ยิ่ง นึก จึง มี พระราช คำ รัส ให้ ท้าว พระยา

แล้วคืน สมเด็จพระวามาชิตี ที่ ๓ (พระนารายณ์) ๔๗๔
เสนาบดี และ พระหลวงขุน หมื่นกรมช้าง ทั้งหลาย ขึ้นไปรับ
พระยาเศวต ภูณศรี ขาคีตัว ประเสริฐ ลง มายัง กรุงเทพ มหา
นคร และให้ แห่แหน ประทับ ประภาโดยชลมารค สดลมารค
ตามอย่างแต่ก่อน แล้วให้ สถิตอยู่ ณ โรงนอก พระราชวัง ทรง
พระกรุณาให้ ตั้ง การ พระราชพิธีสงฆ์ และ พิธีไสยเวท และ
การ มงคลผสมโภชการบเร้าวันเป็นกำหนด แล้วรับเข้ามาไว้
ณโรงใน พระราชวัง และทรงพระประสาทพระราชทานนามกร
ชื่อเจ้าพระยาบรมมคเสนทร นัททันต์ และ พระราชทานเครื่อง
สุวรรณคชาภรณ์ อลังการ ด้วย มหาเนาวรัตน์ อัน ประเสริฐ
สำหรับ ประทับภายใน พระยาเศวต ภูณศรี นั้น และ ทรงพระ
กรุณาให้ ขุนหมื่นผู้ใหญ่ในกรมช้าง และ หัวตี่ ทั้งหลายอยู่
ปฏิบัติ รักษา พระยาช้างเผือกนั้น และ ช่าง นายช่างผู้คล่องถูก
นั้น ก็ ทรงพระกรุณาโปรดให้ แะตั้งขุนหมื่น ตาม ขวฟ ประเพณี
และ พระราชทานเครื่องยศและ เสื้อผ้าตามธรรมเนียม และ สมัก
พรรคพวก ซึ่งได้ ช่วยในการ ช้าง นั้น ก็ พระราชทาน รางวัล
ด้วย ทุกคน แล้ว ทรงพระกรุณาโปรดให้ ครา ภูมิคุ้ม ห้ามส่วย
สัก พิภัก อากรชนอนกลาง แก่ผู้คล่องต้องพระยาช้างเผือกไว้
ทั้งหลาย นั้น และได้ ไปอยู่ ทำกิน ตาม ภูมิ ลำเนา บุร แต่ก่อน
ส่วนขุนหมื่นผู้ใหญ่นายช่างซึ่งอภิบาลพระยาเศวตคคเสนทร

นั้น ก็ผิดสอนพระยาช้างให้รู้ ในภาษามนุษย์ และให้รู้กระทำ
กิจต่าง ๆ และข้าราชการทั้งหลายซึ่งต้องพระราชอาชญา เป็น
มหันตโทษจำไว้ หาผู้ใดจะทูลขอมิไ้ก็นั้น ก็เขียนหนังสือบน
ระให้ถึงของต่าง ๆ และเอาหนังสือบนนั้นไปให้แก่พระยาช้าง
เผือก พระยาช้างรับเอาด้วยดวงแล้ว ก็เข้าไปถวาย สมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัว เพื่อจะขอพระราชทานไทยด้วยใจในขณะเมื่อเสด็จ
พระราชดำเนินมายังไร่นานี้ จึงสมเด็จพระมโหฬารพระพุทธรเจ้าอยู่
หัว ก็รับพระหัตถ์รับหนังสือนั้นมาทวงอ่านได้ทราบทุกที่ปวงแล้ว
ก็ทรงพระมหากรุณาแก่พระยาเศวตภุณธร ชาติ และทรง
พระกรุณาโปรด พระราชทานไทยให้แก่พระยาบรมมโหฬาร
นิตยทัตนั้น ส่วนข้าราชการซึ่งเป็นไทย และได้พ้นโทษแล้ว
ก็ให้สิ่งของทั้งปวงแก่พระยาช้างเผือก ความหนังสือบนนั้น จำ
เดิมแต่ นั้นมาข้าราชการผู้ใดผู้หนึ่งเป็นไทย ก็มาบนเจ้า
พระยาเศวต เพื่อจะให้ขอไทยเหมือนครั้งนั้น และทรงพระ
กรุณาโปรดพระราชทานไทย ให้แก่เจ้าพระยาช้างเผือกนั้นเป็น
หลายครั้ง พระบาทสมเด็จพระมโหฬารพระพุทธรเจ้าอยู่หัวทรง
พระมหาบุญญาธิการ และมีเศวตคชสาร พลานพทั้งคู่ เป็น
บรมราชพาหนะ พระที่นั่ง ครึ่งหนึ่งพระราชรถคู่เอกพา
ณไพศาลไปในนานาประเทศธานีใหญ่น้อยทั้งปวง บรรดา

แต่เดิม สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระนารายณ์) ๔๔๑
 อภิราชาภิเษก ก็ เชิญขามคร้ามพระเศษพระคุณเป็นอัน มากนัก
 * สักราช ๑๐๒๓ (พ.ศ. ๒๒๐๔) ปีฉลูตรีศก ขณะ
 นั้นเจ้าพระยาโกศารัตน์ บัวย ลง ทรง พระกรุณาให้พระหลวง
 ชุนตมื่นแพทย ทั้งหลายไปพยาบาล และโรค นั้นเป็นสมัย กาล
 แคร่ชีวิตชั้ย ก็ ถึง แก่ อหิงกรรม สมเด็จพระเจ้า อยู่ตัว มีอา
 กลั้น น้ำพระเนตรไว้ได้ ทรงพระอาลัยในเจ้าพระยาโกศารัตน์
 อันมาก และเจ้าพระยาโกศารัตน์เห็นลูกพระนม และ
 ได้รับพระราชทานนมร่วมเสวยมาแต่ยังทรงพระเยาว์นั้น และ
 ทรง พระกรุณาพระราชทานอาบและตามอย่างเสนาบดีเสวีแล้ว
 จึงมีพระราชโองการตรัสว่า ทั่วทั้งพระยาเสนาบดีมีนตรี
 มุข ทั้งหลายว่า พระยาแสนหลวงเจ้าเมืองเชียงใหม่คึกข่าหลอ
 หลวงเราเป็น หลายครั้งแล้ว ยังมีท้าวข้ากตัญญู เมืองคอง
 อีกเล่า และเรา จะ ละ พระยาแสนหลวงไว้ไม่ได้ จำจะยก
 พยุหโยธาทหารไปตีเอาเชียงใหม่ได้ งได้ ท่านทั้งหลาย จะ
 เห็นเป็น ประการใด จึงท้าวพระยาเสนาบดี มุขตรี มุข ทั้งหลาย
 ก็เห็น พร้อมโดย พระราชดำริเห็น ในปีฉลูตรีศกนั้น สมเด็จพระ
 บรม พิศุ พระพุทธเจ้า ช้างเผือก ก็มีพระราชดำรัสให้ท้าว

* ถ้าเมื่อ บรมพระนพมา จ.ศ. ๑๐๒๔ (สุชนา ๔๕๑) เจ้าพระยา
 โกศารัตน์ จะตาย จ.ศ. ๑๐๒๓ นี้ก็ไม่ได้ คงมีแต่ไม่ทราบแน่ชัดอย่างไร

พระยา มุข มณฑรี ทรวรจัก กองทัพพลนครเจ้าเครื่อง สี่หมื่น
ข้างเครื่องสองร้อย มีาสี่ร้อย สรรพด้วยเครื่องสรรพาวุธปืน
ใหญ่น้อย กระสุนดินประสิวให้พร้อมไว้ และทำรัสให้หาขายป่า
ผู้หิวงเจ้า พระยาโกศา อันถึงแก่อนิจกรรม ซึ่งได้รับ อาสาออก
ไปไ้ราชการ ณ เมือง ฝรั่งเศส นั้น เข้า มาแล้ว ก็มีพระราช
โองการ ตรัสเหนือเกล้าฯ ไปรทให้นายปานเป็นเจ้าพระยาโกศา
ธิบดี และ ทรง พระกรุณาภิราศีว่า ชุนเหล็กที่ ท่าน ซึ่ง ถึง
แก่ มรณภาพนั้น ข้ามิชำนาญในการ อันเป็นแม่ทัพ และ บัณฑิต
เรา ให้ ท่าน เป็น ที่ เจ้าพระยาโกศาธิบดี และ จะ ให้ เป็น แม่ทัพ
แทน พี่ชายไปตีเมืองเขื่องใหม่ยัง จะได้ ฤกษ์ ได้ จึง เจ้าพระยา
โกศาปาน กราบทูลพระกรุณาว่า ข้าพระพุทธเจ้าจะขอส่งศึก
กู้อ่อน และ จะ ขอรับพระราชทาน พระราชอาชญาสิทธิ์ เหมือน
พระโองการ นั้น ถ้า และ เห็น จะ กระทำ สงคราม ได้ แล้ว ก็ จะ
ขออาสาไปตีเมืองเขื่องใหม่ทุกเกล้าฯ ถวายได้ จึง ได้ สมเด็จพระ
มพิตร พระพุทธเจ้า อยู่หัว ตรัสได้ ทรง พังคังนั้น ก็ ชอบ พระทัย
ในถ้อยคำเจ้าพระยาโกศา กราบทูลนั้น ทรงพระโสมนัสภิราศี
สรรเสริญ สติปัญญาเป็น อัน มาก และ ทรง พระกรุณา พระราช
ทาน พระแสง กาย คันธอันทรง นั้น ให้ แก่ เจ้าพระยาโกศา ธิบดี
เพื่อ จะ ให้ สติกล้า จาก พระราช อาชญาสิทธิ์ และ ไปรท พระราช

แผ่นดิน สัมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระนารายณ์) ๔๘๓
ทาทให้รัช พระโองการ กังนั้น แล้วทำรัสฮอญว่า ท่านงไป
สองที่กกุ ตคาม ความ ประรณนาเด็ก

จึงเจ้าพระยาโกศวราย พระราชทานพระแสงกายแล้ว ก็
กรวยถวาย บังคมลาออกมายังศาลาลูกขุนใน จึงสั่งมหาดไทย
กระลาโหมให้แจกพระราชกำหนด ข้างมูลละของ พระบาททั้ง
หลายผ่านทการพลเรือนกะเกณฑ์ สามพันให้ยกไปทั้งค่าย ค่ายล
ที่ใกล้ พระเพือกไทย กว้างสามเส้นโดยยาวสามเส้น สีขาว และ
ให้ตัดไม้ไผ่มาตั้งค่าย เขาปลายน้ำลงให้สั้น ขุดมูลดินถม
เป็นสนาม เพาะ ^๕ บักขลาดความความ อรวมเพี้ยนพร้อม เสร็จ
ให้สำเร็จแล้ววัน พุธรุ่ง แล้วสามนาฬิกา ถ้าและเราไปเทียบ
ค่ายหน้า ที่ผู้ใดไม่สำเร็จในเพลานี้ ก็ระลงโทษแก่ผู้นั้นถึง
สิ้นชีวิต ส่วนเจ้าพระยาจักรี กระลาโหม และท้าวพระยา
ข้าราชการทั้งหลายได้แจ้งในพระราชกำหนด กังนั้น ก็สะกึ่ง
ตกใจกลัวยิ่งนัก ต่างคนต่างเร่งกะเกณฑ์กันทุกหมู่ทุกกรม
ในวันนั้นได้พลสามพัน แล้วก็ได้ไปตัดไม้ไผ่ อหะ มาทำเป็นเสา
ค่ายนั้นคนละสอง ท่อน แล้วก็ยกขึ้นไปยังที่ใกล้พระเพือก
แบ่งขึ้นสนามที่กันทั้งค่าย แต่ในเพลากลางคืนวันนั้นทุกหมู่ทุกกรม
และ บักเส้าเขาปลายลงกิน เขาคันจีนสั้น ซีกกันเป็นดั่งแถว
แต่เบื้องบน เบื้องล่าง นั้น ต่างกันไปเป็นอันมาก และกระทำ

๕๘๔ พระราชพงศาวดาร กรุงศรีอยุธยา

การทิ้งของ พอ รุ่ง ก็สำเร็จ

ในขณะนั้นขุนหมื่นเจ้าหน้าตี่หนึ่ง เห็นแจ้ง ค่ายทั้งหลาย
ต่าง ถิ่นหัก จึง บุก กลับเอา คันทองคันทิ แตรรถเข้าใส่ คันที่ใน
ระหว่าง อื่นต่าง นั้น แล้วว่าอย่างแต่ก่อนเขาทำมาทั้งนี้ และ
ซึ่ง เขา ปล่าย บุก ลงคันที่นี้ มีเคย เห็น ทำมา แต่ก่อน จึง เจ้า
พระยาโกศกัฏฐ์แก่เจ้าพนักงานทั้งหลาย ได้กระเทือนมราชพาชนะ
และเครื่องขัตติยราชวริภักดิ์ทั้งปวงไว้ รับโดยทางชลมารคสดมวารค
พร้อมเสร็จแล้ว ครั้นรุ่งเช้าแล้วเพลาสามนาฬิกา เจ้า
พระยาโกศกัฏฐ์ก็ลงสู่เรือพระที่นั่งพร้อม พินาน ภานุพลสงคราม
มหานาวาเวชัยนาคัน ข้าไทไพร่พลเสนาบดีทั้งปวงตามรบ ยัง
พระสุริเยนทร์ ยังแตรกแซงสดมวารสลับสัฟด้วยอริมุขมลายพราย
พรวณ กุลตกลังถวรซึ่งมาสู่ ถวายคาถา บูชาฟ้าร์ เล็กพินเล็ก
อุ้มด้วยเรือกัน และเรือท้าวพระยาข้าราชการทั้งหลาย รวย
เรียงเป็นขบวนโดยขบวนพยุหยาตราหน้ากลองพร้อมเสร็จ ก็เทม็อน
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอันเสด็จพระราชดำเนินนั้น ครั้นได้ สิบ
ฤกษ์ ก็ให้ ลั่นฆ้องชัย ประโคมแตร สังข์ ครุฑขางคกนคี่ สนิม
กาฬ กัฏฐ์กลองฉดระโครมครึ้นเพียงพินที่ธารจะทำลาย ให้
ขยายพยุหยาตรา ครุฑกลองเลือนตามขบวน แต่แดน แห่งใดไปโดย
ชลมารค ครายเท่าถึงที่ประทับ ค่ายพระที่นั่ง เจ้าพระยา

แผ่นหิน สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระนารายณ์) ๔๘๕
โกศาริบัติที่ ขึ้นจากเรือ พระที่นั่ง สถิตยัง พลับพลาอันเป็นที่
ราชาอาสน์ เกียรติตามด้วย ท้าวพระยาข้าราชการ ทั้งปวง แวด
ล้อมโดยซ้ายขวา หน้าหลัง แล้วก็ขึ้นขึ้นข้าง พระที่นั่งบรมราช
คชาธาร สारตัว ประเสริฐ เปร็จพร้อมด้วยเครื่องสูงและขบวน
ธงชัย ภูเขาไฟโรจน์ด้วย ท้าวพระยาเสนาบดีพิริยโยธาทาญแห่
เป็นขบวน โดยขบวนบรมราชพยุหยาตราสถลมารค เลียบ
ค่ายไป จึงเห็นไม้เสาค่ายลำคั้นปักเอาต้นลงดิน ก็ให้หาตัว
เจ้าหน้าทีนั้นเข้ามา แล้วจึงถามว่า ท่านกระทำดังนี้จริงฤ
เจ้าหน้าทีกราบเรียนว่าจริง เจ้าพระยาโกศาจึงว่า ตัวท่าน
ละเมือกมิได้ทำ ตามพระราชโองการแห่งเรา ไท่ ท่านถึง
ค่ายแล้วก็ได้ประหารชีวิตเสีย และได้ตัดเอาศีรษะเสียบ
ไว้ที่ปลายไม้เสาค่ายลำคั้น แล้วก็นำลงสู่เรือ พระที่นั่ง กลับ
เข้ามายังพระราชวัง เจ้าพระยาโกศาทำดังนี้ เพื่อจะ
ให้คนทั้งหลายเช็ดขามคว้ามอำนาจอาชญาสิทธิ์จากในราชการงาน
สงครามนั้น ครั้นมาถึง พระราชวังก็ขึ้นเฝ้า สมเด็จพระพุทธ
เจ้าอยู่หัว ถวายพระราชโองการ อาชญาสิทธิ์ และ พระแสง
ดาบคืนเสียแล้ว ก็กราบทูลแสดงการ ทั้งปวง ซึ่งไปลงศึก
นั้นให้ทราบสิ้นทุกประการ แล้วบังคมทูล พระกรุณาขออาสา

ไปตีเอาเมืองเชียงใหม่ ทุลเกล้า ฯ ถวาย

จึงพระบาทสมเด็จพระบรมพิทักษ์ พระพุทธเจ้า อยู่หัวตรัสได้ทรง
ฟังตั้งมีภักทวง พระโสมนัส คำรัสสรรเสริญเจ้าพระยาโกศาธิบดี
อันมาก แล้วก็มีพระราชโองการ ตรัสเหนือเกล้า ฯ ไปบอกให้
เจ้าพระยาโกศาธิบดีเป็นแม่ทัพหลวง และให้พระยาวิชิตภักดี
เป็นยกกระบัตร พระยาสุรินทรภักดีเป็นเทียบกาย พระยา
สิทธิราชเคไชเป็น กองหน้า พระยาสุรสงคราม เป็น กองหลัง
ถือพลช้างม้าพลานุกร เกินเท่าที่หลาย ยกขึ้นไปตีเอาเมือง
เชียงใหม่ ครั้นถึงกักกลมาสถุกกยลช กัดโคมทาสสัตว์คพิชัยฤกษ์
เจ้าพระยาโกศาธิบดี และ ท้าวพระยานายทัพ นายกอง ทั้ง
หลาย ก็ถวายถวายบังคมลาขบวนทัพยกเร็วไป จากกรุงเทพ
มหานคร โดยลำกับ สดลมารค สดลมารคไป พร้อมทัพ เมืองเดิม
แล้วก็ได้ตรวจ รั้งกองทัพ แยกกัน ออก เป็นสมวคเป็นกอง ตาม
พิชัย สงคราม พร้อมเสร็จ ยกพุทธโยธา ศาสนา ขึ้นไปโดย วัง
สดลมารค ทราบเท่าถึงเมืองนคร และ หยุดทัพ ยั้งยัง ที่ค่าย
มั่นในที่ใกล้เมืองนั้น ฝ่ายแล่นท้าวพระยาลาว เจ้า เมือง นคร
ก็บอกหนังสือ ขึ้นไปยัง เมือง เชียงใหม่ แล้ว ก็ แต่ง ค่าย ก
ประศุ ทอระ แล้ว ตรวจตรารักษาพลทหาร ขึ้น ประจำ รักษาหน้าที่
เจ้าเมือง บัง เมือง ตามธรรมเนียม

แผ่นหิน สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระนารายณ์) ๔๘๗

ส่วน กองทัพไทยก็ยกเข้าแตกหักเอาเมือง ข้างเมือง
รบพุ่งมือง กันข้าม ทาน อยู่สามวัน ครั้นเห็นเสีย กำลังที่จะ
ต่อสู้ ก็แตกวิ่งอพยพออกจากเมืองหนีไปยังเมืองเชียงใหม่น้อย
บ้างก็ออกจากกองทัพไทยได้เมืองนคร และได้ช้างม้าเครื่อง
ศาสตราวุธและลาว ซะเลย เป็นอันมาก ก็ยกที่ข้ามห้วยข้ามใหญ่
ตามระยะ ราบทางขึ้นไป พลลาว ต้าน มีได้ก็แตกฉานพ่าย
หนี และที่ค่ายลือไท ก็ได้ค่ายลือนี้ ด้วยอำนาจ อาชญาสิทธิ์
เจ้าพระยาโกศวชิรย์แม่ทัพหลวง ครึ่งไปลงศึกค่ายลือพระเนียบ
และคนทั้งหลาย เช็ดขามคร้าม กลัวแก่กองทัพนี้มา จะว่าราช
การสิ่งใดในงาน สงครามทั้งปวง ก็ดีทั้ง ชำกล้ำเร็วด้วยอำนาจ
นั้นทุกประการ แล้วยกพลไปอาหาญขึ้นไปที่เมืองลำพูน และ
ให้ตั้งค่ายล้อมเมืองไว้

ฝ่าย ท้าว พระยา เสนา ลาวเจ้าเมืองลำพูน ก็กระเกณฑ์
พลทหารขึ้นประจำรักษาหน้าที่เชิงเทินปราการของกันเมือง กอง
ทัพไทยก็ยกเข้าข้ามห้วยขึ้นเอาเมือง พลลาวชาวเมืองรบพุ่ง
ต้านทาน อยู่ได้เจ็ดวัน และต้อง ศาสตราวุธ ช้างศึก ขากเจ็บล้มตาย
หนีก็มีมาก เห็นเสีย กำลังที่จะต่อสู้ ก็แตกฉานพ่าย
ออกจากเมืองในเพลากลางคืน และหนีไปยังเมืองเชียงใหม่น้อย
บ้าง บ้างก็หนีเข้าป่าและออกจากกองทัพไทย เป็นอันมาก ทัพ

ไทยได้เมืองลำพูน และได้ช้างนำเครื่องศาสตราวุธคนชนะเลขที่มาก
แล้วก็ยกขึ้นไปตีเชียงใหม่ ในขณะเมื่อทัพไทยได้เมืองลำพูน
นั้น พระยาแสนหลวงก็เสียใจ จึงแต่งกองทัพให้ยกออกไปตั้ง
ค่ายรับไทย ระยะทางอันมา คราวเท่าถึงเมืองเชียงใหม่
เป็นหลายแห่ง และได้ตกต่างค่ายคูั้กับชาวทหาม ตามทำ
นองศึกพร้อมเสร็จ ส่วนกองทัพไทยก็ยกเข้าตีค่ายลาวทั้งหลาย
อันออกมา ทั้งรับตี และได้รบพุ่งกันถึงโรมรันฟันแทงทุก ๆ
ค่ายต พลลาวก็อระย้านถนมนิไ้ ก็แตกฉานไป รากค่าย
และ ฟ่าย ศก ก็กลับเข้าเมืองเชียงใหม่

พระยาแสนหลวงเจ้าเมืองเชียงใหม่ ก็ได้ให้แสนท้าวเสนา
ลาวทั้งปวง ตรวจรักษาพลทหารอันประจำรักษาหน้าที่เชิงเทินปรา
การโคยรอบ ประกอบด้วยเครื่องสรรพาวุธ ขึ้นใหญ่ขึ้นน้อยทั้งปวง
กันเมืองไว้ และ กองทัพไทยได้ค่ายรายทางทั้งหลายแล้ว ก็
ยกติดตามเข้าไปตั้งค่ายล้อมถึงสามเมือง จึงเจ้าพระยา
โกศาชัยกับแม่ทัพหลวง ก็ได้ให้พลทหาร ก่อ กำแพงโอบเมือง
เข้าไว้ถึงคั้ง ในค่ายข้างทักษิณทิศหนึ่งเมืองเชียงใหม่
แล้วก็ได้ตั้งค่ายหลวงและค่ายหน้าทั้งหลาย ล้อมอยู่ในที่นั้น

ส่วนพระยาแสนหลวงเจ้าเมืองเชียงใหม่ ก็ได้ให้ท้าวพระยา
เสนา ลาว ยก กองทัพออกไปตีทัพไทย อันมาตั้งล้อมอยู่

แต่พณ สัมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระนารายณ์) ๔๘๔
เป็นหลายครั้ง พลทหารไทยเข้มแข็งในการสงครามยิ่งนัก
มิได้ ท้อถอย และได้ยุทธนา กัน มีผลสามารถ พุทธลาวต้อง
สาครวามุชชากเจ็บล้มตายก็มาก มีอาชฎาตามกำลังศึกพล
ทหารไทยได้ ก็แตกฉานพ่ายเข้าเมืองทุกครั้ง ๆ

ฝ่ายเจ้าพระยาโกศกัมภีร์ ครั้นเห็นการพอเรียดเขา
เมืองได้แล้วก็แต่งหนังสือบอกการอันได้รบพุ่งทั้งปวง เห็น
พอเรียดเข้าชนะได้ แล้วให้ม้าเร็ว ๒๓ ม้าถึงลงไปกราบ
ทูลพระกรุณายังกรุงเทพ มหานคร จึงพระบาทสมเด็จพระ
พุทธเจ้าอยู่หัว ครั้นทราบเหตุทั้งนี้ ก็ทรงพระ
ปรมาภิไธยยิ่งนัก และดำรัสให้ท้าวพระยามุขมนตรีทั้งหลาย
ควรวีจัต กองทัพพลฉกรรจ์ ลำเครื่องศก สมัน ข้างเครื่องห้า
ร้อย ม้า เครื่องห้าร้อย สรรพด้วยเครื่องสาครวามุชช และ
เสบียงอาหารได้พร้อมเสร็จ จะเสด็จไปงานพระราชสงคราม
ณเมืองเชียงใหม่ และให้กองทัพยกยกแยกไปคอยรับเสด็จ
ณเมืองเดิม

ครั้นถึงสุวรรณมศุคิมคัมภีร์ อันที่พิชัยฤกษ์ จึงพระบาท
สมรนาถ นารายณ์ ราชบัลลังก์ พระพุทธเจ้าอยู่หัว ก็เสด็จทรง
เครื่องสิริราชอลังการ สรรพาวรณ์ บวร วิภูลิลา ลำห้วยฉกคิยราช
วณยุทท์ ทรงราชวามุชช สรรพเสร็จ ก็เสด็จลงสู่เรือ พระที่นั่ง ขจร

พินามกาญจนาภรณ์ศรีสมรตชัย อันธำไพทวยบรรเทวตลัทรชนิก
 อภิรมชุมสายพรายพรรณ บังพระสุริยบัณฑิตรถสถอนสลับสรรพ
 ไปทวยภรรยาลังกลตจามรมาสทาสทาศาคุมเหาฟารพินัสถ อธิก
 ทวยภรรยีสุขของนางชงชัยงามไสวไพโรจน์ด้วยเรือคองเรือกัน และ
 เรือท้าวพระยาสามนคราชนายคัมภีร์มุขลูกขุนทั้งหลาย รวย
 เรียง เป็นระยะโดย กระบวน พยุหยาตรา หน้าคั้ง พริ้วพร้อม เสรี
 พอไค้ อุดมฤกษ์ เวลาพระไท่รวินยก็กลั่นฉ้องชัย ราชครู บริโสคม
 พรหมพฤฒาจารย์ เป้ามหาสังข์ ทักนิมิตว่ากู เจ้าพนักงานประ
 โคมแตรสังข์ ฤทัยกตณตรีฆ้องกลอง หีสันนั้น บันลือลั่นคัพทสำ
 เทียง เสียงพลโยธาหาญไ้ร้อง สะท้าน สะเทือน ท้อง นก ไ้
 เคลื่อนเรือ พระที่นั่งศรีวรศุพรรณหงส์ อันทรงพระพุทธรูปมา
 สมญาพระชัย นั้นไปก่อน แล้วก็ขยาย พยุหยาตราคาลาเคลื่อน
 เลื่อนตาม กระบวน ขมราชพยุหสังคราม ไปตามลำคัยชลมารค
 ทรายเท่าถึงเมืองเดิม ก็ขึ้น ประทับแรม อยู่ที่นี่คืนหนึ่ง จึง
 เสกขทรงช้างพระที่นั่งพังกินหววิศ พยุหยาตราโยธาหาญไป
 โดย สดลมารควิถีถึงเมืองลำพูน แล้วให้หยุด กองทัพ ยั้ง
 ตั้ง ค่ายนัก ทับพลันพลา อยู่ใน ที่นั้น จึง สมเด็จพระมณิทรพระ
 พุทธเจ้า อยู่หัว ก็มีพระราชดำรัสให้ มีตรา ทอยขึ้นไปยังกอง
 ทัพว่า ทัพหลวงเสกขพระราชกำหนดมาช่วย กองทัพ ซึ่ง

แผ่นหิน สมเด็จพระรามาธิบดี ที่ ๓ (พระนารายณ์) ๔๘๑
ล้อม เมือง เชียงใหม่ ให้ล้อม มันไว้อย่าแพ้ คัก เขาเมือง ก่อหม
และได้ คอย ถ้าทัพหลวงกว่าจะ เสกข์ขึ้นไปถึง จึงจะ คักเขา
เมือง ค่อยภายหลัง

ฝ่าย เจ้าพระยาโกศา และท้าวพระยา นายทัพ นายกอง
ทั้งหลาย ได้แจ้งใน ท้องตราทั้งนี้แล้ว ก็ให้ ถึงทัพหลวง
และ ที่ประทับ พลับพลาไว้ คอย รับเสด็จใน ที่อันสมควร แล้วก็
ให้ กรวยทูลเชิญเสด็จพระราชดำเนินขึ้นมายัง เมืองเชียงใหม่ จึง
พระบาท บรม บพิตร พระพุทธเจ้า ช้างเผือก ก็เสด็จยก พยุห
บาทราโชชา ทัพหลวง ขึ้นไปยัง เมืองเชียงใหม่ และเสด็จประทับ
อยู่ ณค่าย อันกองทัพทำไว้ รับเสด็จนั้น จึงเจ้าพระยาโกศาธิบดี
และ ท้าว พระยา นายทัพ นายกอง ทั้งหลาย ก็ มาเฝ้า ณค่าย
หลวง กรวยทูล ชี้อ ราชการ ทั้งปวงให้ ทราบ แล้ว ก็ แวดล้อม
รักษาพระองค์ โดยรอบ และ เฝ้ารับ ช้างม้าพลานิกกร เก็บ
เข้าไว้ ภายเสนาบดีคอย เฝ้ารับ ถ้า ลำบาก ภายหลัง

ฝ่าย ชาวชาวเมืองเชียงใหม่ ทั้งหลาย ต้านต่อทัพไทย มิได้
ก็ให้ ครั้นคร่ำครวญ กลัวสยบ สยบไปสิ้น ทั้งเมือง และ พระยา
แสน หลวงเจ้าเมืองนั้น ก็ระส่ำระสายใจ กลัว ทัพไทยยิ่งนัก จะ
รบ ก็เกรง ถ้าสู้ก็ จะ ตาย ทานได้ จะ หัก ก็เค็มไม่พิน ครั้นจะ
ออก ช้อน ห้อม ยอมถวาย เมืองเล่า ก็กลัวตายได้ ทำความชั่ว

กลับ ถอลถ มาเช่นหลายครั้งแล้ว ให้ ทน จิตต์ สั้น ความคึกคึก
 รัที่ จะทำประการใด ก็ หึง วิชาแต่เมืองไว้ตาม บุญเพื่อกุศล
 จะ มาช่วย อุทิศบุญบ้าง ก็พอจะช่วยได้ พ้นภัย จึงบอกหนังสือ
 ขึ้นไปยัง เมืองอังวะ ขอ กองทัพให้ ยก ลง มา ช่วย แล้วได้ บิน
 ศัพท์ สำเนียงเสียง ช่าง ม้า พลพลเค้นเท้า แผลง ขาศึก ก็ถ่วง
 โกลาหล หลับ ชื่น ก็ได้ ชื่น คุบม พระเจ้ายี่ใหญ่ขึ้น ประทับฐาน
 อยู่ ณ กลางเมือง จึง เห็น พล ช่าง ม้า ขาศึก เบื้องขึ้น มาก ขณ
 หนึ่ง มา ค้างค้ำยไถอยู่ ไถ มี ในทิศอาคเนย์ ก็ยัง สะกั้งกลไกลัว
 ทัพไทย ยิ่งถึก จึง เร่งให้ ตกแต่ง การ บัง กัน เมืองทั้งกลางคืน
 กลาง วันเย็น สามารถ และได้ เอาไม้ ชุง ทั้งหลาย มาผูก
 แหวมรายไว้ ที่ บินใบเตมา กำแพงเมือง มีน โขย รอย แล้ว จะ ได้
 คักให้ ตกลง ไป ทัพ ขาศึก แล้วให้ ตั้ง กระเทาะ ทั่ว ทั่ว ทวาราย ปูน
 ลง และ เคียวหน้า ม้า ยางไว้ ได้ ร้อน ทุ ก ๆ หน้า ที่ สำหรับ จะ
 หว่าน ชัก สาก ราก เท ลง ไป ได้ ถูก ค้าง ขาศึก ล้มตาย ขณะ เมื่อ
 จะ ยก เข้า มา ย้าย บิน กำแพง ปล้น เอา เมือง นั้น อย่าง ได้ ทำการ
 ได้ ถึก และ จัก แพร่ การ ทั้งปวงไว้ พร้อม เสร็จ แล้ว ก็ คอย
 กองทัพ เมืองอังวะ จะ ยก ลง มา ช่วย ฤๅ ประการใด

ฝ่าย พระม้าม เมืองอังวะ ได้ แจ้ง ในหนังสือ ยก เมืองเขียงใหม่ ค้าง
 นั้น แล้ว ก็ได้ คึก เช็ก ขาม คร้าม ฝืน ศึก ไทย ยิ่ง ถึก และ

แผ่นดิน สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระนารายณ์) ๔๔๓
 มีอาชง มาช่วย เมืองเข็ญใหม่ได้ ใน ขณะทัพหลวง มาถึง
 อยู่ได้ไม่กี่วัน พอรพล ข้างม้า หายเหินคเหิน้อยเลื่อยล้า แล้ว
 จึงเจ้า พระยาโกศาธิบดี กราบทูล พระกรุณา พระ ขอบกเจ้า
 แหกหัก เขาเมืองเข็ญใหม่ สมเด็จพระเจ้า อยู่หัว ก็ดำรัสให้
 พระโหราศาฤณ แล้ว มี พระราชกำหนดให้ทั่ว พระยามุข
 มนตรี นายทัพ นายกอง ทั้งปวง ทรวร จัก ข้างม้า พลาพลเคิน
 เท้า และ ทหารคน ก็มีวิชาทั้งหลาย ให้พร้อมไว้แต่ใน ค่ำวัน
 และกระทำนโย น้อยใหญ่กว่าพันชั่ง สำหรับ พระ บ่ายขึ้น ปล้นเขา
 เมือง และ ซึ่ง ข้าง ทั้งหลายนั้น ก็ให้ทำเกือกหนึ่งเชือกหนึ่งหน้า
 ว่าคู่หนึ่ง ใส่ครบทุก ๆ ตัว และ พลโยธา ศาฤณนั้น ก็ให้
 ตก แต่ง ภาย สวมใส่ หมวกและเสื้อและ รองเท้า ส่วน ทำด้วยหนัง
 สั้น และให้พุนหิน ขึ้นเป็น บ่อมสูง เทียม กำแพงเมืองใน ที่มุม
 เมือง ทั้ง สาม และ หว่างกลาง ทั้ง สามนั้นเป็น หก แห่ง ด้วยกัน
 และให้เอาปืนใหญ่ขึ้นตั้ง จึงถ้ายิง เข้าไป ตามเชิงเนินเมืองจนทุก
 บ่อม อย่าให้ชาว เมือง อยู่รักษาหน้าที่ได้หนัก เว่ง รัดแรง
 ตกแต่งตระเตรียมการทั้งปวงให้พร้อมไว้จนทุกหมวกทุกกอง และ
 กำหนด วันคืนเพลา สัญญาอาณัติ ให้คอยดู ท่วงทีควรพลุเป็น
 ลำคัญฤณ อัน พระยก เจ้าหักเขาเมือง นั้น

จึงท้าวพระยามุขมนตรีนายทัพนายกองทั้งหลาย ไ้
 แจ้งพระราชกำหนดทั้งนี้ ก็เร่งตกแต่งเตรียมการทั้งปวง
 ไว้พร้อมเสร็จแล้ว ก็คอยดูดวงพลซึ่งเป็นสำคัญฤกษ์นั้น
 ครั้นถึงศุภวารวิชัยฤกษ์เพลาสยามจึงพระราชครู พระ
 ครูประโศภิตาจารย์ ก็อัญเชิญเสด็จพระบาทบรมนาถบรม
 บพิตร พระพุทธเจ้าอยู่หัว ทรงมูรธาภิเษกถวายอาเศียรพาท
 ขวัญชัย สัมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็สอกลทรงเครื่องสิริราช
 อลังการ สรงพารณสำหรับบรมถันยัตริย์ เสด็จประเวศงาน
 พระราชสงครามเสด็จเสด็จขึ้นเกยคอยฤกษ์ พอได้ฤกษ์ฤกษ์
 พระโหราธิบดีก็ตั้งหม้อชัย เจ้าพนักงานประโคมแตร สังข์
 คุวิยางคทนต์ ซึ่งองครักษ์ถือถือธงฉัตรฉานฤกษ์ พระบาทบรม
 บพิตร พระพุทธเจ้าอยู่หัวออก ก็เสด็จทรงช้างค้ำ พลายหักสืบ
 ทิศเป็นพระคชาธาร อันอลังการด้วยเครื่องสูง และธงฉาน
 ของชัยคุโศวโธโรจน์ด้วยช้างทั้งช้างกันแทรกแซง สลับค่ายค่าย
 พังคา อันท้าวพระยาเสนาบดีพิริยโยธาทลาดพลพยุหที่พร้อม
 ห้อมล้อมเสด็จพระราชดำเนิน และถาวรให้บุรพาลพลผู้
 เป็นสำคัญฤกษ์

ฝ่ายท้าวพระยา นายทัพนายกองทั้งปวง เห็นดวงพลทั้งนั้น
 ก็ชัยพลคชาโยธาทลาดพลทั้งปวง ล้วนแต่งกายสวมใส่เครื่อง

แผ่นหิน สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระนารายณ์) ๔๘๕
หลังมีฉล็ดชอกและทวน สำหรับรับไม้ซุงและถ่อเซ่นถ่อไล่
ฝ่าโพลง ฝ่าแพม สำหรับรับ บั้ง กั้นกรวดทราย ปูนผง และน้ำ
มันยางอันหรือซึ่งชาวเมืองระชักรากเทลงมานี้แล้ววันทุกตัวคน และ
ให้ส่นมันล่อศัพท สำหรับเลี้ยงซึ่งกลองค้องส่นทำนสระเคื่อนเพียง
แผ่นหิน จะไหว ยกเข้าไป จะแตกหักเอาเมืองทุก ๆ หน้า ที่ จึง
สมเด็จพระมอมพิตรพระพุทธรเจ้าอยู่หัวก็เสด็จมาหยุดยั้งพระคชาธาร
มีพระราชโองการครุสให้ท้าวพระยาฝ่ายทัพนายกองทั้งหลาย ชัย
พลทหารเอายันไค้หยอใหญ่ พากำแพงเมืองเข้ายั้ง ชัยไป และ
ให้วางปืนใหญ่ระคมเข้าไปตามเชิงเทินเมืองนั้นทุกอันพร้อม ๆ กัน
ฝ่ายพลลาวชาวเมืองซึ่งรักษาหน้าที่เชิงหินปราการทั้งหลาย
นั้น ก็ต้องปืนใหญ่ ส่นตาย เสียชีวิต มาก และด้านทานุ อยู่มาได้
ก็ถอยลงไปจากหน้าที่ บ้าง บ้าง ก็ด้านทานุอยู่ได้ บ้าง และคัก
เชือก ซึ่งผูกไม้ซุงแขวนไว้ ตามใบเสมา กำแพงนั้นให้ ตกลงไปยัง
ข้างคัก บ้าง ก็ท้าวชักรวดทราย ปูนผง อัน รวอน และรศาก
รากเทน้ำมันเคื่อกลงไปใต้ถูก ค้องพล ข้างคักอัน บ้างปืน ชัย มา นิน
และต่อ รับ บั้ง กั้น เมือง อยู่ เป็น สามารถ

ฝ่ายพลทหารไทยก็รับไม้ซุงด้วยปลายชอกปลายทวน และ
มากด้วยกันก็ทานไว้ได้ ผ่อนได้ ตกลงแต่เขา และเอาเซ่นไล่คัก
ฝ่าโพลง ฝ่าแพม ทั้งหลาย ชัย บั้ง กั้น รับ กรวดทราย ปูนผง อัน

รัชนี้ และ นามันยางเคือก ซึ่ง ชาวเมือง ชักสาครากเทลงมาให้
 ให้ถูก ค้างแต่ น้อยพอ ออกทนได้ และ พลทหารไทยแสนหนึ่ง
 มีพึ่ง จะ ท้อถอย เบียดขับคนหนีของกันเข้าไป ทุกรุ่น
 ใน กอง พระมหาสมุทร ชาวเมือง สักที่จะ ทำนุทานได้ ก็ ขึ้น
 บนบันได บ่ายขึ้น กำแพงเข้าไปได้ ในเมือง พัวล้อมกันทุก ๆ คนที่
 แล้วก็ได้ พิชิตฆ่าพลลาวชาวเมืองทั้งหลายล้มตาย เป็นอันมาก
 และได้เมือง เชียงใหม่ในเพลาคู่ ชัน วัน นั้น แล้ว ก็ได้ จับ
 พระยาแสน หลวงเจ้าเมือง และ บุตร ภรรยาญาติวงศ์ ได้สิ้น
 และได้ ครวี่ ครวี่ แสน ท้าว พระยา ลาวแสนายที่ ทั้งหลาย และ
 ครอบครวี่ อพยพชาวเมือง ทั้งปวง เป็นอันมาก ได้ ช้างม้า เครื่อง
 สาคาวุธปืนใหญ่ ปืนน้อยและสิ่ง ของต่าง ๆ ก็ มาก แล้วก็
 คุมครอบครวี่ ส่ง ออกไปยัง ค่ายหลวง สั้น จึงเจ้า พระยาโกศา
 ธิปัตย์ ก็ จักสันหา บุตร เจ้าเมือง และ บุตร ท้าวพระยาเสนา
 ลาว ทั้งหลาย ที่มี สิริ อยู่มากนั้น เข้ามา ถวาย ส้มเตี๊ยะ
 พระเจ้า อยู่หัว แล้ว ก็ ทรง เลือก บุตร เจ้าเมืองไว้เป็น นางพระ
 สนม และ ซึ่ง บุตร แสน ท้าว พระยา ลาว ทั้งหลาย นั้น ก็ ทรง
 แจก พระราชทาน ให้ แก่ ท้าว พระยา นายทัพ นายกอง ทั้งปวงทั่วกัน
 และ เสด็จ ประทับ ยั้ง ยั้ง อยู่ ที่ นั้น ประมาณ สิบ คำ เจะกว่าหัว
 เมือง จะ สมบ ก็ ส่งไปบ้านเมือง และ หัวเมือง ทั้งหลาย ซึ่ง ชัน

แต่คนขึ้น สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระนารายณ์) ๔๔๗
แก่เมืองเข็ซงใหม่เป็น ปกติแล้ว จึงเลิกทัพ หลวงกวาดเอา
ครอบครัวลาว ชะเลย ทั้งหลาย ที่ติดนี้ ก็เสด็จพระราชดำ
เนินกลับ มาโดยทางสุวรรณโลก ก็เสด็จ ประทับแรมอยู่ณเมือง
สุโขทัย สิบห้าวัน และ คำรัสให้กองทัพ ท้าวพระยา หัวเมือง
ขึ้น ได้ทั้งหลาย สอง หมื่นเศษ คุณเอช้าง ม้า พลา พลเกิน
เท่าอันช่วย เจ็บทุกพลภาพ และครอบครัวลาว ชะเลย ทั้งหลาย
ขึ้น ได้ ห้าหมื่น แยกไปลงทางท่าเรือเมือง กำแพงเพชร แล้ว ก็
เสด็จ กริษา พลาพล ทัพหลวง จากเมืองสุโขทัย มาโดย ลำดับ
มารควดีถึงเมือง พระพิษณุโลก แล้วเสด็จพระราชดำเนินไป
ยัง พระอาราม วัดพระศรีวิฑูม มหาธาตุ ถวาย นมัสการ พระพุทธ
ปฏิมากร พระชินราช พระชินสีห์ด้วย เจริญทางคปรักษฐ์ แล้ว
กระทำมหาสังคายนา แล้วเล่น การมหรสพ สมโภชสามวัน
และเสด็จประทับยัง อยู่เมืองพระพิษณุโลก เจ็ดวัน จึงคำรัส
ให้ กองทัพยก แยกลงไป แล้วก็เสด็จพระราชดำเนินจากเมือง
พระพิษณุโลก มาโดย ชลมารค ด้วย พระชล วิมาน พร้อม
ด้วยเรือท้าวพระยาเสนาบดีพิริบไชยาอาณัติแห่งนั้นหมื่น โทษ
กระบวน พยุหยาตรา หน้าหลังเสร็จ ก็เสด็จถึง กรุงเทพมหานคร
นคร บวรทวารวดีศรีอยุธยา และเสด็จขึ้นสู่พระราชวังบวรสถาน
มงคล ทรง พระกรุณา พระราชทาน รางวัลแก่ เจ้า พระยาโกศา

และ ท้าว พระยา นายทัพ นายกอง ทั้งหลาย เห็น อันมาก ตาม
ลำดับ ฐานาศักดิ์

จำเดิม แต่เมื่อ มา พระราช ฤๅณา เกษานุภาพ แห่ง พระบาท
บรมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ ปรมาภิวาทน์ ไปทั่วทิศานุทิศ ประเทศ
ธานีใหญ่ น้อยทั่ว บวรราช ชาติคิยราช ภัคสกร ก็สยบสยบ ครั้น คร้าม
ขาม พระเดชพระคุณ เป็น อันมาก มีอาช กระทำ บำบิ บิศา ท่อ
พระนคร ศรีอยุธยา ได้ กรุงเทพ มหา นคร ครั้ง นั้น ก็เกษมสุข
สมบุรณ์ ยิ่งนัก

ใน ขณะ นั้น พระเพทราชา ราชวง กรม ช้าง เป็น ชาว
บ้านพลหลวง แขวง เมืองสุพรรณบุรี มีบุญญาธิการ มาก และ
กระทำ ราชการ ชำนิ ชำนาญ ใน การศึกสงคราม ชี ช้าง แกล้วกล้า
ยิ่งนัก แล้ว ก็ มีฝีมือ ใน สงคราม กระทำ ความ ชอบ มา เขื่อน
หลายหนแล้วได้ โดยเสด็จงานพระราชสงคราม ครั้ง เมืองเชียงใหม่
นั้น ด้วย สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ทรง พระกรุณา แก่ พระ
เพทราชา นั้น แล้วเมื่อเสด็จพระราชดำเนิน มาจาก เมืองเชียงใหม่
นั้น พระองค์เสด็จ ทรง ถึงวาศ ด้วย ราชธิดา เจ้าเมืองเชียงใหม่
และ นางสนม ทน ครรภ ษิณมา ทรง พระกรุณา ละชาย พระทัย
จึง พระราชทาน นาง นั้น ให้แก่ พระเพทราชา แล้ว คำว่า นาง
ลาว ทน มี ครรภ ษิณมา เรา จะเอา ไปเลี้ยง ไว้ ใน พระราชวัง

แผ่นดิน สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระมหาธรรมราชา) ๔๔๔๔
ก็คิดจะขายแก่พระสนมทั้งปวง และ ท่านจงรับเอาไปเลี้ยง
ไว้ณบ้านเล็ก และ พระเพทราชา ก็ รับพระราชทานเอา นาง
นั้นไปเลี้ยงไว้ณบ้าน

ครั้นถึงบ้านจันทวาสก สมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธเจ้า
อยู่หัว เสด็จพระราชดำเนิน ขึ้นไปนมัสการ พระชินราชพระ
ชินสีห์องค์เมือง พระพิษณุโลก พระเพทราชา ก็พาเอา นางลาว
มีครรภ์นั้นไป ตาม เสด็จด้วย ถึงค่ายชลโธ่ประทับช้าง พอ
ตรวจนางนั้น แล้ววัน ทศมาสได้ฤกษ์ ก็ นางก็ประสูติบุตรชาย
กอดด้วย สิริวรรณลักษณะ เหมือนกันกับ บิดาให้นาม ฉัตรชัย ชื่อเจ้า
เกิด ครั้น อยู่ มาค่อย รู้ ความ แล้ว ก็ สำคัญเอา พระเพทราชา
ว่าเป็นบิดา และ รักใคร่ สนิทกัน พ้น จนวัยวัฒนาขึ้น ก็ มี
สติปัญญา แล้วยกตัวลาหาญยังนัก ทั้ง พระเพทราชาก็นำ
เอา นายเชื้อ ผู้บุตรเลี้ยง เข้าไปถวายตัวเป็น มหาดเล็ก และ
ให้กระทำการราชการ ส่นอง พระเดช พระคุณ สมเด็จพระบรมพิตร
พระพุทธเจ้าอยู่หัว ก็ทรง พระกรุณาฯ แก่ นายเชื้อ มหาดเล็ก
นั้นเป็นอันมาก มีพระราชดำรัส จะใคร่ให้เจ้าเชื้อ รั้ ตัวว่าเป็น
พระเจ้า ลูกเขย และ ทรง พระกรุณาฯ ดำรัสให้ เจ้าพนักงานเชิญ
เอาพระฉายมาตั้ง ก็ ทรง ส่ง พระฉาย แล้ว ก็ว่า พระหัตถ์
ตรีศรเรียก นายเชื้อ มหาดเล็ก เข้าไปให้ ใกล้ พระองค์ แล้ว ก็

คำรัส ว่าเงืง พงศเวา กระทบเด็ก นายเคื้อ มหากเล็กนั้น ก็ คลาน
 เข้าไป ส่องพระฉายด้วย พระองค์ ก็เห็นเงาเหมือน กิ่งนั้น แล้ว
 ก็มี พระราชโองการ ทว่าตามว่าเงืงเห็นรูปเรากับรูปของเงืงนั้น
 เป็น อย่างไร กันบ้าง จึง นายเคื้อ มหากเล็ก ก็ กรวยทูล พระกรุณา
 ว่า รูป ทั้งสอง อัน ปรากฏ อยู่ใน พระฉาย นั้น มี พรรณสัณฐาน
 คล้ายคลึง กัน สมเด็จพระเจ้า อยู่หัว ครัสได้ ทรง พัง ทั้ง นั้น ก็
 ทรง พระเมตตา ภาณุภาพแก่ นายเคื้อ มหากเล็ก ซึ่ง เป็น
 พระราชบุตร นั้น ยิ่งนัก ทรง พระกรุณา คำรัส พระราชทาน
 โฉวาทานุสาสน์ และใช้ให้กิจราชการ ทั้งปวง แล้ว พระราช
 ทาน เสื้อผ้า ข้าว ของเงิน ทอง เป็น อันมาก

ส่วน นายเคื้อ มหากเล็ก ก็รู้ตัวว่า เป็น พระเจ้า ลูกเธอ
 โดย พระราชอุบายใน วันอัน ส่องพระฉายนั้น และ ยังเกิด ทัศน
 มาณะ ชื่นเป็น อันมาก ก็บริโภคนิโภชนาการในพระสุพรรณภาชน์
 อัน เหลือเสวยนั้น และเอา พระภุส่า ทรงซึ่ง เจ้าพนักงาน ตาม
 ไว้ หู มา หุงต้ม ผู้ใดจะ ว่ากล่าว ก็มี พัง แต่ ทำ ทั้งนั้น
 เป็น หลาย ครั้ง จึง เจ้าพนักงาน ทั้งหลาย ก็เอา เหตุ นั้น ชน
 กรวยทูล พระกรุณา สมเด็จพระเจ้า อยู่หัว ครัสได้ ทรง พัง ทั้ง
 นั้น ก็ มี เกิดอีก คำรัสว่าอย่า เคื้อ นั้น มี น้า ๆ อยู่ อย่า ดื้อ มี น
 เลย มี นชอบใจสิ่ง ของ ทั้งนั้น จึงบริโภคนิโภชนาการตามที่มี นเด็ก

แผ่นหิน สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระมหาธรรมราชา) ๕๐๑

จำเดิมแต่บัดนั้น มา นายเกื้อ ะ ประารถนาเอาสิ่งใด ก็ถือเอาสิ่งนั้นทุกประการ และจะได้มีผู้ใดว่ากล่าวนั้นก็ห้ามมิได้ในขณะนั้น ช้างพลายล้อม กว้างหนึ่ง เบื้องข้างเพ็ชรมหาศ ตำบลชุมช้างคนไทย ถึงทาง ร้าย ภายเบื้องหน้า ถ้าและ ทด น้ำมันแล้วถึงคณช ช้างผู้ใดที่ก็จับขึ้นเข้ามาข้าง ก็มิอาจสามารถจะเข้าไปลงน้ำได้ และ ผูก กว้างไว้ที่โรง หิน ครั้น อยู่ มาวันหนึ่ง นายเกื้อมศาทเกิดรู้ เหตุทั้งนั้น ก็ไปยังโรง ช้างพลาย ล้อม และ จะขึ้นขึ้นพลายล้อมเอาไปลงน้ำได้ทั้งนี้ หมอความอยู่ทั้งหลายค้ำมก็มี ฟัง และ เข้าแก่เอา จากตะกุง แล้ว ก็ขึ้นขึ้นเอาไปลงน้ำได้โดย สะดวก ด้วยบุญญาเป็นมหัศจรรย์ และ ตามภาพสรรพเวทมนตร์ คาถาวิชาคุณ อันกล่าวมา นั้น ด้วย ก็ ะได้เป็นอันทราบนั้น หามิได้ ส่วน พระหลวง ขุนหมื่น กรม ข้างทั้งหลาย ก็เอา เหตุ นั้น ขึ้นกราบทูลพระกรุณา สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงสั ทราบเหตุทั้งนั้น ก็ ทดพระทัย จึงดำรัสให้ กรม ข้าง ทั้งหลาย ผูก ข้าง ฟังหลาย เชือก พร้อมไปด้วยเชือก ชาติ เร่งรีบไปช่วยโดยเร็ว พอ นายเกื้อเอา ช้างพลายล้อมไปลงน้ำ แล้วกลับ ขึ้น มาถึงโรงไค โดยปรกติ แล้วผูกไว้ ณ โรงทั้งเก่า แล้ว กรม ข้าง ทั้งหลาย ก็ กลับ เอา เหตุ มา

กราบทูล พระกรุณาให้ทราบ พระบาทบรมมพิตร พระพุทธเจ้า
อยู่หัว ตรัส ทราบ ประพาศเทศ อ้น นายเถื่อ ชี ช้างพลาย ส้อม
ได้ ปราศจากภัยอันตราย ทั้ง นั้น ก็ ทรงพระปริศนินัย
จึง ดำรัสให้ ทานายเถื่อ มาทาสีกรเข้ามาเฝ้า แล้วก็มี พระราช
โองการ ตรัสว่า ทัวเถื่อ ชี ช้าง แก้วกล้าเข้มแข็งนัก เอง
จงเป็นหลวงสรศักดิ์ไปช่วย ราชการ บิคาแห่ง เอง ในกรมช้างเถื่อ
จำเดิมแต่บัดมา นายเถื่อ ก็ เป็นหลวงสรศักดิ์ กระทำ ราชการ
สนอง พระเดชพระคุณ ช้าง กรมช้าง

ครั้ง นั้น พระบาทบรมมพิตร พระพุทธเจ้า อยู่หัว
เสด็จ พระราช ดำเนิน ขึ้นไปยัง เมือง ลพบุรี เหนือ ๆ และเสด็จ
ไป ประพาส ค่ายล สระแก้ว แล้วให้ กระทำ พระราชวัง ณ เมือง
ลพบุรี และ เสด็จ ดำรง พระทัย อยู่ใน ที่นั้น แล้ว ก็ เสด็จ
พระราชดำเนิน ไป ประพาส ชมพัสสถานวันพิศาลศิขรเขตรวิเศษด้วย
พรพรรณธรรมาธิ ร่มรื่นระหง ระโหฐาน แดงเดือยทิวถยา สรรพ
ด้วยสฤณย์ภยานานาสัตว์ จักุยาท บันเทิงละเลงลานพระทัย และ
ทรง พระกรุณา ดำรัสให้ ทำคลองปากจั่น ออกจาก สระแก้ว กรู
ศิลาปูนเป็นอันดี แล้วให้ ขุดเป็นคลอง ไหลมา แต่ ทะเล ชุบคร
ทราย เทา ถึง คลองปาก จั่น สระแก้ว นั้น แล้วให้ ตั้ง พระนิเวศ
ไว้ใน ที่นั้น และเสด็จ ไป ประพาส ค่ายล นั้น เหนือ ๆ แล้ว ก็ เสด็จ

แผ่นดิน สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระนารายณ์) ๕๐๓
กลียัง พระราชวัง และ เมืองลพบุรี ก็สนุกสุขสำราญ เป็น
พระบรมราชินวงศ์ สถาปนาขึ้นในครั้งนั้น

จึง สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ เจ้าอาวาสวัดระฆังโฆสิตาราม
ก็ มี พระราชโองการ ดำรัสสั่ง ข้าราชการ จักร
กษัตริย์ มหาปราสาทสอง พระองค์ ครั้นแล้ว ก็ พระราชทาน
นามบัญญัติ ชื่อ พระที่นั่ง สุทธาสวรรค์ องค์หนึ่ง พระที่นั่ง
ศรีวิชัย มหาปราสาทองค์หนึ่ง แล้วทรงพระกรุณาให้ ปฏิสังขรณ์
พระอุโบสถวิหาร มหาธาตุเจดีย์ และ ภูมิจำปาใน อาราม ทั้ง
หลายทั่วทั้งหัวเมืองลพบุรี ที่ ข้าราชการนั้น ให้ ดำเนินขึ้นตั้งเก่า
แล้วเสร็จ และ พระองค์เสด็จ อยู่ ณ เมือง ลพบุรี ใน เหมันตฤค
และคิมหันตฤค และ เสด็จลงมาประทับ อยู่ ณ กรุงเทพมหานคร
แต่ เทศกาลวรมฤค สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จเสวยไอศวรรยา
ธิปัตถ์ลยราช ณ เมือง ลพบุรี และ พระนครศรีอยุธยา เป็น
สุขา สนุกสนานยิ่งนัก

พระมหารัชมังคลาจารย์ เจ้าอาวาสวัดระฆังโฆสิตาราม
ก็ มี พระราชโองการ ดำรัสสั่ง ข้าราชการ จักร
กษัตริย์ มหาปราสาทสอง พระองค์ ครั้นแล้ว ก็ พระราชทาน
นามชื่อ เจ้าฟ้าอภัย ทศ และ ทรงพระกรุณาโปรดให้ อยู่
ณ พระตำหนักวังหลัง และ พระองค์ มี พระราชบุตร องค์หนึ่ง
ทรง พระกรุณาโปรดให้ เป็น กรมหลวงโยธาเทพ และ ซึ่ง สมเด็จพระ

๕๐๔

พระราชพงศาวดาร กรุงศรีอยุธยา

พระบรมราชคฤห์นั้น ทรงพระกรุณาโปรดให้เขียน กรมหลวง
โยธาพิพ - และเสด็จ อยู่ ณ พระตำหนัก ที่กลใน พระราชวัง

ครั้งนั้น พระยาวิชาเยนทร์ ฝรั่ง กระทำ ราชการ ที่มีความ
ชอบ มาก จึงทรง พระกรุณาโปรดให้เลื่อนที่ขึ้น เจ้าพระยา และ
ให้บังคับ ราชการ ว่าที่ สมุหนายก และ ทรงพระกรุณาโปรด
ให้พระยา รามเทโว ออกไปครอง เมือง นครศรีธรรมราช ให้
พระยาราม ขึ้นไปครอง เมือง นครราชสีมา คราว นั้น

ส่วนเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ ผู้ว่าราชการที่ สมุหนายก ให้
ก่อสร้าง เชลยบม อันใหญ่ และ ที่กลเวียง มีกำแพง แก้วล้อม รอบ
เป็นที่อยู่ และ ให้ก่อสร้าง ป้อม กว้างสาร และ ที่กล ฝรั่ง ขึ้น
ทั้งหลายขึ้น อันมาก ค่ายกลไกดี วัชบม และ ที่กล อ่าง กระทำ
การ ทั้งปวงต่าง ๆ ประดุจว่า จะคิดเอา ราชสมบัติ และ จะทำ
กลอุบายที่จะ ประทุษร้ายเป็น ประการใด ๆ สมเด็จพระเจ้า อยู่
หัวเจ้าพระยา แต่มีใจเอาไทย กว้างเจ้าพระยาวิชาเยนทร์
เอาใจใส่ในกิจราชการ ทั้งปวงขึ้น อันมาก และ สักเอา ภิกษุ
สามเณร มากระทำ ราชการ ทั้งปวงครั้ง นั้นก็มาก ขณะ
นั้น สมเด็จพระมณิพิตร์ พระนารายณ์เป็นเจ้า ทรงพระนามว่า กฏ
ว่า สมเด็จพระเจ้า อยู่หัวเมืองลพบุรี เหตุว่าพระองค์เสด็จ ขึ้นไป
เสวย ราชสมบัติ ณ เมืองลพบุรี และ ทรง พระกรุณาให้ตกแต่ง

แผ่นดิน สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระนารายณ์) ๕๐๔
ปฏิสังขรณ์ บัณฑิต ค่าย ทอระเหิงเห็นปรากฏ เมือง และ ตระน้ำ
ที่เสวย และที่ จ้างยุบรักนั้นเสร็จ และ พระองค์เสด็จสำราญ
ราชดุขัยใน ที่นั้น

ส่วน หลวง สรศักดิ์ ครั้นเห็นเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ ถึง
เอาภิกษุ สามเณร ออก มากระทำ ราชการ เห็น อัน มาก ได้
ร้อนใน พระพุทธ ศาสนา ทั้งนั้น ก็เอาเหตุนี้ขึ้น กราบทูลพระ
กรุณา สมเด็จพระเจ้า อยู่หัว ทรง ทราบเหตุ ทั้งนั้น ก็มิได้
เอาโทษ แก่เจ้าพระยาวิชาเยนทร์ และมีได้ตัวเป็น ประการใด
และหลวง สรศักดิ์ จึงคิดว่า ข้าพเจ้าจะหนีหนีไประบ ประมา ยังอีก
จะกระทำผิดสักเท่าใด ๆ ทรงพระกรุณามิได้เอาโทษ และ
จะทำโทษมิใช่ของสักครั้งหนึ่ง ก็เข้าไปเฝ้าขอเจ้าพระยาวิชาเยนทร์
อยู่ที่เคยนี้ว่า ราชการใน พระราชวัง นั้น ครั้นเข้าเจ้าพระยา
สมุหนายก ฝรั่งเข้าไปในพระราชวัง แล้วก็นั่งว่าราชการในที่นั้น
และหลวง สรศักดิ์เห็นได้ ก็ก็เข้าชกเขาปากเจ้าพระยาวิชาเยนทร์
ฟันหักสองซี่ แล้วก็นั่งออกไปยังบ้าน และลงเรือเร็วรีบลง
ลงไปยังกรุงทพมหานคร ส่วนเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ เมื่อหลวง
สรศักดิ์ ชกเอาฟันล้ม ลงอยู่ ครั้นได้สติแล้วก็ลุกขึ้น และขับ
ฟันออกเสียแล้ว ก็เข้าไปเฝ้า สมเด็จพระเจ้า อยู่หัว มีใตถิก
โผล่ ออก ทาปาก ฟาดง กราบทูลว่า อาชญาเข็น ล้มแล้ว ร

บัดนี้ หลวงสรศักดิ์ ชกเอา ปากเจ้าพระพุทธรเจ้า พัน หัก สองซี่ เจ้า
 พระพุทธรเจ้า สันสมัญญาก็ล้มสลบลงอยู่ ปะหนึ่ง จะถึงแก่สันชีวิต
 เจ้าพระพุทธรเจ้าได้ความเจ็บช้ำ แก่ ข้าราชการ ทิ้งหลายเป็น
 อัน มาก ขอทรงพระกรุณาโปรดฯ ลงพระราช าชญา แก่
 หลวง สรศักดิ์ จึงหนัก แล้วเจ้าพระพุทธรเจ้า จึงระ สัน ความเจ็บ
 ช้ำ สมเด็จพระมณิพิตร์ พระพุทธรเจ้า อยู่หัว คริสต์ได้ ทรง
 พัง กัง นั้น ก็ ทรงพระพิโรธ แก่ หลวง สรศักดิ์ จึงทำรัส
 แก่ เจ้าพระยาวิชาเยนทร์ ว่า ท่าน ทูลเสาะ วิวาท กับ มีน ฤา ประ
 การใด จึงเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ กรายทูลพระกรุณาว่า เจ้า
 พระพุทธรเจ้า จะได้ ทูลเสาะวิวาทถึงเถียงกับหลวงสรศักดิ์ซึ่งใด สิ่ง
 หนึ่ง นั้น ข้า มิได้ สมเ้า พระเจ้า อยู่หัว คริสต์ได้ ทรง พัง กังนั้น
 ก็ยังทรง พระพิโรธ นี้ จึงทำรัสสั่ง คำรวให้ไปเอาตัวหลวง
 สรศักดิ์เข้ามา จุนหมื่นคำรวรับพระราชโองการแล้ว ก็
 รับ ออกไปเอาตัว หลวง สรศักดิ์ณบ้าน ครั้นไม่ได้ตัวแล้ว ก็
 กลับเข้ามา กรายทูล พระกรุณาให้ทราบ จึง มีพระราช คำรัส
 ให้ คำรว ทิ้งหลายไปเที่ยวหาตัวหลวง สรศักดิ์มาได้ จึงได้ แล้ว
 มีพระราชโองการ คริสต์แก่เจ้าพระยาวิชาเยนทร์ ว่า ท่านจงยัง
 ยั้ง อยู่เรา จะหาตัว มีน มาให้ได้ ก่อชน

และเจ้าพระยาวิชาเยนทร์เจ้า มาเฝ้า ขณะใด ก็ กราย

แผ่นดิน สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระนารายณ์) ๕๐๗
ทูลกล่าวโทษ หลวงสรศักดิ์เพิ่มเติมขึ้นทุกครั้ง จึงสมเด็จพระ
เจ้าแผ่นดิน ก็ทรงพระวิจารณ์ในคดีนั้น และทรงพระราช
ดำริห์ ระวังถึงภัยคำ อันหลวงสรศักดิ์ กราบทูลกล่าวโทษ
เจ้าพระยาวิชาเยนทร์แต่ครั้ง ก่อนนั้น ก็เห็นว่าเจ้าพระยา
วิชาเยนทร์ กระทำผิดจริง จึงดำริห์ว่า ช้ายเขื่อนดินไทยท่าน
ทำผิด จึง ชกให้ไต่ทุกขเวทนา และเราจะมีโสมโรงใหญ่ทำ
ขวัญให้แก่ท่าน

ส่วนเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ ก็มีไต่เก็บใจโดยพระราชดำริห์
นั้น และกราบทูล พระกรุณา ขอแต่ให้ทำโทษ หลวงสรศักดิ์
ถ้อยเดียว

ฝ่ายหลวงสรศักดิ์ก็ไปเฝ้าเจ้าแม่วิฑูรสีด ซึ่งเป็นมารดา
เจ้าพระยาโกศกษัตริย์ เจ้าพระยาโกศกษัตริย์ และ เป็นพระ
นมผู้ใหญ่ของ สมเด็จพระพุทธเจ้า อยู่ตัวนั้น และถวายบังคม
แล้ว ก็กราบทูล แด่สงการ อันเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ กระทำให้
ร้อนในพระพุทธศาสนาเหมือนกันนั้น และได้กราบทูลพระกรุณา
แล้วก็มีไต่เอาโทษ ข้าพระพุทธเจ้ามีความโหม่นถึงพระพุทธ
ศาสนา อันเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ จะทำพระพุทธศาสนาให้พินาศ
เสื่อมสูญทั้งนั้น จึงชกเอาปากเจ้าพระยาสมุหนายก แล้วก็หนี
ลงมา และ บัดนี้สมเด็จพระพุทธเจ้า อยู่ตัว ทรง พระพิโรธ ะ

ลงพระราชอาชญา แก่ ข้า พระพุทธเจ้า ขอทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าโปรดกระหม่อม อนุญาตเสด็จขึ้นไป ขอพระราช
ทานไทย ข้า พระพุทธเจ้า ครั้น ครั้นเกิด

จึงเจ้า แม่ผู้เฒ่าได้ ทรงฟังดังนั้น ก็เห็นโทษ อันเจ้าพระยา
วิชาเขนทร์ ทำผิด จึงเสด็จด้วย เรือ พระที่นั่ง ขึ้นไปยังเมือง
สาบสูญ และเสด็จถึง ฉนวนน้ำ ประจิมที่ ก็ พา ทลวง สรรค์ก็
ขึ้นไปยัง พระราชวัง และได้ขึ้น อยู่ นอก ดับ แล ก่อน แล้ว
ก็เสด็จเข้าข้างใน และสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คริสทศทศพระนคร
เห็นแล้ว ก็กระทำบุญคุณหาการเชิญเสด็จให้ สถิตร่วมมวธา
อาสน์ และยก พระหัตถ์ อนุญาตแล้ว ก็กำรัสถามว่า พระ
มวธา ขึ้น มา ด้วย ชูระ ถึงใด จึงเจ้าแม่ผู้เฒ่ากราบทูลไทย
เหตุทั้งปวง นี้ได้ทราบบัณฑิตทุกประการ สมเด็จพระบพิตรพระ
พุทธเจ้าอยู่หัว คริสทศทศทศทั้งนี้แล้ว ก็มีพระราช
โองการให้พา ทลวง สรรค์ก็มาเฝ้า แล้วก็ กำรัสปรึกษาเย็บ
อภัยมาก และเจ้าแม่ผู้เฒ่า กราบทูล ขอพระราชทานไทย ก็
ทรงพระกรุณาโปรด พระราชทานให้ แล้ว คริสทศ ออก ประพฤติ
เหตุ ทั้งปวง อัน ทลวง สรรค์ก็ทำ แก่ เจ้าพระยาวิชาเขนทร์ นี้
ได้แก่เจ้าแม่ผู้เฒ่าฟังทราบบัณฑิตทุกประการ แล้ว กำรัสให้ขึ้น
ยัง อยู่ ณ พระราชวัง สอง สามวัน และ ทรง ปฏิบัติ ด้วย เคารพ

แผ่นดิน สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระนารายณ์) ๕๐๙
เป็นต้นแล้ว ก็อัญเชิญเสด็จกลับ ลงไปยัง กรุงเทพมหานคร
ในขณะนั้นท้าวพระยา ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย ทั้งหลาย
จำเดิมแต่เจ้าพระยาวิชาเยนทร์ ว่า ข้าราชการที่สมุหนายกนั้น ก็
มิได้เต็มใจจึงปรึกษากันว่า ข้าราชการ ทั้งปวงที่มี สัตย์สัญญา
สัตย์ซื่อมั่นคง ควรที่จะเลี้ยงเป็นอรรคมหาเสนาบดีที่ใ้้นั้น ก็พอ
จะมีอยู่บ้าง และทรง พระกรุณามิได้ชุลยเลี้ยงขึ้น และมา
ไปรบกวน พระราชทานที่สมุหนายก ให้แก่ข้าย ฝรั่งลูกค้าต่าง
ประเทศอื่น มิได้ ซื่อสัตย์ ก็ท ปรุทะร้ายใจ ละของสุดี พระบาท
อยู่ทั้งนี้ ก็มิยังควรยิ่งนัก และ ด้อย คำว่า ทั้งนี้ก็ ปรากฏ
มีเนื้อง ๆ จมทรายถึง พระกรรณ สมเด็จพระม บพิตร พระพุทธ
เจ้า อยู่หัว ครัส ทรายเหตุทั้งนี้ ก็มี พระราช คำวิหี จะ แก่
ความ ครุหาแห่ง ข้าราชการ ทั้งปวง ด้วย ทรง พระกรุณาเห็น
แต่ว่า เจ้าพระยาวิชาเยนทร์ มี สัตย์สัญญายิ่งกว่าข้าราชการทั้งนั้น
แล้วได้ของวิเศษต่าง ๆ ในทมิฬ ฝรั่งเศษประเทศมาถวายเป็นอัน
มาก จึงโปรดให้เป็นอรรคมหาเสนาธิบดีต่างพระเนตรพระกรรณ
และซึ่งจะ ปรุทะร้าย นั้น ทรง พระกรุณาเลี้ยง เอา พระบารมี จะ
ได้ สะกึ่ง พระทัย นั้น หา มิได้

ครั้น อยู่มาพลากหนึ่ง สมเด็จพระพุทธเจ้า อยู่หัวเสด็จออก

ณท้อง พระโรงหลวง พร้อมด้วย มุขมาตยาเสนาบดี กวีราช
ประโรหิตาจารย์ แล้วอยู่เฝ้าฯ ภาษ มีพระราชดำรัสสั่ง แก่
สทิษฏ์ญา อันยัง แห่เจ้า พระยาวิชาเยนทร์ ให้ปรากฏ

จึงมีพระราชโองการตรัสสั่ง ท้าวพระยา ข้าราชการทั้งปวง
ว่า ท่านทั้งหลาย จงช่วย กันเอาขึ้น พระพิรุณ ชน ช้าง กู และ จะ
ศุภกสิกรักดาบ จึงท้าว พระยา ข้าราชการ ของบุรี พระบาททั้งหลาย
รับ พระราชโองการแล้ว ก็ชวนกัน ออก มา คึก อ่า การ อันจะ
ซึ่ง ชน นั้น และ จะ ทำ ครา ชู ซึ่ง ให้ ใหญ่ เอา สาย ใช้ ผูก
แขวน ชน ณ ไม้ คั่น ซึ่ง ชัก ให้ สูง และ จะ เอา ชน ชน ชน ชน
ก็ เห็น ครา ชู ซึ่ง และ สาย ใช้ ผูก นั้น จะ ทาน ไว้ มิ ได้ ด้วย ชน
พระ พิรุณ บอก ให้ ใหญ่ คลอง หัก และ คึก อ่า ประการใด ก็ สิ้น
สทิษฏ์ญา จึง เข้า มา กราย ทูล พระกรุณา โดย เหตุ เหลือ กำลัง
ที่ จะ เอา ชน ชน ชน มิ ได้

สมเด็จพระบรมพิตร พระเจ้า อยู่หัว ช้าง เผือก ตรัส ได้ ทรง
ฟัง กัง นั้น จึง แยม พระโอรส กวีราช สั่ง เจ้า พระยาวิชาเยนทร์ ว่า
ท่าน จง ออก ไป ชน ชน พระพิรุณ ให้ รู้ ว่า ศุภกสิกรักเท่าใด จึง เจ้า พระยา
วิชาเยนทร์ รับ พระราชโองการ แล้ว ออก ไป คึก อ่า การ อันจะ ซึ่ง ชน
และ ให้ เขา เรือ นาง เป็ด ชน ใหญ่ หลาย ลำ มา เทียบ ชน นาน กัน ณ ท่า แล้ว
ก็ ได้ ลาก ชน พระพิรุณ ลง ไป ใน เรือ นาง เป็ด ที่ ชน นาน นั้น และ เรือ

แผ่นหิน สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระนารายณ์) ๕๑๑
ศักราช ลงไปเพียงใด ก็ได้หมายไว้เพียงนั้น แล้วก็ให้ลากขึ้น
ขึ้นมาสืบ จากเรือ จึงให้ชนเอาอิฐหัก และก้อนศิลา มาซึ่ง
ใต้ไค้หน้าหนักเท่าใด ๆ แล้ว ก็ทิ้งลงไปในเรือ ครบเท่าจน
เรือจมลงไปถึงที่อันหมายไว้ นั้น ก็รู้ว่านี่ พระพิรุณศักราชเท่า
นั้น จึงเอาเหตุนี้ เข้ามา กราบทูล พระกรุณาให้ทราบ พระ
บาทบรมบพิตร พระพุทธเจ้า อยู่หัว คริสต์ได้ทรง พงศ์กันนั้น ก็ทรง
พระโสมนัสคำรัสสรรเสริญศักราชอยู่ เจ้าพระยาวิชาเยนทร์ ซึ่ง
เขาขึ้นขึ้นซึ่งไค้ นั้นเป็นอันมาก แล้วก็มีพระราชโองการตรัสแก่
ท้าวพระยา มุขมนตรีทั้งหลายว่า เมื่อเจ้าพระยาวิชาเยนทร์
เขามี ศักราชอยู่ยิ่งกว่าท่านทั้งปวง ดังนี้ ๆ ๆ ะมิให้เราเลี้ยง
เขาเป็นใหญ่กว่าท่านทั้งปวงเล่า แล้ว ก็ทรง พระกรุณา ปุณ
บำเหน็จพระราชทานเสด็จงาให้เจ้าพระยาวิชาเยนทร์ ซึ่ง แล้ว
มีบทอนแต่หน้า สามร้อยสำหรับยศ แล้ว ทรง พระกรุณา
โปรดให้ ห้างเบาะ สูงศอกครึ่ง ขณะเมื่อเวลานั้น และ พระ
ราชทานเครื่องอุปโภคเป็นอันมาก จำเดิมแต่ขึ้นมาเจ้าพระยา
วิชาเยนทร์ ว่าราชการ สิ่งอันใด ก็ยังสิทธิ์ขาดขึ้น และ ก็
อ่านเปิดทุกสิ่งใด ก็ว่ากล่าวพอ พระทัย ทุกประการ ท้าว
พระยา ข้าราชการ ละของขลุ พระบาททั้งหลาย ก็ยำเกรงยิ่งนัก
อยู่มาเพลาคึ่งจึงเจ้าพระยาสมุหนายกกราบทูลพระกรุณา

๕๑๒ พระราชพงศาวดาร กรุงศรีอยุธยา

ว่า เมืองพระพิษณุโลกเป็นหัวเมืองใหญ่กว่าฝ่ายเหนือ และ
ที่ทางซึ่งจะรับราชัตถ์เพื่อจะมีมาขึ้น เห็นมีผู้มีนง และ
จะขอพระราชทานให้ก่อบ่อนใหญ่ไว้สำหรับเมือง อันฝ่าย
ข้างปักข์ใต้เล่า ขอให้ก่อบ่อนใหญ่ไว้ณเมืองขุขันธ์ ทั้งสองฟาก
ฝั่งน้ำ และจะทำสายใช้ฮ้อมใหญ่ซึ่งขวางหน้า ตลอดจนกันถึง
สองฝั่งฟาก สำหรับจะบังกันอิริยาตราไพร่จะมีมาทางทะเล
สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงสดับชอบด้วย โยธยธำมาแต่พระยา
วิชาเยนทร์ กราบทูลขึ้น และทรงพระกรุณา คำว่าให้เจ้าพระยา
วิชาเยนทร์ เสนอแม่กองก่อบ่อนณเมืองพระพิษณุโลก และเมือง
ขุขันธ์ แล้วเสด็จทั้งสองตำบล

ครั้งนั้นพระยาทนายกรมมหิตลพระพุทธรูปอยู่หัว เสด็จ
ทรงพระราชดำเนินขึ้นไปนมัสการพระพุทธรูปทุกปี ๆ มีไม้ฉาก
และเสด็จประทับอยู่ ณ พระราชภิเษกธารเกษม ทรงพระกรุณา
ให้เล้าการ มทรศพถวายพุทธรูป สมโภชสามวัน ตามโบราณ
ราชประเพณีเสร็จแล้ว ก็เสด็จกลับยังเมืองลพบุรี และ
คำไว้ให้ตกแต่งกุฎยาราย สดถมารค แต่พระพุทธรูปมาโดย
ท้ายพุททอง และทำศิลา เป็นทางหลวงตลอดกกราวเทอดังเมือง
ลพบุรี และให้ตกแต่งทาง ชุกทะเลชุมพร และทางสระแก้ว
และทางท่าเรือท่ามดพระคำหลักท่าเจ้าสนุก และทรงพระ

แล้วก็ขึ้นสมเด็จพระรามาวชิราวุธที่ ๓ (พระมหาพรหม) ๕๑๓
กรุณาให้ ปฏิบัติสิ่งชั่วร้าย พระมณฑปพระพุทธรูป ที่ชำรุดปรักหัก
แล้วเสร็จ และ พระองค์ข้าพเจ้าพระวชิราวุธ เสร็จแล้ว
ปลื้มมากโดย อเนกนุประการ

อยู่มาวันหนึ่ง สมเด็จ พระเจ้า อยู่หัว เสด็จพระราชดำเนิน
ไปประพาส ณ พระตำหนัก ตำบลด สระแก้ว พร้อมด้วย มุขมณฑล
ทั้งหลายโดยเสด็จพระราชดำเนินที่เห็นเป็นอันมาก และเมื่อเสด็จ
กลับ เข้าใน พระราชวัง พระองค์ เสด็จ ทรงม้า พระที่นั่งบรม
ราชูปถัมภ์ มี พระมณฑป เสด็จกับ ด้วยเครื่องราชูปโภค
พร้อมเสร็จ และเสด็จขึ้น ม้าพระที่นั่ง เป็น ยากอย่าง สะเทิน
มาถึง หน้าวัด พระศรีรัตนมหาธาตุ จึงเสด็จลง จาก ม้า
พระที่นั่ง

มี พระราชโองการ ตรีศรเรียกพระเพทราชาเข้ามา แล้ว
คำรัสว่า ท้าว จง มา ชี้ ม้า แดง พยศ ที่ หัก ลง ทุ จะ ชี้ ได้ ฤๅ ไม่ ได้
จึง พระเพทราชา รับ พระราชโองการ กราบ ถวายบังคมแล้ว ก็
เปิดองศา ตำหนัก ซึ่ง เกยวพูนขึ้น ออกอยู่กับ พระที่นั่ง ม้า หมา เพื่อ
เคารพใน พระองค์ พระบาท มี ได้ หัก ร่วม ราชอาสน์ นี้ จึงขึ้น
ชี้ ม้า พระ ที่นั่ง ชี้ ไป ฝ่าย ท้าว จง แท้ หน้า หลัง และ
เจ้าพนักงาน ซึ่งถือเครื่องสูง และกลอง ฉลอง แตรถึง ชี้ ทั้งหลาย
ก็ สำคัญว่า สมเด็จ พระเจ้า อยู่หัว เสด็จ พระราชดำเนิน จึง

๕๑๔

พระราชพงศาวดาร กรุงศรีอยุธยา

ประ โคม แตร สังข์ เกรมี สนั่นนฤนาท เคลื่อน ขยาย พยุพาทรา
เป็นหมตามงคลนิมิตรเหตุ อันพระเพทราชาจะได้เสวยราชสมบัติ
เป็นบรม กษัตริย์ ผ่านชนชั้น นั้น และ พระเพทราชาเห็น กัง นั้น
ก็ตกใจ จึงลงเสด็จจากม้าพระที่นั่ง กรายถวายบังคม สมเด็จ
พระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทศพรพระนคร เห็นกั้งนั้น
ก็ทรงพระสรวลว่า คนทั้งหลายเหล่านี้มันสำคัญว่าเรา แล้ว
เสด็จกลับขึ้นทรงม้าพระที่นั่งไปยังพระราชวังนั้น พระบาทสมเด็จพระ
บรมนาถบรมพิตร พระพุทธเจ้าอยู่หัว เสด็จเสวยไอศวรรยา
ชิบติถวัลยราช ณ เมือง ลพบุรี และ พระ มหา นคร ศรีอยุธยา
เป็นมหาบรมสุข สนั่นนฤนาท พรั่งพร้อมด้วยพลช้าง พลม้า พลดา
นิกร ทวยหาญล้วนแล้วล้าสามารถ ปราศจาก อหิวาธราช
ไพร่มีได้มี มา ย่ำยีข้า พระอาพระเศษเคศา ภูษาพ ภตุคา
ธิการ และ พระองค์เสด็จผ่านพิภพ สิริราช มโหศุรย สันคึกวงศ์
ดำรง ราชอาณาจักรไทย ยุติธรรมโบราณราชบรม กษัตริย์ สืบ
กัณมา พำฝนก็ตกต้องตามฤดูกาล ัญญาหาร ถิ่นวิบุรณ ทวี
ชนบท พระเกียรติยศ คือ ฉัตรแก้ว ถิ่นเกศ ทุกประเทศธานีใหญ่
น้อยทั้งปวง ซึ่งเห็นข้า ขอบ ชัดเจนเสมาภิ ฆาสุก สมบูรณ์ ยิ่งนัก
พุทธศักราช ๑๐๔๔ (พ.ศ. ๒๒๒๕) ปีจอ จัควาศก ขณะ
นั้นพระบาทสมเด็จพระบรมนาถบรมพิตร รัชกาลที่หนึ่ง บ่ายลง ถึง

แผ่นดิน สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระนารายณ์) ๕๑๕
อธิกรณ์ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระโสมนัสอาลัยในพระยา
ช้างเผือก นั้นเป็นอันมาก จำเดิมแต่ครั้งมา ก็มิได้สบาย พระทัย
เลย จน ทรง พระประสูติลงในนี้ และ พระโรค นั้น ก็ หนัก
ลง จะ ทรง หวัง ว่า ราชการ มิได้ ลำบาก พระทัย หนัก จึงมี
พระราชโองการ ครัสต์เชื้อเกล้าเชื้อกระหม่อม ไปรุดให้พระ
เพทราชา ว่า ราชการ แทนพระองค์ และ พระเพทราชา ก็ไปว่า
ราชการ แทนอยู่ ที่ พระเจ้าเสือ พร้อมกับ ท้าวพระยาเสนาบดี
มุขมนตรี ทั้งหลาย เป็นอันมาก และให้มีตราไปทุกเมือง ให้
เจ้าเมือง กรมการจักษุตรวจตราแลหามเมืองให้พร้อมไว้ แล้ว
ให้ชักทำนทาง ทุก ค่ายล แลลึงดึกดึกคึกคักซึ่งทรง ประสูติ
จะเสด็จฯไป หม่อมอินทรราชไพรีรู้อแล้ว ก็ จะกำเรียบกมาย้าย
ยี่หาในแคว้น แคว้น แล้วให้ คราว คราว คราววันรักษาทำนแดน
ระวัง การศึก และให้พระเพทราชาว่า ราชการ ครั้ง นั้นโดย
สุจริต ได้คิด สิ่งใด สิ่งหนึ่ง นั้นหา มิได้

อยู่ มา วันหนึ่ง หลวง สรรค์ก็เข้าไปใน พระราชวัง มิได้
ไป พัง ราชการ ณ ที่ พระเจ้าเสือ และไป นั่งอยู่ ณ ที่มคทาย จึง
เห็น สมิง พะตะผัวเฒ่า ก็เรียกให้เข้ามา นั่งในที่นั้น และ
สนทนากัน ด้วย อีกอื่น ๆ เป็นอันมาก แล้วจึงถามสมิงพะตะว่า
อย่าง ธรรมเนียม ช้าง วาณิญประเทศ ถ้า พระเจ้าแผ่นดิน ทรง

๕๑๖ พระราชพงศาวดาร กรุงศรีอยุธยา

พระ ประชวร หันที จะ ถึง การ ทิวงคต และ พระราชบุตร พระ
ราชโอรสเจ้าเมือง และ เสนาบดีจะ คิดเอาราชสมบัติขึ้น จะ
ทำ อย่างไร จึง สมิง พะตมะ ก็ บอกว่า อย่างธรรมดาเห็นมี ข้าง
รามัญประเทศ ถ้าพระมหากษัตริย์ประชวร หันที จะ สวรรคต
และผู้ใด จะ คิดเอา ราชสมบัติขึ้น ก็ เร่ง จัดแจง เตรียมผู้
คนเครื่อง สักการาขอให้พร้อมไว้ แต่ยังมิทัน สวรรคต ครั้น
เห็นวณพระ สวรรคตแล้ว ก็ยกเข้าไปปล้นเอาราชสมบัติใน
เวลานั้น อย่าให้ทันคนอื่นรู้ จึง ไล่โดย สะกด ถ้าและ
ผู้รู้ การนี้แล้ว ก็มีความปรารถนาในราชสมบัติข้าง และ
จะ เตรียมผู้คน รบพุ่ง ข้าง ซึง กัน จะ ฆ่าฟันกัน ตายเขย
ฮักมาก แล้ว ก็ จะไม่สมพระทัย คิดไว้ และ จะให้เป็น ฮักยาก
นัก หลวง สรรคก็ ได้ พง ติอัยคำ สมิง พะตมะ บอก ขุนยา ช้าง
คัง นั้น ก็ มีความยินดี หัก จึง ว่า ยัก สมเด็จ พระเจ้า อยู่หัว
ทรง พระ ประชวร หันที เห็น จะ สิ้นพระชนมายุ สวรรคต คราวใด
ในสองสาม วันนี้เห็นแท้ และ ตัวเราเป็น พระราชโอรส มีความ
ปรารถนาในราชสมบัติ และ จะคิดเอาเอาราชสมบัติท่าน จะ
เข้าด้วยเราๆหาไม่ จึง สมิง พะตมะ ก็ ตอบว่า ถ้าท่าน จะ
ทำ การ จึงแล้ว ข้าพเจ้า ก็ จะ ช่วย คิด อาน ด้วย อย่าวิตก
เลย หลวง สรรคก็ เห็น สมิง พะตมะ เข้าด้วยโดย สุจริต จึง แล้ว

แผ่นดิน สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระนารายณ์) ๕๑๗
จึงถามว่า คนของท่าน มีอยู่มากน้อยเท่าใด จึงสมิงพระตะ
บอดว่า มีอยู่สามร้อยเศษ หลวงสรศักดิ์จึงว่า ท่านจะ
ตระเตรียมให้พร้อมไว้แต่ในสองสามวัน สรรพด้วยเครื่อง
สาคราฐทั้งปวง แล้วจะชุมนุมไว้อย่าให้ใคร ๆ รู้ และสมิง
พระตะบอดรับคำแล้ว ก็ไปชักแจงผู้คนและเครื่องสาคราฐไว้
พร้อมเสร็จทุกประการ

ครั้นเวลาประมาณยามเศษ หลวงสรศักดิ์ก็ขึ้นไป
หาพระเพทราชาตามชนบทเมื่อใกล้แล้วจึงถามว่า บัดนี้
เจ้าคุณได้ทราบราชการอย่างไร จึงพระเพทราชาได้บอกโดยกิจ
อันว่า ราชการนั้น ให้แจ้งถึงทุกประการ หลวงสรศักดิ์จึง
ถามว่า เจ้าคุณว่า ราชการ บัดนี้ พระเจ้าราชสมบัติของญ่า หรือ
จะให้แก่ผู้ใด พระเพทราชาจึงบอก ว่า ถ้าสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัวสวรรคตแล้ว บิดาข้าพเจ้าราชสมบัติแก่ สมเด็จพระ
พระเจ้าตากเธอ ซึ่งเสด็จอยู่ ณ พระราชวังคลัง หลวงสรศักดิ์ได้
ฟังดังนั้นจึงว่า ถ้าเจ้าคุณจะยอมให้แก่ผู้อื่นใช้ ข้าพเจ้าก็ไม่
เข้าด้วย พระเพทราชาได้ฟังด้วยคำ หลวงสรศักดิ์ว่าดังนั้น
ก็เห็นว่าพระกระทำการใหญ่จึงว่า ข้าพเจ้าก็อ่าพระกระทำเช่น ประ
การใด ๆ บิดาข้าพเจ้าทำตามด้วยคำทุกประการ หลวงสรศักดิ์

จึงว่า ผู้คน ทนถ่วงทนการ ที่ร่วมใจ ของเรา มีอยู่ มาก น้อยสักเท่าใด เจ้าคุณ พง ให้หา ตัว มา ให้ สั้น และ ให้ ตระเตรียมเครื่อง สำนวณ ให้ พร้อม มือ อีก และ ให้ ชุ่ม อยู่ ณ วัด และ บ้าน ทั้งหลาย แยกย้าย กัน อยู่ อย่า ให้ การ ทั้งหลาย เขิก เขิก ฝ้า ฟุ้ง ไป และ เจ้าคุณ พง จัก แะง การ ให้ พร้อม ไว้ แต่ ใน สอง สาม วัน แล้ว จึง ส่ง คน ทั้งหลาย ไป ยัง สำนัก ข้าพเจ้า ข้าพเจ้า จะ คิด อ่าม เหา ราช สมบัติ ได้ ใด และ พระเพทราชา ก็ เห็น ด้วย โดย ความ คิด ทุก ประการ แล้ว หลวง สรรค์ ก็ ก็ กราบ ลา ไป ยัง บ้าน

ส่วน พระเพทราชา ก็ จัก แะง ตระเตรียม ผู้คน เครื่อง สำนวณ ทั้ง ปวง พร้อม เรียบ แล้ว ก็ ส่ง ไป ยัง บ้าน หลวง สรรค์ ก็ แล้ว ก็ ไป ว่า ราชการ อ่าม คิด พระเจ้า เหา พร้อม ด้วย ท้าว พระยา ข้า ทูล ละคร ของ ขุน พระยา ท ทั้งหลาย ประชุม กัน อยู่ ที่ นั้น ทุก เพลา เข้า เย็น เย็น ถึง กลาง มิ ได้ จาก

ขณะ นั้น สมเด็จ พระพุทธเจ้า อยู่ หัว ทรง พระ ประชวร อยู่ ณ พระที่นั่ง สุทฺธา สวรรค์ และ พระโรค นี้ ก็ กำ เริม มาก ขึ้น จะ เสวย พระกระยาหาร ก็ ไม่ ได้ เกือบ ใกล้เคียง สวรรค์ คด อยู่ แล้ว และ หลวง สรรค์ ก็ คิด คำนึง ด้วย หลวง ทรง ยาศ กรม ข้างขวา ผู้ หุ้ม เย็น ที่ ไว้ ใจ ได้

แผ่นดิน สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระนารายณ์) ๕๑๔

ครั้นเห็น พง จะทำการไถ่แล้ว จึงให้หา ทนกล้าว ทหาร
ทั้งหลาย และ รามัญ พวก สมิง พระขบะ ประมาณ สามร้อยเศษ
มา พร้อมกันแล้ว จึงสั่ง ว่า ท่าน ทั้งหลาย จง ชวน กันไป ลี้
ซาบ แล้ว จง แยกย้าย กันไป ชุ่ม ชัย ทางไหน ๆ พร้อม กัน
แต่ เณรเพลง สายสามนาฬิกา แล้วจง ทำอุบาย เขา อวุธซ่อนเข้า
ไปใน พระราชวังให้จงได้ จง ทำ อย่างไหน นาย ประตู่เขา สงสัย
ถ้าเรา เข้าไป ฅักก พระเจ้า เค้า ลัก ทรัพย์ แล้ว ท่าน ทั้งหลาย
จง รีบ เข้าไป ที่นั้น ให้พร้อม กัน แล้ว พง เขา อวุธพาเรา เข้าไป ตาม
ช่อง ประตู หน้า ทาง ฅักก นั้น และ แวด ล้อม เรา อยู่โดยรอบ คน
ทั้งหลาย รีบ เข้า แล้ว ก็ไป ทำ ตาม ฉ้อ ยัก ทรัพย์ ทุก ประการ แล้ว ก็
อา้น เขา อวุธ ซ่อน เข้า ไป ใน พระราชวัง แล้ว ก็ แยก กัน คอย
อยู่ใน ที่สมควร มีให้ ผู้อื่น สงสัย

ฝ่าย หลวง สรรค์ก็ ใช้ ทนาย ให้ เข้า ไป คุก ท้าว พระยา ข้าราชการ
ของ องค์ พระบาท ฅักกหลาย ซึ่ง ประชุม กัน อยู่ ฅักก พระเจ้า
นั้น มา พร้อม แล้ว ฤๅ ยัง ประการ ไก่ และ ทนาย ก็ เข้า ไป ยัง ฅักก
พระเจ้า เค้า เห็น ท้าว พระยา ข้าราชการ ผู้ใหญ่ ผู้ น้อย ทั้งหลาย
มา พร้อม กัน แล้ว ยัง ไม่ มา แต่ เจ้า พระยา วิเชียรสรรค์ ผู้ เกี่ยว
ก็ กลับ เขา เหตุ นั้น มา แจ้ง แก่ หลวง สรรค์ก็ หลวง สรรค์ก็ ได้
แจ้ง เหตุ ทั้ง นั้น แล้ว จึง ว่า ถ้า ไม่ แก่ อ้าย ฝรั่ง นั้น มี ไม่ มา

ก็แล้วไปเถิด

ครั้นเพลาสายแล้วสามนาฬิกา หลวง สรศักดิ์ก็แต่ง
 ภายอื่น จะให้มีอำนาจเสร็จแล้ว ก็เข้าไปใน พระราชวัง แวด
 ล้อมด้วยทหาร ร่วมใจสยดสยอง และได้ ทนายคนสนิทผู้หนึ่ง
 ถอดกายตามเข้าไปด้วย ครั้นเข้าไปเฝ้าก็ทูลพระเจ้าเหาแล้ว ก็
 หันไปทูล พระเพทราชาขอโทษไว้บิดา แล้วจึงว่าขึ้นท่ามกลาง
 จุณนาง ทั้งปวง ว่า บิดาสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรง พระประชวร
 คนไข้อยู่แล้ว ถ้าและ พระองค์เสด็จสวรรคตไซ้ ตัวเรา
 เป็น พระราชโอรส จะเอาราชสมบัติ ท่านทั้งหลาย จะเข้าด้วย
 เราๆไม่ ให้เร่งบอก ออกมา ถ้าผู้ใดไม่เข้า ด้วยเรา
 เรา ก็ จะ ประหารชีวิตผู้หนึ่งเสีย

ขณะเมื่อหลวง สรศักดิ์ว่าขึ้นดังนี้ ฝ่ายทนาย ทหาร
 ทั้งหลาย ก็มาพร้อมกัน สั้น และเขาอาวุธพากเข้าไป ตามช่อง
 ประตูหน้าต่างตึกนั้นโดยรอบ บ้างก็ถืออาวุธเข้าไปในตึกนั้น
 เป็นอันมาก ส่วนท้าวพระยา พระหลวง จุณคนนั้น ข้าราชการ
 ผู้ใหญ่ผู้น้อย ทั้งหลาย ก็ฟังด้วยคำ หลวง สรศักดิ์ว่าดังนี้
 แล้วเห็นผู้คนถือศาสตราวุธเป็นอันมาก ก็ตกใจกลัวยิ่งนัก และ
 จะ คิดอ่าน ประการใดก็เห็นไม่ไว้ ด้วย การ นั้น รุ้เอา มีทันท
 รั้วตัว กลัวความตายก็จึงหนึ่ง อยู่ มีรู้ที่ จะได้ขอขมกราบ

แผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระนารายณ์) ๕๒๑
ไท่ ข้างซ้ายของถาย ลง ถวายบังคมเป็นอันมาก หลวงสรศักดิ์
เห็นดังนี้ ก็รับทูลขึ้น ถวายแก้ว แล้วก็ร้องทูลถาม
สำคัญไฉนว่า คนทั้งหลายนี้ใครจึงนั่งอยู่เล่า พระเจ้าด้วย
เราฤๅตาไม่ให้ว่ามา ถ้าผู้ใดไม่เข้าด้วยเรา เราก็จะฟันเสีย
มีดังนี้ ส่วนท้าวพระยาข้าราชการทั้งหลายเห็นดังนี้ ก็ยัง
สละทุกใจกลัวความตายยิ่งนัก ต่างคนต่างถวายบังคม พร้อม
กัน แล้วกราบทูลว่า ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ขอเข้าด้วย
พระองค์ และขอเป็นข้าที่ราชการ อยู่ในใต้ตะรองธุลีพระ
บาทสืบไป หลวงสรศักดิ์เห็นดังนั้นจึงปล่อยอยู่ในอำนาจสืบ
แล้ว ก็ไปถวายบังคมพระเพทราชาผู้ขึ้นสืบ และรับ
พระราชโองการ แล้วมอบเงินสามพันถวายแก่พระเพทราชา
ฝ่ายท้าวพระยาข้าราชการของธุลีพระบาททั้งหลาย ก็รับ
พระบัญชาแล้ว หลวงสรศักดิ์ และอัญเชิญขึ้นประทับฐานที่
มเหศวรปราศ ในขณะนั้นจึง หลวงสรศักดิ์ผู้สำเร็จราชการ
ณที่มเหศวรปราศ ก็ใช้ให้ทหารไปอาราธนา พระพุทธรูป ก็มารับ
ปฏิบัติธรรม ณเรือน และได้ไปนิมนต์พระสงฆ์สามเณรมา
คณะ มาด้วย พร้อมกัน แล้วก็ถวายภัตตาหารพระรัตนตรัย
วิเศษ สุนทรภาพ ด้วยเบญจางค ประภัสสร แล้วให้ขุนนางทั้งนั้น
กินน้ำพิพัฒน์สัตยา ถวายสาบานตามโบราณราชประเพณี

เสด็จทุกประการ

จึง พระเพทราชาผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ก็ให้เจ้า
พระยาสุรสงครามเย็บผู้รับสั่ง ให้ไปหาตัวเจ้าพระยาวิชา
เยนทร์เข้ามา ถ้าสำเร็จราชการแล้ว เราจะต้อง
ให้ถึงขนาด และเจ้าพระยาสุรสงคราม ก็สั่งให้ทนาย
ออกไปหาตัวเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ ณ บ้างว่า มีพระราชโอง
การให้หา ครั้นเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ได้แจ้ง ก็เข้าใจใน
เหตุทั้งนั้น แล้วจึงถามว่า ใครเย็บผู้รับสั่ง ทนายก็บอก
ว่า เจ้าพระยาสุรสงครามเย็บผู้รับสั่ง เจ้าพระยาวิชาเยนทร์
จึงว่า เจ้าพระยาสุรสงครามให้หาเราไปยักนี้ ประทุษร้ายด้วย
มือและจะลงด้วยเท้าเล่า ด้วยเจ้าพระยาสุรสงครามมีคุณ
ประการแก่เราเย็บอันมาก ไ้ช่วยข้อมมาแต่เดิมนี้ และ
ถ้ายะมาทำลายคุณเสียดังนั้นก็สมควรยิ่งนัก ถ้าเราจะเข้าไป
ยักนี้ ก็ร้ายจะมีภัยอันตรายเย็บมั่นคง ทนายก็เตือนว่า
พระราชโองการให้หาเร่งการเร็ว เจ้าพระยาวิชาเยนทร์มี
อาจะชักพระราชโองการได้ ก็ตกตะกอนแล้วขึ้นเสด็จ
มีขบวน และทนายแต่หน้ามาจนเข้าประตูในพระราชวังนั้น
ส่วนเสด็จแล้วก็กลับไปสำเร็จราชการตามหาอุปราชนี้ เมื่อ
ให้ไปหาตัวเจ้าพระยาวิชาเยนทร์นั้น ก็ละเลิกพักแล้ว

แผ่นหิน สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระนารายณ์) ๕๒๓
ทหารให้ไปอยู่ ประจำ รักษา ทุก บั้ม ทุก ประตู ขย พระราชวังทั้ง
ปวง และให้ ปัด ประตู เสีย ขอให้ ผู้ใด เข้า ออก แปรลก ปลดอม
ไ้ ให้ ทรวร ทรา ระวัง ระไว เบ้น กวัก ชัน ทุก คำขล แล้ว ก็
จักแรง ทแก้ตัว ทหารให้ไปคอย เจ้า พระยาวิชาเยนทร์ อยู่ ทาง
ประตู ๓ เข้า มา ถ้า เข้า มา แล้ว ข่า เสีย ครั้น เจ้า พระยา
วิชาเยนทร์ เข้า มา ถึง ใน ประตู พระราชวัง คน ซึ่ง คอย อยู่ ต้อง
ข้าง ประตู นั้น ก็ เอาไม้ พลอง ตี เจ้า พระยาวิชาเยนทร์ ตก ลง จาก
เสตียง แล้ว ประหาร ๓ สัณ ชีวิต นั้น และ พวก เจ้า พระยาวิชา
เยนทร์ นั้น ครั้น เห็น นาย เบ้น เหตุ แล้ว ก็ ตกใจ กลัว ต่าง คน
ต่าง วิ่งหนี กระจัก พลิก ทวาย ไป สิ้น

จึง พระเพทราชา ผู้สำเร็จราชการ แผ่นดิน ก็ พา หลวง
ศรีศักดิ์ ขึ้นไปเฝ้า สมเด็จพระเจ้า อยู่หัว ซึ่ง ทรง พระ ประชวร
หนัก อยู่ ณ พระที่นั่ง สุทสา สวรรค และ ถวาย บังคม แล้ว กราบ
ทูลถาม พระอาการ อัน ทรง พระ ประชวร นั้น แล้ว ก็ กราบทูล แดง
กิจาณกิจราชการ ทั้งปวง ซึ่ง ได้ ว่ากล่าว บังคับ ขัญชา นั้น เสร็จ สิ้น
ทุก ประการ แล้ว บังคม ทูล พระกรุณา ว่า ถ้า พระเจ้า อยู่
หัว สวรรค คตก ใช้ ข้า พระพุทธเจ้า ะ รักษา ราช สมบัติ ไว้ ถวาย
สมเด็จพระเจ้า ลูกเขย กรมพระราชวัง คลัง สมเด็จพระมณพิตร
พระพุทธเจ้า อยู่หัว ได้ ทรง พัง พระเพทราชา กราบ ทูล ดัง นั้น

๕๒๔ พระราชพงศาวดาร กรุงศรีอยุธยา

ก็เข้าพระทัยใน กิรียา แห่ง พระเพทราชา และ หลวง สรศักดิ์
อัน คึก การ เป็น กบฏ นั้น ก็ ทรง พระพิโรธ และ ทรง รั้งเอา พระ
แสง ค่าย ซึ่งวาง อยู่ข้างที่ แล้วเสด็จลุกขึ้น ขึ้นได้ ด้วย สามารถ
พระองค์ ทรง พระพิโรธ เป็น กำลัง มี พระราชโองการ ตรัส ว่า
อ้าย สอง คน พ่อ ลูก นี้ คึก การ เป็น กบฏ แล้ว พระองค์ จะ เสด็จ
พระราชดำเนิน ไป ประหาร ชีวิต พระเพทราชา และ หลวง สร
ศักดิ์ ก็ มีอาช สามารถ จะ เสด็จ พระราชดำเนิน ไปได้ ด้วย
ทรง พระประชวร หัน ทพผลนภาพอยู่ แล้ว ทั้ง พระกาย ก็ สิ้น จะ
เสด็จ ดำรง ศ พระองค์ มีได้ ก็ สิ้น ลง ใน ที่ นั้น และ พระแสง
ค่าย ทรง นั้น ก็ ตก จาก พระหัตถ์ แล้ว มี พระราชดำรัส ว่า
เทพเจ้า ผู้ บำรุง วิชา พระขรรค์ พุทธ สาสนา จงไว้ชีวิต อีก สัก
เจ็ด วัน จะ ขอ กุ หน้า อ้าย กบฏ สอง คน พ่อ ลูก นี้ ให้ พัก

ขณะ นั้น พระเพทราชา และ หลวง สรศักดิ์ ก็ ถลัน ลง มา
จาก พระที่นั่ง สุทธาร สวรรค์ แล้ว ก็ เข้าใจ ว่า สมเด็จพระเจ้า
แผ่นดิน จะ เสด็จ สวรรค์ อีก ใน วัน นั้น เป็น แท้ อยู่ แล้ว จึง แต่ง คน
สนิท ให้ เอา เรือ เร็ว ลง ไป ยัง กรุง เทพมหานคร และ ให้ ทูล อัญเชิญ
เสด็จ พระ เจ้า ลูกเธอ เจ้า ฟ้า อภัย ทศ ซึ่ง เสด็จ อยู่ ณ พระ
ราชวัง ขวร สดาม พิมุข ฝ่าย หลัง ว่า สมเด็จพระเจ้า อยู่ หัว ทรง
พระ ประชวร หัน ชั่ว แล้ว และ บัด นี้ มี พระราชโองการ ให้

แผ่นดิน สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระนารายณ์) ๕๒๕
ชัญเชษฐเสด็จขึ้นไปเฝ้า ณ เมืองลพบุรี เป็น การเร็ว

ผู้รับสั่ง ก็เอาเรือเร็วรีบลงไปยัง กรุงเทพมหานคร ในวันนั้น
ส่วนสมเด็จพระบรมพิตร พระพุทธเจ้าอยู่หัว จำเดิมแต่เสด็จล้ม
ลงเพลานั้น พระโรคก็กำเริบมากขึ้น จึงมีพระราชดำรัส
ให้ตาบรพคาชาวทมิฬ ซึ่งเป็นข้าหลวงเดิม ประมาณสืบ
หาคณ เข้ามาเฝ้าในพระมหาปราสาทที่วังสุทธาสวรรค์ ที่
เสด็จทรงพระประชวรอยู่นั้น แล้วจึงมีพระราชโองการตรัส
ว่า บัดนี้ข้าวย สอนคนพ่อลูกมันคิดการเป็นกบฏ ฝ่ายเรา
ก็ช่วย กุฬพลภาพ ทนถ้อยแล้ว เห็นชีวิตไม่ตลอดไปจนสามวัน
และ ซึ่ง ทำมทั้งหลาย จะ อยู่ในพระवास นั้น เห็นว่า อ้าย กบฏ
พ่อลูกมัน จะฆ่าเสียสิ้น อย่าอยู่เป็นทุกข์เสียเลย จงขอใน
พระบวรพุทธศาสนา เธอจงขับ พระอรหรรคเป็นที่พึ่งเถิด จะ
ไ้พ้นภัย จึงทำรัสให้ไปเบิกเอาไตรจีวร ณ พระคลังสุวรรณา
พอครบตัวกัน และมีพระราชโองการตรัสให้ไปอาราธนา
พระสงฆ์ราชาคณะ เข้ามาประมาณยี่สิบรูปในเพลานั้น แล้ว
ทำรัสว่า นิมนต์ พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย จงนำเอาคนเหล่านี้ออกไป
อุปสมบท ขอขมาเถิดภิกษุภาวะในพระพุทธศาสนาด้วยเถิด จึง
พระสงฆ์ราชาคณะทั้งหลาย ถวายพระพรว่า ซึ่ง อาตมทั้งปวง

จะนำเอาอุบาสกเหล่านี้ ออกไปอุปสมบท ณ พระอารามนั้น เห็น
 ว่าผู้ซึ่งประจำรักษา ประตูพระราชวังนั้น จะห้ามมิให้ออกไป
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ครัสใด ทรงฟังดังนั้น ก็ทรงพระ
 พิโรธแล้วโทมนัสในพระทัยเป็นกำลัง แต่มีผู้ที่กระทำประการ
 ไก่ ด้วย ทรงพระประชวรหนักเป็นอาสัณทิวังกต อยู่แล้ว จำ
 เป็น จำอยู่ในวังด้วย พระเพทราชา จึงมีพระราชคำรัสว่า ถ้า
 กระนั้นนิมนต์ พระผู้เป็นเจ้าทั้งปวงให้อุปสมบท ขวชนทั้งปวงเหล่า
 นี้ใน ปราสาทของโยมนั้นเถิด จะได้ฤกษ์มิได้ และ พระสงฆ์
 ราชาคณะ ทั้งหลาย ถวายพระพรว่า ถ้าและพระราช สมภาร
 เจ้า ทรงพระราชอุทิศ พระมहाปราสาท ถวายเป็นพระ
 วิสุคามสีมาแก่พระสงฆ์แล้ว อาคมภาพพระสงฆ์ทั้งปวงควร
 จะให้ อุปสมบทกันได้ จึงทรงพระกรุณาโปรดอนุญาต พระราช
 อุทิศ ถวาย พระมहाปราสาททั้งสอง และ จึงหวั่น พระราชวัง
 ทั้งปวง เป็น วิสุคามสีมาแก่สงฆ์เสร็จแล้ว มีพระราช
 คำรัสว่า นิมนต์ พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย กระทำซึ่ง สังฆกรรม
 ทั้งปวงเถิด จึง พระสงฆ์ ราชาคณะ ทั้งหลาย ก็ได้อุปสมบท
 ขวชนบรรดา ข้าหลวงเดิมทั้งปวง เป็น ภิกษุ ภาวะ ณ พระที่นั่ง
 รัตนมहाปราสาทเสร็จแล้ว ก็ให้โอวาทโดย สมณกิจ แล้ว
 พระสงฆ์ ราชาคณะ และพระ ภิกษุ ขวชนใหม่ ทั้งหลาย ก็

แผ่นศิลา สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (พระนารายณ์) ๕๒๗

ถวาย พระพร ลาภด้วย ออกไปยัง อาราม

ขณะ นั้นบรรดาข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย ทั้งปวง ก็ไป
นมัสการอยู่ ณ พระเพทราชา พระไกรมีผู้ใดผู้หนึ่ง นำพาในฝ่าละออง
ธุลีพระบาท นั้นหาไม่ได้ ยี่แต่พระบิษัณผู้เดียว ปฏิบัติ
รักษา ประคอง พระองค์ ลูก นมอยู่ และ พระบิษัณผู้หนึ่งเป็นบุตร
ขุนไกรสิทธิศักดิ์ ชาวบ้านแก่ง ทรงพระกรุณาเข้ามาเลี้ยงไว้
ในพระราชวัง แต่ยังไม่เข้า ให้มีนางนมที่เลี้ยง ประคอง คอย
ลูกคลวง และ พระบิษัณมีพระธิดาคนหนึ่ง คำนวณ ทรงพระ
กรุณาเรียก ว่า อ้ายเคี้ย และ พระบิษัณก็ประคอง สวามิภักดิ์
นอน อยู่ ปลาย พระบาท คอยปฏิบัติ พะยง พระองค์ ลูก นม อยู่
ครั้นรุ่งเพลาเช้า พระบิษัณก็ออกมาขึ้นปากล้างหน้า ณ ประตู
กำแพงแก้ว จึงคลวงสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ แล้วกราบถวายบังคมทูล
สั่งให้ ขุนพิพิธรักษาชาวที่ผลัด พระบิษัณตกลงไป จากประตูกำแพง
แก้ว และ พระบิษัณร้อง จมูกคำเคี้ยวว่า ทูล กระหม่อมแก้ว
ช่วยด้วย พอซอกกำแพงลงคน ทั้งหลาย ก็กุมเอาตัว พระบิษัณ ไป
ประหารชีวิต ทายในขณะนั้น สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ครีดีก็ทรง
ฟังเสียง พระบิษัณร้อง ขึ้นมาถึงนั้น ทรงพระทัยความอาลัยใน
พระบิษัณ จึง คำว่าว่า ใคร ทำอะไร กับอ้ายเคี้ยเล่า และสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัว ก็ สวรรคตในเพลานั้น นั้น เป็นวัน พุทธศักราช

๕๒๘ พระราชพงศาวดาร กรุงศรีอยุธยา

เดือนห้า แรมสามค่ำ สุกักราช ๑๐๔๔ (พ.ศ. ๒๒๒๕) ปีจอ
จิตวาสก พระบาทบรมนาถนารายณ์ราชย์พิชิตพระพุทธเจ้าอยู่หัว
พระชนม์พรรษาออกศึก เสกขัตยวงษาสมบัติขึ้น พระชนม์ได้
๒๕ พรรษา เสกขัตยวงษาอาณาจักรอยู่ได้ ๒๖ พรรษา ขณะ
สวรรคตคนพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ มหาปราสาทนั้น สิริพระชนม์
ห้าสิบเอ็ดพรรษา

ส่วนผู้ใด ซึ่งมีชื่อไว้ตั้ง ซึ่งลงไปยัง กรุงเทพมหานครนั้น
ก็ไปกราบทูลเจ้าฟ้า อภัยทศเสด็จขึ้นทุกประการ และเจ้าฟ้า
อภัยทศ มีทัพรายในกองอันเป็นคุณศรัทธา สำคัญพระทัยว่าจริง
พลึงกราบทูลว่า อยู่แต่พระเพทราชาและหลวงสรศักดิ์ และ
ซึ่งเสด็จขึ้นไปครั้งนี้ พระมโหรีวังพระองค์หนึ่งก็ เจ้าฟ้า
อภัยทศทรงพระยศแล้ว ก็เสด็จลงเรือพระที่นั่งขึ้นไปยังเมือง
ลพบุรี ครั้นไปถึง วัดพระพรหมท้ายตลาดหน้าโพธิ์ ก็เสด็จ
แวะเรือ ขึ้นหาพระพรหมครูค้ำหนึ่ง แล้วนมัสการลา ก็เสด็จ
กลับลงเรือ พระที่นั่งขึ้นไปยังเมืองลพบุรี ครั้นถึงก็ได้ประทับ
เรือพระที่นั่งเข้าฉนวนหม่นประจําท่า พอสมเด็จพระบรมราชาธิ
สวรรคตเสือก่อนแล้วหนึ่ง จึงหลวงสรศักดิ์ผู้สำเร็จราชการ
เดิมนหาอุปราช ก็ให้ข้าหลวงไปกุมเอาพระองค์เจ้าฟ้าอภัยทศ
ไปสำเร็จไทยเสียด้วยท่อนันท์นํ้าตาลวัดทรางเสร็จแล้ว

แผ่นดิน สมเด็จพระมหาบุรุษ (พระเพทราชา)

ลัทธิราช ๑๐๔๔ (พ.ศ. ๒๒๒๕) ปีจอ วัศกฤกษ์ จึง
สมเด็จพระเพทราชาธิราชเจ้าก็เสด็จขึ้นเสวยศุภวราธิปัตย์ด้วย
ราช ตำรงพิภพเสด็จมาอาณาจักรสืบไป จึงทรงพระกรุณาจักแวง
ตั้งแต่งข้าหลวงเดิมทั้งหลาย เช่น ขุนนางผู้ ไชยผู้ น้อยเป็นอันมาก
โทษ สมควร แก่ความ ชอบเสร็จแล้ว ก็ พระราชทานเครื่อง
อุปโภค ตามสมควร แก่ฐานานุกรม แล้วทรง พระกรุณาโปรด
ให้บรรดาท้าวพระยา ข้าราชการของเจ้าพระยาทั้งปวง ถือนำพระ
พิพัฒน์ สักขานุสัถย์ถวายสาธนาตามโบราณราชประเพณีเสร็จแล้ว
ก็ให้กระทำ พระราชพิธี ราชาภิเษกเฉลิม พระราชสมณัตย

จึง พระยาท ขร มพิตร พระพุทธเจ้าอยู่หัว ก็ ทรง พระ
กรุณาโปรดให้ ศลงศรัคคก ซึ่ง เป็นกรมโฮรสาธิราช ขึ้น
ประภิชฐานณที่ กรม พระราชวัง ขวร สดามงคล ขณะ นั้น ท้าว
พระยาเสนาบดี มณฑิร มุข ทั้งหลายเฝ้าพร้อมมูลอยู่ ณ ยังจาก
อยู่แต่พระยาสุเชงขานผู้เคียว และพระยาสุเชงขานคนนั้น ขณะ
เมื่อ สมเด็จพระนารายณ์ผู้เป็นเจ้า ทรง พระประสูติ ทนิก อยู่
นั้น คา อยู่ไม่ มีกิจธุระ ออกไปอยู่ ณ ยาม บ่า ครั้นรู้ ว่าเสด็จ
สวรรคตแล้ว และ ราชสมบัติได้แก่ พระเพทราชา ก็ ตกใจ
กลัวรีบ เข้า มา ณ เมือง ลพบุรี และ เข้าไปเฝ้า สมเด็จพระเจ้า

อยู่หัว พระเจ้าอยู่หัวมีพระราชโองการ ตรัสถามว่า พระยา
 คูเซ่ง ขานไปไหน พังมา พระยาคูเซ่ง ขานกราบทูลพระกรุณา
 ว่า ข้าพระพุทธเจ้ามีกิจธุระ ออกไปอยู่บ้านข้าหาอยู่ไม่ ครั้น
 ทราบว่า พระเจ้าแผ่นดิน สวรรคต และ พระบาทสมเด็จพระ
 บรมพิทก พระพุทธเจ้า อยู่หัวเสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติแล้ว ข้า
 พระพุทธเจ้าก็รีบกลับเข้ามา เห็นข้าทูลละอองธุลีพระบาทกระทำ
 ราชการ สมอง พระเชษฐา พระคุณ สืบไป สมเด็จพระพุทธเจ้า
 อยู่หัว ตรัสได้ ทรงฟังดังนี้ ก็ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทาน
 ไทยให้ ซึ่งมีไ้มาทันนั้น แล้วจึงว่า ให้พระยาคูเซ่ง ขาน
 ถือน้ำ พระพิพัฒน์ สักยา ตามธรรมเนียม

จึงสมเด็จ พระเจ้าแผ่นดินก็ดำรัสให้เจ้าพนักงาน จัดแจง
 การจะเชิญพระบรมศพไว้ใน พระโกศแล้ว ก็มี พระราช
 กำหนด แก่ท้าวพระยาเสนาบดี มหาดเล็กทั้งหลาย ให้ตระเตรียม
 การโดยตำแหน่งพนักงานให้พร้อมไว้ อีกเจ็ดวันเสด็จพระราช
 ดำเนิน ลงไปยัง กรุงเทพมหานคร แล้วทรงพระกรุณาให้พระ
 ไทวาทาฤกษ์ ครั้นถึงวันออกมหาพิชัยฤกษ์แล้ว สมเด็จ
 พระเจ้าอยู่หัวก็เชิญพระบรมโกศลงสู่เรือ พระที่นั่งศรีสมรฆ
 ชัย อัญเชิญด้วยเศวตฉัตรยี่สิบสองชั้น บังแตรกลอง ฝรั่ง
 แห่นไปโดย ลำดับ ชลมารควิถี ลงไปยัง กรุงเทพมหานคร ก่อน

แผ่นหิน สมเด็จพระมหาบุรุษ (พระเพทราชา) ๕๓๑

แล้ว คำรัสให้เทเอาครัวอพยพเข้าทูลละของอุทิศพระบาท และ
สมณ พราหมณาจารย์ ทั้งหลาย ตามเสด็จลงไป ทั้ง ทางบก
ทางเรือ และสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็เสด็จลงสู่เรือพระที่นั่งไกรสร
มรุพิมาศ ขึ้นเสด็จการด้วยเครื่อง สรีรราชูปโลกทั้งปวงพร้อมเสนา
แวดล้อมด้วยเรือราชวงศ์แห่ง ศาสนาพุทธศาสนา มาด้วยราชครูประ
โรหิตบัณฑิตชาคิชาทูลละของอุทิศพระบาทถวายเรียงเป็นขบวน ไทย
ขบวนแต่หน้าเสด็จถึงค้ำท้องแถวหน้าธาร และให้ขยายพยุหยาตรา
กลาเคลื่อนเลื่อนจากเมืองลพบุรี ล่องลงมายังกรุงเทพมหานคร
ศรีอยุธยา ถึงประทับเรือพระที่นั่งฉนวน ประทับท่าพระราชวัง
หลวง ก็เสด็จขึ้นสู่พระราชวัง ทรงพระกรุณาสั่งให้เชิญพระ
บรมโกศ ขึ้นประดิษฐานไว้ ณ พระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์มหาปราสาท
แล้ว คำรัสให้เจ้าพนักงานภักดีทำพระเนรมาศ และ การใน
พระราชวังใน พระนคร ทั้งปวง แล้ว ก็มี พระราชโองการ ครั้นถึง
พระมหาราชครูประโรหิตาจารย์ ให้รักษาการพระราชพิธีราชา
ภิเษก ณ กรุงเทพมหานคร อีกครั้งหนึ่ง แล้วให้เขียน สอง ครั้ง

ครั้งหนึ่งพฤทธิสยัมก็เขียนขึ้นเจ็ดคำย่ออิศวาศก เพลา
เข้าแล้ว สนิทพิลาสบาท ได้มีทามงคลราชสวัสดิ์ อุกมฤกษ์
พร้อมด้วย ท้าว พระยา สามแสนราชเสนาบดี มณฑิรมุข ลูกขุน ข้าราชการ
ทูลละของอุทิศพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อย ทั้งหลาย ประชุมกัน ณ พระ

ทั้ง สรรเพชญ์ปราสาท กระทำพระราชพิธีราชาภิเษก อัญเชิญ
สมเด็จพระบรมพิตร พระพุทธเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นผ่านพิภพ
ที่บรรณารักษ์ที่ฉนวนราช ฤกษ์รุ่งเทพ พระมหา นคร ศรีอยุธยา
โดยโบราณราชประเพณี และ การพระราชพิธี ราชาภิเษก
ทั้งปวงนั้น เหมือนครั้งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปราสาททอง แล้ว
ถวาย พระนามว่า สมเด็จพระมหาบุญวิสุทธิ เกษอุดม บรม
จักรพรรดิเจ้าพิภพ ฤกษ์รุ่งเทพ พระมหา นคร บวร ทวารวดี ศรี
อยุธยา มหาคัลลภพ นพรัตนราชธานี บรมมัยอุดม พระราชไมตรี
มหาสถาน ขณะเมื่อเสด็จขึ้นเสวยราชสมบัตินี้ พระชนม
ได้ห้าสิบ หก พรรษา จึงมีพระราชดำริให้มีการ มหรศ
สมโภช พระ นคร สามวัน แล้วทรง พระกรุณาให้ ตกแต่ง สด
มารถวิธ รอย พระนคร มีราชวัติศิวะเบญจรงค์ชัยของบรรดา
วางเป็น ระยะ กันไป แล้ว สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็ทรง เสร็จ
สิริราชวิสุทธิสาครแล้วเสด็จ เสด็จทรงพระราชยานอสังการ
ด้วยเครื่อง สูงเสวยไพโรจน์ ด้วยปี กลอง ฉัตร แตร สังข์ คับทั้ง
ด้วย พลแค้นแสนนั้นเป็นชนิก โดยชวบทพยุหยาตราหน้าหลัง
พร้อมพร้อม เสด็จ ก็เสด็จประทับ ณ เสด็จพระนคร แล้วเสด็จ
เสด็จกลับคืนยัง พระราชวัง

ขณะนั้น ส่วน พระญาติวงศ์ และ ข้าหลวง เกลี้ยทั้งหลาย

แผ่นดิน สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (สมเด็จพระพุฒาจารย์) ๕๓๓

ซึ่ง อยู่ที่บ้านพลูหลวง แขวงเมืองสุพรรณบุรี แจ้งว่า สมเด็จพระ
เจ้าแผ่นดินผ่านพิภพแล้ว ต่างคน ต่างก็ชื่นชมยินดียิ่งนัก จึง
ชวนกันหา มีผลไม้สด และ ผลต่าง แก่กัน สิ่งของ ต่างๆ ตาม
มี ประสาชเนยเทศ บ้านนอกนำเข้ามา กุลเกล้าฯ ถวาย จึง
ทรง พระกรุณาโปรดให้ เหล่าพระญาติวงศ์ และ ข้าหลวง
เก็บ ทั้งหลาย เข้ามาใน พระราชวัง โดยทาง ประชุมหาโภคราช
ช้าง ท้าบ สรร และให้ ย้ายยัง อยู่ใน พระราชวังใกล้ พระราชนิเวศ
มหาสถาน แล้ว ทรง พระกรุณาโปรดให้ เข้ามา เฝ้า ถวาย สิ่ง
ของ ทั้งปวง และ พระญาติวงศ์ และ ข้าหลวง ทั้งหลาย
เป็น ชาว สมณฑล ประเทศ มิได้ รู้จัก พิภพกุลตามขนบธรรมเนียม
ประเพณีใด เกยพுகเข้าแก่กันอย่างไร ก็ พுகเข้าพิภพกุลอย่าง
นั้น และ ว่า กุลข้าทั้งหลาย รู้ว่า นายท้าวไทเป็นเจ้า ก็ ยิน
สาธุยินดียิ่งนัก ชวนกันเข้ามา เพื่อ ระชมบุญนายท้าว และ
ซึ่ง ทาขายผู้เฒ่าผู้แก่ คนนั้น ๆ พ่อแม่ นั้น อ้ายนั้น บัวเจียด
อยู่เข้ามาไม่ได้ ได้ ฝากแก่สิ่งของอันนั้นเข้ามา ให้กำนันนายท้าว
ด้วย ส่วน ข้าทูลละอองธุลี พระบาททั้งหลายได้ ฟัง ถึงนั้น จึง
ห้ามว่า ท่านทั้งหลาย อย่าเรียก ว่า นาย พระองค์ได้ เสด็จ
ราชสมบัติ เป็น พระ มหา ฤทธิชัย เจ้าแผ่นดินแล้ว และ ท่าน

ทั้งหลาย อย่าง พุทธา พิศุทธ ^{อัน}มี สมควรตั้งให้ สมเด็จพระ
เจ้า อยู่หัว ทรงได้ ทรง พัง ตั้ง ขึ้น ก็ ทรง พระสรวล คำว่า
คนเหล่านี้มัน เป็น ช่าง ขี้บ่เทอ กษัตริย์พญาพุทธามาแต่ก่อน
อย่าง นั้น เรามีได้คือ อย่างนั้น มีคนเลย แล้ว ทรง พระกรุณา
ให้วิเศษ ทด แต่ง โฆษนา ทหาร มาเลื้อย คุกให้ อิ่ม หิว และ พวก
พระญาติวงศ์ และ ข้าราชการ เกือบ ทั้งหมด ได้ รับพระราช
ทาน โฆษนา ทหาร มีสัทธิระบือต่าง ๆ บางคน เข็มเหล็ก เสวรา ก็
กราบทูลว่า หลายท่าน ขู่ ข่ม ขยาด กับ เสวรา ก็ ทรง พระกรุณา
ให้เอา เสวรา มา พระราชทาน ให้ ข้าราชการ คราวนี้ ได้ รับพระราชทาน
แล้ว ก็ เอา เสวรา ย่าง สัตว์ของ เหลว เกิด คอกล้ม ร้อง และ เพลง โกล่
ป่าต่าง ๆ สมเด็จพระเจ้า อยู่หัว ทรง ได้ ทรง พัง ตั้ง ขึ้น ก็
ทรง พระสรวล แล้ว มี พระราชกิจ ให้ ได้ เข้า เจอมเหมา แก่ แก่
เอา พระญาติวงศ์ และ ข้าราชการ เกือบ ทั้งหมด เข้า ไป เฝ้า ขมุมนใน
พระราชวัง ข้างใน และ ขมุมน พระราช มณเฑียร และ พระ
ญาติวงศ์ และ ข้าราชการ เกือบ ทั้งหมด เข้า ไป เฝ้า ขมุมนใน
พระราชวัง ข้างใน และ ขมุมน พระราช มณเฑียร และ พระ
ญาติวงศ์ ข้าราชการ เกือบ ทั้งหมด ได้ เห็น เครื่อง สัตว์ราช สโมสร
อันงาม วิเศษ ต่าง ๆ และ ทรง พระสรวล เกือบ ทั้งหมด อิ่ม มี วิถี ภูษิต
งาม ถอดประกำศ เครื่อง อลังการ ทุ่ง ห่ม ราม ต่าง ๆ ต่างคนต่าง

แผ่นหิน สมเด็จพระมหาบุรุษ (พระเพทราชา) ๕๓๕

สรรเสริญเยินยอมาก และ ชม พระราชกฤดาธิการว่า นาย
เรามีบุญยิ่งนัก และ เกียรติ ชนมชน พระราชสมภารดี และ
จึงหัวกับพระราชวังที่ขังอยู่ แล้วกลับ มาเผื่อถวาย บังคมกุศล
สรรเสริญโดยได้เห็นทั้งยวง นั้น แล้ว ถูกลถามว่า คำ ว่า โน่นหา
ท่าน จะให้ดู ข้าทั้งหลาย นอกที่โน่น จึงมี พระราชดำรัสว่า
เชิงทั้งหลาย จงนอน ชนมชน พระราชสมภารดี เลิก แล้ว ทรง พระ
กรุณาให้เหล่าพระญาติวงศ์ และ ข้าหลวงเดิม ทั้งหลาย นอน
ชนมชน พระราชสมภารดี สดงาม

ครั้งรุ่งเช้าทรงพระกรุณาให้รับแขกเลี้ยงดู ให้ ย่อมทำสำราญ
แล้ว ก็ ทรง พระราชทานหีบทอง พระรถเกล้า หุ่น หุ้ม สิ่ง ของ
เครื่องครัว สมรส ต่าง ๆ เยี่ยมเยียน มากโดยมี ข้าราชการ ข้าราชการ อยู่ ถัด
ทุกคนแล้ว ให้พระราชทานเงินทอง สิ่ง ของ ทั้งยวง ฝากไป
ให้แก่ผู้ ซึ่งมีได้มานั้น แต่เหล่าพระญาติวงศ์ และ ข้าหลวง
เดิม ทั้งหลาย ให้ รับพระราชทาน สรรพวัตถุ ทั้งหลาย แล้ว
ถวายพระพร ต่าง ๆ แล้วถวายบังคมลา ทรงพระกรุณาโปรด
ให้กลับ ค้น ออกไป อยู่ ตาม ภูมิลำเนา แห่งตน กุศล

จึง พระบาท ธรรมนพิตระ พระพุทธเจ้า อยู่แล้ว ก็ พระราช
ดำรัสเหนือเกล้า ๆ โปรดให้ พระธรรมนพิตระ เสด็จขึ้น เยี่ยมพระ
ธรรมนพิตระ กลาง และ ทั้ง เจ้าฟ้าศรีสุพรรณ ซึ่งเรียกว่า พระ

ราชกัณยาณี ซึ่ง เป็น กรมหลวงโยธาทิพ เป็น พระบรมราช
 กนิณี ของ สมเด็จพระนารายณ์ เจ้า นั้น เป็น อรรคมเหษี
 ฝ่าย ขวาทรง เจ้าฟ้ากรมหลวงโยธาทิพ ซึ่งเป็น พระราชธิดา
 แห่ง สมเด็จพระนารายณ์ เจ้า นั้น เป็น พระอรรคมเหษี ฝ่าย
 ซ้าย ทรง พระราชบุตร ของ พระองค์ ทรง พระนาม คือ เป็น
 ลูก สนม นั้น เป็น พระแม่อยู่หัว นาง พระยา ทรง สมเด็จพระ
 เจ้าหลานเธอ พระองค์ แก้ว ซึ่งเป็น บุตร ท้าวศรีสุลาภ กนิณ
 ัน เป็น พระราชกนิษฐา ของ พระองค์ นั้น เป็น เจ้าฟ้า กรมขุน
 เสนาบดีวิรัช ทรง นาย ขบข ประสิทธิ์ศิลป์ ทรง บาศ ขวา ใน
 กรมช้าง ซึ่ง ได้ เป็น คู่เคียง เสด็จ เสด็จ ไปด้วย นั้น เป็น กรมพระ
 ราชวัง บวรสถานพิมุข ฝ่าย หลัง รับ พระราชบัญชา ทรง นาย
 กนิหัตถ์ ประสิทธิ์ทรง บาศ ซ้าย ซึ่งเป็น พระราชธิดา เป็น เจ้าราชกุมารี
 ชื่อ เจ้าพระพิชัย สุรินทร ทรง อุทพ พล ภักดิ์ เชื้อ พระวงศ์ เป็น
 เจ้าราชกุมารี ชื่อ เจ้าพระอินทรธัญ และ ทรง พระกรุณา พระ
 ราชทาน เครื่องยศ พร้อม ตามตำแหน่ง ฐานานศักดิ์ทุก ๆ พระองค์
 และ ซึ่ง เจ้าพระยาสุรสงคราม นั้น ก็ พระราชทาน เครื่องยศ
 ศักดิ์ ให้ เสมอ กับ กรมพระราชวัง หลัง และ ทรง พระกรุณา
 ทรง นายบุญมาก ข้าหลวงเดิมคนหนึ่ง เป็น พระยาวิชัยภูบาล
 พระราชทาน เข็มทอง เคียนทอง กระบี่ ขิงทอง เครื่อง

แผ่นดิน สมเด็จพระมหาบุรุษ (พระเพทราชา) ๕๓๗

ยศพร้อมแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ กรมพระราชวังบวรสถานมงคลเสด็จไปอยู่ณวังจันทน์เพื่อเสวยขึ้นเป็นพระราชวังบวร และพระบัญชาขึ้น ก็ทรงพระกรุณาโปรดให้ไปอยู่ณวังหลัง และเจ้าพระยาสุรสงครามนั้น ทรงพระกรุณาโปรดให้อยู่ณคฤหาสน์เดิมบ้านเดิม และพระราชทานเครื่องสูงสามชั้น ให้แต่เข้ามาแล้วทูลละอองธุลีพระบาทเหมือนกันทั้งสามแห่ง

อยู่มาวันหนึ่ง สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินจะไปเข้าที่พระบรมมหาราชวัง ณพระตำหนักที่กรมหลวงโยธาเทพ ซึ่งตั้งไว้เป็นธรรมเนียมฝ่ายขวา กรมหลวงโยธาเทพให้ทูลพระอาการว่า พระชนนีอยู่ จึงเสด็จพระราชดำเนินไปตำหนักที่กรมหลวงโยธาเทพ ซึ่งตั้งไว้เป็นธรรมเนียมฝ่ายซ้าย กรมหลวงโยธาเทพไม่ยอม ครีตกักพอต่าง ๆ แล้ว ทรงพระแสงดาบพลพระเพลา อยู่ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็เสด็จกลับมายังพระราชมนเทียร ทรงพระกรุณาให้ทูลถามว่า เสด็จที่ ครั้นได้ทูลมาแล้ว ก็ได้กระทำตามวิธีเสด็จ และกรมหลวงโยธาเทพก็ได้เสด็จไปไกลไกลหลวง ทรงพระทัยแค้นถึงพระเจ้าอยู่หัวเห็นกำลัง ครั้นเสด็จพระราชดำเนินไป ครั้นหลังจึงยอม และเสด็จไปเข้าที่พระบรมมหาราชวัง ณพระตำหนักที่

กรมหลวงโยธาเทพด้วย

จึงพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำริ
ให้เข้าพนักงานเร่งทำการพระเมรุมาศ ซึ่งระดมพระพลิง
พระบรมศพสมเด็จพระนารายณ์ขึ้นเข้าโดยขนาดใหญ่ ชื่อเจ้า
สองดอก โดยสูงสองเส้นสิบเอ็ดวาสะกั้น มีธรรมาสน์
ภายใน พระมรุฑทองขึ้น ก็ประกอบไปด้วยเครื่องสรรพโสภณ
พิจิตร ต่าง ๆ สรรพด้วยพระเมรุทิศ พระเมรุแทรก และสาม
ข้างเสรี และ การพระเมรุมาศนี้ ประมาณแปดเดือน
จึงสำเร็จ

ครั้นถึงวันพิธีแห่พระศพออกสู่สนามหลวงก็มหาสนุกนักชักรุก
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็ให้เชิญพระบรมโกศลงจากพระ
มหาปราสาทขึ้นสู่ขบวนวิหกร์ ประคองฐานเทินขบวนพระ
มหาพิชัยราชรถ อันอลังการด้วยสุวรรณรัตน์ วิจิตรต่าง ๆ
สรรพด้วยเศวตฉัตรหัตถ์พระอภิรมย์สาม พรวบพรวน มี
พระสุริยันกับพระสุริยวงศ์ พลแทรกสอด ประดับดอกไม้ตั้งขึ้น
สนับขึ้นเบื้องหน้าด้วยคัณฑ์เงินเสียงดังดุริยางค์ดนตรีปลุกเสก
ประโคมครั้นครั้นก็ถึง กากบาทหน้า และรดสมโภชพระ
สังฆราชสำนัก พระอภิธรรมกถา และรดไปรอบข้างทอดกอก
ไม้ รดโยง รดก่อนจันทร์ และรุดนาคาตั้งหัวท้ายทุกทิศ

แผ่นหิน สมเด็จพระมหารัชมงคล (พระเพทราชา) ๕๓๘
บาท ทั้งหลาย คลัง มีสิ่งเก็บใส่ไว้เป็นคู้ ๆ แต่คุมโทพา
วากิเวก พันเล็ก อธิกด้วย พลแต่แทนแทน นั้น เป็นขนิศโคย
ขยวง ข้ายขวง ทน้า คลัง พริ่งพร้อมด้วย คำพระยาเสนาบดี
มนตร์มุขลูกขุน ข้าทูลละอองธุลี พระบาททั้งหลาย ล้วนแต่ง
กาย บุ๋มผ้า พ้อง ขวาง กรวยเชิง ใส่ลำพอกเสื้อครอบ แวด
ล้อมพระพิชัย ราชรถ และ การไปเบื้อง คลังเป็น อัน มากตาม
อย่างพระราชประเพณีมาแต่ก่อนให้ช่วยพยุหยาตราไปโดยวิธยา
ราชวัติ อัน ราย เวท ร่าย สะอาด คว ครั้น พระบรมศพ ถึง
หน้าพระที่นั่ง เถลิงระวิ จึงทรง พระกรุณาโปรดให้ ค้ำหอง สัตตยา
ให้หยุดกระบวนแห่ทั้งปวงแล้วเสด็จแล้วสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็
ทรง พิชฌิม์ภุมะขาม โยภมาทให้ทั้งทวน ข้าทูลละอองธุลี
พระบาทผู้ ประจักษ์กันถึงพลทุกชั้น ด้วย ยังคมลงสามลาแล้วก็
ทั้งทวน ครั้นทั้งทวนแล้วก็ให้ ค้ำหอง สัตตยา ให้ยาตรากระบวน
แห่ทั้งปวงไปยังพระเมรุมาศ จึงเชิญพระบรมโกศเข้าประดิษฐาน
ใน พระเมรุทอง ทรง พระกรุณาให้ มีการ มหรสพ สมโภช
และ ทอกลีไฟเพลิงต่าง ๆ และ ทรง สักขยักรัณ พระสงฆ์ สามหม
หึ่ง คำรบเจ็ดวันแล้วถวาย พระเพลิง ครั้นทั้งพระเพลิงแล้ว
แจ้งพระรูป สักขยักรัณ พระสงฆ์อีกสี่ร้อยรูป แล้วเก็บ
พระ อัฐิใส่ พระโกศ นิลฉัตตยาเชิญขึ้น พระยานมาศ แห่ขึ้น

ขบวนเข้ามายังพระราชวัง จึงอัญเชิญพระโกศพระอิฐเข้าบรรพ
 ไฉนท้าย รอน้ำพระมหาวิหาว วัดพระศรีสรรเพชญ์การาม

ขณะนั้น สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ กรมพระราชวังบวรสถาน
 มงคล ทรงพระราชดำริศัฏกตง กรมพระราชวังหลัง และ
 เจ้าพระยาสุรสงคราม ด้วย มีอิสริยยศบริวารยศมาก เกว
 จะเยินศักดิ์ราชสมบัติ จึงเอาคอกช้างเป็นคอกขังคชสีห์ มา
 กรวยบังคมทูลแก่พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง และถวาย
 ให้เอาฉากทองไหมพระราชวังลงไป ชุ่มชุ่มไว้ฉางหลัง แล้ว
 ให้ลูกขุนพิจารณาว่า ฉากทองไหมพระราชวัง มีผู้ร้ายลักเอา
 ไป ครั้นสืบสาวได้ฉากทองไหมหลัง จึงให้ข้าหลวงไปกุม
 เอากรมพระราชวังหลัง แล้วให้ท้าวพระยาเสนาบดี มหาดเล็ก
 ลูกขุนทั้งหลาย ประชุมพร้อมกันพิจารณาว่า กรมพระ
 ราชวังหลังเป็นกบฏให้สำเร็จโทษเสีย ท้าวพระยาทั้งหลาย
 เห็นคำเกี่ยวกัน กุญพระราชอิสริยยศ แต่เจ้าพระยา
 สุรสงครามผู้เกี่ยว มีลงด้วยท้าวพระยาทั้งปวง แล้วว่ายังมี
 เห็น สม ขอพระราชทานให้คงไว้ก่อน สมเด็จพระพุทธเจ้า
 อยู่หัวทั้งสองพระองค์ ครั้นทราบถึงนั้นก็ทรงพระพิโรธดำรัส
 ว่า เจ้าพระยาสุรสงครามเป็น สมักพรกพวกเข้าด้วยคนผู้ถือ
 มีชอ ให้จำเจ้าพระยาสุรสงครามเข้าจำคุกประการ แล้วให้

แต่ยกิน ส้มเค็ญ พระมหาบุรุษ (พระเพทราชา) ๕๔๑

เอา กรมพระราชวัง หลังไป สำเร็จไทย เสีย ตามคำพิพากษา

แล้ว คำรัสให้ ปรีกษาค้วยท้าวพระยาเสนาบดีมนตรีมุขทั้ง
หลายว่า ขรรษาคณที่มีศรัทธาสว่างพระเจดีย์ฐานไว้ ในพระพุทธร
ศาสนา นั้น ต้อง มี ร้าง ร้าง ก่อ ก่อ จะ ก่อ ขึ้นได้ ครั้นเสด็จ
การแล้วควร จะ เสร็จ ร้าง ร้าง ไว้ หรือ หรือ ร้าง ร้าง เสีย ประการ
ใด และ ท้าวพระยา มุขมนตรี ทั้งหลาย กรวยทูล พระกรุณาว่า
ควร จะ ร้าง ร้าง เสีย และ ซึ่ง จะ เสร็จ ไว้ นั้น หากต้อง การไม่
จึงมีพระราชดำรัสสั่งให้ ท้าวพระยาผู้ใหญ่ไปบอกแก่ เจ้าพระยา
สุรสงครามว่า ซึ่ง จะ อยู่ นั้น ถัด ข้าง หาด เป็น ประ โยชน์ สิ่ง หนึ่ง
สิ่งใดไม่ อย่า อยู่ เลย จะ ก่อ หาด ไป หาก ความ ชอบ ใน ประ โยชน์ เกิด
บุตร ภรรยา นั้น ทรงพระกรุณา จะ ชุบ เลี้ยง อย่า วิตก เลย และ
ให้ เขา เจ้าพระยาสุรสงครามไป ประหาร ชีวิต เสีย ใน เกณฑ์
เชือกปีนุษย์ เชือกปีนุษย์ นั้น แล้ว ทรงพระกรุณา ให้ เขา บุตร ชาย ชาย
สืบ เกณฑ์ เข้า มา เลี้ยง ไว้ ใน พระราชวัง พระราชทาน พิ เลี้ยง
นางนม ให้ อภิบาล รักษา แล้ว ทรงพระกรุณา ตั้ง ขุนองค์ มีความ
ชอบ ให้ เป็น พระยาสุรสงคราม แทน ที่ พระราชทาน เครื่อง
ยศ ให้ ตาม ตำแหน่ง ฐานานุศักดิ์

สุตติกราช ๑๐๔๖ (พ.ศ. ๒๒๒๗) ปีชวดกสิศก ขณะนั้น

เกิด ฤๅญ อ้าย ชนม์เถียร จำหลวงเดิม เจ้าฟ้า อภัยทศ เห็น ภายหลัง
 ใน พัทธก แขวง หัวเมือง นครนายก และ อ้าย ชนม์เถียร กระทำ
 การโกหก คิดใส่โทษทำให้เหมือน เจ้าฟ้า อภัยทศ ตั้งแกลงแก่ชาว
 ชนบท ประเทศ ทั้งปวง ว่า ตัวเห็นเจ้าฟ้า อภัยทศ ซึ่ง เขาไปสำเร็จ
 โทษเสีย ณ วัดทรางแขวงเมือง ลพบุรี เห็น ศาสดาไม่ และ ชาว
 ชนบท ประเทศ ทั้งหลายที่ไม่ รู้จัก เห็น สักคณว่า จริง ก็เชื่อถือ
 เข้าเป็น สัมมัทพรค พวก ฤๅญ ชนม์เถียร เห็นชั้มาก และ ฤๅญ
 ชนม์เถียร ชิม ชีข้างปลาย กาง ตัวหนึ่ง สูง ศำคอก มีเศียร ถ้วย
 อ้าย บุลาผู้ ทาส ผู้หนึ่ง เป็นควาญพา สัมมัทพรค พวกชน เข้ามา
 ช้อง สุ่ม คนดัง แขวงเมือง ลพบุรี เมืองลพบุรี และ แขวงขุนศรี
 ไก่ สัมมัทพรค พวกเห็นชั้มาก ครั้นถึงเดือนสามก็ยกมาตั้ง
 อยู่ ณ พระตำหนัก พระนครหลวงประมาณ สามวัน แล้วให้คนสนิท
 ลงไปนิมนต์ พระพรหม ณ วัดปากคลอง ช้างว่า เจ้าฟ้า อภัยทศ
 เสกมา อยู่ ณ พระตำหนัก พระนครหลวงได้ สามวัน แล้ว บัดนี้
 มีภัยถึงให้ มา นิมนต์ พระผู้เป็นเจ้า ชิมไป ครั้นพระพรหมได้
 แจ้งถึงนั้น จึง ว่าแก่ผู้ ซึ่ง มา นิมนต์ ว่า ถ้าและ ลูกกูยัง อยู่จริง
 โทษเสีย จะอยู่ แก่ที่ พระ นครหลวงเล่า ก็ จะลง มา ถึง ที่
 การทั้งนี้หากโกหกหาจริงไม่ สู้เจ้าอย่าเชื่อถือ ถ้าและผู้ใด
 เชื่อ เมื่อนั้นผู้ นั้น ก็ จะพลอส ตายเสียเปล่า ผู้ ซึ่ง มา นิมนต์

แผ่นหิน สมเด็จพระมหาบุรุษ (พระเพทราชา) ๕๔๓

ได้ขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายไปบอกกันต่างคนต่าง แดง คณีนอกเสียบเป็น
อันมาก ที่เชื่อถืออยู่กันก็มาก ครั้นรุ่งเช้ากษัตริย์ธรรมเดียร
ก็ขึ้นขึ้นข้าง แวดล้อมไปด้วย พวกพล ทหารหลาย ยกจากพระ
นคร คลอง จะลง มา ที่กรุงเทพมหานคร และประกาศแก่คน
ทั้งหลายว่า ตัวกู คือเจ้าฟ้าเอกทัศ จะยกลงไปตีเอาราช
สมบัติคืนให้เรได้ และชาวสามัคคีทั้งหลายก็ขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย
เชื้อเพลิงเชื้อแท่งว่าเจ้าฟ้าเอกทัศ พวกคนก็ถือเครื่องศาสตรา
วุธต่างๆ ตามมี ที่ไม่มีอาวุธสิ่งใดก็ถือขวานบ้าง บ้างก็ใช้
ประทัดและเคียว แต่ต่อมาชาวกษัตริย์ธรรมเดียร มาขึ้นต่ออันมาก
และให้ร้องบอกมา ทางคลองชลอไพร พระเจ้ามาขึ้น พระเพท

ขณะนั้น สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ กรมพระวชิรญาณวโรรส สดตาม
มงคล เสด็จทรงช้าง พระที่นั่งอยู่ ณ พระที่นั่ง ทอดพระเนตร
ให้จับช้าง อยู่กลางแปลง มีผู้มิชื่อนากราบทูลว่า พวกข้า
ยศมี ชอบศึก อ่ากันเป็นอันมาก บัดนี้ยกเข้ามา จะตีกรุง
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กรมพระวชิรญาณวโรรส ครั้นได้ทรงฟังถึงนั้น
ก็ทรงพระทัย มีพระอัธยาศัย ครั้นใช้คำร้องให้เอาผ้าเร็วรีบ ออก
ไปสีกุ้อ้ายเหล่านาย ยกมาถึงไหน และ คำร้องถึงแล้วก็
ขึ้นผ้าเร็วควมขึ้นรีบไป เห็นพวกข้า กษัตริย์ยกมาถึงคำบลบ่อ
ไพร พระเจ้ามงคล ช้างแล้ว เห็นพันชัยจุลอันธรรมเดียร

ตั้งไว้ให้ถือง ซึ่งกระเบื้องหน้าพลมาก่อน คำรวบ ไขเอา
ตัวไค้พามาถวายกรมพระราชวังบวร มีพระบัญชาทูลตรัสถามว่าใคร
ยกมา พันชัชชช กวาทูลว่าเจ้าฟ้าอภัยทศยกมา จึง ตรัส
ว่า ยกมาก็ สู้ กัน เรา จะกลัวอะไร จึงสมเด็จ พระเจ้าอยู่หัวก็
ทอดพระเนตรไปแต่พระเนียบเห็นอ้ายกบฏซึ่งข้างยกพลเข้ามาตาม
ท้องทุ่ง จึงมีพระบัญชาทูลตรัสใช้ จุฬอินทร์ ขี้เมาให้เข้าไป กวาทูล
พระกรุณาให้ทราบ จึง พระบาทสมเด็จพระบรมชนก พะพุทธเจ้า
หลวง ตรัสให้ทราบเหตุทั้งนั้นแล้วก็ ทัก พระทัย คำว่า
ให้ผูก ข้างกัน พลายมงคลจักรพาฬ มาประเทียบเกย แล้วเสก
ทรงพระคชาธารแวดล้อมด้วยข้าทูลละอองธุลีพระบาททั้งหลายรีบ
เสก้า ขึ้นไปวัง หน้า แล้วคำรัสใช้มหาดเล็ก มีชื่อให้ไปเชิญ
พระแสงขอพล พ่าย อันเยี่ยมของพระนคร ทรงชนข้างกับ
มหาอุปราชา อัน เกยไว้ นั้น มาว่า จะทรง มหาดเล็กรีบพระราช
โองการ แล้วก็วิ่ง มาโรง แสง ณ พระ คลัง แสง สรรพคุณ พระ
เจ้าแผ่นดิน ก็รีบเสก้าไป

ฝ่าย สมเด็จ พระเจ้าอยู่หัว กรมพระราชวังบวร คำรัสสั่งให้
พระเตรียมม้าน จะ รับที่ พระเนียบ ขณะนั้นเจ้าพระยาอรรคมหา
เสน่หา กวาทูลว่า ซึ่ง จะ รับที่ พระเนียบเห็นไม่ชอบ กล
ขอเชิญเสด็จพระราชดำเนินเข้าไปรับในกรุงเห็นจะดีกว่า สมเด็จ

แผ่นดิน สมเด็จพระมหาธรรม (พระพรราชา) ๕๔๕

พระเจ้า ชยหัวเดิน ชอบ กว๊น จึงเสด็จเข้า มาในกรุงมิไค้เสด็จ
ไปพระราชวัง เสด็จทรงขึ้น ไปบนบัลลังก์มหาชัย ท้าวสีให้ทรวัก
พล ขึ้นไปประจำ รักษาหน้าที่เชิงเทียน ทรง พระราชวัง ขวร สถา
มณฑล ฝ่ายภยภูธรมเด็จพระ ขัณฑ์ ข้างนอก รพล มาถึง พะเยียมมิไค้
เห็นผู้ใด ทั้ง ขัณฑ์ แล้ว ก็ ยกเข้ามา ขึ้น ข้างอยู่ ฟาด วัค มณฑล
ทรง รวต ทำเนียบ หน้า พระราชวัง ขวร

จึง สมเด็จพระ เจ้าอยู่หัว มหาอุปราชา ก็มี พระมณฑลทรวักให้
เจ้าพนักงานบรรพบุรุษใหญ่ ๗๕๐๐ มหาชัย จะ ยิง เอา หัว ภย
ครั้นบรรพแล้ว ก็ทรง ตั้ง สักขานิจูฐานว่า ข้าแต่เทพคาสุราภิ
ษัณห์ ผู้ รักษา บัณใหญ่นี้ ถ้าและ ข้าพเจ้าบุรุษ ๗๕๐๐ มิอาจสามารถ
ทำรง ราชสมบัติไว้ ได้ และ จะ ถึง ปราชัย แก่ ยี่เจา มิตร แล้ว และ
จะ รุกขบัณ ๗๕๐๐ ขอ ให้ บัณ ๗๕๐๐ แยก ออก ต้อง ข้าพเจ้า ให้ ถึง แก่
ชีวิต อันทวย เกิด ถ้าและ ข้าพเจ้า มี บุญญาภิสังขาร ขาว มี มาก
อาจ สามารถ จะ ทำรง ราชสมบัติ ใน ศกตลัทร ๗๕๐๐ แผ่นดินสยาม
ประเทศได้ ใช้ ขอ ให้ กระสุน ๗๕๐๐ ไป ท้อง ทัดกร ให้ คินาศนิย
หาย เกิด

ครั้น ทรวัก จูฐาน แล้ว ก็ เสด็จ ทรง รับ ชุก จุก ชะนวน บัณใหญ่ และ
เพลิง ชะนวน นั้น มิไค้ ทัก กิน คำ ก็ ทรง พระปริวิตก สงสัย นัก
จึง ให้ ไชยกระสุน กิน คำ ซึ่ง ประจวบ นั้น ออกมา จึง รู้ ว่า ประจวบ เอา

กระสุนปืนรูดเข้าก่อทเสาหินตัว ประทุ ก็ คลั่ง ก็ ทรง พระพิโรธ
ยิ่งนัก จึง ดำรัสให้ว่า มีคนเขียน พงศ อ้าย กบฏ จึงให้ ประหาร
ชีวิตผู้ บรรลุ ยี่สิบ ให้เสียแล้ว ให้บรรลุใหม่ ทรง รัช สุก รุก
พระพล อีกครั้งหนึ่ง กระสุนปืนใหญ่ ให้เกิดออกไป ถัดข้าง ซึ่ง กบฏ
ธรรมเถียร ชีมา ให้ ล้ม ลง ตายในที่ นั้น และ กบฏธรรมเถียรกับ
อ้ายกุลา ทาส นั้น ก็ ถอดลง ราวข้าง เจ็บป่วย เป็น สากัส ก็ หินไป
เร็ว อยู่ ณ วัดกระพอน ข้างข้างสาร และ ส้มกพรพรกพลอ้ายกบฏ
ทั้งหลาย นั้น แยกตาม หินไปทุก ตัวล จึง มีพระมัจจุร สั่งให้
ข้าหลวง ออกไป ทักตามเอาตัว อ้ายกบฏ และ พวกข้าหลวงให้
ตัว อ้าย กบฏ ธรรมเถียร และ อ้ายกุลา ทาส ณ ที่นั้น มาถวาย
จึง มี พระมัจจุร ทรง ใช้ ขุน พระมหามาล ให้เข้าไป กราบทูล
พระกรุณา สมเด็จพระราชบิดาให้ทราบ โทษเหตุ อ้าย กบฏพ่าย
แพ้ ทุก ประการ

ส่วนพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเสด็จฯ มาพระ
คณาจารย์ มาถึง ที่ตะพาน ข้าง พนมทวนดิ้ง ซึ่งไปเชิญพระ
แสง ขอให้ มาที่เข้าก็ ทูลเกล้าฯ ถวาย ทรง รัช พระแสงขอ
พาท กระพอง พระยาสาร ลง พนมทวนพระมหามาล มาถึงถวาย
ยังคม ทูลประพาศิเหตุทั้งปวง พร้อมกัน เจ้า ที่นี้ ก็ ก็ พระทัย
จึงมีพระราชโองการตรัส สั่งให้ กระเกณฑ์ กันไปตามใจ ส้มกพรก

แต่ทกน สมนเทียพระมหาบุรุษ (พระพรราชา) ๕๔๗
พวก ข้าย กบฏให้ ไ้ ทน สันเขิง แล้วเสกษ กลับยังพระราชวัง
ฝ่าย สมนเทีย พระเจ้า อยู่หัว กรม พระราชวังบวร ก็ทำรัส
ให้ ภคภคชท์ ข้ายหลวงไป ทัก ตาม รับกุม พระศ พวค ข้ายเหล่าร้าย
แล้วเสกษ มา ยัง พระราชวัง หลวง ข้าย เจ้า สมนเทีย พระราชธิภา
ดวาช ข้ายคมทูล แดลงการ ทั้งปวง ให้ทวาช สันทุกขระการ ควัน
ไ้ พระศ พวค ข้าย ทัก มี ขอย สันเขิง แล้ว ก็ให้ ประหาร ขีวิต
ข้าย กบฏ ขอรรมเดียร และ พระศ พวค คมเหตุ ทั้งปวงนั้น เสียเป็นอัน
มาก ก็เป็น แด่ ปลายเหตุ นั้น ให้จำไว้ รือ นตร และ ส่งไป
เป็น ตะพุ่น หลัว ข้าง นั้น ก็ มาก ที่ นกทกนเข้า บ่า คงไป นั้นก็
มาก ทน บ่าน แหวง เมือง สมนเทีย เมือง ลพบุรี และ แขวง
ขุนนคร ว้าง เลียบ หลาก ค่ายล

ใน ขณะเมื่อ ลูกศกราช ๑๐๔๕ (พ.ศ. ๒๒๒๖) ปีถูก
เบญจศก ล่วงไป แล้วก็ สมนเทีย พระเจ้า อยู่หัว แรกเสกษ ขึ้นราชา
ภิเษก เสวยราช สมนธิ และ มี พระราชโองการ ให้ ทาพระศา ท้าว
พระยา พระหัวเมือง ข้าง บัณฑ์ ไ้ ฝ่าย เทือก ทั้งหลาย เข้า มาดวาช
รับคม ถอนนำ พระพิพัฒน์ สักยาทุกหัวเมือง แต่ พระยาบมราชสังข
ซึ่งไป ครอง เมือง นคร ราชสีมา และ พระยา รามเทโช ซึ่งไป
ครอง เมือง นคร ศรีธรรม ราชคัษิง สมนเทีย พระนารายณ์ เป็นเจ้า ให้
แจ้ง ว่า พระเจ้า อยู่หัว ไ้ เสวยราช สมนธิ แล้ว และ พระยา ทั้ง

สอง ก็ยังเกิดพิพาทขึ้น กระทั่งกระเถิบ ชัก รั้ง ตั้ง แข็งเมือง
อยู่ มิได้เข้ามาบังคม ครั้นเมื่อเสร็จการ ข้าราชการ พวก อ้าย กบฏ
ธรรมเถียร แล้ว สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็มีพระราชดำรัส ปรีกษา
ด้วย พระบรมโอรสาธิราช กรมพระราชวัง ขวว่า ซึ่งหัวเมือง
ทั้งสองเป็น กบฏ แข็งเมืองอยู่นั้น จะไว้ ข้า มิได้ จักร เกณฑ์
กองทัพออกไป ก็เสียใจจะชอบ แต่ทว่าเมืองนครราชสีมา อยู่ใกล้
ควร จะให้ ไปตีเสียก่อน ครั้นได้ แล้ว จึงให้ ไปตีเอาเมือง นคร
ศรีธรรมราช ต่อ ภายหลัง สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ก็เห็น
ชอบ ด้วยโดย พระราชบวรการ ทุกประการ จึงมีพระราชดำรัส
สั่ง สมุหนายก ให้ คุมกระบวนพลเครื่อง สรรพอาวุธไว้ ให้ สรรพ

ขณะนั้นพระยาสีหราชเอกไชยครั้งสมเด็จพระนารายณ์สวรรคต
เสียแล้ว และทรงพระกรุณาตั้งข้าหลวงเก็บคน ห้าง เป็น
พระยาสีหราชเอกไชยแทนที่ แล้วดำรัสให้ไปเป็นแม่ทัพไปตีเมือง
นครราชสีมา แล้วตั้งข้าหลวง เก็บคน ห้าง เป็น พระยา นคร
ราชสีมาให้ไปเป็น กองหน้า ถ้าได้เมือง นครราชสีมาแล้วให้ อยู่
วังเมือง แล้วดำรัสให้ท้าวพระยา อาสา หกเหล่า ทั้งหลาย เป็น
ยกกระบวนยกกองหลัง และพลกรรจ์ลำเครื่องคัมภีร์หนึ่ง
ข้างเครื่องสองร้อยม้าสามร้อยและเครื่องสาตราวุธใหญ่ น้อย
กระสุนดินประสิว และเสบียงอาหารสำหรับทัพพร้อมเสร็จ ครั้น

แต่บัดนั้น สมเด็จพระมหาบุรุษ (พระเพทราชา) ๕๔๑

ถึงวันนั้น ได้มีคำสั่งให้เชิญในเรือนสี่ปี ชวคณคิก จึงพระยา
สีหราชเทโธและท้าวพระยานายทัพนายกองทั้งหลาย ก็กราบ
ถวายบังคมลาออกข้าง ม้าพลไชย ทางเมืองสระบุรี

ฝ่ายพระยา นครราชสีมาแจ้งว่า กองทัพกรุงยกขึ้นมา
ตั้งทัพ ก็ตรววจักพล เครื่องสรรพาวุธทั้งปวง พร้อมสรรพ แล้ว
แต่งทัพยกลงมาตั้งค่ายรายรับตามระยะทางนั้นเป็นหลายค่ายด

ฝ่ายกองทัพพระยาสีหราชเทโธ ก็ยกขึ้นไปตีค่ายชาว
เมืองอันมาตั้งรับทัพ และได้รบพุ่งกันเป็นสามารด กอง
ทัพชาว นครราชสีมาถ้ามองไม่เห็น ก็แตกถอยไปทุก ๆ ค่าย
และพ่ายแพ้กลับเข้าเมือง กองทัพกรุงก็ค่ายรายทางทั้งหลาย
แตกฉาน แล้วก็ยกติดตามไปจนถึงเมือง และพระยา นคร
ราชสีมา ก็ตรววจักพล ท้าว จัน ประจักษ์หน้าที่เชิงเทิน ปร่า
การ เมืองไชย รอยคอบ กองทั่วยเครื่องสรรพาวุธปืนใหญ่ ปืน
น้อย ทั้งปวง พร้อมสรรพ และ บังคับ เมืองเป็น สามารด

ฝ่ายทัพกรุงก็ยกเข้าตั้งค่ายรายล้อมเมืองนครราชสีมา
ไชย รอยแล้ว แต่งพลอาสาตามพัน ยกเข้าป่าขยี้ป่า ปร่าเขา
เมือง ชาวเมือง รบพุ่งยังกัน เป็น สามารด และ พุ่งสาครวจุ
ปืนใหญ่ ปืน น้อย ระดมยิง ออกมาตึงพลอาสาทัพกรุง ล้มด้วย

มากเจ็บเป็นอันมาก เห็นจะป่วยเป็นอาณานิไกร ก็คอยชอกมา
แต่บอกเข้า ปลัดทั้งนั้นเจ็บหลายครั้ง ชาวเมือง รบพุ่งบ่อนัก
ค้าขายทางอยู่เป็นสามารถ รัฐบาลม่าย จะปลัดอาณานิไกร ก็
ล้มแต่ไม่กี่วัน แต่ตัวล้มอยู่เป็นหลายเดือน จนสิ้นชีพ
อาพาธ ก็ขาดลง รัฐบาลชอกช้ำชวยมใจเจ็บล้มตายเป็นอันมาก
บ้าง หลบหลีกหนีไปจาก กองทัพ นั้นก็มาก แล้วท้าวพระยา
นายทัพ นายกองทั้งหลาย บังคับให้พลลง มาถึงสมุทสาครขอ
กองทัพ ยกหนุนเข้าไปช่วย แล้วขอกระสุนดินดำและตะเข็บ
อาหาร สำหรับทัพทั้งปวง จึงเจ้าพระยาจักรี กราบบังคมทูล
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทรงทราบทุกประการ พระบาท
สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาฯ ทรงแจก
ทราย ประพาศให้เหตุกันนั้น ก็ทรงพระพิโรธว่า อ้าย
เหล่านี้ไซ้ไปก็เมืองนครราชสีมา หักหนึ่งเท่านั้น ทัพหนึ่ง
ก็ยังไม่พอว่าหาหักเอาได้ไหม อ้ายเหล่านี้ควรจะเลี้ยงมี
ได้ๆ แล้วคำรัสให้สมุทสาครแห่งข้าหลวง ขึ้นไปกุมเอาท้าว
พระยานายทัพ นายกองทั้งหลายที่ลงมาลงมายังกรุงเทพมหานคร
ครั้นได้ตัว มาพร้อมแล้ว ก็ให้ส่งพระราชอาชญาเขียน แล้ว
วิงวอนสืบเครื่องอัญมณีทั้งปวง แล้วให้พระเวหนยกทวนเรือ
สามวัน แล้วประหารชีวิต นายทัพ นายกองเสีย เป็นอันมาก

แผ่นหิน ส้มแก้ว พระ มหายุทธ (พระเพทราชา) ๕๕๑

แล้วทรงพระกรุณาทำรัสสั่งอรรคมหาเสนาบดี ให้เกณฑ์
กองทัพ ยกขึ้นไปตีเมือง นครราชสีมาใหม่แล้ว และเจ้าพนักงาน
ซึ่งไปเช็กกินกำไرتักกิน เขาชอบชุก คุ่มพะเนียงซึ่งใส่กินอัน
ฉีกไว้เห็นเขม ก็เป็นประกายเพลิงกระเด็นลงในกินคำ กินคำ
นั้นกับขม เขมอันหนึ่งอันเดียว และเทือกหิน หินมาก มีกำลัง
มาก ก็ใช้กิน ทำลายทัพพหัมภาระ แห่งคึกคัก พังลง แล้ว
หอย คุ่ม ขนบน ลากาศแตกไปโดยทิศก้อย ทิศใหญ่ เสียง กัก
ถ้อง สันทิวังไหว กำปนาท พระธรรม คุรุเสียงมหาอสนีบาต ต้อง
ชาวพระนครล้มตายเจ็บป่วยให้ทุกขเวทหาเขมอันมาก และได้
ลูกกิน เห็น ถิ่นน้อย จึงเกณฑ์กองทัพแต่หัวพัน สรรพด้วย
ช้าง ม้าเครื่อง สาคราวุธ และ สิบเบียง อาสาร ทั้งปวง ยกขึ้นไป
ครั้งนี้ไปถึงเมือง นครราชสีมา ก็ให้ตั้งค่าย ล้อมเมือง
ไว้ทุกวง ก่อขุด และพระยานครราชสีมา ถัดจวนจวนพล ขน
ลอบประจักษ์รักษาหน้า ที่เชิงทิศปรกาศ บ้องก้นเมืองเขมสามารถ
ทัพกรุงยกเข้าแตกหัก เขมหลายครั้ง ชาวเมือง รบพุ่งบ้องก้น
ทั้ง กลางวัน กลางคืนไม่ย่อหย่อน ทัพ กรุงแตกหักเอามิได้ก็
ตั้ง ล้อมมั่นไว้ แต่ทัพกรุงยกขึ้นไปเขม ขัน ทำ สงครามด้วย
ชาวนครราชสีมาทั้งสองครั้ง ประมาณ สองปีเศษ ชาวเมือง
มิได้ ทำมา สัก สองเทศกาลแล้ว สิบเบียง อาสาร ก็ กันการ ลง

๕๕๔

พระราชพงศาวดาร กรุงศรีอยุธยา

ปล้นเอาเมืองนั้น ให้ทวายสิ้นทุกประการ สมเด็จพระเจ้า
แผ่นดิน ก็ พระราชทานรางวัลแก่ท้าวพระยา นายทัพนายกอง
ที่ช่วยเป็น อันมาก โดย ลำกับฐานานุศักดิ์

ดลักราช ๑๐๔๗ (พ.ศ. ๒๒๒๘) ปีฉลูสัปตศก ขณะนั้น
สมเด็จพระธรรมมหาราชฝ่ายขวา กรมหลวงโยธาเทพทรงพระครรภ์
ใกล้คลอด ทสมาสถิประสูติพระราชโอรสประจวบด้วยปีระ
ชี่นก็ พระราชวงศานวงศ์ทั้งหลาย ถวาย พระนามชื่อ เจ้า
พระขวัญ และเมื่อวันประสูติเพลากลางวันนั้น แผ่นดินไหว
เป็นอันใหญ่ ครั้นทรงวันมาดาร์ขึ้น มา คนทั้งหลาย นับถือ
มากด้วยเป็นพระราชโอรสของ สมเด็จพระนารายณ์เป็นเจ้า เป็น
วงศ์กษัตริย์อันประเสริฐ และคนทั้งหลายเข้าสวามิภักดิ์เป็นข้า
ใต้ฝ่าพระบาทเป็น อันมาก

และปี ฤกษ์เบญจศกแล้วนั้น สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง
ทรงพระดำริที่ที่ข้านหลวงคำบลปากทองนั้น เป็นที่มงคลดี
ราชฐานอันประเสริฐ สมควร จะสร้างเป็น พระอาราม มี
พระอุโบสถ วิหาร การเปรียญ พระเจดีย์ฐาน กำแพงแก้ว และ
กุฎีสงฆ์ศาลาการพายนเวียงกุฎีพร้อม และทรงพระกรุณาให้ท้าว
จันทราช่างเคลือบ ทำกระเบื้องเคลือบสีเหลือง มุงพระอุโบสถ
วิหาร ทั้ง ปรางค์ และการ สร้างพระอารามนั้น สามปีเศษจึง

แผ่นดิน สมเด็จพระมหาบุรุษ (พระเพทราชา) ๕๕๕

ถ้าเราไปเฝ้าหา อัฐิศักดิ์ แล้วพระราชทานนามบัญญัติพระอาราม
ชื่อ วัดพระบรมพุทธาราม ตั้งเจ้าอธิการ ชื่อพระญาณสมโพธิ
ราชาคณะ ตามวาสี ทรงพระอาราม แล้ว ทรงพระกรุณา
ให้มี การฉลอง และ มีการมณฑป สามวัน และ ทรง ถวาย
ไทยทานแก่พระสงฆ์เป็นอันมาก และ พระราชทานเลข ข้าพระ
ไว้ชู้บุญจาก พระอารามก็ มาก แล้ว ถวาย พระกัลยาณัม อัน แก่
พระ อาราม ตามธรรมเนียม

ในศักราช ๑๐๔๘ (พ.ศ. ๒๒๒๘) ปีชวดอัฐิศักดิ์นั้น กรม
การเมือง ชัยยาขอก ชื่อราชการเข้ามาถึง กรม พระกระลาโหม
ใน ลักษณะ นั้น ว่าเจ้าพระยา นครศรีธรรมราชเป็น กษัตริย์ เมือง
และ ช้องชุมผู้คนเครื่องเสาศราวุธเป็นอันมาก จะยกเข้ามา
ที่ หัวเมือง ฝ่าย ตะวันตกทั้งปวง ได้หัวเมืองทั้งปวงแล้ว จะยก
เข้าไป ทำร้าย กรุง อันหมายสั่งจับมราชเจ้าเมืองนครราชสีมา
ซึ่ง หนีไปไต่หั้น พา สักมาพรรคพวกออกไปตั้ง อยู่ณพรมแดน
เมือง นคร ศรีธรรมราชและแขวงชัยยาต่อกัน และคิด การขน
เข้า ด้วยเจ้าพระยา นครศรีธรรมราชอีก ตั้งช้องชุม ชาวออก
ทั้งปวง และผู้คนเข้าเกลี้ยกล่อมนายสั่งจับมราชนี้ก็มีมาก จึง
เจ้าพระยาโกคำธิษฐานนำเอาอัครราชการขึ้น จักรราชบัลลังก์ พระ
กรุณาให้ ทรงทราบ พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสอง

พระองค์ก็รับทราบเหตุทั้งนั้น ก็ทรงพระพิโรธคำที่ว่าย้ายส่อก
 คนนี้ของฮานัก จะไว้มันมิได้ ควรจะแต่งทัพใหญ่ยกไปทั้ง
 ทางบกทางเรือปราบปรามมันเสีย จึงจะชอบ อันซ้ายกษัตริย์ของ
 คนที่มันไม่ฟังแถมมือเราแน่นได้ตัวแล้วจะตั้งมิได้หากสลับกัน
 แล้วมีพระราชดำรัสสั่งสมุหกระลาโหมให้ตรวจเตรียม ข้างม้า
 เครื่องสรรพาวุธทั้งปวง และเรือรบเรือไล่ เรือลำเลียงเสบียง
 อาหารได้พร้อมไว้ทั้งทางบกทางเรือ แล้วมีพระราชโองการ
 มาวพระยาดุสิตบุรีเสนาท้าวสุทนต์เสนาเอก ๗ ซึ่งได้พระยาสุร
 สงครามเป็นแม่ทัพหลวง พระยาศรีเสนาเป็นยกกระบัตร พระยา
 เพ็ชรบุรีเป็นเลียบกลาย พระยาศรีนคราเอกใจเป็นกองหน้า พระ
 ยาราชนรินทร์เป็นทัพหลัง ถือพลฉกรรจ์ลำเค็ญหนึ่งพันหนึ่ง ข้าง
 เครื่องสามร้อย สรรพด้วยเครื่องสรรพาวุธทั้งปวง ยกไปทางบก
 ด้วยทัพเรือให้พระยาราชนรินทร์เป็นนายกอง เรือรบทะเลร้อย
 ลำพลรบพลแฉ่ห้าพันยกไปทางทะเลทัพหนึ่ง และให้ทัพบก
 ทัพเรือยกไประคนตีเอาเมือง นครศรีธรรมราช

ครั้นถึงวันได้มีคำพิชัยฤกษ์ จึงพระยาสุรสงคราม
 พระยาราชนรินทร์ และ ท้าวพระยา นายทัพ นายกองทั้งหลาย
 ก็กราบถวายบังคมลา ยกทัพไปตีเมือง นครศรีธรรมราช โดย
 ลำดับสดลมารค ชลมารค ไปพร้อมทัพ กับเมืองชัยบุรี

แผ่นดิน สัมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (พระเจ้าพรหมมุนี) ๕๕๗
และแม่ทัพยกเกณฑ์เจ้าผู้รั้งกรมการเมืองชุมพรช้ายา ถึงพล
หัวเมือง ทั้งปวงเข้าบรรจบทัพยกไปด้วย แล้วกำหนดไปแก่
กองทัพเรือให้ยกออกจากเมืองช้ายาพร้อมกัน และ กองทัพยก
ยกไปถึง พรหมแดนเมืองช้ายา และ เมือง นครศรีธรรมราชต่อกัน
ซึ่ง นายสังฆะบรมราชคฤห์ นั้น ก็เข้าล้อมไว้ในเพลากลาง
คืน และ นายสังฆะบรมราชคฤห์ ไม่ทันที่จะจัดแจงค่าย
ทางให้มั่นคง ก็ต้องจำเป็นจำรบพุ่งผู้คน ทนแค้น ทหาร มีทัพ
พร้อมเพรียงกัน ระวังระยไปเป็นอกคืบ และ นายสังฆะ
บรมราชคฤห์ มีมือเข้มแข็ง ถึงพลทหาร ออกแตกหัก หนีออกมา
ทัพกรุงศรีอยุธยา เห็นว่าสามารถ แล้วเข้าล้อมตีกระหนาบ
เป็นหลายกอง พวก นายสังฆะบรมราชคฤห์ ทิ้งเสียกำลังแตก
ออกมา มิได้ ก็แตกฉานล้มตายเป็นอันมาก และ ตัว นาย
สังฆะบรมราชคฤห์ ไปมีพัวพัน กับทหารรวมใจใจกัน แยกกันด้วยกันก็
เป็นประจํารบพุ่งชนตายในทิวเขื่อน ทัพกรุงศรีอยุธยา และ ทัพ
สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ก็มาก ก็ยกถ่วงแค้นเมืองนคร
ศรีธรรมราชเข้าไป

ส่วนเจ้าพระยา นครศรีธรรมราชแจ้งว่าทัพกรุงศรีอยุธยา
ทั้งทัพบก ทัพเรือ และ เลี้ย นายสังฆะบรมราชคฤห์ ทัพบกทั้งนั้น

ก็เสียใจ จึงแต่งทัพยกทัพเรือยกไปรบพุ่งที่ท่าทางไว้ ให้คอยชน
กำลังศึกลงก่อน แล้วถวาทเขาครอบครว้อพพบ้านนอกที่รียวง
และ สะเบียงอาหารเข้าไว้ในเมืองเย็นอันมาก แล้ว ตกแต่ง
ยี่รา การบ้อมค่ายอยู่ ประตูศรยบับก ขวากหนาม ตามทำนอง คึก
พร้อมเสรีฯ และ จัดแจงบ้านเมือง บำรุง ทนถนอมทหารไว้คอย
ต้านทาน รบพุ่งทัพกรุง เย็น สามารถ

ฝ่าย ทัพเรือ พระยาราชวังสัน ยกไป ทางทะเลลงแคว
เข้าเมือง นครศรีธรรมราชก่อนทัพบก ได้บุทองการ ถ้วยทัพ
เรือเมืองนครศรีธรรมราชในกลางทะเล และ ทัพเรือเมืองนคร
คัธรบต้านทานเย็น สามารถ ทัพเรือฝ่าย กรุงฯ หักเอามิได้
ก็ทอดสมอรบยิงกันอยู่ เป็นหลายวัน เสียงปืนใหญ่สนั่นกัน
ครึก กึก ก้อง สะเทือนท้อง นกขรรค์พาท ภูเขาเสียง นกหวาดพายุ
ใหญ่ถ้อยก็มีได้มีชัยชนะแก่กัน ส่วนทัพบกนั้นก็ไปปะทะทัพเมือง
นครศรีธรรมราช ตั้งค่ายรับอยู่เป็นหลายค่าย ก็ยกเข้าโจมตี
ได้บุทองการ ถ้วย ขาวนครศรีธรรมราช ขาวนครรบพุ่งต้านต่อ
เย็นสามารถจนถึง ขาวขึ้น ทัพกรุงหักเอามิได้ ก็ ตั้งค่าย
รายล้อมล้อมโดยค่าย ขาวนครศรีธรรมราชเข้าไว้ และได้ ค่
บุทองการหลายวันหลายเพล และ กองทัพเมืองนครเห็นทัพ
กรุง มีฝีมือเข้มแข็ง จะรับไว้มิอยู่ ก็ แหกหนีออกจากค่าย

แล้วก็มีสมเด็จพระมหาบุรุษ (พระพุทธเจ้า) ๕๕๘

แต่ในกลางคืน ท้าพดรุงได้ติดตามไปไหนก็เห็น ท้าพเมืองนคร
มิได้รื้อฟื้นวัง กระจัดพลัดพราย พ่ายหนีไปเป็นอลหม่าน ไม่เห็น
คำขลุ่ย สุนทรา เล็บ พลข้างม้าเครื่อง สวรรวณแก่ ท้าพดรุงเป็น
อันมาก ที่ต้องอาวุธเข็บลั่นคายที่นายและไพร่ ก็เห็นมาก
ก็รู้ศัทพ์ หนีไปยังเมืองนคร ศรีธรรมราช

ฝ่ายท้าพดรุงได้ขับช้างเผือก ร้อยได้ช้างม้าคนชวเลข ชาว
ต่าง ๆ เห็นอันมาก ก็ยกติดตามไป ครั้นแจ้งว่าช้าง ท้าพเรือ
ชาวเมืองนครรบค้ำทานชอยู่เห็นสามารถ เข้ายังมีได้ยก
กองทัพลงไปช่วย ที่กระหนาบสะกิด คลังทางทะเล และท้าพ
เรือเมืองนครถูกทัพ กระหนาบหน้าหลัง เล็บ พลลั่น คายมาก
ตามมิได้ก็แตกฉานพ่ายหนี และขับไปแล่นกลับโดย
ทิศานุทิศทั้งปวง กองทัพดรุงได้ขับ ช้างเผือก ก็ยกเข้าล้อม
เมืองนคร ศรีธรรมราชพร้อมกันทั้งทัพยกทัพเรือ และตั้งค่าย
ราย ล้อมไปรอบเมือง

ฝ่ายพระยารามเดโชเจ้าเมืองนคร ศรีธรรมราชก็เห็นเสียทัพ
ยกทัพเรือแก่ข้าศึก ก็ถึงแก่เสียใจ จึงจัดทหารชั้นพระจำรัส
หน้าที เชิง เกินโดยรอบ กองทัพเครื่อง สวรรพายุทธ อ้องกัน
เมืองเป็นสามารถ แล้วแต่งทัพออกไปตีข้าศึก และไ้รบ
กันทุก ๆ วันมิได้ขาดจนรามือกันลง แล้วก็ยกกันแต่งทหารชำนาญ

ภายใต้อำนาจทั้งภายในสองมือ ให้ ออก ว่าสู้กัน ตาม กระบวน
 เพลง ทัว ค่อทัวเป็นหลายครั้ง แต่ ทัพทกรู กับ ชาว นคร ทั้ง
 เขียวเขิญทำสงคราม กัน มา ชำนาญ ประมาณถึง สามปี ถ้อย
 ที่มี ฝ่ายเขมร แฉ่งมิได้มี ชัยชนะ บ้างชัย แพ้กัน และ พล ซึ่ง
 รักษา ท้าที่ และ พล ค่าย ล้อม ร้องเพลง พัด กัน ไป มา ต่าง ๆ
 ฝ่าย ทัพทกรูมี เรือ ลำเลียง ข้าว สะเบียงอาหารส่ง กัน อยู่ มิได้ขาด
 เลียง ร พล มิได้ ออกจาก ขุขอม และ บริเวณ อยู่ ตั้น กำลังศึก
 แฉ่ง มีอยู่ ฝ่ายใน เมือง สันเสเบียงอาหาร ผู้คน ออก อยากรู
 ผอม ล้ม ตาย มาก กำลังศึก ก็ ดอย ลง และมี อารยอก ออกมา
 ค่อ ตี นอกเมือง ใกล้ รักษา ค่ายไว้ และ กองทัพ กรู เห็น ชาว
 เมือง กำลังศึก ดอย ลง ก็ แสรพลอาสา สอง พันยก เข้าถอน
 ชาวทนาม จำนวนเข้าไป เข้ายัน โศภน ข่าย บัณฑ์ ปล้นเอาเมือง และ
 พระยารามเทโชเจ้าเมือง มา ยัน ที่พลทหาร รบพุ่ง ชัยกัน เป็น สามารถ
 และ พุ่งสาคราวุธ แหผลหลาว ชัย ชัยใหญ่ จำรง มณฑลจากนคร สัมระคม
 ออกไป ถึง ท่าฝน ต้อง พลอาสา ทัพทกรู ล้มตาย ชากเจ็บมาก
 และ จะปล้นเอา มิได้ ก็ พ่าย ออกไป จึง แม้ทัพใหญ่ ได้ ทำทุก
 บัง ทัวกับ ชาวขอม เข้า มา ปล้น อีกเล่า และ ชุกอุโมงค์ รุ่งเจ้า
 มาใกล้เชิงกำแพงเมือง ชาวเมือง พุ่งสาคราวุธ มิได้ถูก ต้อง
 จึง พระยารามเทโชเจ้าเมือง ก็ แสรพล ทหาร ออกทะลวงฟัน

แต่ทว่า สมนึก พระมหาบุญ (พระเทพราชา) ๕๖๑
ข้าศึก ซึ่ง ชุกคุโมรค์ เข้ามาเนั้น และได้ต่อสู้ยุทธนาถึง อาวุธสิ้น
ประจัญไรใหม่ พันพล อาสาทัพตบรุก ล้มตาย มาก เห็นจะ ทำการ
มิได้ ถิ่น กลับไป และ บรรดา ขุนนาง กรมการ ทั้งหลาย ในเมือง
นคร เขาไปลงด้วยพระบารามเคโซ เห็นอยู่แจ้งมีของ สักทั้งหม
ช่วยกันตรวจ คราว รัชมา หน้า ที่เชิงเทิน บ้อง กับ เมือง เป็น ภูวกัน
มิได้ เขาไปออกหาก และประจัญ ประชุมกันอยู่ สั้น จึงพระบ
ารามเคโซ ได้ ปรึกษาด้วย ขุนนาง กรมการ ทั้งปวงว่า ซึ่งทัพตบ
รุก ออก มา ตีเมือง เวชยันนี้ ได้ยก เข้า มา ปล้น หลายครั้งทำ
มิได้ ก็ระอา มีใจ เอย และ คิด เราได้ ก็ ระระไว้มิได้ คง
จะ ยก ออกไป ก็ให้แตกทัพ พายไปอีก จึงจะชอบ และขุนนาง
กรมการ ทั้งปวง ก็เห็น ด้วย จึงได้ จัก พละการ ที่มีฝีมือเข้ม
แข็ง ประมาณ สามพัน ล้วนแล้ว อาวุธ สิ้น และพระบ
ารามเคโซ ก็ ยก พล ทหาร ออก จาก เมือง ไป กลางคณ และชัย พละการ
เข้าไป ปล้น ด้วย ข้าศึก และ พล ทัพตบรุก ซึ่งรักษา ศักดิ์ ล้อม
ไว้ ตัว ก็ สาคับไฟใหญ่ น้อย บึง ออก มา แล้ว ยก ออกมา จาก
ค่ายใกล้ทะเลลง พันพลทหาร ชาวเมือง นคร ชาวเมือง นคร ก็ขึ้น ขึ้น
ประจัญบานต่อสู้กัน ให้ ชัย ชุก เขาชัย ทัพ ล้ม ตาย ทั้งสอง ฝ่าย
แต่ ทว่า พวก ชาวเมือง ตาย มากกว่า ประมาณ สองเท่า และ
พระบารามเคโซ เห็น จะเอา ชัย ชัยะ นี้ได้ ก็พ่าย กลับ เข้าเมือง

แต่ยก ออกปล้นค้าขาย ทั้งในและนอกหลายครั้ง เสีย ทรัพย์สินแก่ผู้ทรว
 มาก พระเจ้าให้แตก ฉาน มีได้ก็ รักษาแต่ มีไว้ ขวรวาไพร่พล
 เมือง ทั้งหลาย ออกขายอาหาร ชุมพลมมาก และดื่ม ตามเปลืองไป
 ทุกวัน ๆ และ สะเบียง อาหาร เขียวแฉ่งเลี้ยง ก็ไป ก็ สิ้นมีลง
 เจ้าพระยา นครศรีธรรมราชก็เศร้าใจ เห็นจะรักษาเมืองไว้ มิได้
 ด้วยขัดสะเบียงอาหารจะแต่งออกตลาดหาเงินนอกเมืองก็ไม่ได้ ด้วย
 ขาดก็ ทั้ง ล้อมไว้โดยรอบ มิรู้ที่ จะ คิด ถอด ขยาย ด้วย เทเลย
 จึงคิดว่า ซึ่ง กูจะ อยู่ในเมืองให้พวกประทุรร้าย แล่นกัน จับได้ หั้น
 ขย่ำ สงสัย กู จะ หั้นไปให้ รอก แต่ขยาย ซึ่ง จะ หั้นไป หั้น เห็น
 จะ เอา ชูเร่ได้ก็ แต่ พระยา ราชยังสิ้น ซึ่ง เห็น แม่ทัพ เรือ ออก
 มา หั้น ด้วยเป็น สหาย เพื่อ รัก กัน มา แรกก่อน เห็น จะ เลีย
 กัน มิได้ จะ ช่วย แก้ไข กันไป รอก

จึงแต่ง ห้างสี่ ลงให้คน สนิทไว้ ใจ ถือ ดอย ออกไป ถึง
 พระยา ราชยังสิ้น เห็นใจ ความว่า ห้างสี่เราพระยารามเทโช
 มาถึงสหายเราพระยาราชยังสิ้น ด้วยเราทั้งสองเป็นข้าทูลละของ
 อุดี พระบาท สมเด็จพระมหาธรรมราชา พระ พุทธเจ้า อยู่ หัว
 แห่งเรา มา ด้วย กัน และ เป็น สหาย รัก รักชีวิต จิตใจ ได้ สุข
 ทุกข์ ทำ ราชการ สันของพระเชษฐพระคุณมาแต่ก่อนเป็นอันมาก และ
 ครั้ง เมื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ไปตีเมืองลาวเมืองตะว้า และ

แต่เดิม สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (พระเพทราชา) ๕๖๓
ก็ พระเจ้าอยู่หัว ยศ ตามมอญ เข้า มา ตั้ง ณ เมือง ชัยโยคนี้ และเรา
ทั้งสองก็เป็นผู้ ทุกข์ คุกขังไว้ ทำราชการงานสงครามเอาชัยชนะ
มา ทูลเกล้าฯ ถวาย ด้วยกันเป็น หลายครั้ง และสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัวก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานยศศักดิ์ ชูขลุ่ย
ทั้งสองถึงขนาด และ เมื่อ พระองค์ ทรง พระประสูติ มี
ทาสปรนนิบัติ กล่าว คือ พระเพทราชา และหลวงสรศักดิ์ สองคน
พ่อลูกหลานพิพัฒน์สืบมา เลียบ ถึง อำมาตย์การกบฏช่วงชิงเอา
ราชสมบัติ และ เสนายกตั้งประจักษ์บุรีมีผู้ ใ้ช่วยยกอำนาจ
ทำการกำจัดศัตรู ราชสมบัติสืบได้ และ พระองค์ ทรง พระ
โทมนัส พ้นเสด็จสวรรคต และ ราชสมบัติได้ สืบแก่พระ
เพทราชา แล้วให้หา ท้าวพระยา พระ คำนมือง ทั้งหลายเข้าไป
ถวายบังคม ฝ่ายเราซึ่งยังอยู่ในคุกเข้าไป ขึ้น ใจ ว่าตัวเรา
จะเป็น กบฏ ต่อแผ่นดินนี้ หามิได้ เหตุว่าเรา คิด ถิ่นอยู่ใน
พระผู้เป็น เจ้า ของเรา ซึ่งเสด็จ สวรรคตนี้ จึง มิได้เข้าไป
ขอรับ แอ้ม ขอม กว้างเป็น จ้าว ผู้ ประทูลว่า แผ่นดิน ประการ ทั้ง
ก็ เกิด มาเป็น ชายชาติ ทหารคน ทั้ง นี้ มี ทิฐิมาจะ อยู่ข้าง
ที่ไม่เคย ถ้วนเกรง หนอยใช้ก็ไม่ยอมขอใด ถึง ตัวอยู่ ตาม
ประเพณี คือ โลกวิสัย จึง มี คติ ขกมา คิด เมืองเรา และทัพกรุง
กับเราได้ ทำ ยุทธนาการ สงครามกัน มาช้านาน ใจว่าท้าว

ทหารทั้ง เราจะ เชิญขาม คร้าม ผี ผี คักพลทหารกรุงนั้น ตามมิได้
ก็พอ สู้รบ กันได้ อยู่ และ บัด นี้ ฝ่ายเรา คุม ยอน ถ้า ถึง ลง ด้วย ขั้ว
สระ เมือง อาหาร จำ เป้น จำ แพ้ ด้วย ขอล ลาก หาด หิน มิได้ เห็น
จะ รักษา เมือง ไว้ เห็น อภัยยาก เรา ไม่ สู้รบ แล้ว จะ หัก ไป จาก
เมือง และ ซึ่ง จะ แหก ออก นั้น อย่าง ก็ ก็ เลย ว่า ค่าย ล้อม ทิศ
กรุง จะ ตาม ผี ผี เรา ได้ คง เวร จะ แหก ออก ไป ได้ ไม่ จัก สก
แต่ ทว่า จะ ไป มี คอก ออก ด้วย ไม่ มี หาวา ที่ จะ ไป และ ซึ่ง เรา จะ
ไป ได้ รอด จาก ชีวิต อันตราย ครั้ง นี้ ก็ เพราะ สหาย เรา จะ เอา ขุน เรา
และ สหาย เรา พก คัก ถึง ความ ทุกข์ ความ ยาก ด้วย กัน มา แยก แล สัง
ครั้ง เป้น ข้า ทูล ลง ของ จุล พระ ยาก สม เ็จ พระ พุทธ เจ้า อยู่ ศิว
แต่ งเรา มา ด้วย กัน นั้น และ จึง ให้ มี ทหาร รุก ฎา พรม เกราะ หัก
แก่ เรา ครั้ง นี้ เด็ด ชั่วบ รุก แพร เวร รอบ ไว้ รัน หัก ทำ สัก ลำ ท้อง
ใน สาม วัน เรา จะ แหก ออก ไป โดย ค่าย ล้อม ด้าน สหาย เรา และ
ลง เรือ ได้ แล้ว ก็ จะ ลา สหาย เรา หัก ไป ตาม ขอล ธรรม ของ เรา

ครั้น พระยาราช ยัง สิ้น ได้ แรง ใน หัก นี้ แล้ว ก็ ก็ ก็
ถึง ความ หัก ซึ่ง ได้ เป้น สหาย ว่า ก็ และ เป้น เพื่ ชน ทุก ชั่ว ยาก มา
แต่ ก่อน นั้น ก็ มี จิต คัก เมตตา แก่ พระยาราม เตะ โย ยิ่ง มี
ด้วย เป้น ขาคี แยก ด้วย กัน แล้ว เข้าใจ ว่า การ นี้ ล้อม อยู่ มิได้
มี ผู้ ไตร เห็น ก็ รุก แพร เรือ รอบ ไว้ รัน หัก ทำ สัก ลำ ท้อง แล้ว

แผ่นดิน สมเด็จพระมหาบุรุษ (พระเพทราชา) ๕๖๕

เขียนหนังสือลับเป็นใจความว่า ซึ่งบุตรของสหายเราต้อง
ประสงค์นั้น เราได้จัดแจงไว้พร้อมแล้ว จึงรีบออกมาโดยเร็ว
เด็ก อย่าให้เห็นเข้า ถ้าเราเอื้อมเอื้อมไป เราจะได้ความผิด
แล้วส่งหนังสือให้ผู้ถือออกมาให้ กลับเข้าไปแจ้งแก่พระยา
รามเกษ พระยารามเกษได้แจ้งแล้ว ก็มีความยินดีนัก
จึงสั่งทหารร่วมใจทั้งหลาย คำสืบเศษให้ตระเตรียมตัวให้พร้อม
ไว้ ครั้นคำสั่งพระยารามเกษกับทหารร่วมใจทั้งหลาย ก็ได้
จำพันบุตรภรรยาญาติ และคนนางนมการทั้งหลาย ตามลับ
ตามประเพณีวิสัยแขกไม่สู้จะถี่นัก ก็ยอมฆ่ากันเสียลับ
มิได้ช้าคัดได้ไปเป็นชะเล และพระยารามเกษคนนี้มีวิชา
การดีฝีมือก็เข้มแข็ง และคอยดูฤกษ์ก็แล้ว และ
ตัวพระยารามเกษก็ถือดาบสองมือ หน้าหน้าพลทหาร คำสืบเศษ
แล้วถือดาบสองมือด้วยกับลับ เบิกประตูประตูกันออกจากเมือง
ในเพลากลางคืน แล้ววิ่งเข้า รุโหมโหม รุกขกัณฑ์ฟันปีกกา
ค่ายล้อม ค่ายริมแม่น้ำหน้าหน้าพระยาราชวังสัน และพล
อาสากรมซึ่งรักษาค่ายล้อมทั้งหลายนั้น ก็ระดมปืนไฟใหญ่ห้อย
ยิงแย้งออกมาเป็นไกลาหล และพระยารามเกษกับพลทหาร
ทั้งหลาย เห็นคนที่มีวิชาอาวุธมิได้ถูกต้อง และมิได้ยอมย่อ

ที่สถลชัย ก็แตกหักค่ายปีกกาพังลงได้ ก็ไล่ทะลวงวิ่งพล
 พนมพล อาสา ราม ทั้งหลายล้มตาย และ ลำบากเข็น อันมาก
 พลค่ายล้อมทั้งหลายทางฝีมือมิได้ ก็แยกออกไปให้ พระยา
 รามเทโช กับพลทหารทั้งหลาย ก็ไล่ฟาดฟันฆ่าพลทัพกรุง
 แหวกเป็นช่อง ๆ ออกไป มิได้มีผู้ใดต้านทาน ก็พาพลทหาร
 ทุกรุกไล่ลงในเวียง ซึ่งพระยาราชยังตั้งพักแรมรอไว้รับหน้า
 ทำนั้น แล้วออกวิ่งไปถึงทะเล ชักใบแล่นออกไปยังมหา
 สมุทร แล่นหนีไปยังเมืองแขก ทัพกรุงก็เข้าเมืองได้ ไล่จับ
 ผู้คนเก็บสิ่งของทิ้งปวง และ นายทัพนายกองทั้งหลายแจ้งว่า
 ตัวภยภูแตกหักออกไป หันที่พระยาราชยังตั้ง แล้วได้เวียง
 แล่นหนีไป พระยาราชยังตั้ง มิได้จักแวงทัพวิ่งไปติดตาม
 ได้ทันที ละให้ ตัวภยภูหนีไป พ้นเขตต์สถลชัย จึงเอาคนที่ไป
 แจ้งแก่ พระยาสรรสงครามแม่ทัพหลวง แม่ทัพได้แจ้งทั้งนั้น
 ก็พิจารณาสืบสาวไล่สวนไล่เลียง และ การนั้น มิมีกักได้เนื้อ
 ความว่า พระยารามเทโชเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชสอกล้างสืบ
 ลับออกไปถึงพระยาราชยังตั้ง พระยาราชยังตั้ง รู้กัน กับผู้คิด
 มีช้อย จักแวงเวียงไว้ได้ทัน หมายให้ออกมา และ แสร้ง
 ส่งตัวภยภูให้หนีไปพ้น ครั้นไล่เลียงเห็นสัตย์แท้ แล้วก็ได้
 จำตัวพระยาราชยังตั้งเข้าจำประการ แล้วบอกหนังสือเข้าไป

แผ่นดิน สมเด็จพระมหาบุญ (พระเพทราชา) ๕๖๗

ณกรุงเทพมหานคร ได้สมุท พระกระลาโหม กราบทูลพระกรุณา
โดยเหตุ ทั้งปวง นั้น ให้ทราบ สิ้น ทุก ประการ

พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ตรัส
ทราบประพฤติกุศลทั้งนั้น ก็ทรงพระพิโรธแก่พระยาราชบัลลังก์
ยิ่งนัก ตรัสว่า มันเป็นพวก อ้าย กบฏ แล้วให้มีตราคอย
ออกไปยัง กองทัพว่า ให้สืบสาวเอาพรรคพวก รู้เห็นทั้งปวง
ไว้แล้ว ก็ให้เอาตัว พระยาราชบัลลังก์ และ พรรคพวก รู้เห็น
ทั้งหลาย ทเวนสามวัน แล้วให้ประหารชีวิต และ ตักที่รับ
เสียไว้ ณ ประตู เมือง นครศรีธรรมราช อย่าให้ผู้อื่น ดูเยี่ยงอย่าง
สืบไปภายหน้า แล้วให้รักษาทั้ง แต่งนายทัพ นายกอง ผู้ใด
ซึ่ง มีฝีมือเข้มแข็ง มีความชอบมาก ให้ยกครอง เมือง และ
รักษาบ้านเมืองอาณาประชาราษฎร์ทั้งหลายให้รักษาเป็นปกติ
แล้ว ก็ให้เลิกทัพ กลับมายัง กรุงเทพมหานคร เด็ด

ครั้น ท้าวพระยา นายทัพ นายกองทั้งหลาย ได้แจ้งในท้อง
ตราทั้งนั้นแล้ว ก็กระทำถวายพระราชกำหนด ออกไปนั้น ทุก
ประการ แล้วตั้งแต่งผู้รั้ง กรมการอยู่รักษาเมือง และ
ไว้อาณาประชาราษฎร์ ช้าง ม้า เครื่อง สัตราวุธ สิ่ง ของ ทั้งหลาย
ที่หรั้งเมือง พอสมควร แล้วเลิก กองทัพ ยกทัพเรือ กวากคน
ทะเล ช้าง ม้า เครื่อง สัตราวุธ สิ่ง ของ ทั้งหลาย กลับเข้ามายัง

๕๖๘

พระราชพงศาวดาร กรุงศรีอยุธยา

กรุงเทพมหานคร และ ขึ้นเฝ้าพระเจ้าอยู่หัว ถวายทูตไทยใหญ่
ทั้งปวง แล้ว ถวายช้าง ม้า คน ชะรอย และ สิ่ง ของ ทั้งหลาย
ซึ่ง ได้เห็นเห็น ชื่นชมมาก

สุลัทธิราช ๑๐๔๘ (พ.ศ. ๒๒๓๐) ปีเถาะนพศก สมเด็จ
บรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสให้ ข้างพลัด
งาน จักรการสร้าง พระมหาปราสาทองค์ ห้า ในพระราชวังข้างใน
ครั้นเสร็จ แล้วพระราชทานนามมีบุญก พระมหาปราสาท ชื่อ พระ
ที่นั่งบรมยงค์รัตนานันท์ เป็นสี่ปราสาท ด้วยกันทั้งเก้าสาม คือ
พระที่นั่งวิมวาทน์ สมเด็จ องค์ ห้า พระที่นั่งสร้อยเพ็ญ ปราสาท
องค์ ห้า พระที่นั่งสุทธานภพทร องค์ ห้า แล้วให้ ขุนสระ
เป็นคู่ อยู่ซ้ายขวาพระที่นั่ง บรมยงค์ รัตนานันท์ แล้วให้ ก่อสร้าง
แก้ว และ กุหา มีท่อนทองยาวไหลลง ในอ่าง แก้ว ห้า ที่
ริมสระ คือ พระมหาปราสาทนั้น และได้ ทำระตึกหน้าอ่าง แก้ว
ริมหน้า ฟังท่อนน้ำ เกิดเข้า ไปผูกขึ้นดออ่าง แก้ว ริมสระนั้น และ
ได้ ทำ พระที่นั่งทรง ปืน ณ ท้ายสระ เป็นที่เสด็จออก ถัดไป เอาที่
ท้าย สมณเขี้ยวข้าง หน้า และได้ ทำ ศาลา ลูก ชุนใน ซ้าย ขวา
และ ไปรอกให้ ชุน นาง เข้า เฝ้า ทูล ถวาย อภิวินิจฉัย พระ มาทณพระ ที่นั่ง
ทรง ปืน และ เข้า ทาง ประตู มหาโลกราช

สุลัทธิราช ๑๐๕๐ (พ.ศ. ๒๒๓๑) ปี มะโรง สัมฤทธิศก

แผ่นดิน สัมเด็จพระ มหายุทธ (พระเพทราชา) ๕๖๙
ขณะนั้น สมเด็จพระนครนายกย้ายช้างฉมวกหลวงไปจากเทพ ทรง
พระ ครวญ กำหนก ด้วย ทศมาศ ประสูติ พระราชโอรส ทรงประ
ทับ สรีรบรรณ ลักษณะ เป็น อัมมิก พระญาติวงศ์ทางวงศ์ ทั้งหลาย
ก็ ถวาย พระนามว่า ครีต ห้อย แต่สมเด็จพระ พระบรม ราชนิก
ครีต เรียก ว่า สาม อย่าง

ในปีมะโรงสัมฤทธิ์ศกนั้น ทรงพระกรุณาให้ คอกำบัง
ใหญ่ลำหนึ่ง และให้ทูตานุทูตมาเฝ้าของราชบรรณาการ ถวาย
ไปเจริญทางพระราชไมตรีในกรุงฝรั่งเศส เหมือนเมื่อเจ้าพระยา
โกศาปานออกไป ครั้นแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ เป็นเจ้าก่อน
นั้น ถึงปีมะเมียโทศกทูตานุทูตกลับเข้ามาแต่เมืองฝรั่งเศส
คุมเอาสิ่งของเครื่องราชบรรณาการต่าง ๆ เป็นอันมาก ซึ่งพระ
เจ้ากรุงธนบุรี เสด็จประพาสทรงทอดพระเนตรเห็น ชื่นชอบเกล้า
ถวาย จึงทรงพระกรุณาโปรดให้ตั้งราชทูตเป็นเจ้าพระยาพระ
คลัง ตามโบราณ ประเพณี อย่าง มาแต่ก่อน

ในเกือบหกปี มะเมียโทศก ลูกกราช ๑๐๕๒ (พ.ศ.
๒๒๓๓) นั้นมีคัมภีร์บอก กรมการ เมืองสวรรค์โลกลงมาถึง
สมุหนายก ว่า นายบุญเกิด คล่อง นางข้างเผือกไถ่ป่าแขวง
เมืองสวรรค์โลก สูงสี่ศอก มีหัว สรรพด้วยคชลักษณ์งดงาม
บริบูรณ์ จึงเจ้าพระยาจักรีนิมนต์อัครราชการสารเสด็จศิริดิถีขึ้น

ทรงพระกรุณาให้ ทราบ พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ทรงทราบเกล้าฯ ถิ่น ก็ทรงพระปราโมทย์ยิ่งนัก ในทำนอง
ให้ พระสวณชุกคณีน กรมช้าง ทั้งหลาย ขึ้นไปรับ นางเสวก
กิริณี ลงแพ ขานาน มีเรือ แต่แทนตามบุตรประเพณี ต้องลง
มาบังพระ นครศรีอยุธยา ทรงพระกรุณาให้เทียบแพขนานน้ำเข้า
ดพระเนียบ ให้นำนางช้างเผือก ขึ้น ประทับอยู่ ณ โรง สมนโคช
ดตำบลด พระเนียบ และให้มีภรรยา นครสพสมโคชสามวัน และ
นำ นางเรือ ขานาน มีเรือคู่ชัก แต่แทน เมื่อนอนเข้ามาบังพระนคร
และให้ นำนางเสวกคณีนขึ้นไว้ ณ โรงขอกในพระราชวัง แล้ว
ทรงพระกรุณาพระราชทานขานานนามกร ชื่อพระอินทรโศราพต
คชยภินทร วรินทร์ เสด็จพา และ นายบุญเกิด ซึ่งกลอง ค้องขึ้น
ก็พระราชทานเป็น ขุนอินทรคชประเสริฐ และ พระราชทาน ขัน
ทองหนักสามตำลึง เงินตราสามชั่ง เสื้อผ้าตามสำรับ
และพระราชทานครุฑแก้วคู่ค้ำม ด้วยสักพิทักษ์จากกรมมหาดเล็ก
ทั้งปวงสืบ และทรงพระ กรุณาไปรบกให้ ไปทำกินอยู่ตามภูมิต
ถ้าเขาทุกแต่ก่อน

ในปี มะหังถ์ออกให้ สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินทรงพระราช
ดำริห์ถึงคุณพระอาทิตย์ เจ้าอธิการ วัดพระยา มณเฑียร ซึ่งได้
ถวาย พยากรณ์ ไว้ว่า จะให้เสวยราชสมบัติ แก่ อังทองมหานที

แผ่นดิน สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (สมเด็จพระพุฒาจารย์) ๕๗๑

ภิกษุภวระ อยู่ใ้วัดพระยาแมนนั้น และพระผู้เฒ่าเจ้าตำนายน
แมนนั้น แล้วได้ให้โอวาทาสุสาสน์ในสมณกิจทั้งปวง มีพระ
คุณมาก ควรจะทำนุของพระคุณให้ถึงขนาด ครั้นทรงพระ
ราชดำริห์แล้ว เพลาเช้าก็เสด็จด้วยเรือพระที่นั่งไปยังวัด
พระยาแมน ครั้นถึง ประทับเรือพระที่นั่ง ณ คณะพานแล้วเสด็จขึ้น
ยัง พระอาราม ถวายนมัสการ พระอาจารย์ ด้วยสักการะเคารพ แล้ว
ก็ดำรัสซึ่งการจะสร้าง พระอารามให้ถาวรขึ้นกว่าเก่า และพระ
ผู้เฒ่าเจ้าให้อัญญาตแล้ว ก็เสด็จกลับยังพระราชวัง มีพระราช
ดำรัสสั่งอรรคมหาเสนาธิบดี ให้ทะนุถนอมกันไปสร้างวัดพระยา
แมน และ การสร้างพระอารามนั้น สองปีเศษจึงสำเร็จในปี
มะแมตรีศก แล้วทรงพระกรุณาให้มี การฉลอง และมีการ
มหรศพิทักษ์ ๆ และมีโขนมถวาย ค่ายบส่วนวันแล้วทรงถวายไทย
ทานแก่ พระสงฆ์เฒ่าอีกมาก และไว้จำพระสำหรับอยู่ชุกจาก
พระอารามนี้ ถิ่นมาก และถวายพระ ถัดไปหา ชัยพระอาราม
คามธรรมนิเขมแล้วทรง พระกรุณา ตั้งพระอาจารย์เฒ่าเจ้าอธิการ
วัดพระยาแมน ชื่อพระศรีสุญาณมุนี ราชาคณะคามวาสี ถวาย
เครื่องสมณบริวารพร้อมตามศักดิ์พระราชาคณะทุกประการ

ในศักราช ๑๐๕๓ (พ.ศ. ๒๒๓๔) ปี มะแมตรีศก นั้น
ฉะวาทิเทพเจ้าพรเจ้ากรมศกคำ นึกเสด็จเฒ่า ซึ่งครองกรุง

กัมพูชา ประเทศให้ ทูตาทูต ถือศุภอักษรเข้ามาถึงธรรมศาลาเสนา
 ยิมกี ณกรุงเทพมหานคร ศรีอยุธยา ในลักษณะศุภอักษร นั้นว่า
 กองช้าง ณกรุงกัมพูชา ยิมกีไปโพธิ์ช้าง คลังต้องนางช้างเผือก
 สูงสามศอก คืบมีหัว สรรพด้วยคชลักษณะงามบริบูรณ์ และ
 พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาเสวยพระพรหมทูลเกล้าฯ ถวายราชทานนี้ ขอถวายนางศรีแก้ว
 คเชนทระ ชาตินกษัตริย์ ลัททนต์ คิ้วประเสริฐ มาเป็น พระบรม
 อรรคราชพาทีและแต่งพระบาทสมเด็จพระที่นั่งเกล้า กรุงเทพ
 มศาลนคร บวรทวารวดี ศรีอยุธยา ขอเอาพระราชกฤดาเทศา
 พุลาพสมเด็จพระที่นั่งเกล้า เป็นแต่ของที่พำนักสืบไป และจะ
 ขอพระราชทานเชิญข้าหลวงกรมช้างออกไปรับเข้ามา จึงสมุค
 หมายก นำลักษณะศุภอักษร พระเจ้ากรุงกัมพูชา ยิมกีนั้น ขึ้นถวาย
 ทูลพระกรุณาได้ ทราบถึงทุกประการ สมเด็จพระบาท บรม
 ยพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ทรงทราบเหตุดังนั้น ก็ทรงพระโสมนัส
 คำว่าให้ พระราชทานเสื่อผ้าแก่ทูตาทูตคนละตัวรับแล้ว คำว่าให้
 ข้าหลวง สามนาย และ กรมช้างออกไปด้วยทูตาทูต และให้
 รับ นาง ช้างเผือกเข้ามาณกรุงไทย ระยะเสด็จมาจงดี ญุกขี
 ประทับ รื้อหนมมาอย่าให้ อิดโรยเป็นเหตุการไว้ และข้าหลวง
 สามนาย กับ กรมช้าง ทั้ง หลาย ก็ถวาย ถวาย บังคมลาออกไปยัง
 กรุง กัมพูชา ยิมกี ด้วย ทูตาทูต อัน มา นั้น

แต่เดิมสมเด็จพระมหาบุรุษ (พระเพทราชา) ๕๗๓

ครั้นถึง กรุง กัมพูชาประเทศเสนาบดีก็นำข้าหลวงเข้ามา
พระเจ้ากรุง กัมพูชาธิบดี พระเจ้ากรุง กัมพูชาธิบดี ก็ทรงพระ
ราชทาน ปฏิบัติตามเป็นอันดี และให้เลี้ยงดูเหล่า ข้าหลวง มิให้ออก
ชวากได้ แล้วให้พระยาพระเชมรสามนายคุมเอาทางช้างเผือก
ไปด้วย ข้าหลวงซึ่งออกมาครั้งนี้ และ ข้าหลวงสามนายกราบ
ถวายบังคมลาพระเจ้ากรุง กัมพูชาธิบดี แล้วก็นำทางช้างเผือก
ถูกลูบออกจากกรุงกัมพูชาประเทศ ด้วยด้วยพระยาพระเชมร
สามนายนั้น และเกิดทาง ประทัยรัตนวงมรรวิงซึ่งหยุดโดยสถล
มารควดี ถ้าหากเกิดเหตุหนึ่งกับยี่สิบวันจึงมาถึง กรุงเทพมหานคร
จึงทรงพระกรุณาได้ปลุกโองสมเด็จพระเอกาทศบุญ และให้
นางช้างเผือกประทับอยู่ ณ โถงสมโภชนั้น แล้วให้มีการมหากษ
สมโภชคำรบ ทศกัณฐ์ แล้วให้ยาคตราพระบรมหัตถ์ลงสู่
เรือขนาน มีเรือคู่ชัก แท่นแห่เข้ามาบังพระนคร แล้วให้นำ
ทางเศวตฉัตรขึ้นไว้ ณ โถงนอกโดย พระราชวัง ทรงพระ
กรุณาพระราชทาน ขานนามขัตติยศักดิ์ ชื่อ พระบรมรัตนากาศ
ชาติ ศาสนาธรรมอันศักดิ์สิทธิ์คุณวิบุลย์เลิศล้ำ แล้วสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัวก็เสด็จออกณมุขเทวบุตร ที่นั่งสรวเพชฌัญญ์ ปราสาท พร้อม
ด้วย ท้าวพระยาเสนาบดีมนตรีมุขทั้งหลาย ฝ่ายทหารพลเรือน

เพิ่มเผ่าเดิม ตาม ตักแห่ง ช้าง ขวามือ จึงให้เลิกพระยา
พระเชมรสามนาย เจ้าเผ่าถวายเป็นคน ดิศาลาหว่างทิมคาย
และคำรัส พระราชปฏิสันถารสามัคคีตาม อย่าง พระราชประเพณี
แล้วพระราชทานเสื้อผ้ารางวัล แก่พระยาพระเชมรทั้ง สาม
นั้นโดยสมควร และ พระราชทานเครื่องราชูปโภค บริโภค
ต่าง ๆ คอยแทนออกไปแก่พระเจ้ากรุงกัมพูชาธิบดีนั้นขึ้นอีกมาก
และ พระยาพระเชมร สามนาย ก็กราบบังคมลา กลับออกไป
ยัง กรุง กัมพูชาธิบดี

สุทศกราช ๑๐๕๔ (พ.ศ. ๒๒๓๕) ปีวอก ใต้ดวงศก
ขณะนั้นเกิดกบฏลาวคนหนึ่ง ชื่อบุญกว้าง อยู่ตามแขวงหัวเมือง
ลาวฝ่ายตะวันออกมีความรู้วิชาถาวรดี และมีสมัครพรรคพวก
ยี่สิบแปดคน ก็ทำทำการกบฏตั้งชื่อว่า เข็มผู้มีบุญและ
พาพรรคพวกเข้ามาอยู่ ณ ศาลาแห่งหนึ่ง นอกประตูเมืองนคร
ราชสีมา และกันม่านอยู่มืดสนิท แล้วให้คนไปหาตัวพระยา
นครราชสีมา และกรมการทั้งปวงออกมา จึงพระยา นคร ราช
สีมา ก็ชี้ช้างพังตัวหนึ่ง มีขาวโพล่ง ทนาย ตาม ออกไปยี่สิบเศษ
ตัว ออกมานอกเมือง เกือบจะถึง ศาลา และบุญกว้าง กบฏ
ก็ลอบออกมาขึ้น อยู่นอก ม่าน แล้วขึ้นร้อง ทวาทักด้วยเสียง
เป็นอันดัง ทวาทักถามคุณวิชาอันกาลให้พระยานครราชสีมา

แผ่นหิน สมเด็จพระมหารัชมงคล (พระเพทราชา) ๕๗๕

ตกใจ ตกใจยิ่งนัก และ ชัย ช้าง หักแหว่งแผ่น หินเข้า ประตูเมือง
ทั้ง บ่าวไพร่ ทั่วกัน และ ชัย กิณมิชอบ กับ สมัคพรรคพวกได้
เข้ามาในเมือง ไพร่พลเมือง และ กรมการ ทั้งหลาย ก็
เกรงกลัวมัน ด้วยอาญาพยุทธิวิชาการ มิได้มีผู้ใดหาญ
เข้า ข่มมันได้ ต้องอยู่ในอำนาจ อำนาจกบฏขึ้น และ กบฏบุญกว้าง
กับ สมัคพรรคพวกก็เข้าตั้ง อยู่ศาลากลาง สู้ให้ยี่สิบ ช้าง
ม้า ไร่พลให้พร้อมไว้ จึงพระยาเกรวราชสีมาและ กรมการ
ทั้งหลายปรึกษากันว่า ซึ่ง อำมาตย์เกิดขึ้นในเมืองเรา แต่
กำลังเรา ทั้งปวงเข้า ข่มมันไม่ได้ ด้วยมันเป็นคน ที่มีวิชา
การอยู่ ครั้นพระที่นั่งเสียดแล้ว ก็เหมือนนั้นเป็นพรรคพวกเข้า
ด้วยอำมาตย์ จะพาหนี ทายเสียดขึ้น จึงจะ ขยายถ่ายเท ล่อ
ลวงมันให้ยกออกไปตั้งอยู่เมือง ตพบุรี พอให้ ใกล้พระเชษฐพระ
คุณ และ จะ ขอเอา พระเชษฐภคินี สมเด็จพระเจ้า อยู่หัว มา
ปกครองด้วย จึงจะ ทำมันได้ ดีก

ครั้นเห็นพร้อมด้วย กันแล้ว ก็ชวน กัน ออกไปหาอำมา
ตย์ ณ ศาลากลาง แล้วจึงว่าข้าพเจ้าทั้งปวง ขอเป็น ข้าทาสรับ
และ จะ ขออาสา ไปตี กรุงเทพ มหานคร ถวาย และ ซึ่ง จะ
อยู่ ณ เมืองนคร ราชสีมา นี้ ข้าเป็น ประโยชน์ไม่ ถ้าได้ยก
กองทัพ ไปตั้ง อยู่ ณ เมือง ตพบุรี ถวายเอาผู้คุม หัวเมืองให้

ได้มากแล้ว ก็ยกเข้าโจมตีเอากรุงเทพ มตามนคร เห็น จะได้
โดยง่าย และ ซึ่งข้าพเจ้าทั้งหลาย ว่ากันว่า กั้น ครัว มีครัว ขอ
ทำน กรุดมา อย่างดีโตไทย เลย ครั้น บุกถูกวาง ญวนได้พัง กั้น ทัพ
มิได้แจ้งว่า เห็น กรุด ขยาย สำคัญว่าจริง ก็ เชื้อดีธ และ เห็นชอย
กัวย ทุกประการ จึงให้เจ้าเมือง กรมการเกณฑ์ พลเมืองนคร
ราชสีมา ได้สี่พันเศษ ข้างเครื่อง แปกสิบลี ม้า ร้อยเศษ สรรพ
กัวย เครื่อง สรรพอาวุธ พร้อมเสร็จ ก็ยกจากเมือง นครราชสีมา
เกิน ทัพ ศัก ลง ทาง เมือง บัวชุม เมือง ชัยนาทกาล ถวาท
ได้ผู้คน เห็น อิ่มมาก ก็ยกกองทัพ ผ่านไป เมือง สท บุรี และ
กั้น ช้อง สมผู้คน อยู่ไม่ ทัพ เห็น จึง พระยานคร ราชสีมา และ
กรมการ ทหารหลาย ก็คิด ลำบาก ค้ำจุน ลับ ให้ผู้คน มีหม้อ
ดีลง ไป ถึง สมุหนายก ให้ กรวยทูล พระกรุณา โดยเหตุ ทัพ ทัพ
ให้ทราบ สืบ ทุก ประการ

ฝ่าย กรมการ เมือง สท บุรี เมือง บัวชุม เมือง ชัยนาทกาล
ก็ต่าง ทัพ สืบ ขอก ลง มา ถึง สมุหนายก ว่า เมือง นครราชสีมา
เห็น ญวน บุก ทัพ กองทัพ ลง มา ถวาท เอา ผู้คน ณ แขวง เมือง
บัวชุม เมือง ชัยนาทกาล ได้เห็น อิ่มมาก แล้ว ยก ผ่านไป โดย
กระวัน ตก มิ รั่ว ว่าจะ ไป ต่าง ไก และ ทัพ สืบ ขอก ฝ่าย เมือง แคว
น้ำ แคว บำ ลัก มา ถึง กัวย ทัพ ขอก ฝ่าย เมือง สท บุรี สองวัน เจ้า

แต่เดิม สมเด็จพระมหาบุรุษ (พระเพทราชา) ๕๗๗

พระยาเจ้าแก้ว ก็เอาหนังสือบอกทั้งสองพระที่นั่งขึ้นกราบทูลพระกรุณา
พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ทว่า
ไว้ทรงทราบ ประพาศเหตุทั้งนั้น ก็ทรงพระพิโรธ ทว่า
ว่าข้าพเจ้า ๒๘ คนเท่านั้น ชาวพระราชาธิราชมาหลายพัน
ถึงจะไม่สู้รบ ด้วยอาวุธเลย จะช่วยมูลกัน แต่คนละก้อนก็ไม่พอ
ก็มีอีก โธมที่มีทั้งว่ากลัวความรู้อยู่ในอำนาจเจ้าขุนมูลนายทั้ง
นั้น เป็นอัครราชโอรส ไม่เคยไต่ถามมาแต่ก่อน จึงทว่า
สิ่งสรรพมหาเสนาบดี ให้กระเตรียมช้างม้าไปพลไว้ให้สรรพ
จึงมีพระราชดำรัสได้ พระยาสุรเสนาเป็นแม่ทัพหลวง และ
ท้าวพระยาอาสาทุกเหล่าทั้งปวง เป็นยศกระษัตริย์เกิดกลางกอง
หน้า กองหลัง ถือพลถือง้าวเครื่องห้าพัน สรรพด้วย
เครื่องศาสตราวุธทั้งปวง ให้ยกไปเอาตัวเจ้าขุนมูลนาย แล้วให้มี
ตราคอยไปแก่พระยาพระราชาธิราช และกรมการทั้งปวงว่า
ถ้ากลัวมีภัยอยู่ จะจับมีนมิได้ใช้ ก็ให้ล้อมไว้ก่อน อย่าให้
มีนส่งสัย ต่อทัพกรุงยกขึ้นไปถึงจึงได้จับตัวมีนส่งออกมา
ได้แก่ กองทัพกรุงที่เขียว แล้วพระราชทานสิ่งของต่างๆ ไป
แก่กองทัพ ชาวพระราชาธิราช ได้ๆ แก้อ้ายก็มิชอบ และ
ให้เรไรเจ้าโลมนั้น จะอย่าให้มีรู้ตัวเสีย จะทำไม่หนัก
ครั้นถึงวันนั้นก็พิชัยฤกษ์ จึงพระยาสุรเสนา และ

ท้าวพระยา นายทัพ นายกองทั้งหลาย ก็ถวายถวายบังคมลา
แล้วยกทัพยกทัพเรือขึ้นไปยังเมืองลพบุรี ครั้นใกล้ถึงจึงให้
หนึ่งสี่ร้อยไปแก้กองทัพชาวนครราชสีมาให้กลับมาช่วยกันเพลาสัญญา
ขาดก็ให้ยกเข้าล้อมพร้อมกัน ฝ่ายพระยานครราชสีมา ค่ะ
กรมการทั้งปวง ก็เอาสิ่งของซึ่งพระราชทานขึ้นไปก่อนนั้น
ให้แก่ข้ายเหล่านี้รายบุคควาให้ส่งกลับ ครั้นถึงวันนั้นก็มาช่วยกัน
แล้ว ก็ยกพลทหารเข้าล้อมขึ้นใน ฝ่ายทัพกรุงล้อมไว้ขึ้น
นอกเขื่อนมณฑล และถอยถอยกว้าง กับสมัครพรรคพวกทั้งปวง
มีทั้งรู้ตัวก็สะกั้งตกใจกลัวยิ่งนัก จะหนีก็เห็นไม่พ้น จะต่อ
รบเล่าก็เหลือกำลัง มีรู้ที่ระทำการใดก็ได้ก็หนีอยู่สี่พัน พล
ชาวนครราชสีมาเข้าใกล้มณฑลจับข้ายศึกมีชอย และสมัคร
พรรคพวก ๒๘ คนไว้สิ้น แล้วพินนาส่งออกไปยังกองทัพ
กรุง กองทัพกรุงก็บอกหนึ่งสี่ร้อยให้ถวายทูลพระกรุณา
แล้วเลิกทัพกลับลงมายังกรุงเทพมหานคร จึงสมเด็จบรม
บพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ก็มีพระราชดำรัสให้ลงพระราช
อาชญาแก่ข้ายศึกมีชอย และพรรคพวกทั้งปวงถึงสี่พันชีวิต
แล้วมีพระราชโองการดำรัสสั่งสมุหนายกให้ตรวจเตรียมพล
ช้างพลม้าพลราชรถบริวารคนเท้าและพลท้าวพยุหะพร้อมไว้กำหนด
พล คำนึงถึงทางบกทางเรือ และการพระพุทธรูปสมโภช

แผ่นดินสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (สมเด็จพระเพทราชา) ๕๑๖
ทั้งปวงนั้น ก็ให้จัดแจงไว้ให้สรรพ จะเสด็จพระราชดำเนิน
ขึ้นไปนมัสการพระพุทธบาท อันประสิทธิ์ฐานเดิมของภูเขาสุวรรณ
บรรพต โดยโบราณราชประเพณีมาแต่ก่อน

ครั้นถึงวันอันได้ศุภมงคลแก่จักรพรรดิ ในเพลาลับเข็กทูนึ่ง
พระบาท ธรรมยพิศร พระพุทธเจ้าข้างเลือก ก็สถิตทรงเครื่อง
สิริราชอสังการ สรรพภรณ์ ขวรวินิต ลำห้วยพิชัย ราชณบุท
ทรงราชวอ สรรพเสรี ก็เสด็จสู่เรือพระที่นั่ง ศิวีสมรดชัย
อันดำโพก้วย เศวตมยุรีฉัตร อันศพระอภิมุขมลายพรายพรณ
กลังกลดค บกยังพระสุริยะมัยนทรก สดอณสลับจามรสล้างส้างไสว
ไพโรหณ์ กวัญฉกของเทียบวอฉกขึ้นทิวแถว ดูแพรวพราวระย้าระยัย
จับแสง สุริยวโรภาส ฉ่องพื้นฉมพรวิดิเลือก ฉ่องแสง จันท
แจ่ม พ้า คายคากวัญเรือทั้งฉก และเรือ พระ ประเทียบ เรียบ
ราย เรือ พระ ราชวงศาพวงค์ เสนา พุฒามาตย์ ราชกวี มนตรี มุข
ลูก จุนทั้งหลายรายเรียงจับ ฉลาก เช่น กุฏี คุฏัก สกิด ก็กล้องกาหล
กวัญศัพท สำเนียงเสียง พล ประโคมปี กลอง ฉดะ แตรสังข์
ฉ้องชัย ฉ้องใหญ่ ฉ้อง กระแต แซ่เสียง สนั่น นฤนาท ก็
ขยาย พยุห ฆาตวากลาเคสื่อนเลื่อน กระบวน หน้าหลัง คับ กัง
ท้อง แถว นที เบื้องลักษ์ วาริมารค ถ้าหนค ระเบียบ ทางโยชน หนึ่ง
ก็ บรรลุ ถึง พระราชนิเวศ พระ นคร หลวง ก็เสด็จ พัก พล พาย

ประทัมว่อน เสด็จพระกระยาหารสำราญพระอารมณ์ เสกเข้าที่พระ
มรรทมในที่นั้น ครั้นเพลารายแล้วสอหาพิลา จึงเสด็จลง
เรือพระที่นั่ง ให้ยาตราทวนหาพระไปโดยลำคัย กำหมกทาง
โยชน์หนึ่งถึงพระตำหนัก เจ้าสุภักดิ์ จึงเสด็จขึ้นประทัมแรมชย
ที่นั่นสองแรม และมีพระราชดำรัสสั่งอรรคมหาเสนาบดี
ให้ตรวจเตรียมพลแต่แทนที่ไปยังโดยกระบวนพยุหยาตราสถลมารค
ตาม ขน้างโบราณ ราช ประเพณีที่ประทัมให้พร้อมไว้

ครั้นเพลาย่ำสุสมันต์ ก็พิชัยฤกษ์ จึง พระบาท สมเด็จพระ
บรม บพิตร พระ พุทธเจ้าช้อยหัว ก็ทรงเครื่อง ราชวิภัสนาภรณ์
แล้วเสด็จ เสกทางช้าง คัมพิงสุวิชัยภูางค์ ที่หนึ่งรองพิง
อนงค์ศรี สรรค์ ผูกเครื่อง สุวรรณ ปลูกภูางค์ คลังคาทอง พร้อม
ด้วย หม่อมหมวก คชนทร เสด็จทางคชนทร ทั้ง กัน แทรกแซงสลับด้วยคำ
พิงคำ และหมู่พลอาสาดีเสดพลากรรณภง วีรราชโดย กระบวน
ช้างขวา หมาหลัง คึง คับเป็น ชนัก ถัดนี้ช้าง พระราชบุตร
นักภา วงศ์ภูวงค์ ทั้งหลาย และ รถ ประเทียบ เรียบ ราย ตาม
เสกข์เป็นทอง แดงงามใส่อำไฟ ด้วยเครื่อง สูงเศวต ฉัตร ขรฉาบ
องชัยไว้เป็น คู่ ๆ คู่มโหฬารากิเรกด้วยพลขจร เถลนถลัน และ
พลอุกโขสแควร์ สังข์ พิณพาทย์ ฉิ่ง กลอง ฉัตร ประโคมครั้น
ครั้นก็ถึงกองหน้าทำให้ ขยายพยุหยาตราไปโดยวัดยาวมีหัวโหร

แต่หมื่น สัมเด็จพระ มหาบุรุษ (พระเพทราชา) ๕๔๑
แถว เดิม พ้นลึก ชักด้วย นานา พรรณ พฤษยาชาติ บ้าง เผล็ด
คอก ออก ผล ถิ่น กลาง คุตระกูลการทว ก็เสด็จ ยাত্রา พลาถ
ทวย หาญไปโดยลำคัย สดลมารควิถี สันทาง ห้าร้อยห้าสิบเส้น ก็
บรรลุถึงเข็เขาสุวรรณ บรพต จึงให้หยุด กระบวนแต่แห
ทั้งปวงแล้ว สัมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็ ทรง ว่า พระ แสง ของจ้าว
เหนือ กระพอง ช้างคัน สี่นวาระสามกั บุษบา พระพุทธรูปาทโดย
พระราชประเพณีเสร็จ แล้วก็ย้ายพระคชาธารโดยมาวทวิ
กำหนดทางห้าสิบเส้น ถึงพระราชนิเวศธารเกษมเสด็จลงสู่ เกยแล้ว
แล้วเสด็จเข้า ประทับแรม ณ พระ ตำหนักนี้

ครั้น รุ่ง ชื่น จึง สัมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็ เสด็จ พระราช
ดำเนิน พร้อม ด้วย เสนาบดี มนทวี มุข มุติลา กระบวน ราชบุตร
ราชนัคทา กรมฝ่าย หวังฝ่ายใน เสนาองค์ พระ สนม ทั้งหลาย
ขึ้นไป หมัดการ พระพุทธรูปาท อันโอฬาร ทุก เวลา เข้าเย็บ เย็น ถึง
ทุกวันนี้ได้ ขาก และทรงถวาย สักการบูชาด้วย สักการเคารพ
เป็นอันดี แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปเหนือโถ่งเขา เสด็จนั่ง
เหนือแท่นศิลาใกล้กับพระศรีมหาโพธิ์ ทรงไปยสุวรรณรัษฎ
พระราชทานแก่ พล ฝักายทั้งหลายเป็นอันมาก ตามอย่างพระ
ราช ประเพณี มาแต่ก่อน แล้วทรงพระกรุณาไ้มีการมหรสพ

สมเด็จพระนารายณ์ประการ ครั้นคำให้บอกออกไปเพลิงต่างๆระทา
ใหญ่แปะระทาบูชา พระพุทธรูป เป็นมโหฬารวิจิตรยิ่งนัก
แล้วทรงถวายไทยทานแก่ พระสงฆ์เป็นอันมาก แล้วสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวก็เสด็จพระราชดำเนิน พร้อมด้วย พระราช
วงศ์ผู้ใหญ่เสนา พุฒามาตย์ พระสนม นางนารี ทั้งหลาย ไป
ประพาส ณ พระตำหนักธารโศก ปลายธารทองแดง และเสด็จ
เที่ยวประพาสชมพระนิพนธ์แนวเนินเทินเขาทุกถ้ำหา ถ้าธาร
สะพานเหวเปลวปล่อง ช่องชะวากแจ้งสว่าง ก็ชมเชยวิเศษด้วย
สรรพบุคลชาติ นานา ทรงผลพระภาฏิกทั้งถ้ำถ่มถ่มกลาก ชม
หมู่กุฎยทวิบาทต่างๆ ชาติฤๅษีการ สำราญพระราชฤทัย
แล้วเสด็จ ก็เสด็จกลับยังพระราชนิเวศธารเกษม ดำรง
เจ็ดวันแล้ว ถวายนมัสการลาพระพุทธรูป ยกพยุหยาตราโดย
กระบวน สดลมารค ชลมารค กลับยังกรุงศรีอยุธยา

สุคัฎราช ๑๐๕๗ (พ.ศ. ๒๒๓๘) ปี กุน สัปตศก
ขณะนั้น พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตให้แสนสุพนาไมตรี เป็น
ราชทูต จำทูต พระราชสาส์นคุมเครื่อง มงคตราชบวรณาการ ลง
มายังกรุงเทพมหานคร ในลักษณะพระราชสาส์นนั้นว่า พระเจ้า
กรุงศรีสัตนาคนหุตผู้เป็น มหิศราชาธิบดีโดยในเสวณมลาวประเทศ
นครเวศปารินทิส ขอถวายวันทนประณามมา แพบ ขวรวาทของ

แผ่นหิน สัมเด็จพระมหาบุรุษ (พระเพทราชา) ๕๘๓

เวรณาสถ์แห่งพระยาบทรมบพิตร พระพุทธเจ้าอยู่หัว ผู้เสวย
ศักราชราชย์ตลอดราช ๗ กรุงเทพมหานครบรรพตราชวาศ ศรัทธา
มศาคิลก ภพพริศน์ราชธานีบุรีรมย์ อุดมพระราชนิเวศมหาสถาน
มโหฬาร ด้วยเศวตฉัตร ๗ ชั้น ๗ ชั้น ๗ ชั้น เมืองเพ็ญ พระ
เกียรติยศปรากฏแผ่ไพศาลไปไพนาหาประเทศราชธานีใหญ่น้อย
ทั้งปวง ทุกทิศทั่วมาหาพระมหากษัตริย์ วมเย็นเย็นสุชา
บุษย์ ปราศจากทุกข์ระบับภัยแห่งสรรพสัตว์ทั้งหลาย อันร้อน
รณทั่วสากลโลกธาตุในกาลนี้มีสมณศักดิ์ สมัย ข้าพระองค์
ขอถวายพระราชธิดาทรงพระนามพระแก้วฟ้า พระชนมพรรษา
ได้สิบห้าพรรษา มาเป็นศรีสุรพจนินาธิราชของพระองค์ พระบาท
บุคล ขอเอาพระเชษฐาภคินีแห่งพระเจ้าอยู่หัวเป็นภักดี พงษ์
ฟ้านัก ด้วยมีอริราชประชัย ก่อตัวคือ เจ้าฟ้าเมืองหลวงพระบาง
กบฏด้วยโลหิตชาติวิไลด้วยประณีต ให้เสนาโยธาหาญยกมา
กระทำวิหิงสาการ ย้ายกรุงศรีสัตนาคนหุตให้ไว้ ความเกือกร้อน
และ ยัก ^๕ ขอพระราชทาน กองทัพขึ้นไปช่วยป้องกัน กรุงศรี
สัตนาคนหุตให้พ้นเงื้อมมือข้าพเจ้ามีตัว และ ระจอนเป็นข้าขอบ
ขัณฑสีมา พระมหาเศรษฐีสุชา ไปถวายแท่นถ้ำป่าวน
จึงว่า พระยาจักรี นำเอาลักษณะพระราชสาส์น พระเจ้า
กรุงศรีสัตนาคนหุต ขึ้นถวายทูลพระกรุณาให้ทราบด้วยทุกประการ

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็ทรงเครื่องเสด็จราชสังการาภรณ์ วิบุลยเสด็จ
เสด็จ ออกนอกมุกเหล็ก พระที่นั่งสรรเพชญ์ปราสาท พร้อมด้วย
ท้าวพระยาเสนาบดีมนตรีมุขทั้งหลาย ฝ่ายทหารพลเรือนเฝ้า
เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ณ ทิมดาบคอก ตาม ตำแหน่ง ชั่วขวา
จึงให้เบิก แสนสุพนาโมศรี เข้า มาถวาย บังคม ณ ศาลาหว่าง ทิม
ดาบ และคำรัสพระราชปฏิสันถารสามัคคี ตามพระราชประเพณี
แล้ว พระราชทานเสื้อผ้าแก่ แสนสุพนาโมศรีโดย สมควร

จึงมีพระราชดำรัสสั่งสมุหนายก ให้เกณฑ์ กองทัพสรรพ
ด้วย ช้างม้า เครื่อง สัตว์ราชทั้งปวงให้พร้อมไว้ และคำรัสให้
พระยานครราชสีมา เป็นแม่ทัพหลวง พระสระบุรี เป็นยกกระบัตร
พระหนวนายกเป็นเกียกกาย พระรามคำแหง เป็นกองหน้า
พระยาตากสินเป็นทัพหลัง ถือพลฉกรรจ์ ลำเครื่อง สมุหนายก
ช้างเครื่องสามร้อยม้าสี่ร้อยสรรพด้วย นานาสรรพอาวุธใหญ่เล็ย
กระสุนดินประสิวพร้อมเสร็จ ให้ยกไประงับ กำลั้งศึก เมือง
หลวง พระบางซึ่ง ยกมาตีกรุงศรีสัตนาคมนทุกหน ครั้นถึงวันนั้น
ได้มหาพิชัยฤกษ์ จึงท้าวพระยา นายทัพนายกอง ทั้งหลาย ก็
กราบ ถวายบังคมลา ยกช้างม้า พลจาก กรุงเทพมหานคร
กับด้วย แสนสุพนาโมศรี ซึ่งเป็นราชทูตนั้น และเค็มทัพไปโดย
ทางเมือง นครราชสีมา

แผ่นดิน สมเด็จพระมหาบุญ (พระเพทราชา) ๕๕๕

ครั้นใกล้กรุงศรีสัตนาคนหุต จึงให้ทัพค่ายยับยั้งกอง
ทัพอยู่ที่นั้น จึงปรึกษากันว่า ครั้นจะยกเข้าโจมตี กองทัพชาว
เมืองหลวงพระบาง บัณฑิตก็เสียดไมตรีไปคู่มิตร และเรา
จะแต่งหนังสือให้ไปว่ากล่าวแก่ชาวเมืองหลวงพระบาง ให้
เลิกทัพ กลับไปโดยดีก่อน ถ้าและ มีพียงยังของอาหระ ค่อยรับใช้
จึงจะให้พลทหารเข้าโจมตีแตกหัก เอาต่อภายหลัง ครู่เดียวก็
จะเป็น ภาสุมูลไป อันทัพลาว มีทัพฝีมือเราได้แก่ไหนเพลาเดียว
ครั้นภายหลังทัพนายกองปรึกษาเห็นพร้อมกันแล้ว ก็ได้แต่งหนังสือ
ให้ขุนหมื่นมีชื่อชื่อไปถึงแม่ทัพลาว ชาวเมืองหลวงพระบาง เห็น
ใจความว่ากล่าวโดยไมตรี เพื่อจะได้ปราณีประยอมเป็นมิตร
สันถวะ กับกรุงศรีสัตนาคนหุต จึงกล่าวก่อนมิให้เขียนแหว่ไพร่อาฆาต
กัน สืบไป

ครั้นแล้ว ท้าวเสนา ลาว แม่ทัพเมืองหลวงพระบาง ได้
แจ้งในหนังสือและ ทราบว่า กองทัพกรุงเทพมธานียกมา
ช่วยกรุงศรีสัตนาคนหุต ทั้งนั้นแล้ว ก็เข็ดขามความพระเดช
านุภาพยิ่งนัก จึงแต่งหนังสือให้เพี้ย ความญ มีชื่อมาแจ้งแก่
แม่ทัพไทย รับยังยอมปราณีประยอมเพื่อจะเป็น มิตร สันถวะ
ไมตรีมิได้มีแหว่ อาฆาต กับ กรุงศรีสัตนาคนหุต สืบไป ก็เลิก
กองทัพ กลับคืนไปเมือง จึงพระยานครราชสีมา และ ท้าว

พระยานายทัพ นายกอง ทั้งปวง ก็แต่งหนังสือให้ขุนหมื่น มีชื่อ
ถือลงไป กราบทูล พระกรุณา ณ กรุงเทพมหานคร ไทย ประพาศให้
ทั้งปวง ก่อน แล้วบอกเข้าไปให้เสนา ลาว นำเข้าเฝ้า พระเจ้า
กรุงศรีสัตนาคนหุต พระเจ้า กรุงศรีสัตนาคนหุต ก็พระทัย
กำรัส พระราชปฏิสันถาร เป้นอันนี้ และให้เลี้ยง คุเหล้าของทัพ
ให้ อิ่มหนำ สำเร็จ พระราชทานรางวัล แก่ ท้าว พระยานายทัพ
นายกอง ทั้งปวง เป้นอันมาก

ฝ่ายผู้ถือ หนังสือ บอก ขึ้น ก็ มาถึง กรุงเทพมหานคร ให้
รวบรวมหาเสนาชั้นที่ กราบทูลพระกรุณาให้ ทราบ จึงทรงพระกรุณา
โปรดให้มี ครุฑา กอง ทัพ กลับ ลงมา ณ กรุง ท้าว พระยา
นายทัพ นายกอง ทั้งหลายได้แจ้งในท้องตรา นั้น แล้ว ก็กราบ
ถวายบังคม ลา พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุต แล้วเลิก ทัพ กลับ
ลงมายัง กรุงเทพมหานคร

ส่วน พระเจ้า กรุงศรีสัตนาคนหุต ก็ จักแจง ตกแต่ง
พระราชธิดาพร้อมด้วย พระพี่เลี้ยง นางกำนัล และ ทาส กรรม
กรชาย หญิง สิ่งละร้อย เป้น ขวี่วารสรวพด้วย เครื่องอุปโภค บริโภค
ทั้งปวง พร้อมเสร็จ และให้ แสนท้าว พระยาลาว สาม นายถือพล
หมื่นหนึ่ง ช้าง ม้า โคโย ส้มควร ให้ อัญเชิญ เสด็จพระราชธิดา
ขึ้นสู่ สวรรคต ภาณุ นัยาน วิจิตร ลงไปยัง กรุงเทพมหานคร ไทย

แต่เดิม สมเด็จพระมหาบุรุษ (พระเพทราชา) ๕๘๗
ลำดับมารดา วิถีถึง พระราชนิเวศพระ นครหลวง จึงบอก หนังสือ
ลงไป ณ กรุงเทพมหานครให้ กราบทูล พระ กรุณาให้ ทราบ พระ
มหาบรมมพิตร พุทธเจ้าข้างเมืองศรีอยุธยาเหตุ ก็นั้นแล้วทรงพระ
โสมนัส คำรัสแก อรรถมหาเสนาธิบดีให้ผูกเรือพระที่นั่งบัลลังก์
ม่านทอง และเรืออื่น ๆ หลาย ลำ ขึ้นไป รับ นาง กษัตริย์ กรุง
ศรีสัตนาคนหุต ณ พระ นครหลวง และล่อง ลงมา ยัง พระ มหา
นครไทย ทาง คลองโพธิ์เรียง

ครั้น มาถึง วัดกระโสม จะเลี้ยว ขึ้นไป ทางรถ ทำเนียบ
สมเด็จพระเจ้า อยู่หัว กรมพระราชวังบวร มีพระบัณฑูรให้มา
รับ พระราชบุตรี กรุงศรีสัตนาคนหุต ขึ้นไว้ ณ พระราชวังบวร แล้ว
เสด็จ พระราช ดำเนินลงมายังพระราชวังหลวงขึ้นเฝ้าสมเด็จพระ
พุทธเจ้าหลวง กราบทูลพระกรุณาขอพระราชทานนางไว้ ณ พระ
ราชวังบวร จึง ทรง พระกรุณาโปรด พระราชทานให้แก่สมเด็จพระ
พระเจ้า ลูกเธอไทย พระราชอัยยาคย์นั้น

ตุลศักราช ๑๐๕๙ (พ.ศ. ๒๒๔๐) ปีฉลูนพศก ขณะนั้น
สมเด็จพระเจ้า ลูกเธอเจ้าพระขวัญพระชนม์คำรบ สิบสามพรรษา
จึงทรง พระกรุณา คำรัสเหนือเกล้าฯ สั่งอรรถมหาเสนาธิบดีให้จัด
แจงการ พระราชพิธีโสกันต์ ณ พระที่นั่ง สวรรค์พิพิธปราสาท และ
ให้ตั้งโรง พระ กระบาศ สภาและ พระเบญจาท้อง สภาขึ้นใน

และให้ทั้งราชวิถีฉัตร เบญจรงค์ชัย อง ขรรคากว้าง เป็นระยะ
ไปโดยทาง อันระแห่กันก็วางกระลาปากเป็นชั้น ๆ ครั้นถึงมิก
สิริมาสู่สถูปก็ขี้นคิณวันอันได้มตามงคลฤกษ์เพลาชายแล้วสาม
นาฬิกา จึงพระบาทสมเด็จพระอมรินทร มหาพระมหากษัตริย์
ครองสิริราชสมบัติการ สรรพการณ ญา ลายทอง สันนิเพลาช้างอน
สยบททรงสรงพระองค์อย่างเกศทรงเรียบราควัฒ์พัศตร แล้วทรง
พระมหากรฐิน น้อย ทรงเสด็จพระแสงถันคยน์ และ มหาคเล็ก
เชิญพระแสง ถวายไฟพิชรี แล้วเสด็จพระราชดำเนินมาขึ้นถน
ทรง พระราชยาน เจ้าพนักงานประโคมแตร สังข์มโหรีเล็กแห่
ซ้ายขวาหน้าหลังเป็นขบวน มาถึงพระที่นั่ง สรรพเพชญ์ปราสาทเสด็จ
ขึ้นประทับอยู่ ณ พระที่นั่งเก้าอี้ถมซาน พัก

ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าลูกเธอทรงครอง แล้วเสด็จขึ้นพระมหาร
มาสู่เจ้าจอมเมมา แด่เป็นเพื่อนคนหนึ่ง และมหาคเล็กคู่แต่
หมู่ห่ม สวมปักทอง ขาว ขาว กรวย ใส่เสื้อคลุม และ พอกเกย
พันผ้าขาว แต่หน้าบิ้วยคักคยน์ จักเอาบุตร ขุนนางที่ไว้ศรัทธา
ให้ห่มผ้าลาย พัน ขาวใส่เสื้อคลุม ขาว บิ้วยคัก แต่กระบวนหลัง
นั้น มี นางเชิญ เครื่อง หกคน นางถือพิชัย คนหนึ่ง ถักพันจักเอา
ภรรยาขุนนางเป็นพระนมมีธ ตามนางเชิญเครื่องเป็นสี่แถว แถว
บิ้วยคักเป็นแปดสิบคน ถัดมาหมู่ผ้าทอง ขาว ขาว กรวย ห่มผ้าขาว

แผ่นดิน สมเด็จพระมหาบุรุษ (พระเพทราชา) ๕๘๔

จลิตทองสั้น ครั้นแต่เสด็จมาถึงที่ประทับซาหมักแล้ว จึงให้
ทรงเหยียบศพนางซึ่งชั้ย มีนางพนักงานเอาผ้าชำระพระบาท
สองคนแล้ว สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงวิงพระกร สมเด็จพระ
เจ้า ลูกเขยเสด็จเข้าใน พระมหาปราสาท ทรงฟัง สวดพระ
พุทธมนตร์ ค่ำรบสามวันแล้ว ถึงวันเย็น ค่ำรบสี่ได้ฤกษ์ เพลารุ่ง
จึงแต่เสด็จ มาณโรงพระกระยาสำเนา เสด็จขึ้นบนพระเบญจา
แล้วถวาย เครื่องมูรธาภิเษก สรงน้ำพระพุทธรูป และน้ำสังข์
ทักษิณาวรรต ทวีचारยถวาย อาศิรวาท ประโคมฆ้อง กลอง แตร
สังข์ดุริยางคดนตรี แล้วทรงเครื่องแต่เสด็จกลับเข้าพระราชวัง
ครั้นเพลาล่วงแล้วสามนาฬิกา จึงแต่เสด็จไปสมโภชเวียน
เทียน เสด็จแต่หมู่สมโภชลายใต้เสื่อกรุย ลำพอกชมพู และ
นางเชิญพระแสง หางนกเครื่องหางตามเสด็จทั้งปวงนั้น ด้วย
หมู่ผ้าทองเขียวชายกรวย กลุ่มผ้าชมพูขลิบทอง สั้นคำรบสาม
วัน เย็นหกวันถ้วนกันทั้ง แต่ไปทรงฟังสวดสามวันนั้น ครั้น
ไต่กันต์แล้วเจ้าพระขวัญเสด็จ ออก ศักทรมน้ำ ณ ท้อง สยามหลวง
หน้า พระที่นั่งจักรวรรดิทุกวัน ๆ

ครั้นถึงเดือนสาม สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ทรงพระ
ประสูติ ลงได้ประมาณ ๑๕ วัน และพระโรคนี้แก้เวียงแก้ว

ลง เสด็จพระกระยาหาร ก็ไม่ได้ เกือบใกล้สวรรคต
อยู่แล้ว และพระราชวงศ์วงศ์ และ ท้าวพระยา ข้าราชการ
ผู้ใหญ่ผู้น้อย ทั้งหลาย ก็เข้าไปนอน อยู่ในพระราช
วัง พร้อมกันสิ้น

ขณะนั้น สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กรมพระราชวังบวร ทรง
พระราชดำริห์ แคลงเจ้าพระขวัญ ด้วยเห็นเข้าไทยมาก คน
ทั้งปวงยินดีนักยิ่งมาก นานไปภายหลังเกรงจะเห็นศัตรูราช
สมบัติ จึงทรงคิดการอื่นขึ้นด้วยศรัทธา แต่กับเจ้าฟ้าเพชรเจ้า
ฟ้าพรราชบุตร ทั้งสองพระองค์มิได้ผู้อื่น รัชเห็น ครั้นเห็นจวน
จะสวรรคตในวโรกาสหนึ่ง สองวันเห็นแก่อยู่แล้ว จึงเสด็จ พระ
ราชดำเนิน มายัง พระราชวังหลวง กับ พระราชบุตร ทั้ง สอง
และข้าราชการของอุลพระยาทั้งปวง เห็นอันมาก และเสด็จเข้า
อยู่ ณ พระตำหนัก ณ ของหวาน จึงอุบายให้ มหาดเล็กไป เชิญ
เสด็จเจ้าพระขวัญว่า มีพระบัญชาให้เชิญเสด็จไปเฝ้า ทรง
พระกรุณาจะให้ทรงม้าเทศได้ทอดพระเนตรสักคนน้อยหนึ่ง และ
เจ้าพระขวัญเสวย ผลสุกหวานบ้าง อยู่ ครั้น ทราบ ว่า มีพระ
บัญชาให้หา ก็มิได้ เสวย ค่อยไป และซีก ซึ่งยังมีได้ เสวย นั้น
เอาใส่ใน เครื่อง แล้วทูลลาสมเด็จพระ มารดา เสด็จ มาเฝ้า
กรมพระราชวังบวร ณ พระตำหนัก ณ ของหวาน กับด้วยนักพระ

แผ่นหิน สมเด็จพระมหาบุรุษ (พระเพทราชา) ๕๔๑
สถลธิดาราชพระพี่เลี้ยงและ ข้าไทยทั้งปวง ตามเสด็จมาขึ้น
ชั้นมาก ครั้น เจ้าพระขวัญมาถึงเสด็จเข้าไปเฝ้าถวายบังคม
แล้ว มีพระบัญชาให้ตามพระพี่เลี้ยงและข้าไทยทั้งปวง มิให้
ตามเสด็จเข้ามาและให้ขับประตู กำแพงแก้ว นั้นเสีย จึงให้
รับเจ้าพระขวัญสำเริงไทยเสีย ค่าย ท่อนั้นท่อนในพระตำหนักของ
ทวยเสด็จแล้ว ก็ให้เอา พระศพใส่ถุ้ง แล้วใส่ลงในแม่ขัน
ให้ข้าหลวงเอาออกไปฝังเสียณวัดโคกพระยา แล้วเสด็จกลับ
ยัง พระราชวังบวรสถานมงคล

ฝ่าย นักพระสถลธิดาราชพระพี่เลี้ยง และข้าไทยทั้งปวง
แจ้งว่า เจ้าของทวยเป็นเหตุแล้ว ก็ชวนกันร้องไห้กลับมาทูลแก่
เจ้าฟ้ากรมหลวงโยธาเทพ ซึ่งเป็นพระมารดา และเจ้าฟ้ากรม
หลวงโยธาเทพ ขณะ เมื่อ พระราชบุตร ทูลสาปเฝ้ากรมพระราชวัง
บวรนั้น เข้าที่พระบรมมหาราชวัง แต่ทว่ายังมีได้บรมมหาราชวัง
พอเคล็ดกลับ ลงก็ได้ขึ้นเสวย พระราชบุตรมาทูลว่า ข้าพเจ้า
ขอพระราชทานผลผลิตหวานซึ่งเหลืออยู่นั้น เสวยต่อไป ก็
ตก พระทัย บรมมหาราชขึ้นมากในทันใดนั้น พอนักพระสถลธิดาราช
มาถึงร้องไห้ ทวยทูลโดย มูลเหตุทั้งปวง และเจ้าฟ้า กรม
หลวงโยธาเทพ ได้ทรง พัง คังนั้น ก็ตก พระทัย ช้อนพระ ทรง ทรง
พระ ก็นำ แสง ถึงพระราชบุตร เป็นกำลัง แล้ว เสด็จขึ้นไปเฝ้า สมเด็จพระ

พระพุทธรูปเจ้าพลว ซึ่ง ทรง พระประสูติ อยู่ที่นั่น และทรง
 พระโศกเศร้าไว้ ถวายกุศลโดยมูลค้ำที่ขบง แล้วพูดว่าลูกข้าพระ
 พุทธรูปเจ้าหาความมิคมีได้ กรมพระราชวังบวร มา ข้า ลูก ข้า
 พระพุทธรูปเจ้าเสียโดยหาเหตุมิได้ สมเด็จพระพุทธรูปเจ้าพลว
 ครวสได้ ทรง พัง ค่ำ นั้น ก็ ตก พระทัย อาลัยใน พระราชโอรส
 ทรง พระโศกาอาดูรภาพ เบื้องตำลึง แล้ว ทรงพระพิโรธแก่
 กรมพระราชวังบวร ยิ่งนักทำไว้ว่ามิได้ ราชสมบัติแก่ อ้าย สาม
 คณพ่อลูกนี้แล้ว แล้วมี พระราชดำรัสให้หาเจ้าพระพิชัยสุริยเทว
 ราชศักดิ์มา ขึ้นมาเลี้ยงพระที่นั่น บรมมณเฑียรวิเศษนี้ ซึ่ง
 เสด็จทรงพระประสูติอยู่ที่นั่น แล้ว ทรง พระกรุณาตรัส มอบ
 เสร็จ ราชสมบัติให้แก่ เจ้า พระพิชัยสุริยเทว แล้ว สมเด็จพระ
 เจ้า อยู่หัว ก็ เสด็จสวรรคตอยู่ใน พะโลมราชวิเศษนี้ พระบาทบรม
 ภาดบรมบพิตร พระ พุทธรูปเจ้าอยู่หัว พระชนม์ พระยาเดาะ นพศก
 แรกเสด็จขึ้นเสวย ราชสมบัติที่นั่น พระชนม์ ได้ห้าสิบหก พรรษา
 เสด็จ ดำรง ราชอาณาจักรอยู่ได้ สิบห้าพรรษา ขณะ สวรรคต
 ณ พระ ที่นั่น บรมมณเฑียรวิเศษนี้ มหา ปราสาทในเรือนนี้ มีลูกหมอก
 ลูกกรวยไว้ ๑๐๕๙ (พ.ศ. ๒๒๔๐) นั้น สิริพระชนม์ ได้
 เจ็ดสิบเจ็ด พรรษา

แผ่นดิน สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๘
(ขุนหลวงสรศักดิ์)

ในศักราช ๑๐๕๘ (พ.ศ. ๒๒๔๐) ปี ถลุทเพศกนี้แผ่นดิน
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กรมพระราชวัง ขวร สดาม มงคล ทวีศ
ทราชมเหศวร มีพระราชโองการไปรคมอบเวร ราชสมบัติให้แก่
เจ้าพระพิชัยสุรินทร ราชโอรสองค์โตแล้ว ก็มีใ้เสกพระราช
คำเหิน ลง มาบัง พระราชวัง ตลอดจน ส่วนเจ้าพระพิชัยสุรินทร
ก็มีอาจริบราชสมบัติได้ เสด็จพระเชษฐาสุภาพ สมเด็จพระเจ้า
อยู่หัว กรมพระราชวัง ขวร อยู่ จึงมี เสด็จเครื่องเบญจ ราชกกุธ
ภัณฑ์ ทั้งห้าประการสำหรับพระมหากษัตริย์ราชเจ้าขึ้น ขึ้น
ไปยัง พระราชวัง ขวร กับ ถ้วน ท้าวพระยา เสด็จขึ้นมณฑล
ทั้งหลาย พร้อมกันเป็นอันมาก ขึ้นมาสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
มหาอุปราชกราบบังคมทูลถวายราชสมบัติ และเครื่องเบญจ
ราชกกุธภัณฑ์ ทั้งยวง สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็มีใ้รับ จึงมี
พระราช บัญชา ทวีศแก่เจ้าพระพิชัยสุรินทร ว่า พระราช
โองการไปรคมอบเวร ราชสมบัติใ้เสกตั้งแก่ท่านแล้ว ท่าน
จงครอง ราชสมบัติเถิด และ ซึ่งท่านจะมายุกราชสมบัติใ้
แก่เราและเราจะรับราชสมบัติก็มิได้ ก็ จะ เป็นละเมิด พระราช
โองการไป รุ มิยังควรนัก และเจ้าพระพิชัยสุรินทรได้ พังคังนี้

ก็ บังคับ พระทัย ถัด พระเทศา อนุภาพยิ่งนัก จึง กราบทูล อ้อน
วอนไป เป็น หลายครั้ง สมเด็จพระมหาอุปราชก็มีไต่รับ เจ้า
พระพิชัยสุนทรก็ ชยพระเคียรเกล้าลง กลังเกลือกกับฝ่าพระบาท
แล้วกราบทูลวิงวอนไปว่า ข้าพระพุทธเจ้า วาสนาบารมี ถิ่นน้อย
บุญน้อย ถิ่นล้นน้อย มีอาชวสามารถจะดำรงราชสมบัติไว้ได้
ถ้า และ ข้าพระพุทธเจ้า จะครอบครองแผ่นดินสืบไปยั้งนี้ เห็นจะมี
ภัยอันตราย แก้วราชสมบัติและบ้านเมือง สมณพราหมณาจารย์
อาณาประชาราษฎร จะให้ความเกื้อหนุนเป็น มั่นคง ชัน
เศวตฉัตร นุ่งมหาสิริอันประเสริฐ ถ้าบุคคลผู้ใดมิได้มี
บุญญาภิสังขาร ส่ำสมมาแต่ก่อน ก็หาดำรงรักษาไว้ได้ไม่
อุปมาถึงมันเทศแห่งพระยาราชสีห์ มีธรรมชาติอันสุกม
ละเยือกยิ่งนัก ถ้าและจะเอาภาชนะอันใด ๆ ก็ที่ มารองรับ
ไว้เห็น ก็หารองรับไว้ได้ไม่ ก็ระไหลรั่วไปเสียสิ้น และ
ซึ่ง จะรองรับไว้ได้เห็น ก็แต่สุวรรณภาชนะสิ่งเดียว และ
พระองค์ กอปร ด้วยพระราชฤทธาเทศาธิการ ภูนิหาร บารมี มาก
สมควรจะดำรงราชอาณาจักรในแผ่นดินสยามประเทศไว้ อุป
ไมยถึงภาชนะทองรองรับไว้ ซึ่งมันเทศแห่งพระยาราชสีห์
เหมือนฉะนั้น ขอพระองค์ พงทรงพระกรุณาโปรดรับครอบครอง
ราชสมบัติโดยสุภาวสุจริตธรรมเถิด เหมือน คำนึง พระองค์ทรง

แผ่นดิน สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๘ (สมเด็จพระเอกาทศโลก) ๕๔๕
พระมหากษัตริย์ภาพแก่แผ่นดิน ข้าใต้เห็นจลาจลเลย สมณ
พราหมณาจารย์ อาณาประชา ราษฎร ไร่ไถ่ ฟังพระบรมมหาราช
เย็น เป็นสุขหายสุข และซึ่งพระองค์ รมิ ทรงพระ กรุณาโปรด
รับครอง ราชสมบัติใช้ ก็เหมือนไม่ทรงพระกรุณาแก่แผ่นดิน
และไพร่ฟ้า ข้าขอบขัณฑสีมาทางปวง เห็นว่า บ้านเมืองจะ เกิด
อันตราย สมณพราหมณาจารย์ อาณาประชาราษฎรจักได้รับความ
เดือดร้อน เห็นแก่ ข้าพระพุทธเจ้าก็ระหาที่พึ่งที่พึ่งอันมิได้
ก็จะ กรวยถวาย บังคมลาพระองค์ บุกป่า ผ่านไปชุกซ่อนนอน
ตายเสีย ตามมโนกรรมของ ข้าพระพุทธเจ้า

ขณะเมื่อเจ้าพระพิชัยสุริยทวารวดีอยู่ ณ นั้น พช
ท้าวพระยาข้า กุศล ละของ อุตีพระบาท ทั้งหลายฝ่ายพระราชวังหลวง
ก็ ตามขึ้นไปถึงพร้อมกัน และเข้าเฝ้ากราบถวาย บังคมสมเด็จพระ
พระพุทธเจ้า อยู่หัว และช่วย อุดหนุน พิกุลทองน้อยขึ้น เพื่อ
จะได้ทรงพระกรุณาโปรด รับ ครองราชสมบัติขึ้น จึงเจ้า พระ
พิชัยสุริยทวารวดี ก็รับ พระราชโองการ แก่ พระบาท บรมมพิตร
พระเจ้า อยู่หัว แล้ว รับ พระบัญชา แก่สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ
ทั้งสอง พระองค์ และท้าวพระยาเสนาบดี มนตรีมุขทั้งหลาย
ก็รับ พระโองการและพระบัญชาตาม เจ้าพระพิชัยสุริยทวารวดี พระ
บาท บรมมพิตร พระพุทธเจ้า อยู่หัว ครั้น สิ้น ทศก พระเนตร เห็น

ท้าวพระยาเสนาบดีมีนครมีขัตติยราช ราชกายเข็ญแปรกติพร้อม
มูลกัน อยู่สืบ แล้วจึงมีพระราชโองการตรีศ เค็นือเกล้า ฯ
โปรดให้ท้าวพระยาข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งหลาย
ถือ น้าพระพิพัฒน์เสด็จมาถวายสาบาน ตามโบราณราชประเพณี
เสร็จแล้วทุกประการ และเจ้าพระพิชัยสุจินทรและท้าวพระยา
เสนาบดีมีนครมีขัตติยราช สมณพราหมณาจารย์ทั้งหลายก็อัญเชิญเสด็จ
พระราชดำเนินลงมายัง พระราชวังหลวง จึงมี พระราชดำรัส
ให้เจ้าพนักงานจกแจงการอัญเชิญพระบรมศพใส่ในพระโกศเสร็จ
แล้ว ประคิบฐานไว้ ในพระที่นั่งบรรยงก์รัตนาสน์ที่เสด็จสวรรคต
บัดนี้ แล้วมีพระราชโองการตรีศสั่งพระ มหาราชครู พระ
ราชครูประโศภิตาโหราจารย์ ให้จกแจงการพระราชพิธี ราชสา
ภิเษก เสด็จมี พระราชมนเฑียร

ครั้นถึงวันอันได้ศุภวาร มหา มงคลนักษัตรฤกษ์ จึงท้าว
พระยาเสนาบดีถือน้ำวาช ข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อย
ทั้งหลาย ฝ่ายทหารพลเรือน และพระสงฆ์ ราชาคณะคามวาสี
อรัญวาสี ขี้อพราหมณาจารย์ทั้งหลาย ประชุมพร้อมกันณพระ
ที่นั่งสวรรค์ชั้นปราสาท อัญเชิญเสด็จพระบาทบรมมหาราช
บพิตร พระพุทธเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้น ราชสาภิเษกเป็น เอก อรรค
บรมชคคิยาธิบดินทร ปันพิภพขสกลราชสีมา เสวยมโหศุรช

แล้วคืน สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๘ (ขุนหลวง สรศักดิ์) ๕๔๗
ศักราชปีที่ ๖ วิทยาลัยราชประชาเสด็จ สืบศรี สิริยสวัสดิวงศ์ คำวราช
อาณาจักร กรุงเทพมหานคร มหาเศรษฐี ทวารวดี ศรีอยุธยา
คัลลภ พหุรัตน์ ราชธานีบุรีรมย์ อุดมราชนิเวศน์มหาสถาน
แล้วถวายเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ สำหรับพระมหากษัตริย์ราช
เจ้า และการพระราชพิธี ทั้งปวง นั้น พร้อมตามอย่างโบราณ
ราชประเพณี เสด็จขึ้นทุกประการ จึง สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็
เสด็จ ประเวศ พระราชทานเบี้ยหวัด และเสด็จ อยู่ พระที่นั่ง สุริยา
มรินทร์ มหาปราสาท และขณะเมื่อพระองค์เสด็จ สวรรคต สมัยค
นั้น พระชนม์มายุได้ สามสิบหก พรรษา จึงมี พระราชโองการ ทว่า
เหนือเกล้า ฯ โปรดให้ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ พระองค์ ใหญ่
ประคองฐานที่ถรณ์ พระราชวัง บวรสถานมงคล และ สมเด็จพระ
เจ้า ลูกเธอ พระองค์ น้อย นั้น ทรง พระกรุณาโปรดให้ เรียกว่า
พระ บัณฑิตน้อย แต่บรรดาเจ้าหลวงเดิมที่มี บำเหน็จความชอบ
นั้น ก็ พระราชทาน บัณฑิตได้ ตามสมควรฐานานุรูป ด้วยทุกคน
แล้ว ทรง พระ กรุณาได้ช่าง พนักงาน จักรกร ทำพระเมรุมาศ
ขนาดใหญ่ ชื่อบุรุษมาศ สดุดี สดุดี กอปรด้วย เมรุ ทิศ เมรุ แตรก
และสาม ช้างพร้อม และ การพระ เมรุมาศ นั้น กำหมัก สืบเชื้อ
เคื้อน จึง สำเร็จ

สุคักราช ๑๐๖๐ (พ.ศ. ๒๒๔๑) มีขาน สัมฤทธิศก
 เกื้อนสี ได้ศุภวารกิติพิชัยบุญ จึงให้อัญเชิญพระบรมโกศ
 ขึ้นประดิษฐานเหนือ พระมหาพิชัยราชรถแต่แทนเข็น กระบวน
 ไป เข้าพระเมรุมาศ ตาม ขบวนแต่ก่อน และได้ทั้งทางกัน
 ถัดไปพลๆ และมีการมหรสพ ต่าง ๆ ทุกประการ ครั้นค่ำ
 ได้ รุกกอกไม้เพลิง ต่าง ๆ ระทาสถูปสถลระทา ขุนาพระ
 บรมศพ เป็นมโหฬารนิการยิ่งนัก และ ทรง สักขยปรณ
 พระสงฆ์ คณีน คณีน คำรบเจ็ดวันแล้ว ถวายพระเพลิง ครั้น
 ภายพระเพลิงแล้ว นาง พระ รุกกอก สักขยปรณ พระสงฆ์ ชัก
 สร้อย รูป แล้วเชิญพระอัฐิใส่พระโกศห้อย อัญเชิญขึ้นพระ
 ราชยาน แต่เข็นกระบวนเข้ามายังพระราชมณเฑียร จึงให้อัญ
 เชิญพระบรมโกศ พระอัฐิเข้าบรรพชาวด้านหน้าพระมหาวิหาร
 วัดพระศรี สวรรเพชญ์การาม

สุคักราชไค้ ๑๐๖๑ (พ.ศ. ๒๒๔๒) มีเกาะ เอกศก
 สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน ทรง พระราชดำริตั้ง ภูมิสาทิแห่งพระ
 องค์ ซึ่ง สมเด็จพระพันปีหลวง ครุส ขอลไว้แต่ยัง ทรงพระ เยาว
 อยู่เห็นว่าเมื่อสุคักราช ๑๐๖๔ (พ.ศ. ๒๒๔๕) มี ขาน จัตุศก
 แต่ ครั้ง แผ่นดิน สมเด็จพระ บพิตร พระ นารายณ์ขึ้นเจ้า เสด็จ
 พระราชดำเนิน ขึ้นไปนมัสการพระ พุทธปฏิมากร พระชินราช

แผ่นดิน สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๘ (ขุนหลวงสรงศักดิ์) ๔๔๔
พระยีนสื ๓ เมือง พระพิณโลก ทรงพระกรุณาให้มีการ
มหรสพ ถวาย พระพุทธ สมโภชคำรบ สามวัน ครั้นนั้น สมเด็จพระ
พุทธเจ้าหลวงในพระบรมโกศ พาเอา สมเด็จพระพันปีหลวง
ทรงพระครรภ์แก่ จึง ประสูติพระองค์ที่ตำบลบ้านโพธิ์ประทับ
ช้าง แขวงเมืองพิหาร ในเดือนอ้ายมีชาน จิตวาจกนั้น แล้ว
จึงเอา รกที่ สดขาคินั้น ใส่ลงใน หมอบเงินเอาไปฝังไว้ที่ หลวง
คันทโพธิ์ ประทับช้าง และ กัน รุกุมพร ก่อ กั้น นั้น เหตุ กั้น นั้น
จึงให้พระ นามกร ชื่อ มะเกื้อ และ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรง
พระราชดำริห์ ระลึกถึงที่ ภูมิชาติ อัน พระองค์ ประสูติ ณ แขวง
หัวเมือง ฝ่ายเหนือ เป็น มาตมกล สดากอัน ประเสริฐ สมควร
จะสร้าง ขึ้นเป็นพระอาราม จึงมี พระราชดำรัส กับ สมุหนายก
ให้กะเกณฑ์ กำนันขึ้นไปสร้างพระอาราม ณ ตำบลบ้านโพธิ์ประทับช้าง
มี พระอุโบสถ วิหาร มหาธาตุ เจดีย์ ศาลา การเปรียญ และ
กุฏิสงฆ์ พร้อม เสร็จ และ การสร้างพระ อารามนั้น ต้อง บิเศษ
จึงสำเร็จใน บั้น เสด็จสวรรคต จึง สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็ เสด็จด้วย
พระสวามีมาโดยกระบวนนาวาพุทธะ ขึ้นไป ณ พระอารามตำบล
บ้านโพธิ์ ประทับช้าง นั้น และ ท้าว พระยา ข้าง หละของ กุสรี พระ
บาท ซึ่ง ขึ้นไป คอย รับ เสด็จโดย สดลมารคนี้ ก็ เป็น อัน มาก
แล้วทรง พระกรุณาให้ มีการ ถววง และ มีการ มหรสพ คำรบ

๒๐๐ พระราชพงศาวดาร กรุงศรีอยุธยา

สามวัน ทรง ถวายไทย ทานแก่ พระสงฆ์ เข็น อ้น มาก และ
ทรงพระราชอุทิศถวายเลข ข้าพระ ไว้ตำหรับ อุ้มบุญ พระ
อาราม ตาม ขวรมเนียม แล้วทรง พระ กรุณา ตีร เจ้า อธิการ
ชื่อ พระครู ขวรมบุรี ราช มุนี อยู่ ครอง พระอาราม ถวายเครื่อง
สัณตมบริวาร ตาม คัลกั พระราชาคณะ แล้วเสวย ก็เสด็จกลับ
ยัง กรุงเทพนิมิตนคร จำเดิมแต่ขึ้น มา พระ อารามหนัก ก็ เว้น
ว่า วัชโรทัย ประทับข้าง มา ถวาย เท้า ทุกวัน นี้

เมื่อ ตุลาคม ๑๐๒๓ (พ.ศ. ๒๒๔๓) มีมะโรงโทกณ
นี้ อสนีบาต ตก ลง มืดมัว มืดมัว พระ มนต์บาทพระ อาราม วัด สุขุม
กลุณพิศ ตร คัดเป็นเพลิงไฟลง ขึ้น ไหม้เกรวี่ร บน ไทรมล มา ครอง
พระเคียร พระ พุทธรูป หัก ตระบัน ลง มา ณ พระสถ และ พระ
เคียรนี้ คก ลว อยู่ ถัดกับ พระมณฑป จึงทรง พระ กรุณาไปรทให้
ช่างพนักฐาน จักการ วิธ สัณตมบาทอสนีวัง ขึ้นใหม่ แปลงเป็น
พระมหาวิหาร สูงใหญ่โดยยาวเต็มเส้น สำรับ ในบิรมณีย จักรวาล
และ ทรง พระกรุณาให้ มี การฉลอง และ มี การ มหุรศพ สาม
วัน และ ทรง ถวายไทย ทานแก่ พระสงฆ์ เข็น อ้น มาก เทียบ
อย่าง ทุกครั้ง

ในชุกนี้เห็นแก่ พระอรุณเทศน์เต็ม แห่งสมเด็จ พระพุทธ
เจ้าหลวงให้ พระ ขวรมโลก ซึ่ง เป็น พระราช มาวคา เลียง ขอ

แผ่นดิน สมเด็จพระพุทธนิพนธ์ที่ ๘ (ขุนหลวงสรศักดิ์) ๒๐๑
สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน ได้ชกยาสยักรุง รักษา พระองค์ มา
แต่ยังทรง พระเยาว์ นั้น ครั้น สมเด็จพระพุทธเจ้าครอง เส็จ
สวรรคตแล้ว จึงทูลลาสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน แล้วออกไป
ไปตั้งพระตำหนักอยู่ในที่ใกล้พระอารามวัดกุศล และที่พระ
ตำหนักวัดกุศลนี้เห็นที่ พระตำหนักมาแต่ก่อน ครั้นแผ่นดิน
สมเด็จพระนารายณ์เป็นเจ้า และเจ้าแม่ผู้เฒ่าซึ่งเป็นพระพี่
เมตตาของสมเด็จพระนารายณ์เป็นเจ้า และเป็น มารดาเจ้าพระยา
โกษาเหล็กโกษาปาน ซึ่งไปจีนไปช่วยกราบทูลขอพระรา
ชทานไทย สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน ขณะนั้นที่หลวงสรศักดิ์
และชกยาสยักรุง พระยารัษฎน้อยที่กรุงนี้ และเจ้าแม่
ผู้เฒ่านั้นก็ได้ตั้งพระตำหนักอยู่ในที่นั้น ครั้นแผ่นดิน สมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวพระองค์นี้ และสมเด็จพระนารายณ์มารดาเลี้ยง
ก็เสด็จไปตั้งพระตำหนักอยู่ในที่นั้นสืบต่ออีกมา แล้วจึงทรง
พระกรุณาโปรดตั้งให้เป็น กรมพระเทพามาตย์ ส่วนสมเด็จพระ
พระบรมมหาราชเจ้าฝ่ายซ้ายฝ่ายขวา แห่งสมเด็จพระพุทธเจ้าครอง
ในพระบรมโกศ ซึ่งทรงพระนามว่า กรมหลวงโยธาเทพ กรม
หลวงโยธาเทพนั้น ก็ทูลลาสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน แล้วพา
เอาพระราชมุตร ซึ่งทรงพระนาม ครีสน้อยนั้น ออกไป
ตั้งพระตำหนักอยู่ในที่ใกล้พระอารามวัดพุทธนิพนธ์

ครั้งเมื่อมี มะโรงโตศกนั้น ครั้นนั้นยอราชบุตร พระ
ชนม์ได้คำรบสิบสาม พรรษา จึงเข้ากรมหลวงโยธาทพพระ
ราชมารดา นั้น ก็ให้กระทำการมงคลพิธีโสกันต์พระราชบุตร
ครั้นโสกันต์แล้วให้ไปทรงผนวชเป็นสามเณร อยู่ในสำนักพระ
พุทธโฆษาจารย์ราชาคณะ และครั้นนั้นหั้นทรงพระ สักขัญญา
เยี่ยม อันมาก ประพฤติพรหมจรรย์เป็นอันดี และทรง เรียบ พระ
ปริยัติไตรปิฎกธรรม และคัมภีร์ เลขยันต์ มหัตร์ ศาสดาสรพ
วิทยาคุณต่าง ๆ ในสำนัก พระพุทธโฆษาจารย์ นั้นได้เยี่ยม อัน มาก
และ ทรงผนวชอยู่ได้ห้าพรรษา พระชนม์ ได้ สิบ แปด พรรษา
จึงลาผนวชออกเที่ยวทรง เรียบหนังสือปัสสภร ช้างม้า สรรพบุรุษ
ซึ่ง ชัย ทั้งปวงได้เยี่ยมอันมาก แล้วทรง เรียบซึ่ง อักษร แฉกฝรั่ง
และอักษรเขมร ลาวญวน พระม้าวรามีญ และ หินทุกภาษาต่าง ๆ
แล้วทรง เรียบ ซึ่ง คัมภีร์ ราชศาสตร์ ไทวาศาสตร์ และ คัมภีร์
แพทย์ กอประกัยอาหารย เยี่ยมอันมาก สรรพทรง จำนิชำนาญใน
สรรพคุณทั้งปวงต่าง ๆ คุงที่นี้จะทรงทราบในคัมภีร์ ไตรเพททางค
ศาสตร์ ครั้นพระชนม์คำรบได้อุปสมบทแล้ว ก็ ทรงผนวช
เป็น ภิกษุภาวะจำเริญ สมณธรรม อยู่เป็นอันดี

ขณะนั้น สมเด็จพระ พุทธเจ้า อยู่หัว มีพระราชบุตรเกิด
ด้วย พระ สนม อีก สิบ พระองค์ ทรง พระนามพระองค์เจ้าแก้ว

แต่กลับ ส้มเค็ญ พระสงฆ์เพ็ญที่ ๘ (ชุม หลวงศรีศักดิ์) ๖๐๓
องค์หนึ่ง พระองค์เจ้าทัตติย องค์หนึ่ง เป็นห้าพระองค์ด้วยกัน
ทั้ง ส้มเค็ญ พระเจ้าลูกเธอกรม พระราชวัง ขวร และ พระยัณฑูร
น้อย และ เจ้าฟ้าหญิง แต่เจ้าฟ้าหญิง ถัย ส้มเค็ญ พระเจ้าลูก
เธอ ทั้ง สอง พระ องค์ นี้ ร่วมพระราชมารดาเดียวกัน

อัน ส้มเค็ญ พระพุทธเจ้าหลวงในพระบรมโกศ มีพระ
ราชบุตร เกิดด้วย พระสมมต พระองค์ คือ พระองค์เจ้า จันทก
หนึ่ง พระ องค์เจ้าคำองค์หนึ่ง พระองค์เจ้าแก้ว องค์หนึ่ง
พระองค์เจ้าบุณนาท องค์หนึ่ง และ พระองค์เจ้าบุณนาท องค์นี้
ที่เรียกว่า เจ้าพระนครนั้น และพระองค์เจ้าคำ นั้น ได้ พระองค์
เจ้าแก้ว พระราชบุตร ส้มเค็ญ พระเจ้าแผ่นดิน เป็นชาย บิราจิกา
และ ส้มเค็ญ พระเจ้า ลูกเธอ กรม พระราชวัง ขวร นั้น ได้ พระองค์
เจ้า ทัตติย ลูกพระสมมต เป็นพระราชมารดา ทั้ง พระ มารดา กันนั้น
เป็น พระ อรรคมเหษี

๑ ลูกศักราช ๑๐๖๔ (พ.ศ. ๒๒๔๕) มีมะเมีย ใจว่าศก
ขณะ นั้น ผาโหลง ช้าง ชาวบ้าน แก้ว นำโหลงเข้ามา แต่ท้อง
บ้ำ คัม และกัน เขาช้างพลายงาตั้งเกิดโหลงเข้ามา ได้ตัวหนึ่ง
สูง ปะมาณ หกศอก ห้านิ้ว สรรพด้วย ขลุ่ยฉลุณงาม ขนิษฐ
และ ชักโหลง นั้นเข้ามา ณพระเนตร จึง พระราชวัง เมือง นำ
เอาเข้า ช้างสำคัญ นั้นขึ้น กราบทูล พระกรุณาให้ ทรงทราบ พระ

มาท ขอมม ขนิตร พระพุทธเจ้า อยู่หัว ก็เสด็จพระราชดำเนินไป
ณพระที่นั่ง ทอดพระเนตรไล่ซึกข้างโถงเข้าพระที่นั่ง แล้ว
ทรงพระกรุณาให้ถ้ำข้างลำคอกนั้นเข้าไว้ในระฆัง ให้ประ
บือณิก สอนให้ถ้อย ขำขันข้างนอกแล้ว จึงเข้ามาไว้ณโถง
ที่พระที่นั่ง ทรงพระกรุณาให้มีถ้ำ มทรศัพ สมโภช สามวัน
แล้วให้ถ้ำลงสู่เรือขนำ มีเรือคู่ซึก แต่มีถ้ำของพระขำมา มีพระ
มทร จึงให้ถ้ำขึ้นไว้ณโถง นอกใน พระราชวัง ทรงพระ
กรุณาพระราชทานนามขำขนำชื่อ พระขมระโธระจักร แล้วพระ
ราชทานรางวัลแก่ นายโฆง นั้นโดย สมควร

ในนี้มะเขือบ้าท้าวศกนั้น ทรงพระกรุณาทำไว้ให้ช่างก่อ
อย่าง พระรัตนูป พระพุทธบาท ให้มีขอกทำเชือกให้ขอกเกล็ดมี
ข้อมแดง และขอกทำเชือกด้วย ข้อมข้าง ก่อ อย่าง แล้วเอาเข้า
ทอดถวาย จึงมีพระราชดำรัสสั่งให้ ประจวบ เสด็จลงมาพระมณฑป
ตาม ข้อมง นั้นเสด็จ จึงเสด็จพระราชดำเนินโดย ขบวน พุท
มาทรา ขอมมารค สดลมารค ขึ้นไปนมัสการพระ พุทธบาท
ตามอย่าง พระราชประเพณี มาแต่ก่อน แล้วทรงพระ กรุณา
ให้ช่างพนักงาน รับการ ขอกเครื่อง มนพระมณฑปพระพุทบาท
ขณะนั้น สมเด็จพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ ตามเสด็จขึ้นไปช่วยขึ้น
แม่ การด้วย สมเด็จพระเจ้า อยู่หัว มี พระทัย ปราโมทย์ ยิ่งนัก

แต่เดิม สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน (ขุนหลวงสรศักดิ์) ๒๐๔
จึงทรง พระกรุณา มอบการทั้งปวง ถวายให้สมเด็จพระสังฆราช
เป็นแม่การแล้ว ก็เสด็จยังกรุงทพพิมานนคร

ครั้งนั้น สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน มิได้เสด็จ อยู่ในพระนคร
นาน เสด็จ อยู่แต่เกือบ หกวันบ้าง สิบห้า วันบ้าง แล้วเสด็จด้วย
เรือ พระที่นั่ง แลกล้อมไป ด้วยเรือ ข้างชลระของจุฬพระบาททั้งปวง
เที่ยว ประพาสในท้องแฉะทั่วราชอาณาจักรเมืองสมุทรปราการ และ
ทรงเมื่อก่อน นานา มีพระราชกิจทั้งปวงต่าง ๆ ทรงสั่งแก่อุทิศ
ทุกชีวิต เมื่อพระราชประเพณีมาอย่างแต่ก่อน และพระองค์
ฆ่าเสียซึ่งหมู่ มีราชาชาติทั้งหลาย ด้วยเบ็ด และ ข่ายลัม คาย
เป็นอันมาก บางทีเสด็จด้วยช้างพระที่นั่ง และ ล้อมไปด้วย
ช้างท้าว พระยา ข้าราชการเป็นอันมาก เที่ยวประพาสไปใน
ชวัญประเทศ และให้ช้างทั้งช้างถ้ำ และ ช้างเขื่อนมาไล่
ล้อมหมู่ช้างเถื่อนในป่า และช้างเขื่อน มาศกล้อมช้างเถื่อนไว้
เป็นอันมาก และเสด็จไปถึง ล้อมช้างเถื่อนในป่าแขวงเมือง
ท่าโศกครั้งหนึ่ง หมายเพื่อขบขันครั้งหนึ่ง บางทีเสด็จเที่ยวไป
ในท้องทุ่ง ทรงพระแสงปืนกลยังยิงต้อนนานาสัตว์ มฤคคณา
ทวิดาชาติทั้งหลายลัม คายเป็นอันมาก บางทียกพลขบถ
ขึ้นไป หนีศการ พระพุทธบาทมาเพื่อพระราชาอุทิศ ตามอย่าง

พระราช ประเพณี มาแต่ก่อน แล้วเสด็จกลับยังพระนคร

ฝ่ายนายช่าง กระทำการ มณฑป พระพุทธบาทบนเครื่องมณ
แล้ว จึง ขันการและ การ รัศมีต่อไป และ การ ทอง และ การ
กระดกขึ้น ยังมิได้สำเร็จ

อยู่มาวันหนึ่งพระเจ้าแผ่นดินเสด็จออกนอกท้องพระโรง จึง
มีพระราชโองการตรัสถามข้าทูลละอองธุลีพระบาททั้งปวงว่า ข้า
งยังเห็นคนแยกประเทษบ้าง นอก เขา มีการ มทรศ พงาณใหญ่ที่
ไหนบ้าง ขณะนั้น ข้าราชการผู้ มีชื่อคนหนึ่ง ถวายทูลพระ
กรุณาว่า ข้าพระพุทธเจ้าได้ ถวาย เภาดำ ว่า ณ บ้าง ยังเห็นคน
แยกประเทษ เมือง วิเศษ ชัดชวย เภาดำ พุ่งขึ้น ชาวบ้านนั้น ทำการ
ฉลอง พระ อาราม มีการ มทรศ พงาณใหญ่ จึง มี พระราช
ดำรัสว่า แต่เราเห็นเข้ามา ข้าพเจ้า มิได้ เห็น มวยปล้ำ บ้างเลย
และ มีชื่อ ทัก เหมือน เดียว ถ้า ข้าองค์ เภาดำ พุ่งขึ้น เรา จะไป
เล่น สุก ชก มวย ลงมือให้ สบายใจ สักหน่อย ค่ะเด็ก

ครั้นรุ่งขึ้น จึงเสด็จด้วย พระชลพาหนะ แวดล้อมไปด้วย
เรือข้าทูลละอองธุลีพระบาททั้งปวง ไปโดย ลำคัยชลมารคถึง
ท้ายลำน้ำตลาดกรวด จึงให้หยุดประทับเรือพระที่นั่งเสด็จขึ้น
บกไปที่นั้น และดำรัสห้ามมิให้ ข้าราชการทั้งปวงไปโดยเสด็จ
พระราชดำเนิร และ พระองค์ปลื้ม พระนุญา แลตง เภาเป็น คน

แผ่นหิน สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๘ (ขุนหลวงสรศักดิ์) ๖๐๗
ยาก เสด็จไปลอมไปแต่กับตำรวจมหาดเล็ก ข้าหลวงเดิม
สี่ห้าคน ซึ่งเป็นคนสนิทไว้พระทัยมิให้ผู้ใดสงสัย ครั้นไป
ถึงค่ายบ้านซึ่งมีงานใหญ่ฉลองพระอารามนั้น จึงเสด็จพระ
ราชทานหินด้วยข้าหลวงไปลอมไปกับคนชาวบ้านทั้งปวง ซึ่ง
เที่ยวในงานนั้น ขณะนั้นพอเจ้างานให้เบรียบมวย จึงมีพระ
ราชดำรัสให้ข้าหลวงไปว่าแก่ผู้เป็นนายสนามว่า บัดนี้มวย
ในกรุงออกมาคนหนึ่ง จะเข้ามาเบรียบคู่ชกมวยในสนามท่าน
และนายสนามได้ยินอย่างนั้นก็ดีใจ จึงว่าให้เข้ามาเบรียบคู่
เถิด จึงเข้าไปในสนาม และนายสนามก็ชักชวนมวยมีฝีมือ
จะมาให้เบรียบคู่ เหล่าข้าหลวงจึงห้ามว่า อย่าเอาเข้ามา
เบรียบเลยเราเห็นตัวแล้ว จะเอาแล้วจะให้แต่งตัวเถิด นาย
สนามจึงให้แต่งตัวเข้าทั้งสองฝ่าย แล้วให้ชกกันใกล้กลางสนาม
จึงสมเด็จพระเจ้าแผ่นหิน และคนมวยผู้หนึ่งก็เข้าชกซึ่งกันและกัน
และฝีมือทั้งสองฝ่ายนั้นก็ชกกันพอแลกแลกกันได้ มิได้แพ้เลย
พละแก่กัน และกำลังนั้นก็พอกำลังกันอยู่ และคนทั้งสองซึ่ง
คู่กันก็สรรเสริญฝีมือทั้งสองฝ่าย และให้เสียงฮาลั่น คึกๆ กัน
ไปทุกหน และคนมวยผู้หนึ่ง บัญญาชื่อนาถ ก็ชอบ และ
เข้าต่อสู้ด้วยสมเด็จพระมหาโกศลราชเจ้า ชัยชนะด้วย
บุญญาภิสั่งชาวเขามีมาก และกำลังบุญวาสนาที่ช่มชู้ก็ชอบ

ครั้นสุคันไยได้ประมาณถึงยศ ก็ขับชนกำลึงลง และเสียนทิ
เพลิงพลากุณที่ลำคันทันต์ เที่ยงยั้งถึง สาคัสเชน หลายทิศ
ก็แพ้ด้วย บุญญาภาพในชนนั้น จึงนาย สยามก็ ตอรางวัลให้
แก่ผู้ชนะนั้น ยากขึ้น ให้แก่ผู้แพ้ สองสิ่งตามวิสัยบ้านนอก
และ เหล่า ข้าราชการ ที่รับเอาเงินรางวัล จึงทำไว้ให้ ข้าราชการ
จำแก่ นาย สยาม ให้ รักษาคูมาเปรียบ อีก และ นาย สยาม
ก็ รักษาคูมาได้ อีก แล้วก็ ชักอีก และคน มวยผู้นั้น ทาน
บุญมีได้แก่ แพ้ ให้ ถึงยศ ต่อกันหลายสัณตวิญญ์ พระศักดิ์ มีไป
แล้วว่า มวย ตรง คนนี้ มีชื่อ อีก และ นาย สยาม ก็ ทอรางวัล
ให้ เสมอ คนดัง นั้น แล้ว สมเด็จ พระเจ้า อยู่หัว ก็ พา ข้าราชการ
ที่ มาสู่ เรือ พระที่นั่ง ค่อย แล้วว่า พระราชทุกขัย แล้วเสด็จ
กลับ ยัง กรุง เทพ มหานคร

ในเมื่อมีเมฆ จักรวาลนั้น สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวเสด็จ
ออก ดุพระที่นั่งสุริยามรินทร์ มีพระราชทุกขัยประการหนึ่ง
เสด็จไปประพาส ล้อมข้าง เตือนในป่า จึง มี พระราชดำรัสสั่ง
สมุหนายกให้ ครวญเตรียมช้างม้าไว้พล และ ท้าว พุทธทั้งปวง
ให้พร้อมไว้ ครั้นถึง วันนั้น ถ้าหาก จึงเสด็จลงสู่เรือ
พระที่นั่ง พรั่งพร้อมด้วย เรือพระ มณเฑียรมาฆเจ้า และ
เรือท้าวพระยา สมณภิกษุ วิปริณชิตาภรณ์ ท้าว ข้าราชการ

แผ่นเงิน ส้มแก้พระสิริเพ็ญที่ ๘ (ชุดหลวงสรศักดิ์) ๖๐๘
ล้อมโดยเศียรพระวราภานุเมศร์ อันมาก จึงได้เคาะช้อนขาย
ช้อนทองคำ พุทธไปโดย ลำค้อ สดมากร ครั้นถึงท่าเรือแขวง
เมือง นครสวรรค์ จึงเลิกขึ้นถึงท่าหลัก ท้องพลับพลา อยู่ตำบล
บ้าน หูกวาง แล้วทรง พระกรุณาให้ตั้ง ค่ายขึ้นใกล้ท่าข้าม ฟังช้าง
เถื่อน ๗ ย่าง กองทอง และให้ทำ ค่ายมั่นสำหรับจะ ถิ่นช้าง
เถื่อน เข้า ขันนี้ และได้ให้ล่าช้างเชือกไปไล่ล้อมกันช้างเถื่อน
มาเข้า ค่ายมั่น ครั้นนั้นเป็นเทศกาลจรรยา ฤกษ์ ผดุง ทำนอง
ทวนไปทั้งห้า คน ทั้งหลาย ซึ่งล่าค่าย นั้น ลุ่ยหน้า ทำการ
เร่งรีบ กัน ทั้งค่าย ล้อม ที่กลางวัน กลางคืน จน เค้า นั้น เยื่อย
ทนทุกข ลำบากเวทนาช่วยจับทุกพลสภาพมาก อออาหารชุกชุม
ล้น ค่าย ที่ มาก อันนั้น ที่ จะหวัง ค่าย หลวง ที่ ประทับ และ
ที่ ค่ายล้อม ช้าง ท่อ กันกัน มี ยิงคนใหญ่ หลวง ขวาง อยู่ ขวาง
กลาง ส้มแก้ พระเจ้า อยู่ด้วย เสกไป ทอด พระเนตร ให้
กัน ฟัง ช้างเถื่อนเข้า ขันใน ค่าย มั่น และ ทาง ซึ่ง เติม ลัก คัก
ตรงไปค่าย ล้อมนั้น ก็องล่าข้ามบึงใหญ่ นั้นไป จึงใกล้ ถ้า
และจะ เติม หลีกไปให้พ้นบึงนั้น มี ระยะทางข้ามบึงไปไกลนัก
จึงมีพระราชโองการตรัสสั่งสมเด็จพระเจ้าตากสินทรงเสด็จพระองค์
ให้เขียนแม่กองกระเถอนที่คนตามถนนหลวงเป็นทาง สดมากร
ข้ามบึงใหญ่นั้นไป ให้สำเร็จแต่ในเพลากลางคืนวันนั้น รุ่ง

ฝ่าย ขึ้น เสด็จพระราชดำเนิน ข้าม ช้าง พระที่นั่งไป และให้
 เร่งรัด การทำการให้แล้วทัน ตาม พระราช คำหนด จึงเสด็จ
 พระ เจ้าลูกเธอทั้งสอง พระองค์ ขึ้นนั่ง แล้ว ก็ ออกไปกระเถิบที่
 ผู้คนในกอง หลวงไค้ คมื่น เศษ แยัง บ้น หน้า ที่กัน ทำ การ ถม
 ดินตาม บึงใหญ่ แต่ใน กลางคืน บ้างชุกชุมกัน และชักไม้ ก้อน
 ใหญ่ ทั้ง ถม ลงไป แล้วเอา ช้าง ลงคืบยิบให้ ที่แน่น และ
 เร่งรัด กันทำ การ ถม ดิน ทบ ปราบ รวย รื่น แล้ว ถลออก ถึงฝั่ง
 ฝากช้างให้คน เสวรี แต่ใน กลางคืน แล้วเสด็จกลับ เข้า มากราบ
 ทูล พระกรุณาว่า ทางสถลมารคไปแล้ว เสวรี ทัพพระราชกำหนด
 ครั้นเพลานี้ รุ่งสรมัย จึงพระบาทสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชเจ้า
 อยู่หัว ก็เสด็จ ขึ้น เอย ทรง ช้าง คั่น พลอย ดังหวดขลุ่ย เป่า
 พระศกธาร พริ้วพร้อม กับ ช้าง พระที่นั่ง พระราชบุตร และ
 ช้างท้าวพระยา เสด็จมาคย ราชพิรุณโอรสพลากร เภินท้าวทั้งหลาย
 แวกล้อมโดยเสด็จพระราชดำเนินเป็นอันมาก จึงเสด็จยาตรา
 พระศกธารไปโดย วิถีสถลมารค ข้ามบึงนั้น ครั้นไป ถึง กลาง
 บึง และที่นั้นเป็น หล่มลึก นัก ถม ทบ ปราบไม่ สู้ แน่น และ
 เท้า เท้า ช้าง คั่นนั้น เหยียบ ถล่ม ลงไป แล้ว กลับ ถอน ขึ้น ได้
 จึงคอย ร้องบอกอย่างต่อไป สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงพระพิโรธ
 แก่สมเด็จพระเจ้าลูกเธอทั้งสอง พระองค์ นิ่งนัก ท้าวสว่านชัย

แผ่นหิน สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๘ (ขุนหลวงสุกัก) ๖๑๑
สองคนก็เห็นว่าคุณแม่ชวาแล้ว จึงชวนกันคิดเขียนถ้อย
และทำดุนให้เป็นพลูกลิ้งไว้ ทิ้งไว้ข้างขึ้น กุณิหะเขียน
ถ้อยกลิ้งกลิ้งลง แล้วมีพระชวนกันฆ่ากุเสียบตามพระ จึงเอา
ราชสมบัติ และพระองค์ศรีส เท้าทั้งนี้แล้ว ก็ขับพระ
ศุขธารไป ทาม แล้วดุนหม้อต้มฟักขึ้นขึ้นลง จึงแบ่งพระพักตร์
เกลือบ พระนคร มาข้างเบื้องพระอุทุมพราก ทอดพระเนตร
เห็นข้างพระที่นั่ง สมเด็จพระเจ้าลูกเธอทั้งสองพระองค์ ตาม
เสด็จ คิดท้อข้างพระศุขธาร มา ก็ยิ่งทรงพระพิโรธก็ จึง
เบื้องพระองค์ ทรงพระแสงซอง้าว แล้วพระแสงพระเคียบสมเด็จพระ
พระเจ้าลูกเธอ กรมพระราชวังขจร จึง สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ
พระ บัดขุนทอง ก็ เอาอันพระแสง ซองซึ่งทรงอยู่ให้ยกขึ้นกับรับ
พระแสง ซอง้าวไว้ ได้ด้วย หนีไป มิได้ต้องพระเชษฐาธิราชเจ้า
ด้วยพระองค์ ทรงฆ่าให้ฆ่าในภาวกระษัตริย์ของ มวยปล้ำว่อง
ไว สักพัก อยู่ แล้วจึงเอาข้างทรงเข้ากับข้าง พระเชษฐาธิราช
เจ้า และพาถ้อยขับข้างพระที่นั่งแล้วหนีไป สมเด็จพระ
บรมราชบุตรก็ยิ่ง ทรงพระพิโรธเป็นกำลัง และใส่ข้าง
พระที่นั่ง เล็ดติดตามข้าง สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ ทั้งสองพระองค์ไป
ในทันใดนั้น ฝ่ายความ ซึ่งอยู่ท้ายข้างพระที่นั่งก็เห็นว่า ข้าง
สมเด็จพระเจ้าลูกเธอทั้งสอง หนีไป มีพิน จึงเอา ขอบท้าย

เกี่ยว ข้าง ข้าง พระ คัมป์ เจ้าไว้ ได้ ค่อย รอ ข้าง ลง และ สมเด็จ
 พระเจ้าลูกเธอ ทั้ง สอง พระองค์ ความ กว้าง พระราช อาชญา
 เย็น ถ้าง ก็ รับ ข้าง ข้าง พระ คัมป์ แล่ง คัมป์ ข้าง ข้าง และ
 ข้าง พระ คณาจารย์ ละ ได้ คึก ตาม มี คัมป์ จึง มี พระราช โองการ ทวีต
 ร้อง ประภาศ ไป แก่ ข้าง ลูกสองของ ข้าง พระราช ทั้ง ยอง ว่า ท่าน ทั้ง
 หลาย รง ช่วย กัน คึก ตาม รับ เอา ตัว ข้าง ลูกสองคน มา ให้ เรา ง ัก
 แล่ง ข้าง พระ คณาจารย์ กลับ มา ข้าง ปลัด พลา ที่ ประทับ นี้ ส่วน
 ทำ รวง และ ข้าง ราชการ ทั้ง หลาย ก็ คึก ตาม ไป พอส ัก จ สมเด็จ
 พระเจ้าลูกเธอ ทั้ง สอง พระองค์ แล่ง ก็ นำ เอา มา ถวาย ณ ข้าง
 หลวง จึง มี พระราช คำรัส สั่ง ให้ ลง พระราช อาชญา เย็น สมเด็จ
 พระเจ้า ลูกเธอ ทั้ง สอง พระองค์ นี้ ได้ ข้าง ทั้ง สาม ลี ย คัมป์ แล่ง ให้
 พัด นหา เข้า ไว้ ด้วย ล้าง ลี ย คัมป์ แล่ง คำรัส สั่ง ว่า ให้ ลง พระ
 ราช อาชญา เย็น หมับ เสก ัก พลา ข้าง ก คัมป์ เย็น ก คัมป์ เย็น นี้
 ทุก วัน ๆ ไป ข้าง ได้ ข้าง ก ว่า จะ เสก ัก พระราช คำ เนิน กลับ
 ลง ไป พระนคร

๑๕ ขณะ นี้ นาย ผล ข้าง หลวง เณร คน คัมป์ เข้า ไป เฝ้า เย็น
 สมเด็จ พระเจ้า ลูกเธอ ทั้ง สอง พระองค์ ใน เรือน โทษ จึง มี พระ
 บัญ ทูร ทวีต ว่า ข้าง ผล บัญ สมเด็จ พระราช ขัน คา ทรง พระ
 พิโรธ คำรัส สั่ง ให้ ลง พระราช อาชญา แล่ง ก ทั้ง สอง ทุก พลา

แผ่นดินสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๘ (ขุนหลวงสรศักดิ์) ๖๑๓
เข้าเป็นเป็นนิมิตทุกวัน ๆ กว่า จะเสด็จกลับลงไปนคร และ
กูทั้งสองจะทน พระราชาชญาไปไ้ๆ จะมีตามเสียๆ เจริญ
จะคิดประการใด นายผลไ้ฟังดังนั้น จึงคิดเห็นว่าระพัน
ภัยไ้ จึงกราบทูลว่าขอพระราชทาน ทรงดำรัสสั่งให้
คำรวเจ้าเรือเร็วรีบลงไปทูลเชิญเสด็จสมเด็จพระอัยยิกกรมพระ
เทพามาตย์ ซึ่งเสด็จอยู่ ณ พระตำหนัก กรมวัดคุลิกนั้น ซึ่ง
มาช่วย กราบทูลขอโทษ เห็นว่า จะทรง พระกรุณาโปรดพระ
ราชทานให้เป็นมั่นคง ด้วยเห็นว่ากรมพระ เทพามาตย์ นี้ มี
พระคุณประการเป็นอันมาก ไ้ด้อยัลมกั้บำรุงเลี้ยงรักษาสมเด็จพระ
พระราชบิดา มาแต่ ทรงพระเยาว์นี้ จะว่าไ้ก็ ว่าไ้ไ้
เห็น จะซัดกันไ้ไ้ และ ซึ่ง จะ รุบาย คิดฆ่าไป อย่างอื่น ไ้
เห็นว่าจะ มีพันโทษ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ ทั้งสองพระองค์
ตรัสไ้ ทรงฟังดังนั้น ก็เห็นชอบด้วย ทรงพระ บิัติโสมนัสยิ่งนัก
จึงมี พระมัตตทูตรัสไ้ หลวงเกษมรักษา ให้เขาเรือเร็วรีบ
ลงไปเฝ้า สมเด็จพระอัยยิก กรมพระ เทพามาตย์ ให้ทูลโดย
มูลเหตุทั้งปวงนั้น ไ้ทราบดีทุกประการ แล้วจึงทูลว่า
เราทั้งสอง พี่น้องขอ ถวายบังคมมา แพบ่ พระบาท สมเด็จพระ
อัยยิกเจ้า ขอทรง พระกรุณาโปรดเชิญเสด็จขึ้นมา ช่วย

ทูลขอ พระราชทานไทย ข้าพเจ้า ทั้งสองโดยเร็วเถิด ข้าพเจ้า
ทั้งสอง จึงระ ออกราก ความตาย และซึ่ง บุคคลผู้ใดกระ โหมเป็น
ที่พึ่ง ที่พึ่งได้ ช่วยชีวิต ข้าพเจ้า ทั้งสอง ในคราวนี้เดิมไม่
มี ตัวแล้ว และหลวงเกษตรรักษาไว้ ตั้งแล้ว ก็ มา สงเรือ
เร็วรีบลงไป ณกรุงสามวันก็ถึง จึงเข้าไปเฝ้ากรมพระเทพามาตย์
ณพระ ตำหนัก วิมวัก ฤทธินั้น แล้วกราบทูลโดย มีพระ บัณฑิต
สั่ง มาให้ทุก ประการ

สมเด็จพระ ชัยยภักดี ทรง พิจารณานั้น ก็ ตกพระทัย จึง
ทวิต เรียบ ข้าหลวง สำราญ ตั้งเขตพ่ายผูกเรือ พระที่นั่ง มา
ประเทียบทำเป็น การเร็ว แล้วเสด็จโดย กำนลงเรือ พระที่นั่ง
ให้รีบเร่ง รีบไป หลวงเกษตรรักษาไว้ เรือนำเสด็จ รีบ
เร่งไปทั้ง กลาง วัน กลางคืน สี่วันก็ถึงท่าเรือ ประทับ จึง
เสด็จ ขึ้นไปเฝ้า สมเด็จพระเจ้า แผ่นดิน ณพระ ตำหนัก พลับ
พลา น

จึง พระบาท สมเด็จพระนบพิตร พระพุทธเจ้า อยู่หัว ทวิต
ทชก พระเนตร เห็น กรม พระเทพามาตย์ พระราชสมภาร แลย
เสด็จ ขึ้น มา ก็ กระทำ บำรุงมหานการ ถิ่นไว้ เชิญเสด็จ
ให้ ขึ้น นั่งมณฑาอาสน์ ทรงถวาย อภิवाทน แล้ว ท้าไว้ถามว่า
ซึ่ง เจ้าคุณ ขึ้น มาใน คำน มีกิจ รุระ เป็นประการใด จึง กรมพระ

แผ่นหิน สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๘ (ขุนหลวงสรศักดิ์) ๒๑๕
เทพามาตย์ กราบทูลว่า โอ้ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าลงไปว่า พระราชบุตรทั้งสอง
สองเป็นไทย จึงอุทิศให้ข้าพเจ้ามาทูล เพื่อจะทูลขอ พระราชทานไทย
จึงมีพระราชโองการตรัสเล่าให้กรมพระเทพามาตย์ฟังว่า ข้า
สองคนนั้นเห็นศึกการเป็นกบฏ เกรงข้าพเจ้าได้มีโทษนั้น แม้อะกรม
ถนอมข้าพเจ้า มีแต่เสวยทำเป็นพศุคด้อมไว้ให้ข้าพเจ้า ซึ่งข้าพเจ้า
นี้เห็นเหยียบถ้ำลง แล้วมีพระชนกกับข้าพเจ้าเสวย จะ
เอาราชสมบัติ กรมพระเทพามาตย์ จึง กราบทูลว่า ข้า
พระราชบุตรทั้งสองนั้น เป็นบุตรของข้าพเจ้าเพื่อน บิดาของพ่อมา
แต่ก่อน และซึ่งจะศึกการ กบฏ บิดาข้าพเจ้า ต่อพ่อข้าพเจ้า ตามที่ได้
แล้ว กรมพระเทพามาตย์ กราบทูลว่า ขอพระราชทานไทยเป็น
หลายครั้ง จึงทรง พระกรุณาโปรดพระราชทานไทยให้แก่
กรมพระเทพามาตย์นั้น แล้วมีพระราชดำรัสตอบให้แก่กรม
พระเทพามาตย์ว่า เจ้าคุณจงเอาข้าพเจ้าทั้งสองนั้นลงไปเสวยด้วย
เด็ก ข้าพเจ้าได้มี ข้าพเจ้าด้วย ข้าพเจ้านี้เสวย ถ้าแต่จะเอาข้าพเจ้า
ไว้ที่นี้ด้วยข้าพเจ้าใช้ มีข้าพเจ้าศึกการ กบฏมา ข้าพเจ้าเสวยอีก
เป็นข้าพเจ้า คง และ กรมพระเทพามาตย์ รับสั่งแล้ว ก็ออกไป
ออก สมเด็จพระเจ้าลูกเธอทั้งสองพระองค์ ออก จากไทย แล้ว
ทูล ลา สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน พากันเอา สมเด็จพระเจ้า ลูกเธอ
ทั้งสอง พระองค์ มาลงเรือพระที่นั่ง แล้วเสด็จ กลับ ลง มายัง

กรุงเทพ มหานคร

ส่วน สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน ก็เสด็จด้วย ข้าง พระที่นั่ง
และ ข้างตั้ง ข้างกัน ไปทอดพระเนตรให้กัน ข้างเดือนเข้าค่าย
มั่น แล้ว จับ ข้างเดือนได้ครั้ง นั้น มาก ประมาณ รัชช มี เศษ
แล้วเสด็จ กลับยัง พระ มหานคร ศรีอยุธยา

ฝ่าย สมเด็จพระเจ้า ลูกเธอทั้งสอง พระองค์ ก็เสด็จ มา
เฝ้า ทูล ถวายบังคม พระบาท ความเคย มา แต่ ก่อน และ สมเด็จพระ
พระราชบิดา ก็ สิ้น ความ พิโรธ ทรง พระ กรุณา คำรัส ถึง กิจ
ราชการงานพระ นคร ก็ เป้น ยวดยกไปเหมือนแต่ ก่อน นั้น

ใน ขณะ นั้น เจ้า พระยาเรอภร วรวิมลสองค์ หัน เป้น
เชื้อพระวงศ์ มา แต่ก่อน สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงพระกรุณา
แก่เจ้าพระยาเรอภรนั้นน้อยมาก ว่ามีนาไรสัคย ข้อต่อแผ่นดิน
และทรงพระกรุณา คำรัสใช้ กิจราชการทั้งปวงต่าง พระนครพระ
กรรม และเจ้าพระยาเรอภร นั้น มีบุตร สี่ องค์ ชื่อ พระองค์
วัฒนา องค์ ห้าง พระองค์เลียง องค์ ห้าง พระองค์ขาว องค์
ห้าง พระองค์พลของค์ ห้าง และ พระองค์วัฒนา นั้น ทรง
พระ กรุณาเอาเข้ามาเลี้ยง เป้น พระ สนมเอก และ พระองค์
เลียง นั้น ทรง พระกรุณาพระราชทานให้แก่ สมเด็จพระเจ้า
ลูกเธอ กรมพระราชวังบวร และ พระองค์ขาวนั้น ก็ พระ

แม่เคียน สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๘ (ขุนหลวงสรศักดิ์) ๒๑๗
ราชทานให้แก่ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ พระขนิษฐา น้อย แต่
พระองค์พลัดน้อง น้อย นั้นยังเยาว์ อยู่ยัง มิได้ ได้กลิ่นที่ แล พระ
องค์ รัชดา ซึ่ง เป็น พระสนมเอกนี้ สมเด็จพระเจ้าแม่เคียน ก็
ทรงเสนาหาการุญภาพโปรดปรานเป็นอันมาก ครั้นอยู่มาพระ
องค์ รัชดานั้น ก็มิได้ตั้ง อยู่โหมกตัญญูกตเวที ต่อ สมเด็จพระ
เจ้าแม่เคียนโดยสุจริตธรรม ก็เกิดการเบียดเบียนและให้หา
หมอทำเสน่ห์ หวังจะให้ สมเด็จพระเจ้าแม่เคียน ทรงพระเสนาหา
รักใคร่ ลุ่มหลง และทำสิ่งใด ๆ ก็ให้รู้ เหตุ จึงเอาการอัน
เป็น คบหัดนี้ ไปแจ้งแก่ ท้าวทองสุกใหญ่ ท้าว นางผู้ใหญ่
นั้น ก็เอาเหตุนี้มา ชน กรวยทอง พระกรุณาได้ทราบ จึงทรงพระ
กรุณาให้เอา ตัว พระองค์ รัชดาพิจารณาได้ สวมใส่เสื้อ สืบสาว
เอาตัวหมอผู้ ทำเสน่ห์ด้วย ครั้นเห็นสัจจะนั้นแล้ว ก็ให้ส่งพระ
อาชญาแก่พระองค์ รัชดา และ หมอผู้ทำเสน่ห์ ก็ให้ทั้งเจ้า
พระ บำเรออุรผู้ เป็นบิดา นั้นถึง สิ้นชีวิต

ครั้นอยู่มา สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ กรมฝ่ายในเจ้าฟ้าหญิง
ทรง พระ ประชวร วรรณโรคนี้ ก็ดงมาลา นีพพาน จึง ทรง
พระกรุณาให้ทำการ ฌาปนกิจ พระราชทานเพลิง ณ พระ
อาราม วัดชัยวัฒนาราม ตาม อย่าง ลูกหลวงเอก แล้ว ทรง
สดับปรารถ พระสงฆ์เป็นอันมาก โดยสมควร แก่ยศฐาน ศักดิ์

ครั้งนั้น สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน มีพระราชหฤทัย ถัดจาก
 ทนาย ข้าราชการ ข้าราชการ ปะราชวาทสวฤทธิ ทรงแปรพฤติ
 ฝึกพระราชประเพณีมิได้ มีศิริโศกกับประ และ พระทัย หวนไป
 ด้วยอุทกสลาภ มีวิศัลโยทิสมูลโมหมูลเรือไปในจิตตสันดาน
 เป็น นิสัย มีใจขาด และพระองค์ทรงเสวยน้ำจัณฑ์ ขาวอยู่
 เป็น นิสัย แล้วมีกนิษฐาภี ทนาย อันเสด็จด้วย นางกุมารีอันยัง
 มิได้มีบุตร ถ้าและ นางโศกสวามี ออก ทนได้ ก็พระราชทาน
 รางวัลจิตรของผ้าแพรพรรณต่าง ๆ แก่นาง นั้นเป็น อันมาก ถ้า
 นางโศกทนมิได้ใช้ก็ตบพระหัตถ์และทรงประหารลงกับขี้ฉิม
 ประทศให้ถึง แก่ความตาย แล้วให้เอาโลงเข้ามาใส่ศพนาง
 นั้น ออกไปทาง ประตูพระราชวัง ข้างท้าย สนม นั้นเนื่อง ๆ
 และ ประตูนั้น ก็เรียกว่า ประตูผี ออก มีมา คราวเท่าทุกวันนี้
 อยู่ มา ครั้ง นั้น สมเด็จพระเจ้า อยู่หัว เสด็จ ด้วย พระ
 ชลमारคพาหะออกไป ประพาส ณ เมือง เพ็ชรบุรี และ เสด็จไป
 ประทับแรมอยู่ ณ พระราชนิเวศ กำยลโคกนอก หลวงโกลัฬงพระมหา
 สมุท และ ก็ พระคำหนัก นี้ เป็น ก็ พระคำหนัก เกษ ประพาส
 มหา สมุท มาแต่ ก่อน ครั้งแผ่นดิน สมเด็จพระ พระบรม
 ราชาธิราชขมพิษเป็นเจ้านี้ และ สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน ก็ เสด็จ
 ด้วย พระที่นั่ง มหรพราภี บรมถรณ์ แล้วไป ประพาส ณ เมือง มหาสมุท

แผ่นหิน สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๘ (ขุนหลวงสรศักดิ์) ๖๑๔
ทราบเท่าถึง ค่ายล เจ้าสามร้อยยอด และ ทรง เบิก ทด ปลด
ตาม และปลดปล่อยนั้น อหวนก แล้วเสด็จกลับมา ดูกำหนัก
โศก หลวง และเสด็จ เทียบประพาสอยู่ กันนั้นประมาณสิบห้า
วัน จึงเสด็จกลับยังกรุงเทพมหานคร

พุทธศักราช ๑๐๖๖ (พ.ศ. ๒๒๔๗) ปีวอก ฉศก จฉะพิน
สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน เสด็จด้วยเรือพระที่นั่งเอกชัย จะไป
ประพาส ทรงเบิก ทด ปลด นำเมฆดำกรบุรี ครั้นเรือพระที่นั่ง
ไปถึง ค่ายล โคกขาม และ คลองที่มีคนเก็บผัก และ พืชทำย
หนังสือ ซึ่งถือ ทำย เรือ พระที่นั่ง ที่เกาะกุ่ม มีคนตัด และ ค้าง
เรือ พระที่นั่ง นักโทษ กวาทย์ ถึง มีคนใหญ่ เจ้า กัก ทดลงในน้ำ
พืชทำยหนังสือ เห็น กันนั้น ทดใจ จึงโทษ ขึ้น เสียบจากเรือพระ
ที่นั่ง และ ขึ้น อยู่ บนฝั่ง แล้ว ร้อง กราบ ทูล พระ กรุณา ว่า ขอ
เศษผ้าของเรือพระบาทปกเกล้าฯ พระราชอาชญาขึ้นต้นเกล้าฯ
ของทรง พระกรุณาโปรดให้ ทำศาล ขึ้น ที่สูงประมาณเพียงตา
แล้ว จง คัก เขา ค้าง ข้าง พระ พุทธเจ้า ถัด ค้าง เรือ พระ ที่นั่ง
ซึ่งหักทกล้างลงไปนั้น ขึ้น ขวลงลงไว้ด้วย กัดหิน ตามพระราช
กำหนดให้ ขท พระ ลัการ เถิด จึง มี พระราชโองการ ตรัสว่า
ข้าย พืชทำย หนังสือ ซึ่งโทษ เองถึงตาย ก็ กัก ขอม อยู่ แล้ว แต่
ทว่า ชัก นี้ จะ ขกโทษ เสียบ ไม่เอาโทษ เอง แล้ว เอง จง กัก

มาลงเรือไปกับย กุณิก ซึ่งศรีษะเรือที่หักนั้น กุระ ทำต่อเอา
ใหม่แล้ว เอ็ง อย่าวิตกเลย พันท้าย นรสิงห์ จึง กราบ ทูล
ว่า ซึ่ง ทรงพระ กรุณาไปรค มิได้เอาไทยเข้าพระ พุทธเจ้า นั้น
พระเดช พระคุณหาที่ สุกุมิได้ แต่ทว่า จะเสีย ขนบธรรมเนียม
ใน พระราชกำหนดกฎหมายไป และซึ่ง สมเด็จพระเจ้า อยู่หัว
จะ มาละ พระราชกำหนดสำหรับ แผ่นดิน เสีย กังนี้ กุ มิยังควร
ยิ่งนัก นานไป ภายหลัง เห็นว่า คน ทั้งปวง จะล่วง ครหา คิดเทียบ
กุ มินได้ และ พระเจ้า อยู่หัว อย่า ทรง พระอาลัย แก่ ข้าพระ
พุทธเจ้า ผู้ถึง แก่ มรณ ไทย นี้อยู่ จง ทรง พระอาลัยถึง
พระราช ประเพณี อย่าให้เสีย ขนบ ธรรมเนียมไป นั้น ก็ กว่า
อื่น พระราชกำหนด มีมา แต่โบราณ นั้นว่า ถ้า และ พันท้ายผู้
ใด ต่อท้าย เรือพระที่นั่ง ให้ศรีษะเรือพระที่นั่ง หัก ท่าน
ว่า พันท้าย ผู้ถึง มรณ ไทย ให้ตัด ศรีษะ เสีย และ พระเจ้า อยู่
หัว ทรงพระกรุณาไปรค ให้ตัด ศรีษะ ข้าพระพุทเจ้า เสีย ตาม
โบราณ ระกำหนด นั้น เด็ด จึง มี พระราช คำรัสสั่ง ให้ผพาย
ทั้งปวง ขึ้น มล คึกเข็น รูป พันท้าย นรสิงห์ ขึ้นแล้ว ก็ให้ตัด
ศรีษะ รูปคึกเข็น เสีย แล้ว คำรัส ว่า อ้าย พันท้าย นรสิงห์ ซึ่ง
ไทยเอ็ง ถึงตาย แล้วนั้น กุระ ประหารชีวิต เอ็ง เสีย พอเห็น เหตุ
แทน ตัว เอ็ง แล้ว เอ็ง อย่า คายเลย จง กลับ มา ลงเรือไป

แผ่นหิน สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๘ (ขุนหลวงสรศักดิ์) ๖๒๑
ด้วยกันกับอุเด็ก พันท้ายหนังสือเดิมทั้งนี้ ก็มีความ
ละเอียดนัก ด้วยกลัวจะเสียพระราชกำหนดโดยชนบ ชนม
นิยมโบราณไป เกรงคนทั้งปวงจะครหาติเตียนคุณใน สมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัว แห่ง คนใต้ ผู้เสียสละชีวิตของตัว มิได้เอาตัว
จึงกราบทูลว่า ขอพระราชทานซึ่ง ทรงพระ กรุณาโปรดข้า
พระพุทธเจ้าครั้ง นี้ พระ เกษพระคุณ หาศึกษามีได้ แต่ ทว่า
ซึ่ง จะ ตักศิรยะ รูปหินแทนตัว ข้าพระพุทธเจ้า ทั้งนี้ กุญแจ ทำ
เล่นไป คนทั้งหลายจะล่วงครหาติเตียนได้ ขอพระองค์ พ
ทรงพระ กรุณาโปรด ตักศิรยะข้าพระพุทธเจ้าโดยฉันท จึ่งเด็ก
อย่าให้เสีย ชนมชนมเนียมในพระราชกำหนดไปเลย ข้าพระ
พุทธเจ้า จะขอกราบทูล ฝากบุตร ภรรยา แล้ว ก็ จะ กราบทูล
ยังคน ลาตายไปโดย ลักขณณาโทษอันกราบทูลไว้ นั้น

สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินศรีวิชัยได้ ทรง พังทั้งนี้ น ก็ คำว่า
จึงวอนไปเป็นหลายครั้ง พันท้ายหนังสือก็มียอมอยู่ สมเด็จ
พระ เจ้า อยู่หัว ทรง พระมหากรุณาภาพ แก่ พัน ท้าย หนังสือ เข็ม
อันมาก จนกลืนหน้าพระนครนั้นไว้มิได้ จำเป็นจำทำตามพระราช
กำหนด จึง คำว่า สัก นาย เพื่อดูขนาดได้ ประหาร ชีวิต พันท้าย
หนังสือ เสีย แล้วให้ ทำศาล ขึ้นสูง ประมาณเพียงตา และให้

เอาศีรษะพันท้ายนรสิงห์ กับศีรษะเรือพระที่นั่ง ซึ่งหักนี้
ขึ้นพลัดกรรมไว้ด้วย ถิ่นชน ศาส์นั้น แล้วให้ ออกเรือพระที่นั่ง
ไป ประพาส ทรงเย็ดฉีกปากน้ำเมืองสาครบุรี แล้วเสด็จกลับ
ยังพระมทานคร และศาลเทพารักษ์ ที่ตำบลโคกขามนั้น ก็มี
ปรากฏมา คราวเท่าทุกวันนี้

จึง พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ก็ ทรงพระ
ราชดำริห์ว่า ณฑลของโคกขามนั้นตกเขี้ยวนัก คนทั้งปวง
จะเกิดเรือเข้าออกก็ยาก ก็จึง ออมนั่งไปไกลถึงถ้ำน้ำผุด ควร
เราจะให้ขุดลึกลงเสียให้ ตรง จึงจะชอบ อันพันท้าย นรสิงห์
ซึ่งตายเสียนั้น เป็นคนดีคนชอบ มีคุณนัก สู้เสีย สละ ชีวิต
มิได้อาลัย ก็เลยที่เราจะเสียดพระราชมารดาไป เรามี
ความเสียชานนัก ด้วยเป็นข้าหลวงเดิม มาแต่ก่อน อันจะ
หาผู้ซึ่งรักใคร่ชอบด้วย ก่อเจ้าเหมือนพันท้ายนรสิงห์นี้ ยากนัก
แล้วดำริห์ให้เอาคนแพ่งพันท้ายนรสิงห์นั้น มาแต่งการตามกิจ
พระราชทานเพลิง และบุตร ภรรยาใหม่ พระราชทานเงินทอง
สิ่งของเป็นอันมาก แล้ว มีพระราชโองการ ครุฑสั่ง สมุหนายก
ให้กระเกณฑ์เอาหัวเมืองให้ได้สามหมื่นให้ขุดคลองโคกขาม และ
ให้ขุดลึกลงให้ตรง คลอดไป โดยลึกทุกคลอง ปากคลอง
กว้างแปดวา พื้นคลอง กว้างห้าวา และให้พระราชสังคราม

แผ่นดินสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๘ (ขุนหลวงสรศักดิ์) ๒๒๓
เห็นแม่กอง ขุนพลหัวเมืองทั้งปวง ชุกคลองระแก้วสำเภา
พระราชกำหนด แล้วมีพระราชดำรัสแก่ท้าวพระยาเสนาบดี
มเหสี มุข ทั้งหลายว่า แต่ครั้งจักราช ๘๖๐ ปี มะเมียสัมฤทธิ
ศก ครั้นแผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีนี้ได้ชุกคลองสำเภา
ตำบลหนึ่ง

ครั้นล่วงมา จักราช ๘๘๔ (พ.ศ. ๒๐๖๔) ปี มะโรง
จักราช ครั้นแผ่นดินสมเด็จพระพิชัยราชาธิราชเจ้านั้น ก็
ได้ชุกคลองบางกอกใหญ่ตำบลหนึ่ง

ครั้นล่วงมา จักราช ๙๐๐ (พ.ศ. ๒๐๘๐) ปี รอสัม
ฤทธิศก ครั้นแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ พระเจ้าช้าง
เผือกนั้น ก็ได้ชุกคลองบางทรายริมวัดชะลอทะเลไปออกริม
วัดมุลเหล็กนั้น ตำบลหนึ่ง

ครั้นล่วงมา จักราช ๙๗๐ (พ.ศ. ๒๑๕๐) ปี รอก
สัมฤทธิศก ครั้นแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมนั้น ก็ได้
ให้ชุกคลองวัดริมวัดไก่เตี้ย ณ ตำบลบ้านสามโคกนั้น ตำบลหนึ่ง

ครั้นล่วงมา จักราช ๙๙๘ (พ.ศ. ๒๑๗๘) ปี ชวศ
อัฐศก ครั้นแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ปราบดาภิเษกนั้น ก็ได้
ชุกคลองเมืองมหาบุรี ตำบลหนึ่ง ตักมา ออก คลาด แก้วนั้น
และครั้นเราเร ชุกคลองโคกขามให้เป็นเกียรติยศไว้ถวาย

เท่า กัลปาวสาน จึงเจ้า พระยาจักรี ก็เกณฑ์เอาเลขหัวเมือง
 นนทบุรี เมืองอินทร์ เมืองนครชัยศรี เมืองสาครบุรี เมืองสมุทร
 สงคราม เมืองเพชรบุรี เมืองราชบุรี เมืองสมุทรปราการ ใต้พล
 หัวเมืองทั้งปวงนั้นสามคนได้พร้อมขอได้พระราชสงครามขึ้นหมายกอง
 และ พระราชสงคราม ก็กราบบาญบังคมลา ถือพลหัวเมืองทั้ง
 ปวงไปทำการ ชุกคลองโคกขาม และที่ซึ่งระ ชุกไปทะเลออก
 แม่น้ำเมืองสาครบุรีนั้น ได้รั้งไว้ได้ทางไกล สามร้อยสี่สิบเส้น
 และได้รั้งสองกลอง กัดทางให้ตรงแล้ว จึงให้ขุดกรุย
 แบ่งขึ้น ทนาคันชุก ตามตามคตามกอง และขึ้นหน้าทำให้ชุก
 คนทั้งโดยขาว คับ ค้าง กว้าง ลึกขึ้นโดยขนาดคลอง

และการ ชุกคลองนั้น ได้จัดทำในศักราช ๑๐๖๗
 (พ.ศ. ๒๒๔๘) ปีระกาสียศศก และการนั้น ยังไปมิได้สำเร็จ
 ก่อน ครั้นถึง มาฆมาส สุกกษณิกัตถิ์ จึง พระบาทบรมมพิตร
 พระพุทธเจ้าอยู่หัว ก็มีพระราชดำรัสสั่ง สมุหนายก ให้
 ตรวจเตรียมพล พยุหยาตราโดย กระบวน ชลมารค สกลมารค
 ทั้งปวงให้พร้อมเสร็จ จะเสด็จพระราชดำเนิน ขึ้นไปนมัสการ
 พระพุทธบาท โดยพระราชประเพณีมาแต่ก่อน ครั้นถึงศุภวาร
 มาฆาพิชัญญะ จึงสมเด็จพระบาทบรมมหาราชบรมมพิตร พระพุทธ
 เจ้าอยู่หัว ก็ ทรงเครื่องสิริราชวิภูษนาเสด็จการาภรณ์ บวรวิทัน

แต่เดิม สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๘ (ขุนหลวงสรศักดิ์) ๖๒๕
มาลี มณี มาลี มฤต สอภ ทรงวิสุทธิ สวรรคต ภาณุชนก สวรรคต ภาณุ
ทรงวิชัย มหา ราชาธิราช สำหรับราชสมบัติ สรรพเสด็จ ก็เสด็จ
ทรงเรือ พระที่นั่ง ไกรสร มุข พิศมัย อลังการ ด้วยเศวต มยุรฉัตร
ขี้เก้ พระอิริยาบถ สมส่าย พราย พรหมบังกรวิจิตร บังแกกราสลอม
สลัป สรรพด้วยถวรงค์ลังกลคามา มาลี ศาสนา คุณโทพารว
กัณโถก พิน ลัก อธิก ด้วยกระบี่ชูทอง เทียว ขวี่ เข็มทิวแถว คุณพร
พราย ปลาบ ระบาย ระยับ ภัย พิษ ภัยพิพร วโรภาส เคียรคาน
ด้วยเรือพระที่นั่ง เรือท้าว พระยา สามมตราศร กระบี่กลองหลวง
กัน เชือกปลาย เชือก ทั้งหลาย ราย เรียง ภัย หลาก เข็ม คุ ๆ คุ
เข็ญ ชนโคโย กระบวย พยุหยาตรา ภาณุ ศักร กัณโถก เข็ญ ของ
กัณโถก ภาณุ ด้วย ศัพท สามเข็ญ เคียร พล อก ไชยส แกร สัณ
คุริย ังคกนทรี ปักกลองฉดะ ประโคมศรัณ พึง พลุ ฐาธาร อนุมาท
ให้ขยาย พยุหยาตรา ภาณุ เคียรส เลื่อนไปโดย ชลมารค แล้ว
หยุด ประทับ รัช ณ พระราชนิเวศ พระ นคร หลวง เสวย พระ
กระยาหาร สำราญ พระ อารมณ เสด็จ เข้า ที่ พระ บรรทม ใน ที่
นี้ ครั้น ชาย แล้ว สาม นาฬิกา จึงให้ ออก เรือ พระ ที่นั่ง ไป
โดย ลำกับ ทรายเท่า ถึง ที่ ประทับ พระท่าผก ท่าเจ้าสมุทร แล้ว
เสด็จ ทรง พระ ที่นั่ง พึง สกล เกสร พระ ที่นั่ง รอง พึง บรร ประทุม
ชุมพุมราชพิริย โสพาพลากร พุทนต์ พริ้มพร้ง ถึงตามกระบวน

พยุหยาตรา สดลमारค สรรพเสวีฯ ก็เสด็จยกพยุหสถานยากร
ทวยหาญไปโดย ลำดับ สดลमारค วิถี ถึงเขาสุวรรณม ขรรพ
จึงหยุด พระคชาธาร ทรง ว่า พระ แสงขอเคื้ออ กระพอง ข้าง คัม
สีหوارهสามัคคี บุษยาพระพุทธรูปตามอย่าง พระราชประเพณี
เสวีฯ แล้ว ก็ย้าย พระคชาธารไปเข้า ที่ประทับ ณ พระราชนิเวศธาร
เกษม แล้วเสด็จมา นมัสการ พระพุทธรูปทุกเพลา เข้าเป็น
ให้เล่านการ มหะศพลวาทพุทธ สัมโภช คำรบสามวัน ครั้นค่ำให้
บุคคอกไม้เพลิง ต่าง ๆ ระทวยใหญ่ แยกกระทำบุษยา พระพุทธรูป
เป็นหมโศฬาร ยิ่งนัก แล้วทรงพระกรุณาให้ ถอย เรือ พระที่นั่ง
และเรือแพ ทั้งปวง กลับลงไปฉกรร

แล้วถวาย นมัสการถวายภพยุหโยธาตชาตกรทวยหาญ ผ่าน
ไปโดย ทิศตะวันออกข้ามแม่น้ำแควป่าสักไปเขาปดิวี เสด็จ
ขึ้นถวาย นมัสการ พระพุทธรูปแล้ว ประทับอยู่ที่นี้ สาม
แหวะ จึงเสด็จยกพลนิกลายย้าย คหู่ไปโดยบุรพทิศ และเสด็จ
ประพาสไปถึง ค่ายลเขาพระหมโงะ จึงเสด็จขึ้นนมัสการ พระ
เจกียฐาน บนยอดเขาที่นี้ และเสด็จประทับอยู่ที่นี้ อีกสามแหวะ
จึงเสด็จพลสถานยากร รอนแรม ประพาส ไปใน ภูเขา ประเทศ
ทั้งปวง สัน ส่องสามแหวะ มีพระราชหฤทัยปรารถนาจะไปประพาส
เทียว ล้อมข้างเดือนในป่า ก็พอทรง พระประชวรลง จึงเสด็จ

แผ่นหิน สัมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๘ (ขุนหลวงสรศักดิ์) ๒๒๗
บอกพยุหโยธาทัพ กลับเข้าพระนคร และพระโศภณก็ยิ่งกำเริบ
มากขึ้น ทรงพระประชวรหนักลง และบรรดาข้าทูลละออง
ธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งปวง ก็เข้าไปเฝ้าพระราชวังลับ

ฝ่ายพระราชสงครามและนายหมวดนายกองเจ้าหน้าที
ก็รอลา ซึ่งคุมพลทำการซุกคตของหนี และซุกได้ครึ่ง
ก็ยังไม่ได้อันเสร็จ ครั้นแจ้งไปว่าทรงพระประชวรหนัก ก็
เลิกการนั้นเสีย ชวนกันกลับเข้ามาพระนคร และการ
นั้นก็ยังคงอยู่ ส่วนสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินก็ทรงพระประชวร
อยู่ ณ พระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ พระโศภณหนักเป็นอาสัญทมิฬวงคต
อยู่แล้ว จึงทรงพระกรุณาโปรดฯ รมชยเวรราชสมบัติ ให้แก่
สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ กรมพระราชวังหลวง สถาปนา มงคล แล้ว
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็เสด็จสวรรคตในเย็นวันพฤหัสบดี

พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว พระชนมพรรษา
ถึ ๑๐๔ (พ.ศ. ๒๒๐๕) ปี แรกเสด็จขึ้น
ราชอาณัติเสวยราชสมบัตินี้ พระชนมได้สามสิบหกพรรษา
เสด็จดำรงราชอาณาจักรอยู่ได้เก้าปีเศษ ขณะสวรรคต
ณพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ ในเย็นวันพฤหัสบดี ที่ ๑๐๖๘
(พ.ศ. ๒๒๔๙) นี้ สิริพระชนมได้สี่สิบห้าพรรษา

แผ่นดิน สมเด็จพระ ธรรมพิชัยที่ ๙

(ขุน หลวง ท้าย สระ)

ในคักราช ๑๐๖๘ (พ.ศ. ๒๒๔๘) นั้น จึงพระบาท
สมเด็จพระบรมพิตร พระพุทธเจ้า อยู่หัว ทั้ง สอง พระ องค์ และ
พระราชวงศานุวงศ์ทั้งหลาย ก็กระทำชำระ พระสรีรภิงไสว
ทรง คั้ว น้า สักนอ มาลาฉัณ ค่อม ชร พระหลย องค์ แล้ว
ทรงเครื่อง ราชอาภรณ์พร้อมเสร็จ ก็อัญเชิญพระ บรม ศพใส่
ใน พระโกศ กาณาน ของกตกรรณากั้ว มตาเนาวิธน์เรือ
อรั่ม ประคิยฐานไว้ ในพระที่นั่ง สุวิยามรินทร์ แล้วสมเด็จพระ
พระเจ้า อยู่หัว ก็เสด็จ ออก ณท้อง พระโรง พร้อมด้วย พระ
ราชวงศานุวงศ์ เสด็จพยุพามาตย์ ขั้วบาทมุลิกาการทั้งหลายกราบ
ถวายบังคม และรับพระราชโองการ แด่ พระบาท สมเด็จพระ
บรมพิตร พระพุทธเจ้า อยู่หัว แล้ว จึง มีพระราชดำรัสให้เจ้าทูล
ละของสุลี พระ บาท ทั้งหลาย มีพระ ราช วงศานุวงศ์ และ เสนาบดี
เข้าเฝ้าระอาณ ถัดมาพระพิพัฒน์ สัตยาถวาย ส่วยานตามโบราณ
ราช ประเพณีเสร็จ สิ้นทุก ประการ แล้ว มี พระราชโองการ
ทรงสั่ง พระ มหาราชครู พระ ครูปริโสภณ พรหม พุฒาจารย์
ให้ จัก แง การ พระราชพิธีราชาภิเษกเฉลิม พระ ราช มหุเทียร
ครั้นถึงศุภวารกิติ ศัรสวัสดิ์ พิพัฒน์ มงคลมทา นิกษัตริย์ จึง

แผ่นดิน สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๔ (ขุนหลวงท่ายสระ) ๒๒๔
ท้าวพระยาเสนาบดี มมหตรี มุขมาตยา ข้าราชการ มุสิกการ ขวร ราช
วงศ์วงศ์ และ สมณพราหมณาจารย์ทั้งหลาย ประชุม
พร้อมกัน ณ พระที่นั่งสรรเพชญ์ปราสาทกระทำการพระราชพิธี
ราชาภิเษก อัญเชิญ พระบาทบรมนาถบรมพิตร พระพุทธเจ้า
อยู่หัว เสด็จขึ้นผ่าน พิภพ เสวย มโหศวรรยาธิปัตติวิสัย ราช
ประเพณี สืบศรีสุริยวงศ์ดำรง ราชมณฑล สกต สี่มา อาณา
จักร ณ กรุงเทพมหานครศรีอยุธยา แล้ว ถวายเครื่องเบญจ
ราชกกุธภัณฑ์ และเครื่อง ราชูปโภค สำหรับ พระมหากษัตริยา
ธิราชเจ้าทุกประการ จึง สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน ก็ เสด็จพระ
ราชดำเนินเข้าพระราชวัง และ เสด็จไปอยู่ ณ พระที่นั่งบรมยงค์
รัตนาสน์ข้าง ท้ายสระ

และขณะเมื่อพระองค์เสด็จเสวยราชสมบัติขึ้น พระชนม์
ได้ ๒๘ พรรษา จึงทรงพระกรุณาโปรดให้ สมเด็จพระอนุชา
ธิราช ประคองฐานมเหสีกรมพระราชวัง ขวร สดาม มงคล และ
บรรดาข้าหลวงเดิมทั้งหลายที่มีความชอบนั้น ก็ พระราชทาน
ยศศักดิ์ให้ โดยสมควร แก่ฐานานุกรมถ้วนทุก คน

ครั้นนี้ สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน ทรง ประพาศเหตุใน
อเนกตบ่บ่กรรม และเสด็จเที่ยวประพาสทรงเบ็ด เหมือนสมเด็จพระ
พระราชบิดา แล้วพระองค์พอพระทัยเสวย ปลาตะเพียน ครั้น

นั้น ทั้ง พระราชกำหนดห้าม มิให้คนทั้งปวง รับ พระราชทาน
ปลา ตะเพียน เช่น อัมมาตย์ ถ้าผู้ใดเขาปลาตะเพียน มาบริโภค
ก็ให้มีสินไหมแก่ผู้นั้น เป็นเงินตรา ค่าตำลึง

ขณะนั้น พระองค์เจ้าคำทองประจักษ์ปฏิญาณจะ กระทำการ
ขยาย ข้างกระทั้งกระเบื้อง ละลายละลาย เข้าไปในพระราชฐาน
ตำแหน่ง ที่ ห้ามเป็นหลายครั้ง มิได้เกรงกลัว พระราชอาชญา
จึง สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็มีพระราชดำรัสปรึกษา กับ สมเด็จพระ
พระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวร ครั้นเห็นว่าไทย พระองค์
เจ้าคำ นั้น ผิด เป็น มหาดไทย จึงให้ ข้าราชการ เจ้าคำ พันธนา
ไว้ แล้วให้เขาไปสำเร็จไทยเสีย ด้วย ก่อน จันทน์ เขา พระศพ
ไปฝังเสีย ณ วัดโคกพระยา

และ พระองค์เจ้าแก้ว ซึ่ง เป็น ขาทบริจาริกา พระองค์เจ้า
คำนั้น เป็น ม่ายอยู่ จึงเสกขีไ้ทรงผนวชเป็น พระรูปชี อยู่ ณ พระ
ตำหนักวัดกุสุตย์ กับ ขว้อ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระเทพามาตย์ นิมนต์

พุทธศักราช ๑๐๖๙ (พ.ศ. ๒๒๕๐) ปี กุนนพศก สมเด็จพระ
พระเจ้าแผ่นดิน มี พระราชดำรัส ตั้งให้ ข้าง พนักงาน ข้าราชการ
พระ เมรุ มาตย์ มากใหญ่ ชื่อ เจ้าควาสอง คอก สอง สอน เล่มสิบเอ็ด
ควาสอง คอก คือ และการ พระ เมรุ ทั้งปวง ให้ เล่มสิบเอ็ด เกือบ จึง
สำเร็จ ครั้น ถึง ผลุณมาศศักราช ปี กิตติ ณ วันนั้น ได้ พระมหาพิชัย

แต่กษัตริย์สมเด็จพระบรมพิชฌ์ที่ ๑๒ (ขุนหลวงพริ้ว) ๒๓๑
ถูกยิง จึงพระบาทสมเด็จพระบรมพิชฌ์พระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระ
องค์ ก็ได้ให้ อัญเชิญ พระบรมโกศ ขึ้น ประทับฐานเหนือ พระ มหา
พิชัยราชมณเฑียร แล้วแต่เป็นธรรมเนียมโดย รัชการาชวาท เข้าสู่
พระ เมรุ มาส ตามอย่าง แรกก่อน แล้วให้ ทั้งท่านคัมภีร์พิชฌ์
และ มังฆานมหาราช และ ทอดมัมเพ็ง ค่าง ๆ และ ทรง
สดับปกรณ์ พระ สงฆ์ คัมภีร์ทั้งค่างวโรกัณห์ แล้วถวายพระเพลิง
ครั้น คัมภีร์ เพลิงแล้ว แร่ พระรูป ทรง สดับปกรณ์ พระสงฆ์
อีก ๕ ร้อย รูปแล้วเก็บพระ อัฐิใส่ พระโกศกลั้ม อัญเชิญขึ้น
พระราชมณเฑียรขึ้นขบวนเข้า มาขึ้นพระราชมณเฑียร จึงให้ อัญเชิญ
พระบรมโกศ พระอัฐิ เข้า ขบวนไว้ ณ ถัดจากพระ มหาวิหาร วัด
พระศรีรัตนพิชฌ์คาราม

สุคักราชได้ ๑๐๗๑ (พ.ศ. ๒๒๕๑) ปีชวดสัมฤทธิศก
สมเด็จพระ เจ้าแผ่นดิน ได้ช้าง กระเทย ประดับ กระเทย แผลใหญ่
ใหญ่หนึ่งพระมณฑป พระพุทธบาท แล้วขีตของ ประทาส แล้ว
เสด็จพระราชดำเนินไป พระพุทธบาท ด้วยราชขบวนเป็นอันมาก
ที่ทางบก ทางเรือ เหมือในหล หลั่ง ผลอง พระมณฑป สักการ
บูชาบำเพ็ญ พระราชกุศลเป็นอันมาก แล้ว สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ก็ถวายเน้สการลาพระพุทธรูป กลับมายังพระนครแห่งพระองค์

สุคักราชได้ ๑๐๗๓ (พ.ศ. ๒๒๕๔) ปีเถาะ ตรีศก

พระอัยยิก้า เจ้ากรมพระเทพามาตย์ ซึ่งอยู่ใกล้วัดกุฎีทอง นั้น
สรวรคักต สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินได้แต่งตั้ง การ ฉายนิมิตต่าง ๆ
ตามราชประเพณีแต่ก่อนมีมาไว้

แต่มีชาวไทยคนหนึ่ง นาม เสกข เจ้าเมือง กับพวชนับพัน ชื่อ
พระธรรมราชา วงการคาม วิวาท กับ กับ นึกแก้ว ฟ้าสของ
จักกระทำสงครามแก่กัน นึกแก้ว ฟ้าสของไปเมืองฉนวนพลอย
ขอพลญวนให้ได้มากแล้ว กลับมาดี เขาเมือง กับพวชนับพัน
ได้ นึกเสกข กับพระองค์ทอง พายบุตรท้าวข้าศึกแห่งตน
ที่มายัง กรุงเทพมหานคร กรวยทูล พระกรุณาให้ทราบทุก
ประการ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทราบแล้ว ให้หา นึกเสกข
นั้นเข้ามาแล้ว จึงพระราชทานเครื่องอุปโภคบริโภค และ
บ้านเรือนให้อยู่ แยกใกล้วัดข้างคาวนั้น

สมเด็จพระเจ้ากรุงมหาจักรพรรดิจะได้ นึกเสกข ไปดี
เขาเมือง กับพวชนับพัน จึงให้มหาดไทย กระตราโหม เถื่อนที่
ทัพสอง หมื่นเศษ ข้างม้าพอสมควร ให้พระยาจักรีวัง ซึ่ง
เป็นแม่ทัพยก ถือพลทหารฉกรรจ์ล่าเครื่องหมื่นเศษ พร้อม
ด้วยช้างสามร้อยเศษ ม้าสี่ร้อยเศษ เครื่องศาสตราสรรพอาวุธต่าง ๆ
ให้พระพิชัยรณฤทธิ์เป็นนายพล ท้าวทัพหน้า ให้พระวิจิตร
รณฤทธิ์เป็นยกกระบัตรทัพ ให้พระพิชัยสงครามเป็นนายกอง

แต่มีกัน ส้มเค็ร พระสรวงเพ็ชฌัญที่๔ (ขุนหลวงท่ายสรวง) ๖๓๓
เกียกกาย ให้พระวามกำแหงเป็นนายกองทัพพลั้ง แล้วจึงให้
พระยาโกศชัยภินเป็นแม่ทัพเรือ ถือพลทหารคนหนึ่ง เรือ
รบร้อยเศษ พร้อมด้วยพลธนู และเครื่องสรรพาวุธต่าง ๆ ครั้น
จักแระทัพเขตทัพเรือเสร็จแล้ว จึงส่งไปให้ที่เมืองกันพูชาชัยภินให้
พนัก แม่ทัพ นายกองทั้งปวง ทัพพล ทัพเรือ จึงถวายบังคมลา

ครั้นได้ศุภวาร คดีพิชัยมงคลฤกษ์ ก็ ถิกริชาทัพพลทวย
หาญพยุขยาตรา ยกทัพพลทัพเรือออกไปเป็นลำกับมรรคา
ด้วยพลทหาร กองทัพพลไปทางเสียมราฐ ฝ่ายกองทัพเรือไป
ทางพุทโธมาศ ตามลำกับ ทางทะเลนั้น พลทหาร ญวน บกกอง
ทัพเรือมา พบกองทัพทหารไทย ที่ปากน้ำพุทโธมาศ ที่ซึ่ง
กลดงบึง บึงใหญ่บกเจ้าทัพกองทัพเรือพระยาโกศชัยภิน ฝ่าย
กองทัพเรือทหารไทย จักแระแค้นกันแล้ว ทัพหน้าก็ แยกเรือ
ออกเป็นสามแห่ง ให้ยังบึงใหญ่สามหน้ก ตั้งให้สามลาเอา
ชัยแล้ว ให้พลทหารแระเรือเร่งเข้าไป ต่อท้าย ทานกำลัง
กับพลทหารญวน เจ้าประเถตเรือกัน บึงแห่งพนักเป็นสามารด
ฆ่าญวน ตายเข็ญมาก เรือรบทหาร ญวนเข้าช่วย อุกฤษ
กันมาก พระยาโกศชัยภินแม่ทัพ ไม่ชำนาญในการพิชัย
สงคราม ชลาคไม่กล้าแข็ง ย่อท้อแก่สงคราม ไม่ช่วยอุกฤษ
เพิ่มเติมแก้ไข ถอยเรือหนีไปทั้งทหารเสีย ฝ่ายทหาร ญวน

ใต้ที่เข้าที่หักเอาทหารไทย ข้าพนักเข็ญสามารถ ฝ่าย
ทหารไทยเห็นศึกอันหนักเล็ดหนีเล็ดถาลัง แม่ทัพก็หนีไป
แล้ว เห็นคนทหารก็เสียมาก ก็ถอยเรือ ลำแตกหนีมา เสีย
เรือรบและผู้คนบนเรือผู้น้อยเป็นอันมาก แล กองทัพหลวง เห็น

ฝ่ายเจ้าพระยาจักรีโรงฆ้อง ยกกองทัพออกไปถึงเมือง
กัมพูชา ให้ตั้งค่ายหลวงลงใกล้เมืองประมาณทางแยกสี่สิบ
เก้าสิบสี่ วิชาอยู่ในที่นั้น พระพิชัยรุดฤทธิ์เห็นแม่กอง
ทัพหน้า ถึงพลทหารสามพันเศษไปก่อน ได้สู้รบ ตีกันกับเขมร
ญวนเป็นหลายค่ายด เขมรญวนเป็นอันมาก มีชัยใต้ที่
ที่ทัพเขมรญวนแตกพ่ายแพ้เป็นหลายแห่ง ได้ทหารเว้งร้อย
ได้ศึก ตามที่ถ่อเข้าไปได้หัวเมืองใหญ่ผู้น้อยเป็นอันมาก ทัพ
หลวงก็ให้เว้งร้อย พลทหารทุกทัพทุกกอง ไปช่วยชุกชุมเพิ่ม
เติมที่หัก ลัดทาง ให้เข้าที่อีกคึกคักขวางกับค่ายสระกุ่ม ตกใจ
กลัว มิได้สู้รบ ถ้ามานได้ รบตีครั้งใด จึง มีชัยข้ามะ ครั้ง
นั้น ทุกแห่ง ได้ผู้คนช้าง ม้าเครื่องศาสตราวุธต่าง ๆ เป็นอันมาก
เขมรและญวน ะบ้านถานมิได้ ก็แตกพ่ายหนีไป กองทัพ
ที่รบไล่ คืบตามเข้าไปตั้งค่ายล้อมเมืองกัมพูชาขึ้นไว้ มั่นคง
เจ้าพระยาจักรี จึง คืบขยายจะให้ไว้ราชการสะดวก จึงให้แต่ง
คู่อัษฎรแล้วสั่งให้ทุกถ้อคู่อัษฎรนั้น ไปบอกความเมืองกับ

แล้วคืน สมเด็จพระศรีนครินทร์ที่ ๘ (ขุนหลวงท้ายสระ) ๖๓๕
นึกกลัวฟ้าโดยทางพระราชไมตรี นึกกลัวฟ้านี้ ครั้นได้แจ้ง
ในสุภักดิ์พระเนตร จึงพิจารณาเห็นซึ่ง ระพัน ภัยอันตราย เช่น อหิ
ใน สหาคณีนี้น จึงรู้ว่า ระถวายคอกไม้เงินทอง ขึ้นแก่กรุงเทพ
มหานคร เจ้าพระยาจักรีได้ความเมืองทั้งนั้น มันคงแล้ว เห็น
ได้ความ สะทกก็ชยู่แล้ว จึงสั่งให้หักแก้วฟ้า เอาคอกไม้
ทองเงินไปถวาย ตามคำปฏิญาณนั้น จึงเลิก กองทัพ กลับคืน
มายัง กรุงเทพมหานคร

สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินได้ ทรงทราบด้วย เหตุทั้งนั้นก็พระทัย
จึง พระราชทานบำเหน็จรางวัลแก่เจ้าพระยาจักรี และนายทัพ
นายกอง เป็นอันมาก ทรง สมควรแล้ว จึง ทรง พระพิโรธ
พระยาโกศา ให้ใช้ปืนใหญ่ น้อย และปืน ประสิทฐ์ทุก กระสุน
เร็วรอบ ให้ สิ้นเชิง

สมเด็จพระเจ้า กรุงศรีอยุธยา มี ราชบุตร ด้วย พระ
อรรคมหา ธรรมหลวง ราชานุรักษ์ นั้น ข้า พระองค์ คือเจ้าฟ้า
มุนีพรหมหนึ่ง หลานเจ้าฟ้าเทพหนึ่ง หลาน เจ้าฟ้า ประทุม
หนึ่ง เจ้าฟ้า อภัยหนึ่ง เจ้าฟ้า ประเมศวร หนึ่ง พระ มารกา
เชื้อเจ้าฟ้า เป็น ธรรมหลวง ราชานุรักษ์ นั้น

ในปีฉลูเอกศกนั้น มีพระราชบริหารให้ ช่างปฏิสังขรณ์
วัดมเหยงคณ์ เสด็จ พระราชดำเนินไปให้ช่างกระทำ การ วัด

๒๓๖

พระราชพงศาวดาร กรุงศรีอยุธยา
นั้นเนื่องๆ บางทีก็เสกข อยู่ทีพระ ตำหนัก วิม วัค มเหยงคณ์
เกือบหนึ่งข้าง สองเกือบข้าง ว่าราชการ อยู่ใน ที่นั้น
ตามขีเคย วัค นั้น จึง ดำริแล้วบริบูรณ์

สมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ได้
ช้างปฏิสังฆระวัค ภูฏิกาวอันใหญ่ ในขีเงาะ ตริศก เสกข
ไป ทอภ พระเนตร การที่ วัค นั้น เกือบหนึ่งข้าง สองเกือบ
ข้าง เหมือนพระเชษฐาธิราช ตามขีเคย วัค นั้น จึง
สำริแล้วบริบูรณ์

สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินนั้น พอพระทัย ทำ ปลายาติยาก
ฆ่าสัตว์ มีราชาภิ ปลายาใหญ่ปลายาห้อย ต่างๆ เช่น อันมาก ด้วย
ตกเบ็ดทอดแหแกว ฆรวกทำ ขีนั้นเลือกักกลอยักไซ กระทำ
การฆ่าสัตว์ต่างๆ ประพาสฆ่าฆ่าเหิงหก เล่น สุนัข ด้วย
ตกแร้ว ตก ข้อง โล่ ข้าง ล้อมข้างได้ ข้างเกือบหนึ่งอันมาก
เย็น หลาย วันแล้วเสกข กลับคืน มายัง พระ มหามนคร

ในขี มะเสงเขญะสกนั้น ให้ฉลอง วัค มเหยงคณ์ ทรง
พระราชศรัทธา บำเพ็ญพระราชกุศลเป็นอันมาก ทรง
พระราชทาน เครื่องบริวาร และวัตถุทาน ต่างๆ แก่ พระสงฆ์
พินทุนี้ ตาม พระราชประสงค์ มาแต่ก่อน มีงาน มหุรศพ
สมโภชเจ็ด วัน เสริบริบูรณ์การฉลอง นั้น

แผ่นดิน สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๙ (ขุนหลวงหาวัด) ๖๓๗

ในปีมะเมีย ฉศก สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน ให้ช่างไม้
ทำถ้ำใหญ่โตมโหฬาร ยาวสิบแปดวา สองศอก ปากกว้าง
หก วา สอง ศอก ให้ตั้งถ้ำใหญ่ที่วัดมเหยงคณ์ หัวเขื่อน
ถ้ำใหญ่ นั้น แล้ว ให้เอา ออกจากยังเมือง มะริค ขรรทุก
ช่างไม้สามสิบคนเศษ ให้ไปขายช้าง ณเมืองเทศไนน์ คน
ทั้งหลายลงถ้ำนั้นใช้ไปยั้งเมืองเทศ แล้วขายช้างนั้นได้เงิน
และผ้าเย็บอันมาก แล้วกลับคืนมายังเมืองมะริค สิบปีเศษ

ในปีมะแม สัปตศกนั้น พระมหาอุปราชให้ฉลองวัดกุฎี
ขาว บำเพ็ญพระราชกุศลให้ทาน ถักถวญษาแก่พระรัตนตรัย
เย็บอันมาก ให้เล่งงาน มหรรณพสมโภชเจ็ดวัน การฉลอง
นั้น สำเร็จบริบูรณ์

ในปีนั้นเจ้าพระอภัยมณี กรมหลวงโยธาทิพ ทิวงคต ณ พระ
ตำหนักวิมวัก พุกไฮศวรรย์นั้น สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน ให้ช่าง
ไม้กระทำการเมรุ ชื่อยาว ห้า วา สอง ศอก โดยสูงยี่สิบ
วา สอง ศอก และ พระเมรุทองกลาง และการพระเมรุ
ทั้งปวงนั้น สกเขื่อนเศษ จึงแล้ว เชิญพระโศกทองขึ้น
ราชรถพร้อมเครื่องอลงกตแก่แทนเย็บอันมาก นำมาสู่พระ
เมรุทอง และการที่บูชาให้ทานทั้งปวง ตามอย่างพระ

ราชประเพณีมาแต่ก่อน สมโภชเจ็ดวันการศพนับสำเร็จเรียบร้อยแล้ว

พุทธศักราชได้ ๑๐๘๓ (พ.ศ. ๒๒๒๔) ปีฉลูทศก

พระเจ้ากรุงเทพมหานคร เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเบิกที่
ปากน้ำท่าจีน เมื่อไปถึงคลองมหาชัย เห็นคลองนั้นชุกยัง
ไม่แล้วค้างอยู่ ครั้นทรงเบิกแล้ว กลับคืนมาถึง พระนคร
จึงทรงพระกรุณาตรัสสั่งให้พระราชสงครามเป็นนายกอง ให้
กระเกณฑ์ กบหัวเมืองขึ้น ให้แยกหัวเมือง ให้ได้คนสาม
หมื่นเศษ สี่หมื่น ไปชุกคลองมหาชัย พระราชสงคราม
ให้กระเกณฑ์ จักแรงได้พลญายสามหมื่นเศษ แล้วถวาย
บังคมลาไป ครั้นถึงคลองมหาชัย จึงให้ฝรั่งเศษต้องถัดของ
แก้วดูให้ทรงปากคลอง บังคับลงเป็นสำคัญ ทางไกล
สามร้อยสี่สิบสี่วัน ชุกหัวเมืองนั้น ได้ทีแล้วหกแสนเศษ ยังไม่
แล้วนั้น มาได้ถึงสามร้อยสี่สิบสี่วัน ให้ชุกคลองถึงหกหมื่น
กว้าง แยกจาท่าเก่า เกณฑ์กันเป็นหน้าที่ คนสามหมื่น
เศษ ชุกสองเดือนเศษ จึงแล้ว พระราชสงคราม กลับมา
เฝ้า ถวายรู้ พระกรุณาให้ทรงทราบทุกประการ

สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน ได้ทรงทราบ ทรงพระ บิ
ปราโมทย์ จึงมี พระราชสงครามให้เป็น พระยาราชสงคราม
แล้ว พระราชทานเบี้ยทองสี่แสนเงินตราเป็นอันมาก คลอง

แผ่นดิน สัมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๘ (ขุนหลวงห้ายี่) ๖๓๘
นี้ ชื่อคลองมหาชัย มาตราเท่า ทุก วัน นี้

ในปีขาน จักรวรรดิ ทรง พระกรุณาโปรดให้ พระอนุรุทธ
แม่กอง เสด็จไปสนทนากับหัวเมืองปัตตานี ได้ ใต้คนหมื่นเศษ
ให้ชุกคลองเข็ญน้อย ลักค้ำปากคลองบางบัวทองนั้นคดอ้อม
นัก ชุกลักค้ำให้ทรง พระอนุรุทธ รับสั่งแล้ว กราบบทวาย
ยังกรมเลขา มา ให้เสด็จไปสนทนาในบรรดาหัวเมืองปัตตานี ได้
ใต้คนหมื่นเศษ ให้ชุกคลองเข็ญน้อย นั้น ลักค้ำคด
กว้างหกวา ขาวทางไกลได้ยี่สิบเก้าเส้น ชุกเข็ญน้อย
จึงแล้ว พระอนุรุทธ นั้น จึงกลับ มากราบทูล พระกรุณาให้ทราบ
ทุกประการ

ในปีฉะเชิงเทราเกิดน้ำ พระบรมมณีนคร ทั้งสองพระองค์
เสด็จพระราชดำเนินไป ประพาสโพธิ์ช้าง ณ หัวเมืองนคร
หลายก่าย ตะวันออกในเพลาราตรีนั้น เกิดเหตุร้าย เสด็จไป
ไล่ช้างเถื่อน พระที่นั่งทรงช้างเมฆ ช้าง พระอนุชาธิราช
ขึ้นเล่นตามไปทัน ช้าง พระที่นั่งทรง ไม่ทันกระโดด โถม
แทงเอาท้ายช้างพระที่นั่งทรง ควาญท้ายช้างนั้น กระเด็น
ตกจากช้างนั้นลง ช้างทรงเจ็บป่วยมาก ก็ชวนเชลย
ไปในชั่ว สัมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน จึงซื้อช้างนั้นกลับมา
พลับพลาชัย พระมหาอุปราชไม่แกล้ง ให้ช้างแพ แต่

หากเถียวข้างขึ้นมีทินที่ ตกพระทัยเกรงพระราชอาชญา
เสด็จตามไปเฝ้าที่พลับพลาชัย จึงกราบทูลพระกรุณาว่า
ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ข้าพเจ้าไม่ไ้
แกลัง แสงพระจันทร์เข้า เสด็จมีกนิว ยืนเงาร่มไม้ เห็น
ไม่ผิดนัก จะเถียวข้างขึ้นมีทิน ไ้ทรงพระกรุณาโปรด
ออกไทย ข้าพเจ้าเด็ก พระเจ้าอยู่หัวก็ไม่สงสัย จะได้ทรง
พระพิโรธขึ้นเคืองแก่พระองค์ ข้าราชการก็หาไมได้ ตั้งหมอบให้
รักษาข้างขึ้นแล้วกลับมาพระนคร

ในปีเถาะเดือนสี่ข้างขึ้นมีทิน สมเด็จพระมหาภักดี
เสด็จพระราชดำเนินไปขึ้นที่วัดพระราชาสุทธตพระพุทธรูป ด้วย
บริวารยศศักดิ์เป็นอันมาก ทั้งทางบก ทางเรือเป็นพุทธบูชา
ตามอย่างตามธรรมเนียมมาแต่ก่อน ครั้นถึงพระพุทธรูป
เสด็จอยู่อาวเกษม ขึ้นมีสการบูชาพระพุทธรูป กับด้วย
พระอนุชาธิราช พระอนุชาธิราชจึงกราบทูลพระกรุณาว่า ขอ
พระราชทานชีวิต เมื่อข้าพเจ้าขึ้นข้างตามเสด็จไป และข้าง
ข้าพเจ้าแต่งช้างพระที่นั่งทรงขึ้น ข้าพเจ้าจะได้มีใจเกษม
แกลัง จะได้ข้างข้าพเจ้า แต่งช้างพระที่นั่งทรงขึ้นหาไมได้
เป็นความสคัญจริง ข้าพเจ้าจะขอกระทำสคัญสาบานในสำนัก
แห่งพระพุทธรูป ถวายแก่ล้นเกล้า สักกระหม่อมบัดนี้

แต่มีภิกษุ สมณะ พระสงฆ์ พุทธบริษัท ๘ (ชุมนุมหลวงท้ายสระ) ๖๔๑

สมเด็จพระเชษฐาธิราชทรง พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ว่า พ่อ
เข็บ ข้าหม่อม สดสับ แคลง แก่เจ้า กอกล ข้ากระทำ สัตย์ สำนาน
เลข พระเกราะที่ข้ารับเอง ครั้นแล้ว ขุนานมัติการ พระพุทธ
บาท ข้าพระพุทธราชกุศลให้ทาน เป็นอันมาก เลื่องนาม ทศพร
สมโภช ให้กับ ขุนา พระพุทธบาทแล้ว ถวาย นมัสการลา พระ
พุทธบาท กลับคืนมา ยัง พระมหานคร

ลุศักราชได้ ๑๐๘๗ (พ.ศ. ๒๒๖๘) ขึ้นมาถึง สัปตศก
เจ้าอธิการ วัดบ้ำโมกข์ เข้า มาหา พระยาราชสงคราม แจ้งความว่า
พระ พุทธไสยาสน์ วัดบ้ำโมกข์นั้น น้ำกักเซาะ คลั่งพัง เข้า มา
ถึง พระ วิหารแล้ว ยิ่งอีก ปรมาณ ตัก ยี่หนึ่ง พระ พุทธ
ไสยาสน์ เห็นจะพังลง หน้าเสียแล้ว พระยาราชสงคราม ได้ พัง กัง
นั้น จึงเข้าไป เฝ้า กรายทูล พระกรุณา ให้ ทราบ เหตุแห่ง พระ
พุทธรไสยาสน์นั้น ทุกประการ พระเจ้า อยหัวไค้ ทรง พัง กัง นั้น
จึงปรึกษากับ ข้าราชการ ทั้งปวง มีเสนาบดี เป็นอาทิว่า เราจะ รื้อ
พระ พุทธไสยาสน์ ไป ก่อใหม่ จะ ดี ฤา หรือ จะ ชะลอ ลาก ไป
ไว้ในที่ควร จะ ดี พระยาราชสงคราม จึง กรายทูล พระกรุณาว่า
ข้าพระพุทธเจ้า จะ ขอออกไป คู่อ้น แล้ว ถวาย บังคม ลาก ออก
ไป พิจารณา คู่อ้น จะ ชะลอ ลาก ได้ จึง กลับ มา กรายทูล พระ
กรุณาว่า ข้าพระพุทธเจ้า จะ ขออาสา ชะลอ ลาก พระ พุทธ

ไสยาสน์ ให้ตั้งที่อันควรให้จงได้

สมเด็จพระมหาอุปราชเฝ้าอยู่ที่นั่นด้วย ได้ทรงฟังดังนั้น
ไม่เห็นด้วย จึงตรัสว่า พระพุทธไสยาสน์นั้น พระองค์
ใหญ่โตนัก เห็นจะชะลอลากไม่ได้ ถ้าวรแตกจะพึงเห็น
การใหญ่มิใช่ของหลอ ถ้าไม่มีอันทราบก็จะเป็นอยู่ ถ้ามี
อันทราบ แดกทั้งหักทำลาย จะขายอันพระคัมภีร์ฟ้าประชา
ราชูร อีกมาดอันเสนาข้าราชदार เห็นพระเกียรติยศจะเสนา
ปรากฏไปในนานาประเทศเห็นอันมาก ถ้าเรารื้อไปก่อใหม่
ให้ดีกว่าเก่าแต่ก่อน เห็นจะง่ายอีก พระยาราชสงคราม
จึงกราบทูลพระกรุณาว่า ข้าพระพุทธเจ้าจะขออาสาชะลอ
ลากพระพุทธไสยาสน์ มิให้แตกหักพังไปเห็นปรกติดังที่ใหม่
ขึ้น สมควรให้จงได้ ถ้าแต่เป็นอันทราบ ขอถวายชีวิต

สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินก็ยังไม่วางพระทัย จึงดำรัส
สั่งให้โยมศักดิ์พระราชาคณะมาประชุม แล้วตรัสว่า ข้าแต่
พระผู้เป็นเจ้าทั้งปวง เราจะรื้อพระพุทธไสยาสน์ก่อใหม่ไว้
ในที่ควร จะควรฤาไม่ควร พระยาดีจะมีประการใดบ้าง
พระราชาคณะทั้งปวงถวายพระพรว่า พระองค์ไม่แตกหัก
พังวิปริตเป็นปรกติอยู่แล้ว จะรื้อไปก่อใหม่ไม่ควร พระ
เจ้าแผ่นดินได้ทรงทราบดังนั้น จึงตรัสสั่งให้พระยาราช

แผ่นดิน สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๑๔ (สมเด็จพระเอกาทศธรรม) ๖๔๓
สงคราม ก็กระทำการชำระลาภพระพุทฺธไสยาสน์นั้น

สุกักราชได้ ๑๐๘๘ (พ.ศ. ๒๒๖๑) มีมเหสีอยู่สี่คน
สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินเสด็จไปวัดป่าโมก ให้เรือพระวิหาร
แล้วให้ตั้งพระตำหนักพลับพลาชัยใกล้วัดซึ่งประชาชนยังวังนม
อยู่ทุกวันนี้บ้างเจ็ดวันบ้าง กับด้วยพระอนุชาธิราช กลับไป
กลับมา ให้กระทำการอยู่สามวันบ้างสี่วันบ้าง แล้วกลับมา
พระนคร พระยาราชสงครามเกณฑ์ให้เจ้าราชการไปชักไม้
ยาวสิบสี่วาสิบห้าวา หน้าใหญ่คอกหนึ่ง ยาวสี่วาห้าวา
หน้าใหญ่คอกหนึ่ง ยาว ให้ได้มากทำตระแพแม่สะตั้ง ให้
เลี้ยงเป็นคอกไม้ หน้าใหญ่คอกหนึ่ง หน้าน้อยคอกหนึ่ง เป็น
อันมาก ให้เอาเสาไม้ข้างสามถึงห้าวา กลึงเป็นกลึงเลียบ
กระดาน หน้าสองหัวจะปูพื้นทางที่ระลอกตะเพไป ให้
ปรายที่ให้เสมอ ทุยที่ด้วยตะลุมพุกได้รายเลียบ ให้พื้น
เชือกห้อยใหญ่เป็นอันมาก แล้วให้เจาะฐานแท่นพระพุทฺธ
รูปนั้น ช่องกว้างคอกหนึ่ง เอาไว้คอกหนึ่ง ช่องสูง
คอกหนึ่ง เว้นไว้เป็นพื้นปลา เอาตะเพนแขยเข้าทั้งสองข้าง
ร้อยไม้ขวางทางที่แม่สะตั้ง แล้วสอดกระดานหน้าคอกหนึ่ง
นั้น บนหลังตะเพนตลอดช่อง แล้วเจาะซุกเรือขึ้นหว่างช่อง
กระดานที่เว้นไว้เป็นพื้นปลา นั้น ออกเสีย เอากระดานหน้า

นั้น สอดคล้องได้เต็มทุกช่อง และการผูก รั้ว ร้อย รัง กระจกนภาย
ทั้งปวง มีนกงบริบูรณ์ ข้าเฝ้าฯ สำเร็จแล้ว ทุกประการ

ครั้นได้ศุภวารกิติเพลาพิชัย มงคลฤกษ์ ค่ำแล้ว ให้ชะลอ
ลากชักตะเฆ่ของพระพุทธรูปไสยาสน์ไปเข้าที่ อันจะกระทำพระวิหาร
นั้น ได้สำเร็จบริบูรณ์ สมเด็จพระมหาภิกษุให้ กระทำ
พระวิหาร การเปรียญโรงพระอุโบสถ พระเจดีย์ ฎีกา ศาลา
กำแพง และหอไตร ฉนวนห้ายี่ห้อย หลังคามุงกระเบื้อง
และ ล้อมฐานตะพานบันได ห้ายี่ห้อย จึงแล้ว ยังไม่ได้ฉลอง

ทรงประจวบ สมัยลง จึงพระราชทานราชสมบัติ มอบ
ให้แก่เจ้าฟ้าอภัย เหตุว่าพระอนุชาธิราชทรงผนวชอยู่ เจ้า
ฟ้าแฉกทรงผนวชอยู่ พระมหาอุปราชไม่เต็ม พระทัย
ไม่ยอมอนุญาตให้ราชสมบัติแก่เจ้าฟ้าอภัย ถ้าให้ราชสมบัติ
แก่เจ้าฟ้าแฉก จึงจะยอมให้ เจ้าฟ้าแฉกนั้น เป็น
กรมขุนสุพรรณพิทักษ์เป็นภิกษุภวาระ เมื่อมิได้รับซึ่งราชสมบัติ
จึงมิได้ลาผนวช ออก

ฝ่ายเจ้าฟ้าอภัย พระบิดาให้อุญาตแล้ว จึงรับราช
สมบัติ ประราธนา ระกระทำ สงครามกันกับ ค่ายพระมหาอุปราช
จึงตั้งข้าราชการวังหลวงให้จับแวงผู้คน กระเกณฑ์กระทำ
การ ถึงค่ายคูคูกรวกรวาค่ายรายเรียงลงไปตามคลองประทุ

แผ่นดิน สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ (พระบรมโกศ) ๖๔๕
ข้าวยะปี่ดอกลง ให้นำประคุดให้ จึงให้ขุนศรีวงษะไปทิ้งค่ายริม
ตระพานช้าง กลองประคุดข้าวยะปี่ดอกลงฟากตะวันตก ให้รักษา
อยู่ที่นั่น

ในกาลนั้น พระมหาอุปราชได้ทรงทราบเหตุทั้งปวงนั้น ให้
ข้าราชการทั้งค่ายฟากคลองช้างตระพานออก ให้รักษาค่ายใน
ที่นั้น พระราชสมภารแห่งพระมหาอุปราช เสด็จตรวจค่าย
มาตรงค่ายขุนศรีวงษะ จึงตรัสถามว่า ค่ายนี้ของใคร
เขากราบทูลว่า ค่ายของขุนศรีวงษะ ทรงพระโกรธจึง
สั่งให้ขุนเถกุกหักค่ายนั้นแล้ว เข้าริมคลองส่องปืนตามช่อง
หน้าค่าย จึงขุนศรีวงษะถูกตาย กลับมาทูลแด่หลวงพระ
บิดา พระบิดาตรัสว่าแล้วอย่าไปเสียใจ จึงกราบทูลว่า
พะเออถูกฆ่าเอาชัยไว้ก่อน

—พระบรมโกศ—

แผ่นดิน สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓

(พระบรมโกศ)

สุพรรณราชได้ ๑๐๘๔ (พ.ศ. ๒๒๗๔) ปี ชวง รัชกาล
สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน ทรงพระประชวรหนักลง ก็ถึงแก่
ทิวงคตในเย็นวันขึ้นแรม ไปโดยขณการแห่งพระองค์นั้น

พระเจ้ากรุงศรีอยุธยา บังเกิดในขี้นมแม่ อายุได้ยี่สิบแปดปี ได้
เสวยราชสมบัติยี่สิบหกพรรษาเศษ พระชนมายุได้ห้าสิบสี่
พรรษาเศษ กระทำถาวรวิยาหลาย ผู้ใดมีเมตตาไม่ว่าสัตว์
อายุยืน ไม่มีเมตตาฆ่าสัตว์อายุสั้น

กษัตริย์ทั้งสองพระองค์ ให้ทหาร รบสู้กันหลายวัน
หลายเวลาแล้ว วันหนึ่งเจ้าฟ้าอภัยให้หลวงชัยบุรณ ปลัด
เมื่อพระพิณโลก คุณพลทหาร ร้อยเศษ พร้อมด้วยเครื่อง
สรรพาวุธต่าง ๆ ได้ยกทัพไปทางซีกุล ช้อมโอบไปให้ถึงวังหน้า
จึกแพแล้วส่งไป

ฝ่าย พลทหารวังหน้า ทั่วทุกหัวหน้เกลี้ยมาสองร้อยเศษ พล
ทหาร สองฝ่าย เข้าประทะ สู้รบ รบไล่กันตามกัน ชิงแทง
ฟันกันเป็นสามารด พลทหารวังหน้าได้ที ตีกระโจนโดนแทง
ฟัน ทะลวงไล่ล้อมเข้าฆ่าพลทหารวังหลวงตายเป็นอันมาก ระ
คำน ทาน มิได้ถนัด แยก ฉาก ทั้ง นาย ทักษะ ถี่ พ่ายหนีไป

ฝ่าย ทหารวังหน้า ถล่มพร้อมกันเข้าจับหลวงชัยบุรณไว้
เอาตัวไปถวายแก่ พระมหาอุปราช พระมหาอุปราชให้เจ้าน
หลวงชัยบุรณ หักตาม ให้นำความแล้วให้จำคุกไว้ วันหนึ่ง
พลทหารวังหน้า ประมาณห้าร้อยยกมาทางถนนผ่าเดียวถึงคุก
เข้าพังคุก ทะลายคุกเข้าไป แกะไขเอาคนโทษประมาณเจ็ด

แผ่นดิน สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ (พระบรมโกศ) ๖๔๗
ร้อย ปล่อย เขา ออก ล้น จาก คุก

ครั้ง นั้น พระธนบุรี มาอาสาเข้าพำนักกับ ยกพลทหารห้า
ร้อย เข้ามาขอระทานช้าง เข้าตีค่ายวังหน้าแตกได้ สองค่าย
สามค่าย รบพุ่งกันเป็นสามารต พระมหาอุปราชารู้เหตุ
ถึง นั้น ตกพระทัย ประราภ ระตึกไป จึงปรึกษากับ ข้าราชการ
ที่ปวงว่า ทหารเรานี้มีน้อยกว่าเขา รักษาค่าย
ไม่ได้ เห็น จะรีบเขามิทัน เรารบศึกประการใด ขุนชำนาญ เจ้าพระยา
จึงกราบทูลพระกรุณาว่า พระองค์อย่ากลัว อย่าเพิ่งหนีก่อน
ข้าพระพุทธเจ้า ขออาสาถวายชีวิต จะขอตาย ก่อน พระองค์
ข้าพระพุทธเจ้า ขออาสาถวาย บัณฑิตมาออกไปรบกับ กับข้าศึกกับ
ทรงพระกรุณาโปรดให้ มีน้ำเรือ ออกไปคอยดู ข้าพระพุทธเจ้า ปรกับ
ข้าศึก ถ้าเห็น ข้าพระพุทธเจ้า คอยในทัพแล้ว ให้ม้าใช้
กลัด มาขอ เรือ กราบทูลพระกรุณาให้ทราบ พระองค์ ทรง
ทราบ ว่า ข้าพระพุทธเจ้า มีตาย แล้ว จึงหนี ถ้า ข้าพระพุทธเจ้า
ยังไม่ตาย อย่าเพิ่งหนี ก่อน ว่าแล้ว ถวาย บัณฑิตมาออก
มา เอาพลทหาร สามร้อยเศษ ออกไปตั้งทัพ พระธนบุรี ก็ จับ
ไล่พลทหารเข้า ทุกระโหมตีหักท้าว ทัพการ ซึ่งชัย ทะลวงไล่
ลุย ปะหาว ทายานพัน แทาง ค่อยแข็ง ค่อยยุท ให้ซึ่งชุกเขาชัย
ขุนชำนาญ ทหารใหญ่ บุกรุกไล่ไม่ทันถอย ระวัง คอย บัชง

กัน รุกไล่ ก็วันฟ้าผ่าตก ทหาร พระชนมบุรีแตกหนี ฆ่ากัน
ไป พระชนมบุรี ทาหนีไม่ ชื่อนักผูกเครื่องใหม่ใจหาญรับตำแหน่ง
ท่าน ชุนชำนาญ ทหารใหญ่ รุกไล่ เข้า ฟ้าผ่า พระชนมบุรี
พระชนมบุรีแตกหนี หลบหนีกัน แล้วกันเห็นสามารถ ชุนชำนาญ
ถือดาบ ฟ้าผ่า สอง มือมัน จู่โจมใหม่เข้า ร่วง ฟ้าผ่า ถูก พระ
ชนมบุรี หนีต่อจากบนหลังม้า ตายในที่ รบนั้น ชุนชำนาญคนขยัน
ตัดเอาศีรษะ มาถวาย

ฝ่าย ทหารทั้งหลายได้ คิดตามเข่นฆ่า พลโยธาวังหลวง
ไป ขี้
พระมหาอุปราช ทอดพระเนตรเห็น ศีรษะ พระชนมบุรี มี พระทัย
อันก็ ยัง หัก ตัวก็ ยัง หัก ตัวก็ ยัง หัก ตัวก็ ยัง หัก ตัวก็ ยัง หัก
ไป ก็ พระราชวัง หลวง

ฝ่าย พระราชบุตร ทั้ง สองพระองค์ คือ เจ้าฟ้าอภัย และ
เจ้าฟ้าชนมบุตร เห็น พลทหาร ปรารภ มา เห็น หลวงหลวง ทั้ง สอง
ตก พระทัย ก็เลยได้เก็บเอา พระราชทรัพย์ต่าง ๆ เก็บ ออมาก
ลงเรือ พระที่นั่ง ก็เลยได้ เก็บเอา ก็ ก็มี ไปใน ราชธานี ทาง
บ้านนอก มีพาย ก็เลยได้ เก็บเอา ไปด้วย โกล่น้ำที่เก็บ
กลางทาง ตัวก็ ยัง หัก ตัวก็ ยัง หัก ตัวก็ ยัง หัก ตัวก็ ยัง หัก
หนีไป ทาง ขก จวนรุ่งขึ้น เจ้าแก้ว อยู่ในบ้าน อ้อ บ้านพวงแขน

แผ่นดิน สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ (พระบรมโกศ) ๖๔๔

ขึ้น รกใกล้บ้านเขกราช นายคัง มหากษัตริย์คนเคียวตามเข้าไปได้
เห็นเข้าไป ซอขาว ซอขาวมา เลี้ยงเจ้า ทั้งสอง พระองค์ อยู่ หกวัน
เจ็ดวัน นายคัง ลาเจ้า ขึ้นมา เข็มมดู มารดาที่บ้าน อยู่มา
วันหนึ่ง เจ้า ขึ้น ให้พระจันทรังค์ วง ศิง แก่ นายคัง ได้ไปซื้อ
ข้าว ซอขาว ซอขาว จึง รู้ว่า พระจันทรังค์ ของเจ้า ถัด
ความนี้ พระไม่ ล้ม จึง บอกเหตุ แก่ จัหวง จัหวง จึง บอก
คดี ให้ แก่ จุณชี่ นานู จุณชี่ นานู ได้ รับ ทวน นายคัง มา จึง
กราบทูล พระกรุณา ให้ ทราบคดี นั้น แล้ว จึง กุม พลทหาร เป็น
อันมาก ลงเรือไป ให้ นายคัง ขึ้น ไป ถึง บ้านเขกราช ให้ ได้
ถวาท เขา ซอขาว ทั้งหลาย ไป ล้อม ข้าง นอก ที่ เจ้า ทั้งสอง
พระองค์ อยู่ ให้ ได้ มี คน แล้ว จุณชี่ นานู ทหารใหญ่ แต่ง ทัว
กับ ทหาร ร่วม โห่ ศึก คน นั้น ได้ เกว่ง กระตุก ลูก ประคำ แล้ว
ถือ คาน สอง มือ กับ ทวน ทหาร ร่วม โห่ ศึก คน นั้น ให้ นายคัง ข้าง
ค้อม บ่อง เข้าไป เห็น พระราชา ทั้งสอง เอา คาน มา ขึ้น เป็น
หุมารุก เล่น กัน อยู่ แล้ว จุณชี่ นานู ทหารใหญ่ แอบ เข้า ไป หัก ใกล้
เห็น พระแสง คาน สอง เล่ม ครั้น เจ้า รับ ก็ บัง เกรง อยู่

เจ้าฟ้าธัญเห็น จุณชี่ นานู ทหารใหญ่ ถือ คาน สอง มือ
กับ ขาว เจ็ด คน แต่ง ทัว มี คน พร้อม มือ กับ ก็ ตก พระทัย
กลัว บอก เจ้าฟ้า ชะเนศวร์ ว่า พระยามังกราช มา ถึง เรา แล้ว

ขุนชำนาญทหารใหญ่ ร้องทูลเข้าไปว่า พระองค์อย่ากลัวเลย
เสด็จไปกับข้าพเจ้าเถิด จะช่วยแก้ไขให้รอดชีวิต พระองค์สั่ง
พระแสง ทั้งสอง มาให้ข้าพเจ้าก่อนเถิด เจ้าฟ้าทั้งสอง พระองค์
กลัว ขุนชำนาญยิ่งนัก ร้องบอกว่า ข้าสมเด็จพระไป จึงส่งพระแสง
ทั้งสองเล่มนั้น ให้แก่ขุนชำนาญ ขุนชำนาญก็เกลี้ยกล่อมด้วย
สุนทรวาจาต่าง ๆ ให้อ่อนพระทัยแล้ว พาเจ้าฟ้าทั้งสองพระองค์
ออกจากกำแพงเมืองไชยภูมิ ทหารอยู่เวรก็แก้ท้อง ล้อมมา

ตรึงถึงพระนคร ขุนชำนาญชาญณรงค์ ก็พาเจ้าฟ้าทั้งสอง
ขึ้นไปถวาย สมเด็จพระมหาอุปราช สมเด็จพระมหาอุปราช
ได้ทรง ทราบความทั้งปวงดังนี้แล้ว จึงให้เจ้าฟ้าทั้งสอง
นั้นไว้สองวันสามวัน ให้ไปตามใจเนื้อความแล้ว ให้
ประหารชีวิตเสียทั้งสองพระองค์ ด้วยไม้ค้อนท่อน จันทน์
ตามพระราช ประเพณี แต่ก่อน

เจ้าพระองค์แก้ว พี่เขยนั้น ไปด้วย เจ้าฟ้าทั้งสอง
เห็นเห็นพายุโศก นาศมิใช่กังนิน ก็ตกพระทัย กลัวคิดว่า
จะกลับคืน เมื่อระชุมจากเรือ จึงถือเอาเครื่องยศไป ตามหลัง
เจ้าฟ้าทั้งสองนั้นไปก่อน หน้า แกล้งเก็บได้ข้าไม้ต้นคากต่าง
ด้วยตัวแล้ว ก็กลับคืนมาสู่เมือง เอาเครื่องยศเข้าไปถวาย
แก่พระมหาอุปราช กราบทูล พระกรุณา ด้วย กลอุบายต่าง ๆ

แผ่นหิน สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ (พระบรมโกศ) ๖๕๑

สมเด็จพระมหาอุปราชได้ทรงทราบสิ้นแล้ว ครั้นสั่งให้
จำเจ้าพระองค์แก้ว นั้นไว้ จึงคิดการลี้ภัยด้วยขุนชำนาญ ขุน
ชำนาญจึงให้เอาพระจ้ามรงค์ที่เจ้าฟ้าให้มาด้วยไปซื้อข้าวหั้นได้
มาแล้ว ให้เอาพระจ้ามรงค์นั้นลอบไปฝังไว้ริมคันหยาง ริมบ้าน
เรือนเจ้าพระองค์แก้วในเพลา กลางคืน แล้วให้หาขอท้าวที่
ไวใจใฝ่หั้นมา ขุนชำนาญให้กระซิบบอกความลับหั้นแก่ขอท้าว
ให้รู้แล้ว ให้ขอท้าวหั้น ลงมือ พระจ้ามรงค์ที่ลอบไปหั้น อะ
ตกเรียบร้อยแล้ว ในหัวในเขตประหารโคก อะได้กินหรือมิได้ ให้
ขอท้าวคนทรงบอกให้จงแจ้ง ส่วนขอท้าวคนทรงรู้เหตุอยู่แล้ว
แกล้งกระทำการขานขึ้นที่ทิวทาลงมาถึงตุ่มน้ำหาเรอ พุคผาเมฆ
แล้วท้าวว่าอะได้พระจ้ามรงค์หั้นคืน แต่กระว่ามิคนอื่นเอาไป
ซ่อนไว้ที่คันไม้ใหญ่ ผู้ถามจึงถามว่า อะนำไปได้หรือมิได้
จึงบอกว่า อะนำไปให้ถึงที่หั้นได้ ว่าแล้วจึงนำข้าหลวงไป
บอกเอาพระจ้ามรงค์หั้นได้ที่ริมคันหยาง ข้าหลวงจึงเอาพระ
จ้ามรงค์หั้นมาถวาย จึงทรงพระกรุณา ครั้นสั่งให้ลูกขุน
พิจารณา และพิพากษาโทษเจ้าพระองค์แก้ว ลูกขุนเห็นว่า
พระจ้ามรงค์ซ่อนในบ้านเรือนเจ้าพระองค์แก้ว จึงพิพากษาว่า
เจ้าพระองค์แก้วเป็นกบฏโทษถึงตาย จึงกราบทูลพระกรุณา
ให้ทราบ แล้วจึงได้ประหารชีวิตเจ้าพระองค์แก้วหั้นเสีย

ส่วน นายแก้ว มหากเล็ก ซึ่งไปถวายเข้าเฝ้าทั้งสอง เห็น
ทรงพระกรุณาโปรดว่า อ้ายแก้ว ที่มันจะรัก รักก็รักก็ดูใน
เจ้า อย่าฆ่ามันเสียเลย เลี้ยงไว้ให้เชื่องช้าราชการสืบไปเถิด

ส่วน นายเสม พระยาพิชัยราชา และ นายพูน พระยา
ขมราช คนทั้งสองนี้ ครั้นเข้าทูลไปแล้ว ก็พากันหนี
ไปบวชเป็นภิกษุ อยู่ในแขวงเมืองสุพรรณบุรี ข้าหลวงทั้ง
หลาย คิดตามไปไต่คว้า ภิกษุทั้งสองหนีมาไหว้รักษาศุภมงคลไว้ในวัด
ฝาง นายสั่งพระราชบริวารต หนีไปบวชอยู่ในวัดแขวงเมือง
บัวชุม ข้าหลวง คิดตามไปไต่คว้ามา สักสองแล้ว ให้
ประหารชีวิตเสียที่หัวตะพานหลวง พระมหาอุปราชได้บอกถาม
มาทางภิกษุสอง รูปอื่น อยู่วัดฝางนั้น คาบเวลากลางคืน
 همین ราชนิกร กัณฑ์กรรม จึงเป็นบุตร ปะขาว จันทเพชร เอาขึ้น
ใหญ่ขึ้นบนโรงช้าง ยิ่งเข้าไปในพระราชวัง หน้าเมื่อรบกัน
อยู่ เห็นถูกถึงสนหัก พระมหาอุปราชรู้รักตัว ทรงพระพิโรธ
ให้จับ همین ราชนิกร กัณฑ์แก้วมา ให้เขียนคำสืบทิ แล้ว
ให้ถามไต่ความว่า เมื่อบุตร ปะขาว จันทเพชร ให้หาปะขาว
จันทเพชรมา พระโองการรู้รักอยู่แต่ก่อน จึงถาม ปะขาว
จันทเพชรว่า อ้าย همین ราชนิกร กัณฑ์บุตร ของท่าน กระทำ
การดังนี้ ไทยตัวมันจะเป็นประการใด ปะขาว จันทเพชร

แผ่นหิน สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ (พระบรมโกศ) ๒๕๓
จึงกราบทูลพระกรุณาว่า บุตรข้าพระพุทธเจ้ากระทำการเป็น
กบฏทั้งนี้ โดยถึงตายเจ็บช้ำโศก ครมยกพระอัยการ ควร
มิควรแล้วแต่ เสด็จพระกรุณาโปรด ครั้นได้ทรงฟังดังนี้
จึงตรัสว่า ปะชาวทันแพ้วเป็นผู้ใหญ่เสีย ชื่อทรง ว่ากล่าว
คำนั้นจริง ปะชาวทันแพ้ว เสด็จไทย ข้าหมื่นราชสิทธิ์ กักดา
ปะชาวทันแพ้ว จึงกราบทูลพระกรุณาว่า ผู้กระทำความผิด มิ
ชอบแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าไม่รับพระราชทานของไทยเลย ควร
มิควรแล้วแต่ เสด็จพระกรุณาโปรด จึงทรงพระกรุณาโปรด
ตรัสว่าขอ ปะชาวทันแพ้ว ไม่เสียก็เป็นผู้ใหญ่ ว่ากล่าว
นั้นชอบเราเห็นด้วย เราให้ชีวิตข้าหมื่นราชสิทธิ์ กักดา
ปะชาวทันแพ้วผิด แต่ทว่าโทษทัณฑ์มาก ให้ข้าหมื่นราชสิทธิ์
กักดาไปกระทำการ ต่อสำเภา กว้างจะตั้งไทย ปะชาวทันแพ้วได้
ฟัง ครั้นนั้น ก็โสมมเสียก็ยิ่งนัก จึงถวายบังคมลาไป

พุทธศักราช ๑๐๙๕ (พ.ศ. ๒๒๗๖) ปีเถาะเบญจศก เดือน
ห้า ขึ้น ๑๕ ค่ำ ราชการทั้งปวงมีเสนาบดีเห็น ประทาน และ พระสงฆ์
ราชาคณะ พร้อมกัน ณวันศุกร์อาทิตย์ พิชัยมงคลฤกษ์ จึง
กระทำ พิธีปราบดาภิเษก สมเด็จพระมหาอุปราช กรมพระราช
วังหลวง สถาปนาสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวใหม่ ณวันพฤหัสบดีใน วิมาน รัตน

มตาปราสาทพระราชวัง หน้า ห้า ข้าราชการ ทั้งปวง ก็ ถือน้ำ
 กระทำสัตย์ ตายาน ถาย แล้ว ถวาย บังคม ตาม ขรม ไชยราชน
 ราช ประเพณี สมเด็จพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา ทรง พระกรุณา
 ไปรทให้ขุน ขำฉาน ขำฉาน ณรงค์ เป็น เจ้า พระยา ขำฉาน ขำฉาน ขำฉาน
 ว่าที่ โสณดิเบย์ ไปรทให้ คลอง จำ แสนหากร เป็น เจ้า พระยา
 จักร ^{เจ้าพระยา} พระยา ราชสงคราม จักร เก่า นั้น เป็น พระยา ราชนายก
 ว่าที่ กรมลาโหม ขำ คลอง เกิม ทั้งหลาย ที่ มีความ ชอบ นัย
 ก็ไปรทให้ เป็น เจ้า พระยา และ พระยา พระคลอง เมือง ขุน คมนี้
 พันทนาย ตาม ขำ หาย คมนี้ มีความ ชอบ มาก และ น้อย และ
 พระราชทาน ขำ หาย ขำ หาย ขำ หาย ขำ หาย ขำ หาย ขำ หาย ขำ หาย
 ไปรทให้ พระพัน วรนา โสณดิเบย์ เป็น กรมหลวง อภัยมุขิต
 ไปรทให้ พระพัน วรนา น้อย เป็น กรมหลวง พิทักษ์ มณี พระ
 พัน วรนา ทั้งสอง น เป็น บุตร คลอง ทรง ขาศ ครั้ง พระ
 หารายนี้ ราช สพฤธิ พระ มารดา พระพัน วรนา ทั้งสอง น เป็น
 เชื้อ ทรกุล พราหมณ์ เพชรบุรี แล้ว ทรง พระกรุณาไปรทให้
 เจ้าฟ้า อภัยศรี พระราชบุตรใหญ่ เป็น กรมขุน แสนหากร ให้
 เจ้าฟ้า เอกทัศ ราชบุตร พระพัน วรนา น้อย เป็น กรมขุน อภัย
 มณีศรี ให้ เจ้า พระองค์ แฉก เป็น กรมหมื่น เทพพิศ พระองค์
 เจ้า มังคก เป็น กรมหมื่น จิตรสุนทร พระองค์ เจ้า รด เป็น

แผ่นดิน สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ (พระบรมโกศ) ๖๕๕
กรมหมื่นสุนทรเทพ พระองค์เจ้า ปาน เป็น กรมหมื่นเสพ
ภักดี ตั้ง คราวหลัง อีก สอง องค์ คือ เจ้าฟ้า นเรนทร ทัศนา
เธอ เป็น กรมขุนสุเรนทรพิทักษ์ เจ้าฟ้า คอก เคื่อ ลูกเธอ
เป็น กรมขุน พวพิทักษ์

แล้ว สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าทรงพระโสมนัส แค้น
พระทัยใน สมเด็จพระเชษฐาธิราชเจ้า ทรงพระคำรัสว่า จะ
ไม่เสาะพระบรมศพ จะทิ้งให้เสีย พระยา ราชนายก ว่าที่
กระลาโหม กราบอุบลเกล้าโสมนัสหลายครั้ง จึงทรงพระกรุณา
คำรัสสั่งให้ตั้งพระเมรุมาศ ขนาดน้อย ชื่อว่า สองศอกซีก
พระบรมศพ ออกถวาย พระเพลิง ตามราชประเพณี อัน สมเด็จพระ
บรมราชาธิราชเจ้าแผ่นดินนี้ มีพระกมลสันดาน ต่าง ๆ
กั้น กับ พระบรมราชาธิราช และพระเชษฐาธิราชเจ้า ปาณา
ติบาตพระองค์ ทรงไว้เป็นนิมิต ทรง ประพฤติบำเพ็ญกุศล
สุจริตธรรม สมนพราหมณา ประชากรอายุ มีแต่ สโมส
เป็น สุข สุขุม ท้ว หน้า พระองค์ ทรงพระราชศรัทธาทำ ทาน
แก่ สมนพราหมณา ยาจก วิฬหก เภรวิธาน ต่าง ๆ ทุกอย่างสิ้น
บางทีเสด็จไปชม พระคำหลัก บางประชัน และ พระนคร คลอง
บางทีลงเรือ ที่ ใหญ่ ใหญ่ ใช้ใบลง ออก ปากน้ำ พระประแดง
ชม ทะเล และ มีฉา

ให้นำพวกข้าวก็นำเสด็จไปพบที่ทุ่ง คันทรางนาหลวง แล้ว
 เขาช้างไล่ระแทะ และให้พระราชบุตรพระราชธิดา ถิ่นล
 นาง ที่ประสาธน์ไปวังใหม่แล้วเขาพวกข้าวก็นำสัตว์ใหญ่ และ
 บากุไปถวายพระราชอาคันตุกะที่ อยู่ อารามหลวง ทุก ๆ ปีมิได้เว้น
 พระองค์ทรงสรรพ ระเล่นมิได้เบื่อ ทั้งวัง วังถวาย และ พาย
 เรือ เสือกับช้างให้สู้กัน และมีแข่งรถทั่วกันทุกฤดู

ณวันเดือนหกข้าง ขึ้น เสกขัตตฤกษ์ ก็ทรงเป็นพุทธบูชา
 ไปคลอง วัดป่าโมก เสกขัตตฤกษ์พระตำหนักขึ้นระชาว ทรง
 ถวายทักษิณาทานแก่พระสงฆ์สามเณรบริวาร ให้เล่นงาน
 มหรสพสามวัน ณที่นั้นแล วันที่สามมีช้างบารุงงา เพลา
 เหมเกิดลมพายุพัดหวั่น พระเจ้าอยู่หัวก็เสด็จกลับคืนเข้ากรุง

ณวันเดือนเก้าข้าง ขึ้นปีชวดศก มีพระราชโองการ
 ให้กรมหมื่นอินทร ภักดีกับเจ้าพระยากระลาโหม ขึ้นไปล้อม
 ข้างแม่น้ำเมืองลพบุรี ครั้น ณเดือนสิบก็เสด็จพระราชดำเนิน ขึ้น
 ไปเมืองลพบุรี ให้ออกไปเร่งนายกองให้ค้อนสัตว์จับพา
 มาถวายพระเลขาธิ์ ฟากตะวันออกที่ล้อมเก่า ครั้นสามเด็จพระ
 นารายณ์ขึ้น แล้วเสด็จพระราชดำเนินออกไปขึ้น พระ
 ตำหนักข้าง คนยิงปืนตีม้าไล่ช้างกลอง ให้ร้องเร้าเข้ามา
 ฝูงโค กะทิง มคังษา เตือน ละมั่ง กวาง ทราบสุกร บ้า วังกระเจิง

แผ่นหิน ศันเค็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ (พระบรมโกศ) ๖๕๗
ออกมาเขียนอันมาก ผ่งข้างเดื่อเห็นถึงนากบ่ายหน้าคหี ข้าง
เจือกก็วงล้อมไว้ให้ก็คดล้อง ต้องไล่ข้าง แต่เสด็จออกมา
ให้จันสองเพลลา เท่านั้น ไ้ร้อยแปดสิบข้าง เหลืออยู่
ประมาณ สามร้อย ตั้งให้เบ้ค้าย ปล่อยไ้สิ้น

ณที่อนลีสแรมลีสคำ ผู้รักษากรุงเทพมหานคร ขึ้นไป
กราบทูลว่า จันทนากบ่าย ประมาณ สามร้อย คบคิกกัน เพลลา
ค้ายกเข้าไปปล้นเอา พระราชวัง ข้าพระพุทธเจ้า ทั้งปวง ขวน
กันก็จันแตกหนีไป ครั้นถึงเพลลาถึลีสเอ็กก็เสด็จกลับยังกรุง
ให้ลีสสาว จันไ้จันถนุประมาณ สองร้อยเศษ ที่เขียนกันเหตุ
ลีสลีสคน ให้ประหาร จิวักเสียบ แล้ว ทรง พระกรุณาตั้ง
พระยากระลาโหมว่า พระที่นั่ง สรวงเพ็ญย์ปราสาทชำรุดหัก
ให้รื้อลง ทำใหม่

ครั้นถึง ณที่อนเจ็กปีเถาะลีสยักศก พระเจ้าอยู่หัว ทรง
พระประสูติ กรมขุนสุเรนทร พิทักษ์เสด็จเข้ามา ขุนวิคโคก
แสง เวียนมาเขียนพระเจ้าอยู่หัวเนื่อง ๆ วันหนึ่งเพลลา
คำ พระเจ้าลูกเธอ กรมขุนเสนาพิทักษ์ ให้ พระองค์ ขึ้น
พระองค์ เสด็จไอรส ออกไป อัญเชิญเสด็จ กรมขุนสุเรนทร
พิทักษ์ ณวัดว่า มี พระราชโอรสให้เชิญเสด็จไป กรมขุน
สุเรนทร พิทักษ์ ตักคัญว่า จิงก็เสด็จมา ขึ้น หน้าพระชัย เข้า

ไปถึงในที่ ประชุม ที่กรมขุนเสนาพิทักษ์ แอบประชุมอยู่ พัน
ท้าย พระแสง ค่ายถูก จีวร สังฆาฏิขาด หวเข้าไม้ กรมขุน
เสนาพิทักษ์ วิ่ง เข้าไป ที่ข้างใน

กรมขุนสุเรนทรพิทักษ์เสด็จเข้าไปที่พระเจ้าอยู่หัวประจวบ
พระเจ้าอยู่หัว ทอด พระเนตร เห็น ครวสถามว่า เป็นไรแล้วสังฆาฏิ
จีวร จึงซัก กรมขุนสุเรนทรพิทักษ์ ถวาย พระพรว่า กรม
ขุนเสนาพิทักษ์ คบออก ควมกรมขุนสุเรนทรพิทักษ์ ถวายพระพร
ลา ออกมา กรมหลวงอภัยมุขิต พระชนนี กรมขุนเสนา
พิทักษ์ เสด็จตามไปอ้อนวอนว่า ถ้าพ่อมิช่วย ก็เห็นน้อง จะตาย
กรมขุนสุเรนทรพิทักษ์ ครวสว่า จะ ช่วยก็ได้ แต่ภาสาวพิตร
ขึ้นเป็น องค์ชัย พระ อรรครต กรมหลวงอภัยมุขิตได้สติขึ้น จึง
เสด็จเข้าไป ทรงพระวอ ช้อนพา กรมขุนเสนาพิทักษ์ ออกทาง
ประตูทวนไป ให้ ทรง ผนวช ณ วัดโลกนารถ อยู่ด้วย กรม
ขุนสุเรนทรพิทักษ์ นั้น พระเจ้าอยู่หัวได้ค้นเสาะทั่วไม่พบ ได้แต่
พระองค์เทศ พระองค์ขึ้น ก็ได้ ประการเสียดด้วย ท่อนจันทร์

อนึ่ง มีกแก้ว ฟ้ามกรงกับพูชาธิบดิ์ ขอกเข้ามาให้ถวาย
ทูล ถวาย นาง ข้าง พังเผือก สูง สามศอก เจ็ดนิ้ว ข้าง มาถึง
พระเจ้าอยู่หัว ครวสได้แก่ ข้าง หลวง กรมช้าง ออกไปรับเข้า มา
แล้ว พระราชทานนามชื่อ พระ วิเชียรหัตถ์ภินทร อมรินทร์ เลิศพา ให้

แผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ (พระบรมโกศ) ๖๕๘
นำมาไว้ ณ โรงข้างพระที่นั่งวิหารสมเด็จ

และทำพระที่นั่งธรรมเพื่อเชิญปราสาทสืบเครื่องจึงแล้ว ก่อน
นั้น หุ้มแท่นบุก หาไม้ปักทองไม้ ครั้งนี้ให้ปักทองยุด
และซ่อมฟ้าพระราศีเสด็จ พระที่นั่งธรรมยังคงรักษาสนับจำรูญ ก็
ให้ทำใหม่ หกเครื่องจึงสำเร็จ แล้วให้ทำพระที่นั่งสุริยยามรินทร์
ใหม่แปดเครื่อง จึงสำเร็จ

ในปีมะเส็งหมศก กรมหลวงอภัยมุขิต ทรงพระประสูติ
ที่นักษัตร จึง กรายทูลขอโทษพระเจ้าลูกเธอ กรมขุน
เสนาพิทักษ์ พระเจ้าอยู่หัว คำว่าที่ว่า ถ้าไม่ยกยอแล้วก็ไม่ฆ่า
กรมหลวงอภัยมุขิต ก็ วรพระทัย แล้วก็ส่งผู้ไป พระชนมายุ
ณเถื่อนหกปี มะเมีย สัมฤทธิศก กลางวันวันศุกร

ในปี มะแมเชกศก เสด็จขึ้นไป สมโภช พระพุทธบาท
ครั้นเถื่อนสิบสองปีวอกโทศก เสด็จขึ้นไป สมโภชพระ
ชินราช พระอินทร์ ณเมืองพระพิบูลโลกสามวัน แล้ว
เสด็จขึ้นไป สมโภชพระสารีริกธาตุณเมืองสว่างคบุรีสามวัน แล้ว
เสด็จกลับยังกรุง

ครั้น ณวันเถื่อนห้าปีระกาศศก พระราชโศก้านอันอยู่
วัดระฆัง กรายทูลว่า จะขอให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ กรม
ขุนเสนาพิทักษ์เป็นกรมพระราชวัง จึงดำรัสให้ปริษาอรรถ

มหาเสนาบดีทั้งปวง เห็นพร้อมกันแล้ว พระเจ้าอยู่หัว
โปรดให้กรมขุนแสนพิทักษ์ ดำรงฐานานุศักดิ์ในตำแหน่งราชบุรุษ
โดยราชประเพณี แล้วทรงพระกรุณาส่ง กรมพระราชวังบวร
สถานมงคล ให้ปฏิบัติราชการพระศรีสรรเพชญ์ขึ้นใหม่ พระ
วิจารณ์ ให้ช่วยกำกับดูแลพลเรือน ให้ทำเช่นที่ลี้ภัยเดิมก่อน
วิจารณ์ทั้งปวง ทำปีเศษจึงแล้ว

พระที่นั่ง สมเด็จพระที่นั่งทรงพระกรุณา ตั้ง กรม พระ
ราชวังให้ว้อลงทำใหม่ ชัยเกื้อน จึงสำเร็จ

วัดพระราม ข้าราชการ ให้ปฏิบัติราชการปีเศษจึงสำเร็จ

ครั้นปีจอ จัตวาศักราช เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ ว่าที่สมุห
หาญถึงแก่กรรม ทรงกรุณาให้พระยาราชภักดี เป็นเจ้า
พระยาราชภักดี ว่าที่สมุหหาญแทน แล้วให้เกลี้ยกล่อม
เลขวัดพระ กับไพร่หัวเมืองวิเศษ ชัยชาญ เมืองสุพรรณ
บุรี เมืองนครชัยศรี เมืองอินทบุรี เมืองพรหมบุรี เมือง
สิงห์บุรี เมืองสามเมืองชัยนาท เมืองมโนรมย์ เมือง
อุทัย เมืองนครสวรรค์

อนึ่งเมืองนครศรีธรรมราชขอเข้ามาว่า ข้าราชการ
ปลัดไปไหนคล่องช้าง ใต้ช้างพลายงาสักช้างหนึ่ง สูงห้า
ศอก งามยาวพันธุ์พรปากหัว โกลาธิดีถวายเป็นพระบาท

แผ่นดิน สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ (พระบรมโกศ) ๖๖๑
สมเด็จพระนารายณ์ทรงพระพุทธรูปเจ้าอยู่หัว มีพระราชโองการ
โปรดให้กรมช่างหล่อไปรับเข้ามา พระราชทานนามว่า
พระบรมนาถคือนทร์ ได้มาแต่เมืองไชยาอีกข้างหนึ่งเป็นเขียน
ชนาพนามพระบรมวิชัย ได้มาแต่เมืองนครศรีธรรมราช อีก
ข้างหนึ่ง ให้ชื่อพระบรมจักรพาฬ ได้มาแต่เมืองเพชรบุรี
อีกข้างหนึ่ง ให้ชื่อพระบรมกฤษณุ

เมื่อพุทธศักราช ๑๑๐๖ (พ.ศ. ๒๒๘๗) ปีชวด ฉศก
พระม้าวเจ้าเมืองเมะตะมะชื่อมิ่งนระราชบุ กับเจ้าเมืองทะวาย ชื่อ
แพนแลก แลขอของพากรอบครัวบุตรภรรยาทั้งสองเมือง ประมาณ
สามร้อยเศษเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ทางพระเจดีย์
สามองค์ นายคำนชื่อขุนศรี ขุนนระ พวักทั้งสองเข้ามา
ให้เจ้าพระยาวิชาญบุรีรักษาสงเข้มาตามกรุง ทรงพระมหา
การุณยาโปรดพระราชทานเครื่องอุปโภคบริโภค ให้ปลูก
เรือนอยู่ข้างวัดถนนเคียบ แลตั้งพระราชทานตราภูมิคุ้มห้าม
แล้วมีพระราชโองการให้ถามว่า เหตุผลประการใดจึงเข้า
มา เจ้าเมืองเมะตะมะ เจ้าเมืองทะวาย จึงให้กราบทูลว่าเดิม
เมื่อพุทธศักราช ๑๐๘๗ (พ.ศ. ๒๒๖๘) ปีเถาะ สัปตศก สม
เด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑๖ ได้มีพระบรมราชโองการ
โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาวิชาญบุรีรักษาสงเข้มาตามกรุง ทรงพระมหา
การุณยาโปรดพระราชทานเครื่องอุปโภคบริโภค ให้ปลูก

เมื่อพุทธศักราช ๑๐๘๗ (พ.ศ. ๒๒๖๘) ปีเถาะ สัปตศก สม

ท้าวพระเจ้าอึ้งระ เจ้าปลัดเอาเมืองหงสาวดีได้ มาอาสา
 ละครละเสียบ พระยาตากะกรมช้าง เห็นบุญสมิงทอง มากกับคนทาง
 พังพุกศรี จึงเสกกับ สมิงทอง ให้ให้เมืองหงสาวดี ข้าพเจ้าทั้งสอง
 จึงเกณฑ์ มอญเมืองเมาะคมะ เมืองทวาย เมือง กลัฮอ
 ระยกไปช่วยเมืองหงสาวดี ก็ถวายพระเจ้าอึ้งระ คนทั้งสาม
 เมือง กลัฮอบุญสมิงทอง ก็กลับสู่รบ ข้าพเจ้าทั้งสองเหลือ
 กำลังก็ ปรายปรายได้ ครั้น จะขึ้นไปอึ้งระ ก็ชักชวน ด้วย
 ทางพวกคนภูธธกชาวฝั่ง ตะกั่วแม่น้ำ จึงชวนกัน พายบุตรภรรยา
 เข้ามา เอาผ้าระของเจ้าพระยาตากะ เห็นก็ฟังไปกว่าจะ ลั่นชีวิต
 จึงท้าวว่า อ้ายสมิงทอง เห็นข้าก็ถอยตะกั่วถั่ว ถ้าเรือไร
 ได้เมืองหงสาวดีแล้วมีผ้า ข้างนอกทอง มีราชสาส์นเข้า
 มาเห็นทองนั้นก็ขึ้น ขอลูกสาวกู มีที่ จะ อยู่กับสัก ก็วัน
 ไหม่ชวค ศึกเกิดขึ้นสองแรมสองค่ำ เกิดเพลิงไหม้
 ในพระราชวัง ขวร สถาปนารถกล กรมพระราชวัง จึงเสด็จเข้า
 มา อยู่วัง หลวง

ฝ่ายพระเจ้าอึ้งระแจ้งไปว่า เจ้าเมืองเมาะคมะ เจ้า
 เมืองทวาย เห็นมอญเข้าไปถึง กรุงศรีอยุธยา ทรงพระ
 มหาคฤดาภิรมย์บุรีไว้ ถิ่นมีพระทัยโสมมัส จึงให้แต่ง
 พระราชสาส์น แลกระเบื้องมณฑลราชบรรณาการ ถึงพาม

แผ่นดิน สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ (พระบรมโกศ) ๖๖๓
ทรงประทับที่เมือง... คนไทยมากระยงของ... พระอภัยมณี...
ที่เมือง... จันทร... พระ... ภาษากว้าง... วิถี...
ผ้าทรง... สร้อย... ผ้าลายมีลายไทย... กาง... เวลสาร
พินาศ... ผ้า... กษัตริย์... และ... แก้ว...
สอ... และ... ออก... อันมาก... จึง...
จอ... มังกร... เป็นราชทูต... พระราชสาส์น
กรม... ราชบรรณาการ... พระราชไมตรี...
ราชทูต... ให้... เมือง... แล้วให้
เชิญพระราชสาส์น... พระราชสาส์น...
อุปทูต... ธรรม...
ฝ่ายราชทูต... ธรรม...
วัด... ถ้า... พระราชสาส์น...
ทางพระราชไมตรี... มิได้...
พระมหากษัตริย์... จะ... มิได้...
พระเจ้า... ทรง... พระราชไมตรี...
ทูต... ถึง... มหานคร...
ก็... ถ้ามีพระราชไมตรี...
ออกไป... และ...
มหากษัตริย์... ลง...

ตั้งเสนาบดี และ ข้าราชการ ทั้งปวง ก็ประณามมือ ฟังหา สัก ข้อ
แล้ว บ่าย หน้าเข้า มาต่อ พระราชวังถวายบังคม มหาเถร จึง
นั่งลง เสด็จ เหยย เคารพ ถวายบังคม แต่ไม่ให้ทำตาม อย่าง จรรวมเทียบ
แต่ก่อน นั้น แล้วให้ราชทูต อุปทูต ขึ้นเฝ้า บน ที่เสด็จ ออก
หน้า มุข กระเด็น มี พระราชโองการ ปฏิบัติการ สามัคคี ตาม
ชีวิตกิจ ประเพณี แล้วเสด็จ ขึ้น ทูล จึงให้ว่า จรรวมเทียบ
ปวง แล้ว พระเจ้าอยู่หัว ให้แต่ง พระราชสาส์น เกร็ดราช
บรรณาการ ทอบ คือ พานแว่นฟ้า ของ สองชั้น ถัดขึ้น เสด็จ
ในพร้อม คหิง พระเต้า หน้า คร่อม ของ คหิง พระสุพรรณศรี
ทงคหิง และ เกร็ดของ ทงคหิง หลายอย่าง และ กำมะหยี่
แพร ม้วน สาย มังกร เข็ม อัญมณี กิ๊วเรือ พระทิ้ว กิ่ง ทรง ถ้ำ
คหิง อัญมณี พระราชสาส์น นั้น เขียนใส่ สุพรรณอักษร แผ่นทอง
แล้วใส่ใน กลักงา ใส่ลง แพร่ผูกทอง แล้วตีตรา มตราโองการ
ขึ้น ตรา ประทับ นั้น หวาย น้ ชีครุฑ ฉำเนา พระราชสาส์น นั้น
ประจำ ตรา พระราชสีกั แล้ว ทรง พระกรุณาโปรดให้ พระยา
ยมนาเป็น ราชทูต พระอนเป็น อุปทูต พระสุธรรมโมหิเป็น
ศรีทูต คุณเกร็ดของ มงคลราชบรรณาการไป จักรวรรพทางพระราช
ไมตรี ณ เมือง อังวะ

ขณะ นั้น สมิงทอเจ้าเมือง พงศาวดี ยกทัพ ขึ้นไป ถวาย

แล้วก็มี สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ (พระบรมโกศ) ๖๖๕
ราชทูต พระมาจิง พา ล้อมไป ทาง บ้ำ ลัก บ้ำ โงง แล้วราชทูตไทย
กับพระมาจิงก็เขียนถวายให้ กิตติศัพท์ ไปถึงทัพพมอญว่า ทัพพระนคร
ศรีอยุธยาจะมาช่วย กรุง อังวะ ฝ่ายทัพพมอญ พอข่าวสะเบียง
ลง ก็รีบ ก็เลิกทัพกลับไป ผู้ทูล พระราชสาส์น จึงถึงอังวะ
เข้าเฝ้า ถวายบังคม พระเจ้าอังวะ พระเจ้าอังวะ มีพระทัยขี้ติ
ปรวนไผ่ หมายไปรบพระราชทานรางวัลราชทูตไทย เมื่อเห็นมาก แล้ว
ถวายบังคมลา มา กลาง ทาง ราชทูตอุปทูตช่วย ถึง แก่ กรม
ครัวทูต กับข้าหลวงมาเฝ้าทูล สละของจุฬพระบาทแก่ สองคน

ในเมื่อเวลานี้สงครามพระเจ้ายอวามวิฑูรย์เจ้าทองหงส์เกิดตำรา
ณ ขาน อัฐศก นั้น เสด็จไป ประพาสเมือง ลพบุรี นัก
โสน ต้องคุม ผู้คน ณ เมือง ลพบุรี เป็นกบฏ ทรง ทราบ พึง คำว่า
ให้ ข้าหลวงตามหาบไพร่สามร้อยออกไปจับไว้ส่งลงไปจำไว้ ณ กุ
หนึ่งมี หนังสือบอกเข้ามาแก่เมือง นครศรีธรรมราช บอก
เข้ามาว่า คลังไก่ ข้างพลาย เกียน สูงสามศอก สิบหัว ข้างหนึ่ง ตา
ขาว เล็บขาว หางขาว ขนขาว พระเจ้าอยู่หัว คำว่า ให้ หลวงจาง
วังเมือง ไปผูกให้ ข้ามิชำนาญ แล้วให้ นำมา ฝ่ายเจ้าพระยา
ชำนาญบริรักษ์ ว่าที่โลกาธิปัตย์ เจ้าพระยาราชภักดีว่า ก็สมควรยก
ให้ มี ควา พระราชสีห์ และ ทราบัวแก้ว ออกไปให้ กรมการ หวัง
เมืองราย ทาง ทำโรงให้เบญจมาศปามีชื่อ พัว กระวังไว้วัน ผู้วัง

กรมการ หัวเมือง ที่แขวง ปัตตานี ว่าไม่เคยทำ จึงบอกเจ้า
มาจ่อข้างนายถาวรออกไปเมืองนคร ศรีหราชทราบ จึงมี
พระราชโองการตรัสตาม เจ้าพระยาวิชาญบุรีรักษ และเจ้า
พระยาราชภักดิ์ ว่าโรงราชทางศุภกพัลลภวิเศษ สองวันเท่าไร
จะมาให้ทำตามฉาบ ครั้นถึงกรุงจะให้ทำเป็นอย่างไร รับแล้ว
ก็ว่า จะช่วยทำเขารุงอาณานิคมราชราษฎรให้อยู่เย็นเป็นสุข แล้ว
ก็ว่า ศาสนาไทยเจ้าพระยาวิชาญไว้ครั้งหนึ่ง แต่เจ้าพระยา
ราชภักดิ์ให้ให้ลงพระราชอาชญาโทษ ครั้น
หลวงราชวังเมือง ทำข้าง มาถึงกรุงแล้ว พระราชทานชื่อ
ว่า พระบรมศกษัตริย์บรมราชชนนีสุปักษีสถิตินิเสษนามหา
มงคลวิมลเลกฟ้า

อนึ่ง พระยาพระราม พระยากลางเมือง พวกสมิงทอ
แตกหนีเข้ามาพึ่ง พระราชสมภาร ทางเมืองตาก สี่ร้อยเศษ
ให้ตั้งบ้าน ณ โฉนดตามกัน

ครั้นอยู่มาผู้รั้งเมืองกุยบุรี บอก ทิ้งสิ่งของ ร้อย
ศอก สามคำตั้งเข้ามาถวายว่า ถ้ายลบางตะพาน เกิดที่
ร้อยของขึ้น

ครั้นถึงเดือนสิบสองปี เถาะแพร่ได้เกิดทำไฟรื้อสองพัน
ยกออกไป ตั้งร้อยของ ณ บางตะพาน

แผ่นกึ่งกลมเก็บพระบรมราชาธิราชที่ ๓ (พระบรมโกศ) ๖๖๗

ครั้นสี่ เดือนห้าปีมะโรง สัมฤทธิศก ได้ทรงเข้ามาถวาย
เกล้าซึ่งเศษ ผู้วังเมืองกุยขึ้น ไปรอกให้เย็บพระกุญบุรี แล้ว
ทรงพระราชดำริทราให้แม่ ทง ร่อน ปะ ปาก กลอง บั๊ก มณฑป
พระพุทธรูป และให้แม่ หุ่น แม่ เหม และ นาค ลง มา

ครั้นเดือนห้าปีมะเมีย โศก ได้แตกทางแก่ข้าหลวงพิพาก
เสมอคน ละ บาท สักเงินพันสาม ชั่วเศษ

ณ เดือนแปดแรม สิบค่ำ พระเจ้าอยู่หัว ทรงพระประชวร
คึกคัก จม ใส อีกสาม ชั่ว ท้องกลางคืน ก็สิ้นชีพิตักษัย ครั้น
เดือน สิบสอง ชั่วขึ้น เสด็จพระราชดำเนิน ขึ้นไป สมโภช พระ
พุทธรูป เป็น กระบวน รับเสด็จ พัด ณ พระตำหนักท่าเจ้าสนุก
แล้วทรง พระวอ ขึ้นไป ประทับร้อน บ่อ โศก เพลาเย็บเสด็จไปถึง
ท้ายพิภพ ครั้นสมโภช พระพุทธรูป ครบ เจ็ดวัน แล้ว เสด็จ
พระราช ดำเนิน กลับ ยัง กรุง พระมหาพรต ตรีบุษยา

ไต่ปีมะเมีย โศกขึ้น สมิงทองเจ้าเมืองหงสาวดี ชดไป
โพยข้าง อยู่บ่า พระยาทละ กรมข้าง คึกคัก ให้นำ สมรรคพรหม
พวกกรมสมิงทอง ๆ สุ่ม เหลือ ก้าง ถึง ก็แตกหนีเข้ามาทาง
เมือง ทาก ทรงพระกรุณาให้รับ ลง มา ณ กรุง แล้ว รับสั่งให้
มี กระทุ่ถาม สมิงทองว่า เอ็งก็ไต่หนี เมืองหงสาวดี เกิน วาสนา
อยู่แล้ว เหตุผลเป็นประการใด จึงหนีเข้ามา สมิงทองให้ถว้ว่า

เมื่อ ครั้ง ข้าพเจ้าได้เมือง คงสาภิทัน พระยา ทละ กรม ช้าง ว่า
 ข้าพเจ้าเข้มแข็ง ปราบ ปราบ รามัญได้หลายประเทศ จึงยก
 บุตรี และ ตัวข้าพเจ้า ขึ้นเป็นแม่ทัพครองกรุงคงสาภิทัน แล้วได้
 ช้าง ค้าง กระทำผู้ตัวหนึ่ง จึงให้ชื่อรัตนกัทธิดา ตั้งแต่ นั้น
 มา ก็ มีใจกำเริบเคียดใหญ่ ให้มี ราชสาสน์ โยหนึ่ง ไปถึง
 พระเจ้า หอคำผู้ครอง กรุงเชียงใหม่ ขอพระราชโองการ ด้วยเทศ
 ภูคตลวงสนหาขอบรมไว้ พระเจ้าเชียงใหม่ บอมนให้ฉีกา ทรง นาม
 ชื่อว่า นางเทพวิลาปบุรี ข้าพเจ้า จึง ตั้ง เบี้ยหมั้นฝ่าย ชาย
 นาง พังพู่ เป็น ฝ่ายขวา แล้วข้าพเจ้า ยก พลโยธาไป ถัดม อังวะ
 แทนะได้ พอได้ข่าวว่า กองทัพกรุงไทยไปช่วย อั้งซาก
 สัมเปียง ลง ด้วย จึงถอยทัพกลับ มากรุงคงสาภิทัน ครั้น อยู่ มา
 พระยาทละโกรธข้าพเจ้าว่า ถ้าเชียงใหม่ จึงคิดล่อ ลวง บอกข่าว
 ช้าง สำคัญ เสือกผู้ อยู่ณบ้านแขวงเมืองทองอยู่ ขึ้นแก่พระมา
 ข้าพเจ้าก็ให้เกณฑ์พลโยธาไป ตาม ช้าง เทียว รอน แรม ทาง
 คันทาไปไม่พบก็กลับ มายัง กรุงคงสาภิทัน พระยาทละกรมช้างก็
 ประคุดเมืองไว้ไม่เอื้อมรับข้าพเจ้า ข้าพเจ้าก็สู้รบกันไป หลายเพล
 ฝ่ายไพร่พลโยธา ข้าพเจ้าก็ ห้อยถอยกำลัง จึงพา นางเทพวิลา
 ไปส่งยิกา ณเมือง เชียงใหม่ แล้วกลับมารบ กรุงคงสาภิทันอีกหลายครั้ง
 เหลือ กำลัง ก็มิได้ ด้วยพลไพร่เอาใจ ออก หาก ข้าพเจ้า จึง

แล้วเกิด สัมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ (พระบรมโกศ) ๖๒๙
ก็เข้ามาเอาผ้าละของอันดีพระยาทรมมาถวายสมเด็จพระพุทธเจ้า
อยู่หัว เมื่อที่พึ่ง ครามเท่าสิ้นชีวิต ด้วยทรงทราบแล้ว ก็
คำรัสให้ส่ง ตัวไปจำไว้ในคุก ด้วยทรงกลัว คราวครั้ง บังอาจ
มีราชสาส์น มาว่า จะเห็น ทอง แล่น เคียวกัน

ณั้ มะเมีย โทศกัณห์ กรมศรัณ อิศร ถึง แก่พิราลัย ให้
ทั้ง การ ถวาย พระเพลิงฌวัช ชัย วิฆเนศวร ณั้ หักของค ของ
ไปหา ลูกมา มา พระรามานันท์ พระ ศรีชัยเชษฐ แดก
ก็มาพึ่งบรมโพธิสมภาร มีพระราชโองการให้เกณฑ์ทัพ
ศรัณ หัก ไปกระทำแก่ กรุงกัมพูชาอันนี้ ให้พระยาราช
สุภาวดีเป็นแม่ทัพออกไปตั้งชุมพลอยู่ณวัช พระเจดีย์แดง

พระยาพระราม กิด อุบาย เรือนแก้ว ทำห อรศ มตา
เสนาบดีว่า จะอาสาไปทัพด้วย ห้าคน แต่ไม่มี อาวุธ ครั้น
แรกอาวุธให้ครบมือแล้ว เวลาบ่ายก็ไปโพธิ์สามต้น พากลับ
กว่าหนีไป พระเจ้าอยู่หัวได้เกณฑ์ไปจับได้ทั้ง ขี่ม้า ขี่ช้างแก้ว
ได้ประหารชีวิตเสีย

พระยาราชสุภาวดีก็ยกไปกรุงกัมพูชาอันนี้ ครั้นนั้น นักองค
องค์นั้นชอบเป็น ปุโรหิต พระยาราชสุภาวดีก็ยกทัพกลับมา
กรุง อยู่มาประมาณปีหนึ่ง นักองค ถึงถึงแก่พิราลัย ให้

พระ รามาธิบดี ออกไปครอง กรุง ถัมพูชา

ณปี มะเมียโทศก พระยาทละ กรมช้าง ซึ่งทำนบเมือง
ท่งสาวกีนีห์ รู้ข่าวไปว่า สมิงทอ สกเข้าไปพึ่ง อยู่ณกรุงศรี
อยุธยา จึงให้มี พระราชสาส์นเข้ามา กรายทูล ขอ สมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวว่า ข้าไ้รับตัวสมิงทอไว้ มั่นเป็น คนไม่ทรน
อกคตัญญู ะขอรับประทานตัวไป ประการชีวิตสืบ พระเจ้า
อยู่หัวก็ไม่ไปรบกวนประทานให้เลี้ยงในพระราชสาส์น ให้ สมิงทอ
นี้เลี้ยงคนก็มี ความรู้ ฝ่ายข้าง วิสัยนาแต่เมศกาที ซึ่งได้
ผลที่ สมิงทอแต่เมศกาทีนี้ พระเจ้าทรง ผู้คุมก็ มีความกรุณา
ดกลา มิได้จำ เอง แล้วเลี้ยงดูให้กิน อยู่ สบาย ขิริขจร มิได้
ลำบากยากใจ ถึงกับที่นี้รู้ไปถึงกรมหมื่น จิตรสุนทร ผู้
เป็นพระเจ้านัดเธอ จึงมาศกษาเล่าเรียนความรู้แล้ว ดูได้มี
เลี้ยงดูไว้ให้เป็นที่สุขขีขึ้นใช้กว่าเก่า เวลาวันหนึ่งได้ข้อ
โอกาสก็ทูล สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ขอสมิงทอ ออก จากคุก
พระเจ้าอยู่หัวก็ไม่ไปรบกวนหาให้ ขณะเมื่อเจ้าเมืองท่งสาวกีนีห์
ราชสาส์น มาทูล ขอ สมิงทอ มิได้ไปรบกวนประทานให้แล้ว ด้วยทรง
พระดำริที่ว่า สมิงทอเลี้ยงคนก็มีวิชา ดูเราถึงได้ศึกษาเป็น
ศิษย์มัน ครั้นจะส่งไปเขาก็จะชำนาญเสียเปล่าๆ ครั้นจะเอา
ไว้ในกรุงเล่า เขาก็จะนิทานว่า คบหาคนชั่วไว้ พระเจ้า

แต่บัดนี้ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ (พระบรมโกศ) ๒๗๑
อยู่หัวก็ เสด็จมิ่งทอฝากนายสำเภาหัวทรงส่งไปปล่อยเสียณเมืองจีน
นายสำเภาจึงเฝ้าสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ เข้าปล่อยเสียกลางทางข้างฝั่ง ตะวัน
ตก แล้วเสด็จมิ่งทอไปหาทาง เทพวิลาภบรรพชาซึ่งเข้มนุทวี พระเจ้า
เชียงใหม่ เสด็จมิ่งทอแจ้งสุขและทุกข์ให้บรรพชาฟังแล้ว นางจึง
ไปกราบทูล พระเจ้าเชียงใหม่ผู้เป็นบิดา ขอของทัพให้เสด็จ
ทอดกลับไปก็เมืองหงสาวดี พระเจ้าเชียงใหม่ก็มีใ้ไปบอกให้
ควมกำ ทางเทพวิลาภ ทูลขอ ครั้นเสด็จมิ่งทอแจ้งทั้งนั้น ก็ขัดใจ
จึง ลักพา ทางเทพวิลาภ กับผู้ คบ สมถ้ำลงไป เป็นอันมาก

เมื่อ ตุลาคม ๑๑๑๘ (พ.ศ. ๒๒๘๙) ปีชวดขี้อัฐศก
เสด็จมิ่งทอไปถึง กลางทาง พนมมัตถของ บก ทัพ ลงไปรอบเมือง
หงสาวดี มัตถของ จึง ไปเสด็จมิ่งทอกลับไป ทำไว้เมืองฉะวระ

ครั้นถึง ปีระกาเชษฐศก เจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์ช่วย
เป็นลมอำพาทสี่เกลอเคียด อภิธรรม ทวง พระกรุณาให้
ใส่โทษใส่ชญา เว้นว่าพระศพ กระทำ ฉาปนกิจ ฌวัชชัย
วันนาราม

ณเดือนเก้าปี รชศก ให้พระเจ้า ลูกเธอ กรมหมื่นทิพร
สุทธร กรมหมื่นสุทธรเทพ ไปล้อม ข้างณบ้านแขวง เมือง
ลพบุรี ทั้งค่ายทะเลชุบศรมุม ข้างเหนือ หน้าพระตำหนักเดิม
ครั้นณเดือนสิบข้างขึ้นสัปดาห์พระราชทานขึ้นปีใหม่ ให้เกณฑ์

คุณ ออกไปช่วย ทำค่ายขึ้นถา เพลาเช้าเสด็จไป ครั้นถึงเขา
เชิงน้ำ ชวนกันเข้ามาถึงค่ายนั้น ณแรมเจ็ดค่ำให้ขี้ก่าย
เพลาเสด็จขึ้น พระคำศน์ถนัด ห้างทอดพระเนตร ให้กันข้าง ออก
มาจับให้สามสิบช้าง ยังมีกำบังประมาณสามร้อยเศษ ทรง
พระกรุณาให้เบิกค่ายปล่อยไป ถึงแรมเก้าค่ำเสด็จไปนมัสการ
พระพุทธรูปยาสน์ ณวัดพระทองจักรศรี แรมอยู่แรมหนึ่ง จึง ล่อง
มาตามแม่น้ำน้อย เสด็จขึ้นนมัสการพระพุทธรูปยาสน์ ณวัด
ขุน อินท์ ประมุข ณเมืองชลบทนี้ ถูก สัตว์ตกล ทลวงวัดพระยาคำ

อนึ่ง กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ประชวร พระโรค
คำทรบมรณกลายไปเมื่อโรคทุกขะรอก แต่ไม่ได้เสด็จเข้ามา
เฝ้าถึง สามปีเศษ

วันที่สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์เจ้ากรม ปลัดกรม นาย
เวร ปลัดเวร กรมหมื่นจักรสุนทร กรมหมื่นสุทธเทพ
กรมหมื่นเสพภักดีมาตามว่า เจ้ากรมขึ้น แต่หมื่น จักกน
ในกรมทั้งขึ้นขึ้นแล้ว ทำสูงกว่าศักดิ์ ได้ลงพระราช
อาชญาโทษ หลัง คณและ คียบคำที่ข้าง ยี่สิบที่ข้าง เพลากลาง
คืนให้คนเข้ามาล้อมรอบ อยู่ ประคอง สระแก้ว กรมหมื่น สุทธ
เทพเจรง ระ ทำร้าย เพลาเช้าเสด็จพระบรมมหาราชวังในมณเฑียร
ก่อเพลากลางวันจึง เสด็จไปอยู่ ณคำศน์ถนัดสระแก้ว ให้ประมาณ

แผ่นดิน สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ (พระบรมโกศ) ๖๗๓
เก้าวันสิบวัน กรมหมื่นสุทรเทพทำเรื่องวาทะถวายทูล พระ
กรุณาเป็นความลับว่า กรมพระราชวังบวรสถานมงคล
เสด็จเข้ามาทำธุระกิจเจ้าฟ้าสีหवाल ถึงในพระราชวังหลวง
เห็นคล้ายครั้ง พระเจ้าอยู่หัวให้ข้าราชการฝ่ายในเป็นสัณฑ์
แล้ว จึงสั่งพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าธิดา เจ้าฟ้าสุริยวงศ์ กราบ
ทูลว่าเป็นอธิการอยู่ จะไปเชิญเสด็จมิได้ เจ้าจอมทิพย์ มารดา
พระเจ้าลูกเธอ พระองค์กรมหมื่น จึงไปเชิญเสด็จ กรมพระราชวัง
มา จะขึ้นฉนวนวังหน้า มหาดเล็กที่ส่งมาจับเสด็จขึ้น
กราบทูลว่า ประคองเสด็จขึ้น บัดนี้เสด็จขึ้นไม่ ล่อง
ลงไปประทับอยู่ที่ฉนวนหน้าประจักษ์ว่า ประคองเสด็จขึ้น เวล
พระที่นั่ง ล่องลงมา เสด็จขึ้นสะพานใต้ระหัดหน้า ทรงเสด็จ
มาถึงศรีสำราญ ทอดพระเนตรเห็นคนทั้ง อยู่ริมศาลาลูกขุน
ท้ายสระเป็นอันมาก จึงได้กลับพระเสด็จ หลวงศรีภาวาทูลว่า
ขอเชิญพระองค์เสด็จเข้าไปแล้ว จึง จะ ชอย ก็เสด็จเข้าไป อยู่
ณทิมทาย จึงมีพระราชโองการสั่ง มหาดเล็กให้ออกมาเชิญ
เสด็จไป ณท่าหน้าเกสอ หอวัง ทิมทาย แล้วสั่งพระมหา
เทพให้จำคำประการ แล้วมีกระตุกถาม กรมพระราชวัง
รับเป็นสัณฑ์

ณวัน แรมค่ำหนึ่งเดือนห้า ให้เขียน ณวันทำหนังสือ

ห้องได้ยี่สิบสี่ กรมหมื่นสุนทรเทพขึ้นไปกราบทูลว่า รุกขฤๅษ
 ให้แก้เสีย ทรงกรุณาให้รีบ ครั้นแรมสองค่ำ เชิญขึ้นชดชก
 ค่ายยี่สิบสี่ แรมสามค่ำ เชิญขึ้นชดชก ค่ายยี่สิบสี่ และ
 ให้นายพระยาท และให้ต่อว่ากรมพระราชวังว่า ข้าบ่มี
 กระลาโหม คชศากย์ มากราบเจ้ามิด เห็นแต่เพียงข้าเขียนถึง
 เจ็กร้อย ขนคาย ถักดา ที่มาคชศากย์เมื่อเจ้าที่รสอง องค์
 แล้ว ก็เกิดพระราชบุตรด้วยสามองค์สี่องค์ เจ็กร้อย หนึ่ง
 เมื่อสามสัปดาห์ เสียสองสัปดาห์ ให้เขียนด้วยคชศากย์ แต่สอง
 ร้อยสามสิบสี่ ว่าประการใด กรมพระราชวังบวรสถาน
 มงคลว่า ขออภัยพระราชอาชญา ความทรงพระกรุณาโปรด
 กรมหมื่นเทพพิพิธเขาชื่อความนี้ กราบทูล จึงตรัสถามว่า
 เขียนได้เท่าไร กรมหมื่นเทพพิพิธทูลว่า ได้ลงพระราช
 อาชญาทุกสิบสี่แล้ว ทรงพระกรุณาตรัสสั่งว่า ให้เขียน
 ยกสามสิบสี่ไปว่าระ ครบสอง ร้อยสามสิบสี่ แล้วให้ข้าทูล
 ละของทูลีพระบาทปรึษาพร้อมกันว่า โขยถึงตายเป็นหลายข้อ
 ขอพระราชทานให้สำเร็จโดยด้วย ก่อเจกเทศน์ ตามประเพณี จึง
 ทรงพระกรุณาตรัสขอชีวิตไว้ แต่ให้นายพระยาท เจ้าฟ้า
 สักวาละ ให้เขียนยก ค่ายสามสิบสี่ อยู่สามวันก็ถึงแก่
 พิราลัย กรมพระราชวังนั้น เขียนชดชก เป็นร้อยแปด

แผ่นกั้น สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ (พระบรมโกศ) ๒๗๕
สิบที มีชัยสู่อุทัยพระชนม์ จึงให้ นำ เอา พระศพไป ตั้ง ณ วัดชัย
วัฒนาราม ที่ สอง ชะค

ครั้นเมื่อเห็นท่าแรม สิบเอ็ดค่ำ ชั่วก ชั่วศก เสด็จพระราช
ดำเนิน ขึ้นไป ถวองพระ นอน จักรศรี สามวัน แล้ว กลับ มา ยัง
กรุงเก่า มหากนคร

ฉะนี้ พระยาราชวังเมือง ออกไป ด้วยพระเทียม ขันช้าง
ดงทำโค แฉวงเมืองนครชัยศรี ขันได้ช้างเทียมช้างค้ำชู
ทำศอก ขอดเข้ามาให้กราบบังคมทูล จึงเสด็จ พระราช
ดำเนิน ออกไป ทอดพระเนตรถึงท่าโค ครั้นเมื่อ จมูกจันทาญแล้ว
ให้นำมาไว้ ณ โรงในพระราชวัง

ถึงเมื่อเห็นห้าปี ณ อุทพล กรรณพิน เทพพิพิธ ขันรักษา
ด้วยเจ้าพระยาอภัยราชา พระยากระลาโหม พระยาพระ
คลัง แล้วกราบทูล ว่า สมเด็จพระเจ้า ลูกเธอ กรมขุนสุทธ
พิพิธ จะขอพระราชทานให้เขียนกรมพระราชวังบรรลพมณฑล
ฝ่ายกรมขุนพรพิพิธทำเรื่องราวถวายว่า พระเชษฐากรมขุน
อภัยมัย มหเทวี มีอยู่ จะขอพระราชทานให้เขียน กรมพระราชวัง
พระเจ้า อยู่หัวทำไว้แล้ว กรมขุนอภัยมัย มหเทวีนั้น เขียนไว้ด้วย
พระทัยปราศจากความเพียร ถ้าจะให้คำรับฐานาคักก็อุปราช
สำเร็จราชการถึงหนึ่ง ก็ จะเกิดวิบัติฉิบหายเสีย เห็นแก่

กรมขุนพรพินิตกอบประคับขันธ์สัญญาผลาญเสี้ยว ควรจะทำวง
เศวตฉัตร รักษาแผ่นดินไว้ จึงพระราชทานฐานาศักดิ์ เป็น
กรมพระราชวังบวรสถานมงคล อยู่วังจันทร์เกษม อันกรม
พระราชวังองค์นี้ คือเจ้าฟ้าคอกมะเที๋ย เดิมเมื่อทรงพระ
เยาว์นั้น สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระสุทัย นิมนต์ว่า มี
ผู้เอาคอกมะเที๋ยมาถวาย พระองค์จึงทรงทำนายว่า ลูก
มะเที๋ยเป็นของหายากในโลกนี้ เมื่อประสูติจึงประทานนาม
ว่า เจ้าฟ้าอุทุมพร ราชกุมาร ราษฎรเรียกว่าเจ้าฟ้าคอก
มะเที๋ย พระเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้ครองราชสมบัติสืบไป
จึงตั้งไว้ในที่กรมพระราชวังบวรสถานมงคล

ครั้นถึงณเดือนเจ็ดปีฉลูพศก กรมหมื่นจิตรสุนทร
กราบทูลว่าข้างคันทันบรมจักรพรรดินั้น งามยาวออกจากระจันทร
เข้าไป จวนจะถึงเช้าอยู่แล้ว เกรงจะล้มเสีย

ครั้นเมื่อแก่เสด็จพระราชดำเนินขึ้นไปสมโภชพระพุทธบาท
ประทับแรม ณ พระตำหนักท่าเจ้าสุมเสียมแล้ว ทรงพระวอ
ขึ้นไปถึงพระตำหนักท้ายพิภพ รุ่งขึ้นเพลเช้า ให้ทำเครื่องเสก
ผูกช้างค้ำพระบรมจักรพรรดิถวายพระพุทธบาท ปลดขยับทองอา
เกษม แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับยังกรุงเทพมหานคร อัน
สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าพระองค์นี้ พระองค์ทรงทศพิธ

แผ่นดิน สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ (พระบรมโกศ) ๖๗๗
ราชธรรมมีพระชนม์ยืนนาน ได้เสวยราชมาช้านาน พระ
ชนม์ได้เจ็ดสิบเอ็ดพรรษา เมื่อ ถาต มาถึงพระองค์ ด้วย
พระขงค้ เป็น อธิบดีใหญ่ใน สยาม ประเทศ จึงวิปริตนิมิตรเหตุ
ต่าง ๆ

ณวันเดือน สิบสอง แรม สองค่ำปี ฉลู พศก กลางคืน
ลมว่าพัดพัด พระมโหธาสุซึ่งเป็น หลักวัค วโรหิโถมลง
ทะลาย ทั้งอากาศล้าแกวร้ายอาเพศ ^{กึ่งวัน} ทุ้มเฒ่ดกค้องมหาห
ล้าพัดกัน อึ่งควงควางก็เข้าในวงพระจันทร์ ทั้งทาวหาง
คลองช้างเผือก ประชาชนก็เฝ้าระเือกทั้งนคร ด้วยเทพเจ้า
สังครหากได้เห็น ด้วยพระองค์เป็น หลักชัยใน กรุง พระนคร
ศรีอยุธยา

ครั้น ณ เดือนหก ขึ้นแปดค่ำปี ชานสัมฤทธิ์ศึก เพลาเจ็ด
ทุ่ม ทรงพระประสูติ ครั้นณเดือนหกแรมห้าค่ำเพลาค่ำ เสด็จ
ทรงพระเสด็จหัวมา เสด็จ ออกพระที่นั่งทรงขึ้นแล้ว เสด็จ
พระราชทานขึ้นขึ้นไปขอพระที่นั่งบรรยงก์ รัตนาน์เพลาค่ำโมงแค้น
เสด็จ มาบรรทม ณ พระที่นั่ง ทรงขึ้น ถึงเพลาค่ำห้าบาท
บรรทม ค่ำ ะเสด็จไปลงพระ บังคน หลวงราชรักษา หลวง
ราชโอรสให้เสด็จขึ้น วิจิระประทีป พระนคร ชื่อนกด้วยขึ้น พระ

หักถั่ว ไร่ หัก ขัยไม่ว่าจะถูก หาย พระทัย ถึงเสียด กรม
ขณะนั้น กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ให้ไปเชิญเสด็จกรม
หลวงพิพิธมนตรี เจ้าฟ้าจันทร์ทิ กรมขุนพิศาลเสนี ไป
ณพระตำหนักสวนกระต่าย แล้ว กรมหมื่นพิทักษ์ภูเบศร ให้
เชิญเสด็จ กรมขุนอนุรักษมนตรี เข้ามาถึง พระที่นั่งทรงปืน
แล้วลาก ทอดพระเนตร อยู่สัก ประเดี๋ยวหนึ่งแล้ว เสด็จไป
ตำหนักสวนกระต่าย กรวยเพลาขามเคย พระเจ้าอยู่หัว ก็เสด็จ
สวรรคต เมื่อ ตุลาคม ๑๑๒๐ (พ.ศ. ๒๓๐๑) ปีชาม
สัมฤทธิศก เกือบหกแรมห้าค่ำ วันพุธเพลาขามเคย เสวย
ราชมาแต่พระชนม์ห้าสิบเจ็ดปี อยู่ในราชสมบัติยี่สิบหกปี
เป็นพระชนม์เจ็ดสิบเจ็ดปี สวรรคต

แผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๔

(กรมขุนพรพินิต)

เมื่อ ตุลาคม ๑๑๒๐ (พ.ศ. ๒๓๐๑) ปีนั้น กรมหมื่น
เทพพิพิธเชิญพระแสงดาบ พระแสงกระบี่ พระแสงง้าวข้างที่
ชอกมาส่งให้ขุนพิพิธรักษาวุธ เหาไปถวาย ณพระตำหนัก
สวนกระต่าย กรมหมื่นสุนทรเทพ กรมหมื่นเสวกศักดิ เสด็จ

แผ่นดิน ส้มเก็บ พระบรม ราชเชราศ ที่ ๔ (กรมขุนพรพินิต) ๒๗๔๔
ไป ทาง ข้างใน เชิญเอา พระ บนพระที่นั่ง บรมวงษ์ รัตนาศน์
ไป คำหนัก ศาลาลวก

ขณะ นั้น กรม หมื่นเทพพิพิธ กรม หมื่นจิตรสุนทร ครีว
สั่ง พระยาพระคลัง พระยา อภัย มนตรี ว่า ประคอง พระราชวัง
ให้ ปักตามธรรมเนียม พอกรมขุน อภัย มนตรี เสด็จมา
ครีว เรียก กรมหมื่นเทพพิพิธ ออกไป แล้วให้เชิญ ขี้บ พระแสง
ณโรงแสงไป ส่วน กระต่าย กรมหมื่นจิตรสุนทร เห็น ก็ตกพระ
ทัย เสด็จ ขึ้นไป คำหนัก ศาลาลวก ครั้น เพลาะ ใกล้พลบค่ำ
มีพระยัษฐา ให้มีหาคเล็กออกไปหา จักกุดละของอุทิศพระบาทใหญ่
ผู้ น้อย ณศาลาลูกขุนเข้ามาเฝ้า ณส่วน กระต่าย และขุนอภัย
ภูธรเขาคณค้ำหนักสระแก้วข้าม กำแพง วัดศรีสรรเพชญ์ และ
กำแพงโรง รด เข้า มาบรรจบ ณคำหนักศาลาลวก ร้อยเศษ ขุน
พิพิธภักดี ข้าหลวงกรมหมื่นจิตรสุนทร พา คนไปกระทุ้งบานประตู
โรง แสง ข้าง หน้า เข้าไปเอา พระแสง มาถือยืนอ้น มาก.

ณวันแรม ห้าค่ำ เป็นวัน พระ พระเทพมุนี พระ พุทโธมยา
จารย์ พระธรรมอุคม พระธรรมเทโว พระเทพ กวี เข้ามา
เตรียมระ ถวาย พระธรรมเทศนา อยู่ ณที่มณฑลประมาณทุ่งเกษ
จึงมีพระราชยัษฐา ให้มีมณฑลเข้ามา ณคำหนักส่วนกระต่าย ครีว
อาราธนาให้ขึ้นไป ว่ากล่าวเจ้าสามกรมให้ลงมาสมัครมานกขึ้นถึง

สอง กลั้ม ก็อพยพสามยามเศษ เข้าสาม กรม จึงมาเข้า ท้าว
สัทย์ ถวาย ทั้งสาม องค์

ครั้นเพลามาเข้า จึงเสกขมาณพระที่นั่ง ทรงเป็นสรวง พระบรม
ศพ แล้วเชิญเข้าพระโลกิยะด้วยไว้บนพระที่นั่งบรรณภักดี รัชกาลนี้
ครั้น สรวงพระศพแล้ว เข้าสาม กรมก็ กลั้มไปวัง ก็ภักดีสั่ง
คุมผู้คน สาทรราชูไว้ทั้งเก้า มีผู้ นำคุมพระศพ กราบทอดพระเจ้า
อยู่หัว กรมพระราชวัง บวรสถานมงคล จึง ทรงดำริจัดการ
ด้วย สมเด็จพระเชษฐาธิราชเจ้า กรมขุนอภัยมณเฑียร กรมขุน
อภัยมณเฑียรให้หาสามกรมเข้าไปเข้า ก็กราบถวายบังคมทูล
ฉวัน แรม สิบเอ็ดค่ำ เพลกย้าย กรมหมื่น จิตรสุนทร กรมหมื่น
สุนทรเทพ กรมหมื่นเสวกภักดี เสกขมาณเข้า กรมขุนอภัยมณเฑียร
มณเฑียร ณ พระตำหนักเล็ก

ขณะนั้น วางศพไว้ ให้ผู้เฝ้า กรมหมื่นสุนทรเทพ ไปลง
สังขลิกไว้ ณ พระมณเฑียรธรรม กรมหมื่นเสวกภักดี
ไปพินาศไว้ ณ พระคลังศุภรัต จึงเอา กรมหมื่น จิตรสุนทร
ไปจำไว้ ณ พระคลัง พิเศษ ครั้นถึงสามค่ำ จึงให้ ประหาร ด้วย
ท่อน หักท้าว ณ พระคลัง พิเศษ ทั้ง สาม องค์

ครั้น สิ้นเดือน ศกขุ แล้ว ก็เสกขพระราชทานให้ไปถวาย
ราชสมบัติ แก่ สมเด็จพระเชษฐาธิราชเจ้า กรมขุนอภัยมณเฑียร

แต่เดิม สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๔ (กรมขุนพรพินิต) ๖๘๑
มณเฑียร กรมขุนอภัยราชย์มณเฑียรมีได้รับราชสมบัติ แล้วทรงว่า
สมเด็จพระเชษฐาธิราชได้ให้พระอนุชาเจ้า ครองราชสมบัติสนอง
พระองค์สืบไปเถิด จึ่งทำให้ฝึกกับ ร้อยสี่พัน หกพันไม่ กรม
พระราชวัง ขวรสถานมงคล ก็ จำพระกับ ครองราชสมบัติ

ครั้น ณ เดือน เดือน สก ค่ำ จึ่ง ครองการพระราชพิธี ปราย
คา ภิเษก ณ พระที่นั่ง สวรรเพ็ชร์ปราสาท กรมขุนอภัยราชย์ มณเฑียร
เสด็จไป อยู่ต่อพระที่นั่ง สุริยยามวิหค ทรง พระกรุณา จึ่ง กรม
หลวงพิพัฒน์มณเฑียร เชิญกรมพระเทพามาตย์ ครั้น ณ เดือน สิบสอง
กรมพระเทพามาตย์เสด็จสวรรคต พระเจ้า อยู่หัวได้นำ
พระโอรส เข้ามารับพระศพ จึ่งเชิญ ขึ้น ประทับไว้ ณ พระที่นั่ง
บรรจงก์ วัดมหาสุทนต์เป็น สวรรพระโอรส

ครั้น ณ เดือน ห้า ขึ้น สิบเอ็ดค่ำ ฤกษ์กราช ๑๑๒๑ (พ.ศ.
๒๓๐๒) ปีเถาะ เสด็จสวรรคต พระเจ้าอยู่หัว ก็ ถวาย พระเพลิง สมเด็จพระ
พุทธเจ้าหลวง พระพันปีหลวง ตาม ประเพณีการ พระบรมศพ
ครั้งนี้ พระเจ้า อยู่หัว ทรงสองพระองค์ ทำสนอง พระเชษฐ พระคุณ
สมเด็จพระปิยราชมาตุรงค์ ยิ่งกว่าอย่าง แต่ก่อนเป็นอัน มาก
แล้ว พระเจ้า อยู่หัว สวรรคต สว่าง วิค เวียง ว่า วิค อุทุมพร อาราม
วิค ห้าง แล้วให้เชิญ สวรรคต สวรรคต พระมดลูก พระ พุทธบาท
หุ้ม ทอง สอง ชั้น สัน ทอง สอง ร้อย สิบสี่ สิบสี่ พระองค์ ทรง

ฉลอง ถวายไทยทานแก่พระสงฆ์ และชาวทมิฬพวกเป็นอันมาก
แล้วพระองค์ทรงว่า ราชการงานกรุง คูณิก และ ชอช คามเยียง
อย่างพระมหากษัตริราชเจ้าแต่ก่อนมา เวลาที่หนึ่งพระเจ้า
อยู่หัว ทรงพระดำริห์ว่า เรา มีเชื้อ อยู่ชายังหาควรแก่ราช
สมบัติไม่ อันราชสมบัตินี้ได้ พระเชษฐา ธิราชเจ้า ครอบครอง
สนอง องค์สมเด็จพระราชบิดาเจ้า จึง ะควร ทรงพระมหากรุณา
แล้ว พระองค์ก็เสด็จไปถวาย สมบัติแก่สมเด็จพระเชษฐาธิราช
แล้ว พระองค์ ก็เสด็จ ทรงเรือพระที่นั่ง กิ่งเป็นกระบวน พยุหยาตรา
ไปทรง พระผนวช ณ วัดกัมมทินม แล้วเสด็จไปอยู่ ณ วัดพระกุ

— ๖๖๖ —

แผ่นดิน สมเด็จพระบรมราชา ที่ ๓

(กรมขุนอนุรักษมนตรี)

ขณะ เมื่อ สุกักราช ๑๑๒๑ (พ.ศ. ๒๓๐๒) ปีเถาะ เอกศก
นี้ กรมขุนอนุรักษมนตรีเสด็จราชาภิเษก ณ พระที่นั่งสรรเพชญ์
ปราสาท ทรงพระนาม สมเด็จพระบรมราชา มหากษัตริย์บรม
สุริยาทศพิชธรรมมอเวศวรเชษฐาโลกา นายภูกุม บรมนาถ บรม บพิตร
พระพุทธเจ้า อยู่หัว เสด็จผ่านพิภพ กรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยา
ตามโบราณราชประเพณีสืบไป พระองค์มีอรรคราชชายาสององค์
แต่ยัง เป็นกรม มาด้วยกัน พระองค์ตั้งไว้เป็น มเหสี มเหสีองค์

แผ่นดิน สมเด็จพระบรมราชาที่ ๓ (กรมหมื่นอภัยนุรักษ์มุนี) ๒๕๓
หนึ่ง นั้น มีพระราชบุตร สอง องค์ องค์พี่นาง ชื่อ ประพาฬ
สุริยวงศ์ องค์ชายชื่อ ประไพกุมาร พระมเหสีองค์หนึ่งนั้นก็มีพระ
ราชบุตร สอง องค์ เหมือนกัน องค์พี่นาง ชื่อ รุจาเทวี พระน้องยา
ห็นชื่อ สุกตัญญุมาร พระองค์ จึงตั้ง พระอรรคราชธำมาณี องค์
หนึ่งชื่อ เจ้าแม่เมว ร่วม องค์ กับ พระองค์ พระองค์มี
พระราชบุตร ด้วยเจ้าแม่เมว องค์หนึ่ง ชื่อ ศรีจันทร์เทวี พระองค์
ทรงพระเมตตาให้ยศฐานศักดิ์กษัตริย์เสมอกัน เหล่าพระสนม พวก
นั้น หามีพระราชธิดากับ พระองค์ ไม่

ครั้นพระองค์ได้เสวยราชย์ได้ประมาณเจ็ดแปดวัน กรม
หมื่นเทพพิพิธ ก็ทูลลาออกทรงผนวชอยู่ ณ วัดกระโสม กรม
หมื่นเทพพิพิธนี้ฝากฝ่ายฝากตัวอยู่ข้างวังหน้า กับวังหลวงหา
รู้สนิทไม่ว่า ครั้นวังหน้า ออกมาชกก็ว่าแล้วพระทัย เจ้าพระยา
อภัยราชา พระยาเพชรบุรี หมื่นทพเสนา นายร้อย นายเพ็งจัน
พากันออกไปคิด การกบฏ กับกรมหมื่นเทพพิพิธ กรมหมื่นเทพ
พิพิธ รู้ระคาย ก็หนีไป ทาก วัดกระโสม ตามไป จับได้ณป่า
นาเรียง นอกกำแพง แต่เจ้าพระยาอภัยราชา พระยาเพชรบุรี
นายร้อย สามคนนี้ได้ส่ง พระราชอาชญา เข้มหมัดแล้วจำกรบไว้
หมื่นทพเสนา นายเพ็งจัน หนีไปได้ตัวไม่

ขณะนั้น พอถำนั้น อังคฤขณ ลุก คำ เข้า มาณกรุง จึงมีพระ

* เป็น "องค์" อย่างที่บุตรจะนับ

ราชโองการ ฝาก กรม ทมยัน เทพ พิพิธ แก่ นาย ถ้ายัน ให้เอาใบ
ปลัดใบเสีย ที่เกาะ ลังกา ทวีป กรณีสืบเสาะนักครุแล้ว พระองค์
ก็ พระบารุง พระ พุทธสาสนา และ อาณาประชาราษฎร ให้อยู่เย็น
เป็นสุข และ พระองค์ สดุดาเสนา พระ อาราม พระราชทาน ทาม
จักตะมุคหัง จักครุฑาหัง สองจัก แล้วมีตองถวายไทยทาน
แก่ สมณ พราหมณ์ ขาภวณิก พกถวัน ทน้า มีงาน มหรรค
กรมเจกวัน แล้วเสด็จ กลับยัง พระราชวัง

ฝ่ายข้าง กรุงลัวงะนั้น ของนายนายนั้น มุกไขไปดล้วยราช
ไหเมื่อ ลุคักราช ๑๑๑๖ (พ.ศ. ๒๒๕๗) ทรง พระนาม มาง ลอง
พระองค์มี พระราชบุตร ทรงองค์ ราชวิภา สามองค์ พระราชทาน
ฐานาศักดิ์ ตามผู้ ไหลผู้ น้อย ให้มีง ลองไปผ่าน เมือง เปะเยียง
มองระผ่าน เมืองปะกู มีงไปผ่าน เมืองอื่นเมือง มีงแวงผ่านเมือง
ปะกูมีงไปปักเมืองปะทาน โปะเยียงไปปักเมืองแปงตะและ พระ
เจ้า มาง ลอง เสวยราชได้แปปี ทราบเหตุว่า กรุงศรีอยุธยา พลัค
แผ่นดินใหม่ จึงทรง พระ คำวิศ หาเหตุ ซึ่ง ระ มา คำ แก่ กรุง
พอ มีผู้นำ เขา ความอันหนึ่งขึ้น ทลว่า ถ้ายัน มีวัง ข้างอังวะใช้ ใบ
ลม ชักไปเข้าเมือง ตระหาร ศรีที่ ถ้ายัน วิคยวิ นายถ้ายัน ชื่อ ธรรมัน
ข้างกรุงศรีอยุธยา เขา นาย ถ้ายันของเราไว้ พระเจ้า มาง ลอง
ทราบเหตุที่ พระทัยนัก จึง คำวิศ ให้เกณฑ์ พลคกรรวิ คำ เกรื่อ

แผ่นดิน ส้มแก้ว พระบรมราชา ที่ ๓ (กรมขุนอนุรักษ์มนตรี) ๒๔๕
เกล้าฯ ขึ้น ช้างสองร้อยม้าพันหนึ่ง ลำเร็วแล้ว ก็เสด็จทำเนิ
ที่พ้อออกจากกรุงชิงระ ท้าพหน้าเข้าตีเมืองมะริคเมืองตะนาว
ศรี เมืองตะนาวศรี มีขอลเข้ามากราบทูล ส้มแก้วพระเจ้าอยู่หัว
พระเจ้าอยู่หัว ทรงทราบเหตุ แล้วดำรัสให้ คหะเร็ว ม้าใช้รีบ ออก
ไปสืบราชการดู มากราบทูลว่า พระม้ายกมาแต่ข้าง ทางมะริค
หนึ่ง ทางท่ากระดากหนึ่ง ทางเชียงใหม่หนึ่ง ที่จริงนั้น พระม
ยยกมาแต่ข้าง มะริค ทางเดียว พระเจ้าอยู่หัวไม่ทรง ทราบแน่
ก็ตกพระทัย ด้วยมิได้มีความระ พระเจ้าอยู่หัวแล้ว ก็พาหเสลา
ทรงเชื้อเอาทั้งสามทาง จึงดำรัสให้พระยาพิชัยสงคราม นาม
ชื่อพระปลัดชู พระจุลา หลวงศรีวิชัย หลวงราชพิมล ขุนศรี
วรกันย์ ทำคนคุมพลห้าพัน ออกไปค้นหาทางข้าง ทางมะริค ก่อน
แล้วเกณฑ์พระยาราชสงคราม พระยาไชยา พระยา
มหาเสนา พระยาเพชรพิชัย พระยาสมิทธิยาธิบาล พระยา
ตะนาว พระยาพัทลุง หลวงกระ แยกคนนี้คุมพลคนละพัน
แล้วให้พระยาอภัยราชาถืออาชญาสิทธิ์ เป็นแม่ทัพออกไป
รับ ทางเชียงใหม่

แล้วเกณฑ์ทัพเสนา ราชามาตย์ ทิพรัทธา ราชายา
วิสุทธโยธามาตย์ ราชโอรสเทพ หลวงศักดิ์ หลวงฉัตร หลวงสุทนต์

หลวงเกษ ดียคน คุณพลคนละพัน ให้ พระยา อภัย มหตรี เป็น
แม่ทัพใหญ่ยกไป รุกได้ ทาง ท่ากระดาน

ครั้น ทรง ทราบ ว่า ทาง มะริทพรม่า ยถมา มาก ก็ให้
พระยาธมราช เข้ม ทักษณาคุมพลคนละ สอง หมื่น ให้พระยา
ธรรมาธิธ อาชญาสิทธิ์ เป็นแม่ทัพ คุมพล สามพัน ยกเพิ่มเติม
ไป ถึงเมือง กุญบุรี พระม่ายก ขึ้น มาถึงทัพ พระยาธมราช ธนแก่ง
คุมแตก แล้ว ยก แยกไป ถึง กอง ปลัดชู ซึ่งตั้ง อยู่ ค่ายล่อ
ชาววิมทะเล พระยาธรรมาธิธ ยกไป ช่วย พระยา ธมราช ก็ไม่
ทัน จึง แยกไพร่ ค้า ว้อไป ช่วย กอง ปลัดชู รบ กัน อยู่ ประมาณ
ถึง วัน กอง ปลัดชู ก็แตกพ่ายมา

พระเจ้าอริระ ก็ทรงเห็น ทัพเข้ามา ณแขวง เมือง กุญบุรี
เมือง ปราณบุรี ชนกระษัตริย์ กองพล พระม่าย ไทย ชาวบ้าน
บ่อไก่ สาม คนเข้าไปถวาย พระเจ้าอริระ ทูล ว่า บังอาจ ออก
กัณฑ์มอง คู กองทัพ พระเจ้าอริระ จึง มีกระตือถามว่า เอ็ง เห็น
แต่ชาว ที่คนชนมกบ้านบ่อ เมื่อ ข้าศึก มา ลงอาณานิได้เกรง พระ
ราชอาชญา ออก กัณฑ์มอง สืบ กองทัพ กุญบุรี เห็น กษัตริย์ ไกร
ใช้ สอยจง ว่าไปแต่ตาม จึง ชายผู้หนึ่ง จึงกราบทูลว่า พระ
ราชอาชญาเป็น ดั้นเกล้าฯ ซึ่งจะไม่เกรง พระเดชเคษา และมี
ผู้ใช้สอย มาสืบทัพ สืบแก่ พระพุทธเจ้าอยู่หัวนั้นหาไม่ก็ ซึ่ง

แผ่นดิน สมเด็จพระบรมราชาที่ ๓ (กรมขุนอนุรักษ์มนตรี) ๒๔๗
อาณาจักรมิได้กลัวความตายมาทั้งนี้ ด้วยบ่่า ค่ายายสั่ง
กำหนดไว้ว่า ลูกศิษย์ ๑๑๒๒ (พ.ศ. ๒๓๐๓) ปี มะโรงโทศก
จะมีพระมหากษัตริย์ราชเจ้าผู้คอยด้วย พระฤๅษานุภาพ ไก่
ปราบคาภิเษก ในเศวตฉัตรเป็นบรมชาติคิยา มหาพิเศษ ในกรุง
พุกามประเทศทิศอีสานจะเสด็จพระราชดำเนิน พุทธจักรงค์
มาทางนี้ ปราบอินทร์ราชโพธิ์กลียุก ทฤษฎ์บำรุง พระพุทธ
ศาสนา ประหารราษฎรไม่เลือกหน้า ข้าพเจ้าเกิดมาไม่เคย
เห็น จึงกลัวจนกลัวมาแต่บัดนี้ คอยชมบรมโพธิ์สมภาร
เจ้า จึงสมคำผู้ใหญ่ว่าสืบ ๆ มา แล้วแต่จะโปรด พระเจ้า
อังวะได้ทรงฟังทั้งนี้ก็มีพระทัยยินดี จึงดำรัสให้พระราช
ทานตราภูมิคุ้มห้ามแก่ชายทั้งสาม และพวกห้องให้ตั้ง
ทำมาหากินอยู่ตามภูมิลำเนา

พระเจ้าอังวะจึงดำเนิรทัพหลวงเมืองกุกบุรี เมืองปวณบุรี
และตีเมืองเพ็ชรบุรี เมืองราชบุรี ได้เป็นลำดับมา

ขณะนั้นสมเด็จพระอนุชาธิราช ลาผนวชออกมาว่า
ราชการแผ่นดิน ให้บอกเจ้าพระยาอภัยราชา พระยา
บรมราช พระยาเพชรบุรี ออกจากสังขลิก แล้วดำรัสให้เกณฑ์
พลทหาร ขันรักษา ศิลาที่ เชียงตุง รอบพระนคร ถิ่นแห่งตาม
หน้า พระราชวังนั้นให้ รือเสีย เขาไม่ชอบสักกับที่ประตูหน้า

ประคองทั้งรอยกรุง ให้พระยากระลาโหม พระยารัตนาธิเบศร์
พระยา ราชบุรีตัน บก ออก คือ ค่าย เจ้านัน ทาลาน

อนึ่งให้พันเอกพระยาราชมนตรี จมื่นศรีธรรมรักษ์ แล้ว
ให้มี กระตู่ถามว่า เจ้าไปคบหา ทำสุ่กับ ข้างใน ครั้นเข็ญ
สัตย์แล้วได้ลง พระราชอาชญา คน ละบก จำกองไว้ สามวัน
พระยา ราชมนตรี คายให้เขาไปเสียบประจานไว้ณประตูชัย

ฝ่าย ท้าวหน้าพระม้ายกมาตีค่าย ซึ่งตั้งอยู่ทาลานนั้น แยก
ค่ายเข้ามา พระยากระลาโหม ขันข้างหนี มาถึงทุ่งวัดถนนตรี
พระม้ายกมาไล่ตาม มาทันแห่งพระยากระลาโหมตาย พระยา
ยมนาชนั้นก็องคอกหักเป็นหลายแห่งหนีเข้ามาได้ อยู่ประมาณ
เก้าวัน สิบวัน จึง คาย พระยา ราชบุรีตันก็ยังมีขึ้นแย้งเอาพระยา
รัตนาธิเบศร์ ครั้นแตกหนีเข้ามาถึงแล้วหาเข้าเผื่อไม่ เข็ม
พวกไพร่ ราชมนตรี ให้สืบไล่ตัวมาลง พระราชอาชญา เข็มแยก
ท่อนแล้วให้พันเอกไว้ ประมาณ แปดวัน ก็ คาย จึงเขาไปเสียบ
ไว้ณประตูชัย

ฝ่าย พระเจ้าอริวงค์คำเห็น ท้าวเข้ามา ตั้ง ณทุ่ง ขางกุ่ม
บ้าน กระเคื่อง กองหน้าก็รบไล่สามวัน จึงหลวลงกับ
พิพพณจิกินหลายค่ายสองพันยกลงออกไประดังค่าย พระม้ายก
แม่น้ำโพธิ์สามต้น มาตี กองทัพพินกับตกลองน้ำ พระม้ายกเข้าตี

แต่บัดนั้น สมเด็จพระบรมราชา ที่ ๓ (กรมขุนอนุรักษ์มนตรี) ๖๘๙๙
ก็ได้ออกตาม ข่าพ้นมาถึง ปะริชิต ทลส กองหมื่นทิพเสนาทั้ง
อยู่ทันนั้นแต่เดิม ก็พลอย แกล้งเข้ามา มาด้วย เสียผู้คบเป็น
อันมาก พระม้าวก็ขัด กองทัพ ตามเข้ามา ถึง ค่ายพระเนียบแก้ว
พระเจดีย์ แดง ครั้น ณ เดือนห้า แรม แยกคำปี มะโรงโทศก
พระม้าวไปก็ ท้าย คู ทั้งสอง บรรดาครอบครัว ชาย หญิง
อยู่ นอกนั้น พระม้าว ไปได้มีลูก ข่าพ้น ตามเป็น กอง ๆ ที่อยู่ อีก
แต่กัน ทั้ง แม่ทัพ พระม้าว ลงเรือได้ ได้ ข่าพ้น สัม ตามเป็นอันมาก
และเสนา อำมาตย์วิเศษ และเรือใหญ่ น้อย เสีย ศพพลเพิ่ม
ทั้งแม่ทัพ จนมิได้

ครั้น ณ เดือนห้า แรม สี่ค่ำ พระม้าวเอาปืนใหญ่ มาทั้ง
ฉวัก ราชพิธี วิกฤตราชยัง เข้า มาในกรุง พระเจ้าอยู่หัว
เสด็จ ทรงช้าง คั่น พลตาย แล่นพลพ่าย ไปทอดพระเนตร กำชัย
หน้า ที่ฉวัก ส่วนหลวง วิกฤต สวรรค์ และ บัอม มหาชัย

ครั้นพลตาย พระม้าวเลิกข้ามฟากไปช้าง วิกฤตเขาทอง ถึง
เพลาเช้า ชัยคำ หัน เกือบ ตก พระม้าวเอาปืนใหญ่ เข้า มาถึง
ฉวัก หน้า พระเมรุ จึงกำยิงระดมเอาพระราชนิวงศ์ และพระที่นั่ง
สุริยามรินทร์ ทั้ง ถางวัน ถางคืน พอ พระเจ้าอยู่หัว ทรง
ประจวร ลง จึงให้ถอยทัพไปทางเมืองเหนือ แต่ ณ เดือนหก ขึ้น
สองค่ำปีมะโรงโทศก ถึง ค่ายต คมมาระโกสโลกนอก กำพระแหง

เป็นระหว่างมิชฌิม วิถี ถี สวรรค์กต เสวยราชสมบัติได้แปดปี
ฝ่ายพระเจ้าอยู่หัว จักให้พระยายมราช พระสีหราช
เคไช ไปตามกองทัพ พระม้าว พ้นค่าย ระแวง แล้วก็กลับ
มา ฝ่ายข้าง มุขมนตรี กรุง อังวะ ก็ อัญเชิญ พระศพ ไปยัง กรุง พุกาม
ประเทศ ราชธานี แล้ว ก็ พร้อม กัน อัญเชิญ มังลอราชโอรส
ขึ้นดำรง อาณาจักร รักษา ราช ประเพณี โดย ชักตบ จารึก พระ
มหากษัตริย์ราชเจ้าแต่ก่อน

ฝ่าย ข้าง กรุง เทพมหานคร นั้น ให้ จุก ไค ยืน กระสุน สาม
หัว สี่ หัว ณ ที่ ค่าย หลวง พระเจ้า อังวะ นั้น สัตย์บอก แล้ว เสก
พระราชคำเหิน ขึ้น แล้ว สมเด็จ พระเชษฐาธิราช ณ พระที่นั่ง
สุริยามรินทร์ เนื่อง ๗

ครั้น ณ เดือน แปด ขึ้น ขึ้น เสก พระราชคำเหิน ออกไป
ณ วัดโพธิ์ ของ คำ หยาบ ทรง ผนวช แล้ว กลับ เข้า มา ณ วัด ประตู
ขณะนั้น ให้ รื้อ พระที่นั่ง สุริยามรินทร์ ลง ทำ ใหม่ สืบ เกษม จึง สำ เร็จ

ครั้น อยู่ มา พระบารมี เจ้า เมือง ไทโร ไค ข้าง เียบ รอย
เท้า ถัง ห้าง เข้า มา ถวาย สมเด็จ พระเจ้า อยู่หัว ที่ พระทัย ประ
ทาน พระราชทาน เหนือ ราช วัด แล้ว ขนาน นาม พระบรม ถิ่น ที่ นก
มหันต พงศา มกุฎ กุญชร ยังมี ข้าง เียบ รอย ถัง ห้าง เข้า พระ เียบ
ณ กรุง เสก ไป ทรง ภัย ได้ พระราชทาน นาม พระบรม ข้าง

แต่หนักสนมเจ้า พระบรมราชาที่ ๓ (กรมขุนอนุรักษ์มนตรี) ๖๙๑

ยังมีนายกำนันชื่อกระดังกระปี่ นำเอาสิ่งใด ๆ ที่หึง กับ
หก กระดังเทศ ตัว หึง เจ้า มาถวายแก่ สมเด็จพระพุทธเจ้า
อยู่หัว พระเจ้า อยู่หัว มี พระทัยยินดี โปรดพระราชทาน
บำเหน็จรางวัลแก่ กระดังกระปี่ผู้ มีใจ สำนึกกัก

อนึ่ง แก่หลวง นาง สอง ได้มีเมือง หงสาวดี นั้น มอญ ชาว
เมืองเมาะตะมะ อพยพหนีเข้ามา อยู่ ณเมือง ทเววายประมาณพันเศษ
ทรง พระกรุณาให้รับเข้ามาไว้ ณกรุง ถึงกับอนาชาตมีมะโรงโตศก
มอญไป ประชุม กันอยู่ ณเขา นาง ขวช กิตกขญ ขัน ยกเข้าตี
เอาเมือง นคร นากก พระเจ้าแผ่นดินดำรัสให้ พระสีหราชเคไช
เป็นแม่ทัพ พลสองพัน ยกออกไป นำมอญหาอาหารมิได้เสียม
แต่ไม้ ตะบอง ขว้าง ทัพ พระสีหราชเคไชแตกเข้ามา จึงให้
พระยาบรมราชเป็น แม่ทัพคุม พลทหารสองพัน พระยาเพชรบุรี
เป็น ทัพ หน้า พลพัน หึ่ง ยกไป ตี มอญใหม่แตกหนีไป ทาง
หล่มสัก ทั้ง อยู่เหล้า ตะกั่ว

ครั้น ณปี มะเส็ง คีรติศก พระเจ้าอู่ระได้หม่อม หม่อม ราช
บุคร ขึ้นผ่าน เมือง พงศา นั้น ยกไปตีเมือง เชียงใหม่ ข้าง
เจ้าเมืองลำพูนนั้น พวกหนีอพยพเข้ามาพึ่งพระราชสมภารณกรุง
ศรีอยุธยาทาง ท่าม เมือง พิชัย ฝ่ายเมืองเชียงใหม่ให้มีคุณ
จักร มา ว่า พระเชษฐา พระเชษฐาอนุภาพ พระบาท สมเด็จพระ

บรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ณ กรุงรัตนโกสินทร์เป็นต้น หอกลอง
ทัพไปช่วย พระเจ้าอยู่หัวให้เกณฑ์ทัพหัวเมืองฝ่ายเหนือ พระ
ยา พระพิณโลกล เป้นแม่ทัพ พล ทหาร คำพัน ยกไปถึง คำบล
บ้าน ระแหง จึงได้ข่าว ว่า เมืองเชียงใหม่นั้นเสียแก่พม่าแล้ว
และ กองทัพ พม่า นั้น กำลัง ฤๅญ อยู่เมืองเชียงใหม่

ฝ่ายข้าง พระเจ้า จักรพรรดิ ทรง พระประสูติพล ก็นั่งพิราลัย
ไปสู่ปรโลก ในศักราช ๑๑๒๗ (พ.ศ. ๒๓๐๘) ปี เสก
ข้างแผ่นดินอยู่สามปี จึง พระอนุชาธิราช ซึ่ง ทรง พระนาม ชื่อ
ว่า มงวระ นั้น เสกขึ้น เสด็จ ถวายราชสาส์น สวรรณา ณ กรุง รัตน
โกสินทร์ สืบสันตติวงศ์ ครั้นราช ประเพณีสืบต่อไป

ฝ่าย หุยกองกาทูว่า กรุง อยุธยา พลิกแผ่นดินใหม่ ก็ยก
ศึก กับ ชาวเมืองทวาย ได้เข้าในพม่าซึ่ง อยุธยา เมืองเสียสัน
หุยกองกาก็ได้เป็นใหญ่ จึงแต่ง เกร็ด มงคล วาชนวนาการ
มีทองไม้ทอง เงินเงิน คัมภ์ ส่ง เข้า มา ณ กรุง

ครั้นนั้นกองทัพยกขึ้นมายังรัตนโกสินทร์ เห็นเหตุสาหัสมาทรง
เห็นอนาถาถึงแก่ ขุนสามวันตายไปเป็นปรกิต ฝ่าย กรมหัว
เทพพิพิธ ซึ่งได้ส่งของไปเสียดนားถึงทวายนั้น ไม่เห็นวอ
ณเมืองแขก เมืองทวายหมด ฤๅญ ก็คิดพิศเล้าลือไปว่า กรุงศรี
อยุธยา เสียแก่ มังตองแล้ว จึงโดยสารเรือกำปั่น ลูกค้าเมือง

แผ่นดิน สมเด็จพระบรมราชาที่ ๓ (กรมขุนอนุรักษ์มนตรี) ๒๔๓
เทศเข้ามาเมืองมะริด พระเจ้าอยู่หัวให้รับไว้ณเมืองตะนาวศรี
แล้วแต่งข้าหลวงไปกำกับ ครั้นถึงปีวอกฉก เกิดรบแยก
หน้าเหนือ หลาก มาอีก แยกเหมือนหน้าดิน แยกทาง อยู่สอง
วันหาย เห็น ปรกติไป

ครั้น ณ เดือนอ้ายเสกขมัสการพระฉายแรมอยู่สามแรมแล้ว
เสกขกลับ ลงมา สมโภชพระพุทธรูปเจ็ดวัน จึงดำเนิน กลับ
ยัง กรุงเพทมหานคร อนึ่ง คำว่าเสกขให้พระวิสุทธิโยธามาตย์ พ้น
เชือก นำ มั่น ทำรอกไว้ให้มาก ถ้ามีการศึกมา จะเอาไม้
ทั้ง ขา อย่าง ย่น บ่อม และ เชิงเทิน แล้ว จะ เอา รอก ดึง เอาขึ้น
กระสุน สาม นิ้ว สี่ นิ้ว ชักขึ้นไปได้สูง แล้ว จะ ล่า ม ชะพวดยิง
มิได้ ชักได้เข้ามาใกล้

ครั้น ณ เดือน สามปีวอกฉก พระเจ้าอยู่หัว คำว่าเสกขให้มั่ง
มคธราชทั้ง มคธราชทั้ง มังยเสกขทั้ง สกฏาณทั้ง
แยงตะยุทั้ง ยก กองทัพเข้ามาตีเมืองตะนาว เมืองตะนาวศรี
บอกข้าราชการเข้ามากราบบังคมทูลว่า พระม่ายยกมาตีเมือง
ตะนาว และยกครองเจ้าเมืองตะนาวนี้ ก็ให้เข้ามาตีเมือง
ตะนาวศรี ครั้น พระม่ายตีเมืองมะริดเมืองตะนาวแตกแล้ว ขุน
ครองราชก็เข้าทางเมืองชุมพร พระม่ายก็ยกติดตามเข้ามาเผา

เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชไปตีเมืองทวาย และ หุยตองจาง นั้นเอง
พระกรุณา ให้ส่งไปไว้ณเมืองชลบุรี แต่ กรมหมื่นเทพพิพิธได้
ให้ส่งไป เมืองจันทบุรี แล้วคำรัสให้พระพิเรนทรเทพ เข็นแม่
ทัพ ออกไปตั้ง อยู่ กาญจนบุรี ครั้นถึงเดือนเจ็ดมีนาคมเถาะ ให้
แยง ตะมุกดชัย ขึ้นไปแจ้ง ราชการ ณกรุงอังวะ แล้วจึงมีรักษา
กันว่า เราเวลานี้เมืองทวายได้ บัดนี้หาผู้ใดจะรักษาทางคันทันมิ
จะแก่ตัวทหารเราไม่ ควรเราจะเข้าไปรบชิงเอา ซึ่งเขตต์
ณกรุงมหานคร เป็นความชอบถวายแก่พระเจ้าอังวะ เห็น
จะได้ โดยสะดวก

ครั้น บัณฑิตพร้อม แล้ว ก็คำนึง พล พยุหิโยธาท
สรรพ ด้วยเกรงว่า สัตว์ราชทูตไปลง เข้ามาที่เอาเมืองเพชรบุรี
เมือง วาญบุรี เมือง กาญจนบุรี สืบถึงพระเจ้า อยู่หัว ที่กรุง
ทวาย ก็พลพระทัย ให้ชุมนุม มุขมนตรี บัณฑิตเห็นพร้อมกัน
จึงมีต้องควาออกไปให้เจ้าพระยา มหาวีร ชนมะราช เร่งบอก ออก
ไปปิดทางช้างมฤกไว้ แล้วให้เจ้าพระยา จักร เข็นแม่ทัพใหญ่
ถือพลหุ้มหัวพัน บอกออกไปตั้งรับที่เมืองราชบุรีทุกแห่ง เพชร
บุรีทุกแห่ง แกลงถึงทัพหนึ่ง พระยากระลาโหมตั้งชุมนุมแวก
พัน บอกไปตั้งรับทางท่ากระดาน ทางนี้พระมามาได้ยกมาไม่
ให้พระยา มหาลาเสนาคุม พล หุ้ม สองพัน บอกไปตั้ง รับไว้แนว

แล้วคืนสรวงแก่พระบรมราชา ที่ ๓ (กรมขุนอภัยนุรักษ์มหารั) ๖๕๕
สวรรคต พระยาอโมาตย์คุมพลตีเข้าทัพ ยกไปตั้งรับไว้
ชัยนาท ฝ่ายทัพพระม้ายกตีความเข้า มาทุกทาง

ฝ่ายทัพไทย ขันพลไชยบุรี ก็รยพ้องกันตามรับอยู่หลายวัน
เห็นเหตุอภิปังแล้ว เพลาวันหนึ่ง จึงคิดกันหาสุรารถออกข้าง
และคนรับยั้งทางที่ลือกันว่าถึง ก็รยพ้องกันเพื่อง ขวบนาง พระม้าย
ก็ตีเมืองกาญจนบุรี เมืองราชบุรี เมืองเพชรบุรีได้แล้ว
ยกมาบรรจบกัน ณบ้านลูกแก้ว ขณะนั้นเรือลูกแก้วมา คงอยู่เย็น
อันมาก พระม้ายไล่ฆ่าฟันไทย ทำและยก ยืนยืนไป ยืนยืนมาก
แล้วพระม้ายกมา ตั้งค่ายอยู่ใกล้กระดอม และคงวังทองขาว

ครั้น กองทหารไทย ก็มีตรวจจากไทยแม่ทัพแม่กองไป
ทุกทางแล้วแล้วให้คิดคิดพิเคราะห์ไปถึงพระม้ายว่าเย็นสบาย แกล้ง
รยพ้องเสีย ก็ได้พระม้ายล้ามาแล้ว จึงทะลักเข้าตีตามทัก
เคียว จึงเกิดรบทัพหัวเมืองขึ้นยก ไต่ไปตั้งรับ ณบางขาม ทัพ
เรือตั้งอยู่ ณบางกุ้ง แล้วให้เกณฑ์ทัพเมือง พระพิษณุโลก
มาตั้งอยู่ ณวัดภูเขาทอง ทัพเมือง นครราชสีมา ตั้ง ณวัด
พระเทวีย์ แกลง แล้วให้พระยาธรรมมาศคุม กองทัพนครราชสีมา
ลง มาวิทยาเมืองอุบลราชธานี ข้างพระยาพระพิษณุโลก ให้พระ
ยาพลเทพ กรวยทอง พระภักดี ลาขึ้นไปปลงศพนางดา ให้
หลวงโกศล มาหาไทย หลวงเทพเสนา คุม กองทัพ อยู่ ณวัด

ภูเขาทองแทน ไปสู่พระลาพระม้ายกมาแต่เมืองเชียงใหม่ก็เข้า
ทางท่าเหมือง สวรรคโลก มาถึงค่าย ณ เมือง สุโขทัย พระยา
พระพิณดูลอก ยกพล ทหาร ไปช่วย ล้อม พระมา ณ เมือง สุโขทัย

ขณะ นั้น เจ้า พ้า จิตร คองไทย ก็ทเวร จำ อยู่ใน พระราชวัง
หลวงโกศาคึกอ่าให้หนี ออก ด่วน ภูเขาทอง แล้ว ก็ พา เล็ก
ทัพไป ทรง พระกรุณา แต่ง ข้าราชการ ให้ไป ตาม เป็น หลาย
ทาง หาทัพไม่ เจ้าพ้า จิตร ไป ถึง เมือง พระพิณดูลอก เข้า ถีบ
เอา ทรัพย์ เงินทอง ของ พระยาพระพิณดูลอกสิ้น ภรรยา พระยา
พระ พิณดูลอก หนี เล็ก ออก ล่อง ลง มา

ฝ่าย พระยา พระพิณดูลอก รู้ ก็ เล็ก ทัพ ชุ่ม อยู่ หลัง เมือง
พิจิตร ช้องสม ผู้คน ได้ มาก แล้ว ก็ ยก ขึ้น ไป ถึง ค่าย ท้าย
เมือง พระพิณดูลอก รบ กับ พวก พวก เจ้าพ้า จิตร หลาย เพล
เจ้าพ้า จิตร จึง แยก ทัพ ออก จาก เมือง ตาม ทัพ ได้ ไ้ ถ่วง ส่ง ลง มา
ถึง ท้ายทุ่ง สากเหล็ก ฝ่าย ผู้คุม รู้ ว่า พระมา ตั้ง อยู่ ข้าง ภู ก็
พา เจ้าพ้า จิตร กลับ ขึ้น ไป ณ เมือง พิจิตร พระยา พระพิณดูลอก
จึง ให้ ลง มารับ เจ้าพ้า จิตร ขึ้น ไป ด้วย หาม สืบ ณ เมือง พระพิณดูลอก

ขณะ นั้น เมือง ลำพูน ซึ่ง ให้ ทัพ ย่ำ ทัพ อยู่ ณ เบื้องล่าง และ
เหล่า วงศ์ วาน นั้น พา อพยพ หนี ไป ทาง ตะวัน ออก สิ้น ทัพ
ณ เบื้องนี้ พระมา ยก ทัพ เรือ ลง มา ถึง ค่าย ขาง ข้าง แยก แล้ว

แผ่นดิน ส้มเตี๊ยะ พระบรมราชา ที่ ๓ (กรมขุนอนุรักษ์มนตรี) ๒๔๙๗
ยก มา ตัดเมือง นครบุรี ไค้ ทั้ง พักพล อยู่ สามวัน จึงเลิกทัพ
ถอย ออกไป อยู่ ณ นคร ระบม

ขณะ นั้น กำปั่น อังกฤษ ถูกค้า บรรทุกผ้าสุริยกี เข้ามาจำ
หน่าย ณ กรุง ไทศรีหิรัญ ได้ ล่ามตาม แก่นายกำปั่นว่า ถ้าพระม้าว
เข้ามา วยเอาเมืองนครบุรี นายกำปั่น จะช่วย ๆ ะไปเสีย นาย
กำปั่น ว่า ะ ช่วย ช่วย แต่ขอให้ถ่าย มีคนผ้า ขึ้นให้กำปั่นเอา ก่อน
ครั้นถ่าย มีคนผ้า ขึ้น แล้ว กำปั่น ก็ มา ทอด อยู่ ณ บาง กอกใหญ่

ครั้น ณ เวลานั้น พระม้าว้าย ทอดระบม ยก เข้า ตี เอาเมือง
นครบุรี อีก เอาปืนใหญ่ ชีพชน มีคน วิชัยเขนทร์ ยิง ได้ ทอด กับ
กำปั่น จนเพลาค่ำ กำปั่น จึง ถอน สัมพล อยู่ หั้น ขึ้น ไป ตาม หน้า อยู่
เหนือ เมือง นคร

ฝ่าย ท้าวพระยา มราช ซึ่งตั้ง อยู่ ณ เมือง นคร หั้น ก็ เลิก
ทัพ ขึ้น ไป เสีย พระม้าวัง อยู่ เมือง นครบุรี แล้ว จึง แย่ง กัน ขึ้น มา
ตั้ง ค่าย ณ วัดเขมา ค่ายหลวง วัดลาดแก้ว ทั้งสองฟาก ครั้นเพล
กลางคืน นายกำปั่น จึง ขอ เวร กรวย มา ชัก สลอบ ถอง ลง ไป ไม่
ให้มี ยาก เสีย ครั้น ครอง ค่าย พระม้าวัด เขมา แล้ว รุก ยืน
รายแคม พร้อม กัน ทั้งสองข้าง ฝ่าย พระม้าวัง ยืน ล้มตาย เสีย
ลำบาก แดก วัง ออก จาก ค่าย ครั้น หน้าขึ้น แพลเข้า สลอบ ถอย มา
หา กำปั่น ซึ่ง ทอด อยู่ ณ ตลาด ขวัญ

ฝ่ายพระม้ายกยกราชเข้าค่ายเมืองนนทบุรี ครั้นเพลาค่ำ
พวกฮังถุกย ลุกตัวเข้าสู้รบ ล่องลงไป รุกขมลาย คมบังค่าย
เมืองนนทบุรี ฝ่ายพระม้ายกยออกไปแขมอยู่นอกค่าย ฮังถุกยและ
ไทยลง รุกก้ำยเข้าเข้าไปเก็บของอยู่ค่าย พระม้ายกยเข้าไป
มาไล่ต้อนค่ายแตก ต้อนฮังถุกย ลักเข้าฮังถุกย ก็เสียตัวหน้า
ค่าย นายท้าวท้าวจิ๋วกระตุกสืบหัวสืบชอก ะลงไป
ก็ค่ายพระม้าย แล้ว ะขอเรือรบสืบลิ้า ครั้นเพลาย่ำค่ำ
ก็ล่องลงไปถึงเมืองนนทบุรี แล้ว จึงทอดสมออยู่ ชลระนี้ ไทย
ซึ่งเอาเรือน้อย ลงมาใกล้ตมไม้ทมาลา พลุณสวน ฮังถุกย จับชน
ไปชนท้าวท้าว มาดกว่าร้อยก็ใช้ไปต้อนไป ครั้นเพลาค่ำไทย
หนีชน มาได้สองคน จึงได้เสกความ

ฝ่ายพระม้ายกยไปตั้งอยู่ข้างทิศและตึกถูก ชลระนี้ พระ
อาจารย์วิเศษทางบวช มาอยู่ตมข้างวัดหัว ชาวบ้านแขวง
เมืองวิเศษชัยชาญ เมืองสุพรรณบุรี เมืองสิงห์บุรี เมือง
สวรรค์บุรี อพยพเข้าไปพึ่งอาจารย์อยู่เป็นอันมาก

ฝ่ายพระม้ายกยไปเกลี้ยกล่อม ชาวค่ายบ้านบางระจัน แต่ง
กันลงมาฆ่าพระม้ายกยกลางทางเป็นอันมาก พระม้ายกยแบ่งกันทุก
ค่ายยกขึ้นไประรบ ฝ่ายชาวค่ายบ้านบางระจัน ยกออกถึง อยู่
นอกค่ายไล่ต้อนขอมแทงฟัน พระม้ายกยตายเป็นอันมาก ช้าง

แผ่นดิน สมเด็จพระบรมราชาที่ ๓ (กรมขุนอนุรักษ์มนตรี) ๒๔๔๔
เมื่อบริษัทใหญ่จะอพยพออกไป พระค้ายพระม้าว จึงตั้งอยู่ ณ วัด
บ้านฝ้าย ฝ้ายป่าฝ้ายประสม ให้สหกรณ์แยกไป ถ้าจะตั้ง
ที่ใดเขาจะออกกันเองให้ซีกกัน แล้วจะออกกันไปยังบ้านฝ้ายและ
คนออกไปวันนั้นมากเต็มทุ่ง และเสนาบดีให้หยุดแถวที่ใดก็ได้
หยุดพร้อมๆ กันหรือไม่ ครั้นเห็นพระม้าวกับฝ้ายเข้ามาเข้ามาไป
หาค่ายใหญ่ ฟากตะวันออก เห็นหลายมา จึงจับคนเข้าตี พระม้าว
ในค่าย จึงหนีออกมาถูก ล้อมลง หัวทิศคน คนทั้งนั้นก็ตอบมา
สู้ ครั้นเพลายืนก็เลิกทัพกลับไปมา ประมาณ สอง วัน สาม
วัน พระม้าวออกไปตีค่ายบ้านฝ้าย พระม้าวก็เลิกทัพกลับไปมา ประมาณ
เก้า ชาวค่ายบ้านฝ้ายจะหนีให้เข้ามาซ่อนในที่ใหญ่ สอดออก
ขี้นกลาภราชทูตว่า ถ้าค่ายบ้านฝ้ายจะหนีก็ยกทัพมา พระม้าว
จะเอาบ้านฝ้ายมารบกรุง จะให้หนีไปยังสุวรรณ ครั้นรุ่งขึ้น พระม้าว
ออกไปตั้งค่าย ณ บ้านฝ้าย ฝ้ายเห็นจับพวกพระค้ายพวกออก
มาตี ว่าพระม้าวเสีย ประมาณหัวร้อย หัวก็ตั้งขึ้นตาย
ฝ้ายจึงไม่เกรงออกไปตีค่ายบ้านฝ้าย ประสมอีก พระม้าวได้
ยกหลายคนออก สู้กับค่ายบ้านฝ้าย พระค้ายพาครอบครัวชาวบ้านฝ้าย
เข้าใกล้ค่ายพระม้าว พระม้าวเอามาใกล้โดยหลังก็ตอบลงมาเพื่อสาม
คน ฝ้ายศรีสวัสดิ์ ฝ้ายแสนอิสรราช ขี้นมาลงเข้ามาหาคน
มา ฟากตะวันออก ออก แต่พวกพระค้ายพาครอบครัวอยู่ ค่าย

ข้ามมา ต่อภายหลัง ชื่อนี้ พระยารัษฎาธิเบศร์ ออกไป เรือไร ทอง
หล่อขึ้นใหญ่ขึ้น ณบ้านบางระจัน สองชอก ครั้น พระม้ายกไปติดอีก
ค่าย บ้านบางระจันก็แตกล้มตายเย็น ชื่อนี้มา

ขณะนั้น กรมหมื่นเทพพิพิธ เข้ามา อยู่ ณ เมือง ป่าจันทบุรี
อพยพรายกาย เข้ามาอยู่ด้วย เป็นหลายครั้ง พระม้ายกทัพเรือ
ออกไป ตีเมืองป่าจันทบุรีแตก กรมหมื่นเทพพิพิธ พระยา
รัษฎาธิเบศร์ หลีกหนีไปอยู่เมือง นครราชสีมา

ขณะนั้นไปเมืองแม่ทัพ ลี้กุก ก็ช่วยเป็นใช้ตาย ไปสู่พระยา
แม่ทัพ ปากน้ำประสาธน์ เห็นใหญ่สู้กับ ขาคอยู่ แต่สู้เคี้ยว ยก
เข้ามาตั้งค่าย ณ โข่งสามพัน แล้วให้มาตั้งค่ายณบ้านเข้สม วัด
ท่าถาวร และ ก่อขุดคูขึงๆ ฝ่ายข้างในกรุงแต่งทัพเรือขึ้น
ไป จะตีค่ายวัดท่าถาวร พระม้ายกขึ้น มาถูกนายเรือ ซึ่ง
ขึ้นว่าคาย อยู่หน้าเรือ ถัดมาลงคอกหนึ่ง ก็ถูกทัพถอย มาขึ้น

วันหนึ่งพระม้ายกค่าย ณ วัดกษेत्रาของ พระศรีสุริยภักดิ์ ซึ่ง
เห็น นายบ่อม ชัดถย ให้ ประชุม ณ พระมหาธาตุ มฤคยราช สอง
สักสองลูก ยิ่งไปนักหนึ่งขึ้น ก็จำรวาม ครั้นเพลาค่ำไทยขึ้น
มาคนคนหนึ่งให้การว่า มีพระมหาธาตุ มฤคยราช ซึ่งได้ยิงออกไป
ถูกเรือรบพระม้ายก สองลำคน ตาย หลายคน แล้วพระม้ายกเข้า
มาตั้งค่ายวัดกระชาย วัดพลับพลาชัย วัดเก่า วัดสุเรศวร วัดแกง

แล้วเก็บ ส้มเค็ส พระบรมราชา ที่ ๓ (กรมขุนอนุรักษ์มนตรี) ๗๐๑

ครั้นเมื่อเสด็จออก แล่งทัพเรือให้พระยาตาก พระยา
เพชรบุรี ทลวงสุรสีห์ ออกไปตั้ง อยู่วัดใหญ่ คอยเสด็จ
เรือรบพระมา ซึ่งขึ้นลงหาภิรมย์ อนึ่งพระมา ค่ายข้างไพร่ วัดโพธิ์
สถัก้วยกทัพเรือกลางทุ่ง พระยาเพชรบุรียกออกตี ณวัดสังฆวาส
ก็ตายในที่รบ

พระยาตาก ทลวงสุรสีห์ ถอยมาแอ่นกู่ ทาช่วยทหารไม่
แล้วไป ตั้ง อยู่ ณวัด ที่ชัย

ฝ่ายข้างใน กรุงรัตนโกสินทร์ ให้มาตั้งค่ายอยู่ ณวัดชัยวัดทหาราม
จึงออกไป ตั้ง ณคลองสวนพลู ครั้นเมื่อถอยกลับไปสู่พระดา ให้ทรง
ทัพเมือง แพร่มาตั้งทัพ ตามกันข้างฟาก ตะวันออก กอทัพ
เมืองแพร่ยกทัพไป ทางพระพุทธบาท ให้ถือหลักสี่เข้ามาถึง
พระยาบรมราชาว่า พระเจ้าทรงธรรมมีพระคุณ อยู่ จึงมิให้
อยู่รบกรุง ด้วย พระมา

ครั้นเมื่อมีข่าวอันอัศจรรย์เพลาค่ำ เกิดเพลิง ขึ้น ณท่าทราย
โตม้ ลามมากระพาดข้างข้ามคึกขำระพร้าวป่าโทนป่าดำนป่าทอง
ป่าหญ้า วิจารณ์บุตรพระ พระมหาราชกุ เพลิงไปหยุดเพียงวัดคึกขำระ
อนึ่ง ให้ค่ายกลของสวนพลู สี่ร้อยเศษ ชวนกัน ขึ้นไปตี
ค่ายพระพุทธบาท เลิกเอาเงินกาสุกัน ทองที่พระมหาราชมีอยู่
๕๕

ทรงมาสิ้น ครั้น พระเจ้าแผ่นดินทรงทราบ จึงได้ว่าแก่ นายค่าย ให้
 ทัพเขาเงินทอง ของ พระพุทธบาท ทรงตั้งเจ้า มา

ขณะนั้นพระม้ายกเข้ามาเฝ้าพระที่นั่งพระเพทน้อย แล้ว
 ตั้งค่าย ณ พระเพท และ วัดสามพิหาร วัดมณฑล และ ตั้ง
 ถิ่นมรรคกรุง

ฝ่ายข้างในกรุงนั้น เกิดไฟ ปล้นมิได้จาก คนนอกไซ้เป็น
 อันมาก ที่ศกออกไปหาพระม้ายกเถียง แล้วพระม้ายกพาคนข้าม
 ทำพระเข้า มาซุกอุโมงค์ รุ่งเช้าแห่ง และ กั้น บ่อนท่าตากิน
 ตั้งค่าย วัดทางปล้น ก่อขอมสูง เฝ้าขึ้นใหญ่ขึ้น แล้วพระม้ายก
 ยกมาตั้งค่ายวัดศรีโพธิ์

ฝ่ายข้างในกรุงให้ชักขึ้นประชิดของสาวก อดไปตั้งวิม
 ท่าทราย กระสุนแนวกระสุนขึ้นยิงเข้าไปถูกตึง ครั้น
 ประชุมมากยิงขึ้นโค้งข้าม วัดศรีโพธิ์ไป จึงดำริให้ให้พระนร
 กระลาโหม และ เจ้าหลวง อดไปเจรจาความเถียงกับ พระม้ายก
 นายพระเพทว่า กรุงทพมหานคร ถิ่นกรุงซึ่งจะ รวมราช
 สโมสร สำนึกก็ มาแต่ก่อน บัดนี้เหตุพลเป็น ประการใด จึง
 ยก กองทัพ มาเข้ายี่ได้ รื้อนอกสถมพรหมณ์ ให้ หัวข้าแผ่นดิน

ฝ่าย พระม้ายก ว่า กรุงศรีอยุธยาแต่ก่อน เคย ถิ่นมกักราช
 การไป ออกแก่ กรุงของสาวก และ สืบ มา บัดนี้ ละโยกราช

แต่ภิกขุ สมเด็จพระบรมราชา ที่ ๓ (กรมขุนเพชรรัตนมหาราช) ๗๐๓
พระเพณีสืบ คึงแข็งเมืองอยู่ จึงได้ยกกองทัพมารบ ครั้น
พระยากระลาโหมกลับเข้ามาถวายทูลพระเจ้าแผ่นดิน พระเจ้า
แผ่นดินดำรัสว่า ข้าพเจ้าว่าเธอเปล่า ๆ

แต่พระม้าวัดมกุฏ อยู่ตรงหน้าเมือง สองปีเศษ ขุนนาง
ผู้ใหญ่ผู้น้อย ออกสาธยาย แดกยัฒมเข้ามา ที่สุท ขน ขุนนาง
จีน ขุนนางแขก ขุนนางฝรั่ง ขุนนางมอญ ขุนนางลาว และ
นายไพร่ นายช่าง ก็ชวนกัน ออก ออกสาธิต กองทัพ พระม้าวัดม
กุฏทั้งแปดทิศ ก็มีไ้ชนะ พระม้าวัดม กลับมา แดก
เข้ามาทั้งสี่ คับ อาศัยแผ่นดินกรุง พระนคร ศรีอยุธยา ถึง
กาลขาด จึงอาเพศให้เห็นประหลาดเห็นมิใคร่ พระประจักษ์
วัดเจ้า พระนางเชิง ทำพระนครให้ลงลงมา พระม้าวัดม
จึงเห็นวัดพระศรีสรรเพชญ์นั้น พระบรมไตรโลกนาถ พระบูร
มเทก กว่ง พระนคร ตกลงมา อยู่ ที่วัดเขมาภิรตาราม พระเจ้า
วัดราชบูรณะนั้น ถวายเข้ามา แดกยัฒม อยู่ บ่น ปล่าย บดโดย
อาเพศ

อนึ่ง รูปพระนครเจ้าโสมแสงใน กระเทียมพระบาท
สมเด็จพระศรีทิศา อาภาศกัวิวิตไปต่าง ๆ บดแตก บดกลาง
จะเสียดกรุง

ฝ่ายพระม้าวัดมกุฏ ค่าย วัดชัยวิมลหาราม เก้าคืน ก็แตก

แล้ว มา รบ ค่าย จันทอง สวาทพล สิบห้า ค่าย จึง สำเร็จ

ครั้น ครั้น อังคาร เดือนห้า ขึ้นเก้า ปีมะแมศก เพลาบ่าย
สี่โมง พระม้านั่งขึ้นขึ้นมสูง วัดท่ากว ร้อง วัดนาง บัณฑิตม ระคน
เข้ามา ณ กรุง แล้วเอาเพลิง รุกเขื้อที่ รุก กำแพง ครั้นเพลิง
คำกำแพร รุก ลง ครอบ หัน พระม้านั่งเข้ากรุง ไฟเผา
พระราชวัง และ วัด พระศรี สรรพเพชญ์

ขึ้น เสกข์ อยู่ ณ พระราช สมบัติ เก้าปี พระม้านั่ง ทำลาย
กำแพง กรุง เสีย แล้ว ถวายเอาถนุ ครั้น ชัศศิกษวงศ์ และ ท้าว
พระยาเสนาบดี อพยพ หนีไป

พุทธศักราช ๑๑๔๔ (พ.ศ. ๒๓๑๐) ปีมะแมศก แต่
พระเจ้าแผ่นดิน หัน หนี ออกไป จาก พระ นคร องค์เดียว ได้ ความ
ทุกข์ลำบาก ถึง พิราลัย หนี หนี โลก ธน ทั้งปวง จึง ทำเอา
พระ ศพ มา แล้ว ก็ ฝังไว้

